

- 18) De les dades del gràfic IV se'n pot treure més d'una lliçó. En primer lloc ^{cal reafirmar-se} ~~ens-reafirmem~~ en la idea de la poca importància de l'ensenyança femenina, importància nul·la a l'ensenyament col·legiat, només hi havia un col·legi reconegut a la capital espanyola; en segon lloc, ens mostra el ~~mes~~ no excessiu, però si més important del que hom pot creure a primera vista, de l'Església en el camp de l'ensenyament privat, en el qual el percentatge d'ensenyament femení era força important. Finalment cal remarcar la importància numèrica de les escoles de l'Església a les províncies de Madrid i Barcelona, especialment a la província de la capital espanyola. Mentre aquestes dues províncies sumaven aproximadament un 15 % de la població escolar espanyola, l'alumnat de les escoles religioses representaven un 30% del estudiants d'ensenyança mitja que cursaven els seus estudis en establiments docents de l'Església; per altra banda, aquests estudiants, en la seva major part anaven a escoles de les dues capitals citades.
- 19) Aquestes fonts parlaven d'uns 600.000 alumnes d'ensenyament primari i d'uns 27.000 d'ensenyança secundària. Al capítol XIX, tornarem a ^{parlar} ~~ocupar-nos~~ d'aquest problema.
- 20) El gràfic I d'aquest capítol és ben representatiu.
- 21) A falta de dades parcials i totals us oferim l'evolució quantitativa de l'ensenyament mitjà a l'Institut de Tarragona que devia seguir la tònica general.

Gràfic V.

Evolució quantitativa de l'ensenyança oficial, col·legiada i lliure i percentatge d'aquests ensenyaments entre el curs 1930-31 i 1937-38 a l'Institut de Tarragona:

Curs	Ensenyança oficial	%	Ensenyança col.leg.	%	Ensenyança lliure	%	Ensenyança total
1930-31	107	13,8	132	17,1	533	69,1	772
1931-32	274	21,8	341	27,2	641	51,0	1256
1932-33	395	30,8	269	20,0	620	48,3	1284
1933-34	444	36,4	217	17,7	561	45,9	1222
1934-35	464	33,2	286	20,4	649	46,4	1399
1935-36	485	37,1	256	19,16	566	43,3	1307
1936-37	461	71,0	20	3,1	168	25,9	649
1937-38	307	58,6	87	16,6	130	24,8	524

Font:

- José Recasens Comas, José Sánchez Real. El Instituto de Enseñanza Media Antonio Martí Franqués. . . opus citat. pags. 66-67

22) Gràfic VI:

Salaris mitjos dels diversos estaments professorals espanyols, l'any 1933.

<u>Professorat</u>	<u>Salari mig/pessetes</u>
Mestre	3.628
Inspector	7.524
Professor Escola Normal	8.380
Professor Institut	8.398
Professor Universitat	10.904

Font:

23) Gràfic VII:

Salaris de la plantilla dels Catedràtics numeraris dels Instituts Nacionals d'Ensenyança Mitja.

<u>Número</u>	<u>Categoria/pessetes</u>	<u>Número</u>	<u>Categoria/pes.</u>
7	15.000	114	9.000
14	12.500	132	8.000
62	12.000	143	7.000
79	11.000	150	6.000
96	10.000	42	5.000
Total Professors Numeraris.		<u>839</u>	

Font:

Cal tenir en compte que el nombre de catedràtics numeraris, sols representava un 35 % aproximadament dels docents d'ensenyança secundària en exercici aquell moment, així, doncs, el problema econòmic del professorat d'ensenyament mitjà devia ésser més greu del que pugui semblar a primera vista, no tenim dades, però, dels salaris dels professors no numeraris.

- 24) Al capítol XIV, pag. 656 feiem referència en aquest Decret, trascendental, també, en el camp de l'ensenyança elemental.
- 25) La bibliografia sobre la guerra civil és extensíssima, però sobre el tema concret del treball dels joves no sembla que s'hagin publicat masses treballs; en canvi, existeix molt informació sobre les qüestions específicament escolars, àdhuc respecte l'ensenyament tècnic i professional. D'aquest problema en parlarem al capítol XXVII.
- 26) Cesar de Madariaga havia estat director, des del 1920, del "Centro de Perfeccionamiento Profesional", creat a Madrid al 1910. L'impulsor d'aquest Centre fou Gumersindo de Azcárate i el seu primer director Ernesto Winter a qui substituï Madariaga; hom promocionava

els estatges a l'estranger, previ uns curssets intensius de tres mesos que es realitzaven a la capital espanyola.

27)

CAPÍTOL XVII

L'ENSENYAMENT UNIVERSITARI. LA UNIVERSITAT DES DE LA CRISI DE PRINCIPIS DEL SEGLE, FINS A LA PROCLAMACIO DE LA II^a REPUBLICA

Justificació. L'estudi de l'evolució de la nostra universitat durant el període 1900-1938, ja ho indicàvem al pròleg, quedarà reduït a una visió molt esquemàtica; aquest esquematisme, prové no ja sols del caràcter general del treball, sinó també de la complexitat del tema. Caldria promoure, així ho ~~escriem~~^{penso} modestament, un estudi ampli i profund, molt més dens que la típica monografia, que abracés els aspectes polítics, socials, acadèmics, etc. de la universitat barcelonina des de la seva restauració fins als nostres dies, donant un èmfasi especial al segle XX.

D'acord amb aquestes premisses, ~~ens~~ limitarem en aquest capítol i el proper, a dibuixar els trets, al ~~nostre~~^{meu} entendre, més característics de la problemàtica universitària, especialment des de l'angle socio-polític i organitzatiu i esboçar molt breument la vida dels altres centres d'ensenyança superior. El tractament de l'evolució acadèmica escapa totalment a les ~~nostres~~^{meves} possibilitats, ~~ens~~ limitarem, doncs, a quatre pinzellades relacionades amb els canvis de pla.

Fidels a l'esquema utilitzat per a estudiar l'ensenyança secundària clàssica, dividirem l'estudi de l'evolució universitària en dos capítols que corresponen a dues èpoques polítiques ben diferenciades. En aquest capítol, ~~ens ocuparem~~^{estudiaré} del període 1900-1931, englobant els anys de la Dictadura que ofereixen trets diferencials; ~~ens~~^{cal pensar}, però, que els esdeveniments que tenen lloc no

resulten d'un nou enfoc universitari sinó de l'agudització d'una problemàtica latent. Al proper capítol, tractarem del problema universitari durant l'època republicana, ^{donaré} ~~donem~~ una visió molt simple dels altres ensenyaments superiors abraçant el període 1900-1936 i encetarem, també, una problemàtica inèdita en ^{aquest} ~~el nostre~~ estudi, ^{penso} ~~ens referim~~ concretament ^{en el} al paper dels sindicats estudiantils i d'ensenyants que ^{nàixien} ~~seixien~~ clandestinament durant la Dictadura; jugant ^{aquests sindicats} ~~en~~ un gran paper a finals d'aquesta època i es desenrotllen ^{en} extraordinàriament en el transcurs dels anys de la II^a República.

Finalment voldria aclarir una qüestió de matis. En ^{aquest} ~~el nostre~~ estudi es dona un tractament especial, concretament a la setena part, a les Institucions Públiques autòctones, molt especialment a la Generalitat, però en el cas de la universitat i les institucions universitàries barcelonines, hem cregut que havien d'entrar en el sac de l'ensenyança oficial, si més no perquè la universitat, fins i tot en els anys d'autonomia, depengué d'un organisme compost de membres nomenats pel Govern de la República i la Generalitat de Catalunya, a parts iguals.

Les novetats legals.— En l'aspecte de l'organització interna la universitat espanyola canvià ben poca cosa, les universitats no foren altra cosa que oficines docents de l'Estat espanyol. Des dels llocs més responsables, seguint els criteris del Congrés Hispà Americà de 1892 i les Assamblees Universitàries celebrades a València, Barcelona i Madrid, hom havia demanat insistentment la concessió d'una certa autonomia i autogestió que no trobà ressó oficial fins al 1919 malgrat que als primers anys del segle semblava que l'autonomia universitària era un fet imminent. El Ministre d'Instrucció

Pública del Govern espanyol sota la pressió nacional i l'ambient internacional (1), aprovava el 21 de maig de l'any citat el Decret Silió d'autonomia universitària, suspès al cap de poc temps pel seu successor Prado Palacios i restablert l'any 1921 a l'ésser nomenat novament ministre d'Instrucció Pública el Sr. Silió.

Segons el Decret Silió, les universitats havien de redactar un Estatut que el ministeri havia de refrendar, segons el qual hi haurien catedràtics numeraris, temporals, agregats, extraordinaris i auxiliars; hom admetia la possibilitat de nomenar per votació directa els professors temporals, els agregats i àdhuc els numeraris, en canvi els auxiliars s'havien de sotmetre a la clàssica oposició. El Decret Silió que preveïa, fins i tot, la participació dels estudiants al govern de la Universitat, fou acusat per alguns de dretanisme, ^{perquè} ~~doncs~~ segons deien perseguia, en el fons, concedir l'oficialitat als estudis que es cursaven a Deusto i l'Escorial. Avui sembla que tothom està d'acord que el Decret era ben intencionat i que es deixà perdre una bona ocasió; els recels que suscità i el poc temps que va durar, provocaren que l'autonomia Silió passés sense pena ni glòria.

La Dictadura ajornà novament la qüestió autonòmica però Callejo, també sota la pressió de l'entorn, dictà un nou règim universitari d'acord amb uns nous postulats que pregutjen el pensament educatiu del capital monopolista en aquestes qüestions. El R.D. del 19 de maig de 1928, reconeixia a les universitats i facultats personalitat jurídica, amb capacitat i extensió que determinava el R.D. del 9 de juny de 1924, establint que el patrimoni de la Universitat seria regit i administrat d'acord amb el R.D. del

25 d'agost de 1926. La reforma Callejo fou tan efímera com el Decret Silió, les circumstàncies polítiques impediren la seva materialització, recordem, ja ho veurem amb més deteniment en aquest mateix capítol, que els cursos 1928-29 i els primers mesos del curs 1929-30 foren dels més agitats de la vida de la moderna universitat espanyola.

Extingit al gener del 1930 el Directori, els Governos provisionals de la monarquia, sota la pressió d'algunes universitats, particularment la barcelonina, decretaren una nova autonomia, tot i que molt limitada, materialitzada en el Decret Torno del 29 de setembre de 1930; aquesta reforma fou l'única que s'intentà portar a la pràctica però ja a la vetllà de la República no hi hagué temps per a que donés fruits. (2)

A nivell acadèmic les reformes legals foren comptades, els plans d'estudi nasqueren a finals del segle XIX i principis del segle XX i es mantingueren amb lleugers retocs fins al pla Callejo ^{del qual me n'ocuparé} ~~al qual ens referirem~~ més endavant.

Respecte a la Facultat de Filosofia (3), cal assenyalar el R.D. del 20 de juliol de 1900, que incorporava a la citada Facultat els estudis de l'Escola Diplomàtica, el Reglament del 10 de maig de 1901, suprimit més endavant, que exigia un examen d'ingrés i el R.D. del 15 d'agost del 1913 i la R.O. del 3 de setembre del mateix any, que dividien els estudis de la Facultat de Filosofia en tres grups: Filosofia, Lletres i Història. Durant aquests anys, aquestes carreres ^{constaven de} ~~duraven~~ quatre cursos, 2 comuns i 2 d'especialitat.

La Facultat de Ciències que amb poques variacions s'ha

mantingut pràcticament fins als nostres temps, adquiriria nou caràcter per un Decret del 4 d'agost de 1900 que establia quatre seccions dins d'aquesta Facultat: Exactes, Físiques, Químiques i Naturals. Aquest Decret, juntament amb els R.D. del 13 d'Agost de 1909 i 25 de setembre de 1915, completaren la reforma dels estudis d'aquesta Facultat, reforma prevista ja a la Llei de Pressupostos del 28 d'agost de 1898. Els estudis de la Facultat de Ciències duraven quatre anys.

La Facultat de Dret, nom adoptat arran de la llei Moyano, abans s'anomenava Facultat de Jurisprudència, adquiria la forma que han conegut les darreres generacions per un R.D. del 13 d'agost de 1880, plà modificat al 1883 i 1884 i ampliament reformat per un R.D. del 2 d'agost de 1900; en aquest Decret, hom preveia un canvi de denominació, d'ara en endavant se'n diria Facultat de Dret i Ciències Socials, queuant la Facultat dividida en dues seccions. La carrera durava sis anys, el primer curs era equivalent al primer curs comú de la Facultat de Filosofia.

Des del plà Mata de 1843, al qual ~~ens hi referien~~^{feia referència a} capítol VIII, els plans de la Facultat de Medicina no variaren substancialment fins a les reformes introduïdes pel R.D. del 13 d'agost de 1880, plà substituït pels Decrets del 20 i 25 de gener de 1884, pel del 16 de setembre de 1886 i 21 de setembre de 1902. En general, al llarg del segle els estudis de medicina han durat 6 o 7 anys, segons els plans.

La Facultat de Farmàcia, la més jove de totes, adquiria també caràcter modern per un Decret del 13 d'agost de 1880, i sobretot del R.D. del 24 de setembre de 1896, modificat al 1900, 1913 i 1914. La duració dels estudis de farmàcia ha estat quasi sempre

de 5 anys.

El R.D. del 19 de maig de 1928, al qual feiem referència no fa gaire, reorganitzava les Facultats, augmentant amb dues seccions la Facultat de Ciències; a més de les 4 citades, s'establien les seccions de Ciències Físico-Químiques i Ciències Matemàtiques. Una R.O. del 3 d'agost de 1928 determinava els plans comuns de les citades Facultats per a totes les universitats del regne. La novetat més remarcable del Decret del 19 de maig era l'establiment de tres tipus de cursos: els A, cursos mínims, elementals, que havien de seguir tots els estudiants per a complir el període d'escolaritat obligatòria, els cursos B, d'ampliació de les matèries que constituïen l'escolaritat mínima i finalment els cursos C, d'investigació o especulació científica. Hom fixava, també, que aquests cursos podien ésser confiats als catedràtics universitaris o a persones externes a la universitat, sempre, però, de reconeguda solvència científica. El Decret determinava, a més, que les Facultats de Dret de Madrid i Barcelona prepararessin un projecte de cursos professionals per a funcionaris administratius, declarava obligatòria per a tots els estudiants l'examen de revàlida i concedia a totes les universitats, el dret d'atorgar el títol de Doctor, sempre, però, amb l'autorització expressa del Ministeri d'Instrucció Pública.

Capítol apart mereix la fundació de la "Junta para ampliación de estudios e investigaciones científicas", creada pel R.D. de l'11 de gener de 1907 i modificada pel R.D. del 22 de gener de 1910, Decrets signats per l'Amalio Jimeno i Antonio Barroso respectivament, Junta creada per a promoure l'intercanvi intel·lectual amb les institucions similars estrangeres, el foment dels tre-

balls d'investigació i el desenvolupament de les institucions educatives. L'obra d'aquesta Institució, a la qual ~~ja ens hem~~^{m'he} referit més d'una vegada, s'estudiarà amb més deteniment en aquest mateix capítol, però amb les limitacions que ens imposa l'abast d'aquest ~~del nostre~~ treball.

El marc polític i social. Als capítols XI, XII, XIII i XV, ha quedat prou clar que s'estaven operant canvis profunds a la societat espanyola i molt particularment a Catalunya, trasbalsos que afectaven a tot el món escolar amb la inclusió, com es lògic, del grau superior. Potser més que de crisi universitària, podriem parlar del reflex de la crisi social i política, a la Universitat.

Com deia Lafuente. "Hablamos de crisis universitarias en el siglo XIX, pero en realidad no hay tales crisis universitarias. Creo. . . que la única y la primera crisis universitaria de nuestros días es la actual (parla del nostre temps). Porque no hay crisis universitaria hasta que la sociedad no se interesa por el problema universitario como tal . . . Las crisis universitarias del siglo XIX eran crisis políticas, y no niego yo que en la crisis universitaria de hoy -!Como voy a negarlo!- haya un evidente factor políticos, pero por primera vez creo que en la Universidad de nuestros días, en la sociedad de nuestros días, hay una auténtica preocupación por la Universidad.

. . . Pero repito que estas eran crisis, en realidad, exclusivamente políticas, porque no se puede hablar de crisis universitarias cuando de ella participan sólo los profesores. Hasta que profesores y alumnos, y sociedad toda con ellos, no experimenten esta inquietud por lo que la Universidad es, y por lo que debe ser, no hay propiamente crisis universitaria." (4)

He~~m~~ recollit aquest pensament perquè ~~no s'ha~~^{dalessa} amb força claretat el problema de la universitat espanyola entre el període de les dues repúbliques, però no ~~existeix~~^{sembla}~~-que-resulti~~ totalment vàlid per al ^{cas} català concret.

Les preocupacions expressades des de la Universitat, s'han concretat i encara es concreten majoritàriament en problemes extrauniversitaris, tot i que avui existeix un cert interès per la problemàtica específicament universitària; aquesta preocupació envers la Universitat dels nostres temps, es pot fer extensiva, amb més o menys grau, al període 1900-1936, no podem creure que durant aquesta època els problemes universitaris només preocupessin als professors, almenys l'evolució de la Universitat de Barcelona sembla desmentir-ho, per altra banda, entenem que tampoc resulta absolutament cert pel cas de la universitat de Madrid.

La tesi de Lafuente no resulta gens discutible en el cas de l'explosió de la nit de Sant Daniel, sobretot quan afirma que la crisi de 1864 es un procés ideològic i polític i fins a un cert punt vàlida per a comprendre la crisi de 1875, tot i que s'havien produït canvis qualitatiu d'una certa transcendència. Giner i els seus col.laboradors eren més universitaris que polítics, però limitaven la seva lluita a problemes molt concrets, centrats principalment en la llibertat de càtedra i tot i comprendre que sense el concurs dels estudiants i sobretot de la societat no es podia plantejar una reforma universitària seriosa, es trobaven sols i, en certa manera, marginats. Al ^{meu} ~~nostre~~ entendre, la problemàtica catalana des de principis de segle presentava diferències notables sobre aquest esquema.

La problemàtica universitària portava inherent tot una

càrrega eminentment política, però, ^{hom pot} ~~era~~ trobar-hi, amb totes les limitacions possibles, en el món universitari una clara preocupació per a insuflar un esperit modern a la nostra universitat, al marge de tota implicació de tipus polític, aquest interès no provenia solament de l'estament professoral, sinó també dels estudiants i d'alguns cenacles culturals extra o para-universitaris. El cas de la universitat de Barcelona, sembla invers al de l'Alma Mater madrilenya, són els alumnes, les noves generacions, i part de la societat catalana, els que arrossegueu als catedràtics vers a nous horitzons.

Referint-nos a la problemàtica universitària lligada específicament al món polític-social, s'observen, també, canvis fonamentals en relació al segle XIX; podriem dir que passen de la bullanga, l'aldarull universitari, -pensats més que res per a escurçar el curs acadèmic, l'excusa política era simplement un pretext-, a la vaga amb connotacions polítiques reals. Poc a poc, amb alts i baixos, el moviment universitari va perdent el seu caràcter folklòric, per a polititzar-se en el sentit ampli del terme, fet que s'evidència molt clarament durant l'època de la Dictadura, en la qual la Universitat esdevé un dels centres neuràlgics de la vida política espanyola, soterrada per mor de les circumstàncies.

Es evident que molts estudiants secundaven els moviments vaguistes per simple comodisme, el percentatge d'aquests grups devia ésser important i més elevat que avui dia, almenys abans de la República, però la major part d'aldarulls universitaris responien a crisis de la societat espanyola i en alguns casos, fins i tot a problemes universitaris. La universitat intervenia directament o indirecta a la problemàtica socio-política i del món escolar d'aquel

període històric.

Si observem tota aquesta panoràmica amb ulls del nostre temps, comprendrem amb tota la seva extensió aquesta politització de la universitat, impensable en països d'una major llibertat política i un estandar cultural més elevat, la Universitat gaudeix encara, vulgues o no, d'uns privilegis reservats a l'elite cultural i social. Es podria argüir contra aquest criteri l'aparició del maig francès de 1968, però amb totes les diferències de temps i espai, hem de creure que es tractava, en el fons, del mateix problema. La societat francesa, considerada com a conjunt, no era fa set anys ni és ara mínimament lliure per a expressar la riquesa ideològica d'aquella revolta universitària.

La problemàtica universitària.- ^{Tot i que} ~~Sabem~~ els problemes acadèmics de l'ensenyança secundària i superior presentaven diferències notables, la problemàtica socio-política d'aquests dos graus de l'ensenyança guardava una certa relació; no ens ha d'estranyar, doncs, que alguns dels problemes plantejats al capítol XV, a l'estudiar l'ensenyança secundària clàssica d'aquest període, se'ns tornin a repetir amb les salvetats lògiques. Partint, doncs, d'aquesta base i tenint en compte els precedents universitaris del segle XIX, podriem sintetitzar la problemàtica universitària, es tracta d'una simple i primera aproximació, en cinc punts fonamentals:

Total desconexió entre universitat i societat.

Perpetuació dels esquemes centralistes i burocràtics.

Menyspreu dels avenços científics i tecnològics.

Deficient formació del professorat.

Pensament excessivament linial.

Total desconexió entre universitat i societat. Hem dit abans que

podíem començar a parlar de crisi universitària, apareixia una conscienciació conjunta de professors, alumnes i societat en general, característica que s'ens presentava ja en aquest període, ço que sembla en contradicció amb l'anunciat d'aquest paràgraf. Cal puntualitzar que en el paràgraf anterior, al parlar d'aquesta qüestió, ^{estava pensant} ~~penso~~ en els anhels i preocupacions d'uns certs grups i no pas en els de la universitat considerada com a corporació oficial.

La desvinculació de la universitat respecte a la vida social, quedava, en certa manera, dibuixada al capítol IX. La crisi de 1898 representava un revulsiu per als sectors més conscients de la societat espanyola, no ens ha de sorprendre, per tant, que tots els problemes, entre els quals s'hi compta l'universitat, aflorin a la superfície.

El fet que es planteji una problemàtica, no vol dir que estigui en vies de solució. Tots i els esforços esmentats des de fora i de dins estant, la universitat, almenys fins al 1931, visqué totalment d'esquena a la realitat socio-cultural, fet molt evident a Barcelona on la vida intel·lectual assolí un estandar estimable, preocupació que no quatlà a la universitat, malgrat alguns intents de renovació; les causes d'aquesta impermeabilització no cal enumerar-les, ^{perquè seran tractades amb més detall en aquest mateix capítol.} ~~doncs intentarem aclarir-les al màxim.~~

S'enten clarament que la bona voluntat d'alguns catedràtics, la conscienciació estudiantil i la pressió social per mitjà de les noves associacions culturals, la paraula escrita, en general, etc. no eren un estímul suficient per a impulsar el canvi universitari. Les implicacions i connotacions polítiques, l'estructura interna de la universitat, els prejudicis i privilegis d'una minoria frenaven tot intent de reforma, fins i tot parcial. Com

en el cas de l'ensenyament primari, les reformes més importants no afectaven la vida universitària concreta, recordem, si més no, la "Junta de Ampliación de Estudios".

En primer lloc, la universitat no podia vibrar al so d'una societat en vies de transformació social, ^{si més no, perquè} ~~doncs~~ els estrats socials que formaven el corpus universitari, almenys considerats com a conjunt, eren totalment immobilitats. La composició social de la universitat a nivell de professors i d'alumnes, una derivació de la dualitat estructural, esboçada ja al capítol XV, resultava ben significativa; el problema derivat d'aquesta composició, resultava més greu a l'ensenyament superior, socialment més claustrista i intel·lectualment elitista.

Tot i les implicacions socials enumerades, el problema esdevenia eminentment polític, ^{perquè} ~~però~~ sense canvis profunds a l'organització i a l'estructura escolar conjunta, mal podia vincular-se la universitat a la societat si d'acord amb els esquemes estructurals i organitzatius la societat no comptava amb canals per a poder intervenir en la vida universitària; cal tenir present que, ni tan sols la pròpia corporació universitària tenia massa veu ni vot sobre les decisions que l'afectaven. Els moviments que s'iniciaven durant ^{aquest} ~~el~~ període ~~que estudien~~, ^{s'encaminaven} ~~proteuen~~ ^{vers} quasi mai la vinculació universitat-societat, sinó tan sols la major participació del cos universitari en la gestió dels seus problemes, no pas polítics i socials sinó simplement acadèmics.

A la societat catalana d'aquella època, potser més que la de cap altre contrada espanyola, li anguniejava aquest problema. Els dos Congressos Universitaris i la pròpia Universitat Autònoma que neix en un període posterior i no pas per generació

espontània, són el reflex d'una preocupació que es manifestava veladament a finals del segle XIX i que adquireix una gran dimensió a partir dels primers anys del nostre segle.

Si fem abstracció dels problemes qualitatius i fixem la nostra atenció vers la problemàtica quantitativa, ens adonarem que la universitat espanyola durant aquests anys, quasi quadriplifica els seus afectius, calia, doncs, esperar canvis en l'organització i descentralització universitària; [però com en els altres graus de l'ensenyança] els organismes oficials anaren fent la viu viu sense encarar-se amb el problema universitari.

Perpetuació dels esquemes centralistes i burocràtics. La inamovibilitat estructural, -els intents de canvi no afectaren pràcticament ^{gens l'estructura educativa-} ~~res aquest immobilitisme,~~ significava, en realitat, un agreujament del problema en relació al segle XIX, simplement perquè s'havia aixamplat l'abisme entre la legislació i la vida universitària.

La centralització del sistema educatiu espanyol fou la conseqüència, en el seu temps, d'una sèrie de factors socials i polítics i responia als criteris i anhels d'uns determinats grups que comptaven amb una certa base social. L'impacte de la Revolució de Setembre, la conscienciació política i acadèmica d'alguns catedràtics generà un mecanisme de defensa dins d'una bona part del professorat universitari i sobretot en el si dels organismes rectors de la política universitària.

Tot i que a la realitat i en el món legal ~~de~~ les coses continuaren pràcticament igual fins a la proclamació de la República, s'observen diferències notables en relació al segle XIX. A finals del segle passat i principis del nostre, s'aïexecaren nombroses veus que clamaven per la descentralització i autonomia

universitàries, despuntant com a grup docent el claustre de la universitat d'Oviedo que vivia intensament la problemàtica universitària. D'entre els catedràtics d'aquesta universitat, preocupats per aquesta qüestió, cal tenir present Posada, Leopoldo Alas, Altamira i Sela, aquest darrer un dels apòstols del moviment autonomista universitari de primers de segle. Sela representà el claustre de la citada universitat, a la 1ª Assamblea Universitària, celebrada a València l'octubre del 1902.

Sela presentà a l'Assamblea de València, -la universitat de València era un altre focus de renovació-, una ponència sobre el problema de l'organització de les universitats; la conclusió 2ª d'aquesta ponència assenyalava referent a les Universitats:

"Se organizarán sobre las siguientes bases:

A. Formarán parte de la Universidad todas las Facultades y Escuelas Especiales de orden civil consagradas a la enseñanza llamada superior.

B. Serán personas jurídicas a los efectos del Código civil.

C. Se les concederá autonomía para el régimen de su vida propia en lo científico y en lo económico, bajo la inspección del Estado, gobernándose por la Asamblea universitaria, en que tendrán participación los estudiantes; el Claustro general, compuesto de los profesores y los doctores adscritos, mediante ciertas condiciones; las Juntas de profesores de cada Facultad o Escuela, y el Consejo Universitario; eligiendo las autoridades académicas e interviniendo en la elección de los profesores.

D. Las Facultades y Escuelas especiales que constituyen la Universidad serán personas jurídicas a los efectos del Código

civil, en cuanto a sus propios asuntos; se regirán por sus juntas de profesores y su Decano o Director y gozarán de la autonomía dentro de la organización general de las universidades y subordinadas a ellas.

F. Las Universidades mantendrán relaciones directas con los demás grados de la enseñanza." (5)

A més de les propostes de Sela, l'Assamblea de València es manifestà a favor d'una major descentralització, recordem, si més no, les propostes demanant la concessió del Doctorat a totes les universitats, la limitació dels poders del Consell d'Instrucció Pública i la revalorització de les universitats de província que devien equiparar-se a la Universitat Central. El Sr. Rodríguez Mendez, Rector de la Universitat de Barcelona, fou l'únic, encara que tímidament, que s'oposà a aquesta darrera proposta.

La II^a Assamblea Universitària celebrada a Barcelona el gener de 1905, entremig de les Assamblees de València i Barcelona havia tingut lloc el 1er Congrés Universitari Català, no aportà novetats respecte a la qüestió autonòmica. Gumersindo de Azcárate, catedràtic de la Universitat Central, que presentà una ponència sobre autonomia universitària, es limità a proposar una solució de compromís que fou, en general, acceptada. En aquell moment, estava pendent d'aprovació definitiva el dictamen sobre autonomia universitària d'una Comissió Mixta creada el 18 d'abril de 1902; esperant, esperant, no s'arribà a aconseguir res.

Així, doncs, malgrat la ponderació i limitació del projecte, la proposta passà a millor vida i durant uns anys, la situació política degué influir-hi, la qüestió de l'autonomia quedà un xic morta. Novament, a partir del 1915, tornen a sortir a la pa-

lestra les discussions sobre aquest tema. Se'n preocupa l'Assemblea Universitària de Madrid de 1915, els catedràtics celebren assemblees parlant d'aquest problema, a vegades a iniciativa pròpia en d'altres sota el patrocini dels òrgans ministerials, el clima internacional, recordem la revolta universitària de Còrdova -Argentina- suscitada arran d'aquesta qüestió, la celebració del II Congrés Universitari Català, etc. contribueixen a crear un clima favorable.

Fruit d'aquesta situació, el 17 d'abril de 1919 es congregava a les universitats espanyoles un moviment general a favor de l'autonomia universitària, a conseqüència del qual s'aprovava el Decret Silió recollint una proposta de la universitat de Madrid que havia fet una crida a la resta de les universitats espanyoles.

Amb el decret Silió, aquest clima contrari a la universitat burocràtica, totalment desconectada de la realitat més immediata, adquiria, per primera vegada, caràcter oficial. El proemi del citat Decret entonava una mena de mea culpa i resultava esperançador. "Las Universidades españolas, de gloriosa historia, que compitieron con las más famosas del mundo en sus días de esplendor, son hoy casi exclusivamente escuelas que habilitan para el ejercicio profesional. El molde uniformista en que el Estado las encuadra y la constante intervención del poder público en la ordenación de su vida no lograron las perfecciones que sin duda se esperaban y sirvieron en cambio para suprimir el espíritu de noble emulación y para matar iniciativas que sólo en el porvenir hallan esperanzas de prevalidimiento." (6)

El Decret Silió no tingué conseqüències pràctiques per diverses raons que van des de la manca de temps i de suport

econòmic, als entrebancs polítics ja citats, fins al tebi esperit del professorat universitari considerat com a conjunt, pensem que els catedràtics renovadors estaven en franca minoria.

Amb la instauració de la Dictadura es frustraren totes les esperances, l'Administració Central tornava als esquemes centralistes a ultrança. Tot i les deformacions que es produeixen durant aquesta època, val la pena assenyalar el Decret Callejo, del qual parlavem a l'hora d'estudiar la legislació universitària; aquest Decret atorgava una certa autonomia, força limitada, més efectiva a nivell administratiu que a nivell polític. Podriem dir que la universitat es desburocratitzava, en part, però en canvi la centralització es mantenia pràcticament igual.

Després de la Dictadura tornà a plantejar-se aquest problema. Torno sota la pressió de nombrosos sectors universitaris i polítics dictava un nou Decret d'autonomia, en el qual s'establien entre altres normes: la llibertat de les distintes Facultats per a dictar el seu propi plà d'estudis, recollint les orientacions del Plà Callejo, és a dir, cursos A, B i C; la concessió del dret d'atorgar el títol de Doctor a totes les universitats; la limitació dels trasllats, etc. (7)

No hem incidit pràcticament gens, en el ressó que adquirí aquesta problemàtica a Catalunya, per una part perquè presentà característiques pròpies i principalment perquè hi dedicarem més endavant una atenció especial.

Resumint, doncs, els temps no havia passat endebades, hom havia adquirit consciència de l'anacronisme estructural, però a l'entrada de la II^a República poc s'havia guanyant a nivell legal. L'Estat no volia deixar anar les xurriaques, els governants

no havien comprès o no havien volgut comprendre el prec de D. Francisco. "Que pedir al Estado, o, para hablar con propiedad al Gobierno? Sin duda, y ante todo, lo que Diógenes a Alejandro: que no nos quite el sol" (8)

Menyspreu dels avenços científics i tecnològics. - Ja hem indicat al principi que la universitat espanyola vivia d'esquena a la realitat social, però el problema resultava més greu, ^{perquè} ~~doncs~~ ^{no} tan sols recollia els avenços que es produïen en el camp de la ciència i la tècnica; la universitat en comptes d'èsser capdavantera més aviat anava a remolc.

La universitat d'aquell temps, no cal insistir-hi massa ^{car} ~~doncs~~ era consubstancial a tot l'ensenyament en general, estava mancada del mínim suport econòmic i no s'havia mai plantejat el problema de la planificació dels escassos recursos financers; sense diners i per postres mal administrats -el sistema centralista impedia cap mena d'estudi en aquest sentit- era impensable pensar en cap tipus de reforma.

L'estudiant universitari que, llevat de molt poques excepcions, només li preocupava l'obtenció del títol, no es podia familiaritzar amb el món científic, tecnològic, humanista, etc. del seu temps, ^{observem-ho} perquè l'organització universitària responia, ~~des~~ de qualsevol angle, a unes altres coordenades històriques.

Per citar un exemple, ignorava el significat i l'abast del mot seminari, per l'alumne aquest mot sols tenia ^{l'acceptació} ~~l'acceptació~~ de centre de formació sacerdotal, quan a la universitat alemanya feia ja molts anys que els treballs en forma de seminari, constituïen el centre de la formació acadèmica.

Del laboratori de ciències, el qual constituïa una per-

llongació de l'aula o l'aula mateixa en moltes Facultats de Ciències de l'Europa d'aquell temps, l'universitari en coneixia la seva existència però no els seus efectes, perquè rarament formava part de la seva vida universitària. Els laboratoris de les universitats espanyoles, sobretot les de províncies, estaven mal dotats en quant a material, mancats de personal especialitzat per a les classes de pràctiques, però fonamentalment pecaven de manca d'organització. El nombre d'alumnes sempre resultava excessiu per al nombre de pràctiques que es realitzaven, però a ningú se li acudia o a ben pocs, les excepcions eren cada vegada més nombroses, la idea de dividir les classes de pràctiques en grups per aprofitar el màxim el material; aquest sistema, encaria l'ensenyança a l'augmentar el nombre d'hores de treball del personal docent, però la incidència econòmica hagues estat molt petita, sobretot pensant amb l'exigu salari del personal no numerari.

Si dels laboratoris ens en anavem a les biblioteques, aspecte essencial del treball universitari, ens trobàvem amb una realitat tan ~~desoladora~~ com en el cas dels laboratoris. Sense dotació econòmica, sense cap mena de control sobre els pocs recursos assignats i mancades d'una organització eficient no servien pràcticament per a res. La pròpia biblioteca de la universitat de Barcelona, una de les més importants d'Espanya, tenia molt poca utilitat pràctica. Quan ^{estudi} ~~parlen~~ de la vida universitària barcelonina, insistirém novament sobre aquest punt.

Com ja hem indicat varies vegades, sols la universitat de Madrid podia atorgar el títol de Doctor, així, doncs, les altres universitats espanyoles no elaboraven treballs de cap mena, col·lectivament no publicaven, amb l'única excepció dels discurs inaugu-

rals i algun que altre Anuari. Si hom es dediqués a treballar la bibliografia de les universitats espanyoles, avui s'ha millorat però no gaire, quedaria escruixit del poc continent i contingut, ridícul al costat de qualsevol universitat europea de 2ª categoria.

La universitat espanyola havia arribat a un tal grau de postració i d'ineficàcia, que més d'un partit polític basant-se en l'exigua base social i el contingut elitista i poc realista de les ensenyances i tenint en compte la ignorància general del poble espanyol, proposava la substitució de les universitats per Escoles d' Arts i Oficis. (9)

A l'estudiar l'ensenyança secundària, significava la importància atorgada a la lliçó magistral i l'examen. La ciència quedava transformada en buida eloquència, la seva labor instructiva era molt minsa i la tasca educadora s'havia de considerar nul·la. Com deia Sela:

"Apena considerar como algunos profesores distinguidos, que realmente tienen claro talento a veces, a veces profunda erudición y las menos vocación para el profesorado, reducen su compleja y delicada obra en la Universidad a la simple exposición teórica, era en forma escueta y árida, ora -en nuestro país es lo más frecuente- con todas las galas de la oratoria; pero siempre sin elevarse al concepto de la educación y sin poner la mira en el primer fin de toda la enseñanza racional y fecunda. Hecha por tal manera, la obra de la Universidad no se halla a la altura de una escuela insignificante, ni sus frutos pueden corresponder a los esfuerzos de los que se afanan en obtenerlos sazonados y numerosos. Con dificultad producirá sabios, pero es completamente

imposible que produzca hombres." (10)

L'examen, la clàssica prova de fi de curs, havia estat anatemitzada per tots aquells que s'interessaven realment per la vida universitària, tant en el camp conservador, com liberal i republicà. Els universitaris conscients de la seva professió s'havien manifestat sobre aquest afer, alguns es mostraven totalment iconoclastes, d'altres s'inclinaven per solucions més moderades, tothom, però, estava d'acord que l'examen no servia ni tan sols com a forma de control de l'adquisició de coneixements de l'alumne. Són innumbrables els testimonis de l'època que seriosament o com a simple anècdota ens oferien una mostra d'aquesta problemàtica, d'entre ells despunta Unamuno que més d'una vegada fa referència a aquesta qüestió, hem preferit, però, oferir-vos la visió d'Eugeni d'Ors, potser menys punyent però molt gràfica i suggeridora:

" . . . Joan Estudiant s'examina.- Aquí, en aquest son tercer gest, la gran mentida de sa vida escolar arriba a una ja tràgica culminació del grotesc.- La gran mentida! . . . Si, ell ho sap; ho saben sos pares; ho saben sos professors; ho sap la Lluïsa aquella "biancho vestita"; ho sap tothom! - Però tothom és ben disposat a servir de còmplice en la farsa... Que Joan Estudiant faci tots els equilibris, tots els jocs de mans que la farsa comporta; i sos professors faran d'altra banda, benèvola, tots els equilibris, tots els jocs de mans que estiguin en llur paper; i també els familiars; i també la Lluïsa, vestida de blanc; i també la societat entera. Tots es rendiran a la mentida. Ningú no faltarà, com ell no falti. Joan Estudiant no falta. Joan Estudiant s'examina. S'examina, complint amb fidelitat els ordenaments

clàssics de la mentida clàssica. . . es son exàmen el desfilar de les mil i una caricatures de ciència: el programa monumental, del qual només un petit recó ha estat explorat per mestres i deixebles; les lligons extenses i frondoses consagrades a generalitats i a les "Relaciones de nuestra Ciencia con las demás ciencias", fàcil pretext a divagacions fàcils; les definicions retortes, que cal repetir mot per mot; l'examen de doctrines alienes, apreses de quarta mà, mutilades, falsejades, ridiculitzades i rebatudes triomfalment amb quatre projectils de paper mastegat; les cites d'Aristòtil, tretes del llibre de X, qui les va treure del llibre de Y, qui les va treure del de Z, qui a son torn -on 1858!- les va treure de les obres de Victor Cousin; les pàgines i pàgines plenes de detalls inútils, buides de sentit, impossibles de recordar, i que per això mateix deuen recordar-se de memòria; els xistos -els xistos!, aquells xistos fèssils transmesos invariablement, a través ~~de~~ generacions escolars, en la tinta espessa dels apunts litogràfics-; i, després els complements inevitables de tot això, els questionaris negrejats de petites notes recordatòries, la repetició puntual dels detalls més estúpids; el virtuosisme de circ, en que es fa gala de recordar allò fisiològicament irrecordable; l'adulació babosa de les idees, parcialitats i manies del professor; l'hàbil escamoteix en que amb l'excusa de l'enunciat d'una lliçó no sabuda, es xerra i es xerra i es xerra de les matèries de qualsevol altra, fins que els tres jutges de darrera la taula en tenen prou... - Joan Estudiant no ometrà res. Detallará a la perfecció els passos tràgics de la farsa. Mirará una darrera l'altra, a consciència totes les ganyotes del gest.

Joan Estudiant és un bon estudiant." (11)

A l'anacronisme de l'examen i la lliçó magistral, calia sumar-hi per a donar més to al conjunt, l'incongruent llibre de text, per a formar una trilogia coherent de portes enfora, però inconsequent de cara a la realitat. El tradicional llibre de text espanyol, darrerament s'ha millorat quelcom en aquest sentit, era antipedagògic, dogmàtic, atemptava quelcom contra la llibertat del professor i constituïa un passaport vers el rutinariisme. El testimoni de Posada centra molt bé aquesta qüestió.

" En cuanto al libro, o mejor, a los libros, claro es que no debe prescindirse de ellos en la enseñanza; son un auxiliar indispensable, como fuente de consulta, como medio de estudio e investigación, a veces; ¿que remedio hay sino acudir al libro, para enterarnos, v.gr., de lo que un autor ha pensado? ¿Como prescindir de los libros en la ciencia y en la enseñanza de la ciencia? Uno de los efectos más estimables que la enseñanza puede producir, es despertar el gusto de la lectura. Pero estos libros a que me estoy refiriendo, no son nuestro debatido y archidiscutido libro de texto en el sentido corriente de la palabra. Este último, es el libro completo, sistemático (al menos en la forma o distribución de las materias), escrito generalmente de manera dogmática, de modo que resulte definido todo lo que se cree que constituye el objeto de la asignatura: da ciencia hecha; tiene para todos los problemas, por arduos que sean su solución; ofrece clasificadas todas las cosas; de suerte que, el público poco preparado y que no está en el secreto, llega a pensar que aprendiéndose bien lo que dice el libro, sabe todo lo que acerca de su objeto, debe, y aún es posible saber." (12)

Com pot desprendre's de l'exposat, el panorama general

resultava desencoratjador, l'examen, el llibre de text, la manca d'equipament escolar no afavorien el desenvolupament de les ciències pures i experimentals a la Universitat. L'ambient general, però, havia millorat en relació al segle XIX, pensem, si més no, en la "Junta de Ampliación de Estudios" i l'obra callada i abnegada a vegades en solitari i també en grup, d'alguns catedràtics, força nombrosos sobretot a Madrid i Barcelona. Tots ells intentaven integrar la universitat espanyola als corrents de la ciència i el pensament modern, encara que es veiessin obligats a fer-los entrar per una mena de porta falsa.

Deficient formació del professorat.- Al capítol XV, ^{estudiava} ~~ja ens feiem~~ ^{em circunscribia a} ~~resó d'aquesta problemàtica~~, aleshores ~~tractaven de~~ l'ensenyament secundari però el problema es pot fer extensiu a l'ensenyança universitària. Els llicenciats que en la seva majoria s'acabaven dedicant a l'ensenyança, seguien un ^{plà} ~~programa~~ d'estudi que no tenia res a veure amb la funció docent.

El criteri d'amagatzemar coneixements al marge de l'activitat professional persistia després de la terminació de la carrera. El sistema de recrutació del professorat es feia sempre per mitjà de l'oposició, la qual juntament amb l'examen havien esdevingut un dels pilars fonamentals del sistema universitari espanyol. L'oposició creava indefectiblement un esperit de casta entre els catedràtics, amen que els oferia una seguretat incompatible amb l'afany de superació, ja hem dit varies vegades que un ensenyant no és un buròcrata; aquesta seguretat esdevé sinònim de conformisme; cada vegada que s'intentava plantejar aquesta qüestió, la majoria de catedràtics s'hi oposaven rodonament malgrat les pressions del professorat conscient que propugnava reformes

més o menys amplies. En aquest sentit, l'Assamblea Universitària de Barcelona de 1905, resultà ben significativa; hom s'interessà per la creació d'una escola especial per a la formació del professorat; manifestà una clara oposició al sistema tradicional de recrutament, però a l'hora de la veritat les votacions foren favorables a l'immobilisme. Cal pensar que l'oposició ja no s'estil·lava aleshores a fora d'Espanya. Com deia Puig i Cadafalch:

"Soc absolutament contrari al nomenament per oposició. Quan sento un professor que es vania d'ésser professor per oposició, jo somric. Les oposicions espanyoles ben fetes, quan s'expliquen a un nucli universitari, a París o a Harvard, fan riure. Recordo un comentari de M. Chevalier, director de l'Ensenyament Superior a França, que em deia: "Elegiu els homes savis per procediments escolars". Cap de les universitats europees no elegeix els professors per mitjà d'aquests examens xinesos que són les oposicions espanyoles." (13)

Puig i Cadafalch fa referència a les oposicions ben fetes, però tots sabem les possibilitats que ofereix aquest sistema a la influència i al control polític per a citar les més corrents adés i ara.

L'única mesura legal tendent a solucionar aquest problema fou el Decret Silió, el qual com ja hem dit preveïa altres mitjans per a recrutar el professorat universitari, al marge del sistema tradicional de les oposicions. El Decret Callejo resultava un ~~xix~~ confús sobre aquest punt, però tot i preveure altres tipus de professors representava un pas enrera en relació al Decret Silió.

El fet positiu que es dona, en aquest camp, prové de la

creació de la "Junta de Ampliación de Estudios", organisme que al marge de la seva funció com a promotora de treballs d'investigació, es preocupà extraordinàriament per la formació del professorat a tots els graus de l'ensenyança. Gràcies a la Junta, millorà ostensiblement el nivell acadèmic de molts catedràtics i la funció docent adquirí un altre caràcter, la lliçó magistral sense ésser arraconada ja no era un sistema exclusiu. Aquests nous aires presentaven un caràcter minoritari, el problema bàsic no quedava resolt, ^{perquè} ~~doncs~~ la Junta no era la Universitat, sinó una forma molt indirecta i excessivament lenta d'influir sobre l'estructura i l'organització de l'ensenyança universitària.

Els problemes econòmics del professorat presentaven moltes similituts al de les èpoques posteriors. Els catedràtics no es podien queixar, en canvi els no numeraris percebien sous de misèria, esperant el dia de poder guanyar unes oposicions a càtedra. El problema era especialment greu a les Facultats de Filosofia i Ciències, especialment a la primera, on els professors no tenien un modus vivendi fora de la Universitat, en canvi per als metges, advocats i àdhuc farmacéutics, la universitat era una palanca per a triomfar en la vida professional extrauniversitària.

El problema del professorat universitari, tenia connotacions econòmiques, però el seu problema fonamental no era una simple qüestió de diners, com en el cas de l'ensenyament de primer nivell. Als catedràtics d'universitat, apart de la seva vida professional, ~~de~~ls presentaven les mateixes oportunitats que als professors d'ensenyança mitja per a fer-se un sobresou amb el tripijoc del llibre de text. (14)

La problemàtica del professorat universitari era molt

més complexa que allò que pot deduir-se d'aquest simple esboç, per a citar un exemple: el control moral i ideològic sobre els catedràtics abans i després de guanyar les oposicions era molt, però molt menys estricte que durant el primer període de la Restauració, però no havia desaparegut del tot; aquest control fou particularment angoixos durant l'època de la Dictadura; Un altre problema que tampoc hem encetat, és la qüestió dels programes; ~~doncs~~ examen, llibre de text i programa formen part d'una mena de tronc comú, imbrincat en tota la problemàtica universitària des de la desconexió amb la realitat social, fins a la centralització, passant per tots els problemes que hem enumerat.

Pensament excessivament linial.— L'estudi dels corrents que apareixen o es perpetuen a la universitat espanyola durant aquesta època, és difícil de precisar, sense tenir a la mà masses dades sobre el tema, manquen estudis monogràfics globals, o almenys no els coneixem, que estudiin aquest problema.

Més que parlar d'uns nous corrents, hauriem de pensar en els intents d'incorporació de les noves idees que sorgien arreu. La universitat espanyola, Madrid i Barcelona^a l'avantguarda, col·laboraven en aquesta tasca però no pas com a corporacions universitàries. Institucions para-universitàries i figures prestigioses de la Universitat foren part i testimoni de la renovació cultural i científica que comença a entroncar les terres d'Espanya amb l'Europa moderna, però sempre o quasi sempre, al marge de la Universitat estricte.

Quan ~~fa~~^{faci} referència a la "Junta de Ampliación de Estudios" i a l'estudiar la vida universitària barcelonina, parlarem més concretament de persones i corrents renovadors. No cal escal-

far-se massa el cap, per a comprendre que la universitat espanyola vivia molt condicionada per les exigències dels plans d'estudi, dels programes i dels textos, els quals induïen als catedràtics a mantenir les formes i corrents tradicionals, superats per les descobertes de l'home en tots els camps de la ciència.

Els corrents filosòfics, sociològics, polítics, econòmics històrics, científics, etc. que apareixen al segle XIX i principis del segle XX i que es desenvolupen extraordinàriament durant l'època que estudiem, que van des del positivisme fins al materialisme dialèctic i històric, passant pels corrents post-kantians, l'anarquisme, l'historicisme, el pragmatisme, l'existencialisme, la psicoanàlisi i tots els corrents de la psicologia moderna, les descobertes de la Física que revolucionen el pensament filosòfic, per a citar algunes vies del pensament modern, penetren a Espanya sense la intervenció de la Universitat; ni tan sols els moviments locals, en el cas de Catalunya, el modernisme, el noucentisme i la versió particular del positivisme i l'anarquisme, vivien pràcticament d'esquema a la realitat universitària.

Si en algun cas esporàdic, un catedràtic intentava introduir novetats científiques o culturals que podessin atemptar contra l'ordre establert, ho feia d'esquitllentes, un xic d'amagatots i sempre fora de l'aula o de l'horari oficialment estipulat; vulgues que no, el Concordat de 1851 vigent fins a la proclamació de la II^a República, influïa directa^{ment} o indirectament sobre la vida universitària, malgrat que els problemes de la llibertat de càtedra semblaven superats.

La problemàtica era força més complexa; doncs l'exemple de Sanz del Río i la generació floralasca catalana de 1848 no havia

arrelat massa, la universitat espanyola estava més aprop del xarisme que no pas de la formalitat científica. El problema hauria estat menys greu, no ^{intent}~~volien~~ justificar aquesta postura, si la Universitat hagués recollit els avenços de la tecnologia moderna d'acord amb l'ideari del capital monopolista que començà a manifestar-se d'una forma coherent durant la Dictadura, però això esdevenia impossible, perquè la Universitat com a Institució docent estava totalment deslligada de les Escoles Tècniques Superiors que depenien orgànicament del Ministeri de Foment.

La vida universitària espanyola. Ja hem indicat quin era el to general de la vida universitària espanyola, potser caldria afegir que les condicions polítiques coadjuvaren al desori universitari. Durant el període de 1900-1923, els canvis continus d'orientació ministerial impossibilitaven tota mena de reforma i l'època de la Dictadura constituí una pugna constant entre el Govern i el món universitari considerat com a conjunt.

Els testimonis de l'època, sobretot entre 1900 i 1923, estan tots d'acord a l'hora de pintar-nos la Universitat; es tractava d'un centre burocràtic, fred, sense condicions materials ni morals, on hom podia trobar un xic d'escalf, sempre que ho cerqués, gràcies a alguns illots, molt pocs, preocupats pel món cultural i científic.

Aleshores, potser fins i tot més que no pas ara, " . . . els cursos... com deia Josep Plà. . . eren irrisòriament petits, les vacances oficials i les vacances forçades, organitzades pels fills de família a través de bullangues, vagues i altres excessos els escurçaven en gran manera. . . l'esforç que s'havia de fer per aconseguir el títol era insignificant, mínim. Els estudis eren

tan absurds i lleugers, creaven una tal quantitat d'hores vagaroses que si hom hagués pogut disposar d'algun diner per omplenar-les la vida hauria estat una vida òptima i sense solta." (15)

L'estudiant, hi havien honroses excepcions, com pot deduir-se de l'exposat fins ara, no es proposava altra cosa, no li oferien altres alternatives, que aprovar l'examen. Com a conseqüència d'aquesta situació la funció d'adquirir coneixements i d'aprendre a raonar passava a darrer terme, l'important era familiaritzar-se amb una sèrie de tècniques que anaven des de l'empollar fins a la confecció de la clàssica "chuleta". "Empollar. . . com afirma el propi Josep Plà . . . vol dir aprendre la literalitat d'un text de memòria eliminant amb tota cura de l'operació els problemes plantejats per la comprensió del text. Preocupar-se per la comprensió del text ja no hauria estat empollar, hauria estat pensar, reflexionar, escollir, discutir, però això no era pas un problema universitari." (16)

La versió de Josep Plà molt suggeridora no resulta històricament ben exacte, els estudiants eren, evidentment, fills de papa, però com ja deien abans no tots anaven a la vaga per simple comodisme, hi havia una minoria que era un reflex de la crisi social i política de la societat espanyola, en general, i del món universitari en particular; el moviment universitari, massa incoherent, almenys durant la primera quinzena del segle actual, responia a les contradiccions i frustracions del moment polític.

La problemàtica universitària s'aguditzà a partir de la crisi del 1917 i prengué un caire completament diferent d'ençà del Cop d'Estat del General Primo de Rivera, Capità General de la IV Regió Militar. La intervenció militar, responia a una situació po-

lítica que, des de la perspectiva dels sectors benpensants de la societat espanyola, no es podia aguantar més. Hom veia trontollar el canemàs ideològic del pensament tradicional de la pàtria monàrquica i catòlica. La Restauració havia acabat obrint de bat a bat les portes a la "Institución Libre de Enseñanza" i ara estava facilitant un passaport d'entrada al bolxevisme.

Basant-se ~~amb~~^{en} aquesta simple argumentació, foren depurats els polítics progressistes, els ensenyants a primera fila i foren ressucitats, a la vegada, els grups conservadors lligats a l'extrema dreta, que estaven amatents per a defensar la sagrada inviolabilitat de l'ordre establert. El marc institucional del Directori, anava com l'anell al dit per a l'expansió ideològica dels grups polítics reaccionaris i dels corrents intel·lectualistes de l'Espanya neofeudal defensada pam a pam per l'aristocràcia i el caciquisme. (17)

La resurrecció de l'ideari tradicional no fou ben acceptada als medis universitaris. Gairebé tota la intel·lectualitat espanyola d'un cert relleu, defensava posicions liberals i estava estretament lligada al món universitari, principal focus d'oposició a la política del Directori.

Aquesta oposició es fa més comprensible, si recordem que la Dictadura, sobretot als primers anys, entre altres coses: inicià una política d'economies al Ministeri d'Instrucció Pública i afavorí indiscriminadament les institucions educatives dependents de l'Església, a l'ensenyament superior, les Universitats catòliques de la "Federación Universitaria Católica".

El fantasma dels primers temps de la restauració tornava a planar sobre les aules universitàries, els atemptats a la

llibertat de càtedra tornaven a sovintejar i s'instaurava un control polític de professors i alumnes per mitjà de les autoritats acadèmiques, Rectors i Degans.

Enmig d'aquest clima es produïren incidents continuament, especialment a Madrid, Barcelona i València; aquests incidents, tenien una càrrega política molt més acusada que en l'època immediatament anterior. L'any 1926, Jimenez Asua, catedràtic de la Universitat Central era desterrat a les Xafarines i a Barcelona eren continues les topades entre les autoritats imposades pel Govern i el professorat més conscient. A la protesta política s'hi sumaven els estudiants organitzats políticament gràcies a la fundació al gener del 1927 de la F.U.E. (Federación Universitaria ~~Espanola~~ ^{Escolar}).

La gota vessaria al 1929. El govern acabaria tancant les universitats com a resposta als avalots estudiantils organitzats a Madrid, Barcelona i València per la F.U.E presidida pel mallorquí Antoni M. Sbert, provocats per l'intent de donar validesa oficial als estudis cursats a les universitats de l'Església de Deusto i l'Escorial. A conseqüència de la clausura de les universitats dimitiren diversos catedràtics, entre els quals s'hi comptaven Ortega i Gasset, Felipe San Roman, A. García Valdecasas, Unamuno, etc.

Davant d'aquest fet les dretes espanyoles no s'esporugiren pas; en el fons no calia enmuinar-s'hi massa, si la Universitat no servia en aquell moment els interessos dels grups oligàrquics, estaven en contra de l'Estat i valia més prescindir dels seus serveis. "El Gobierno podrá llegar incluso a cerrar la Universidad Central y todas las del Reino, si fuera menester, sin

que faltase nada. . . España es hoy un complejo muy sólido de empresas industriales y bancarias, comerciales y hasta intelectuales y editoriales que viven fuera de la Universidad y que para nada la necesitan. Si ella sale a entorpecer la vida nacional, ella será arrollada, porque la vida tiene que seguir adelante." (18)

Extint el Directori, les coses tornaren allà on eren; els catedràtics foren reintegrats a la Universitat, la provisionalitat afectà a tots els aspectes de la vida espanyola, els estudiants intervingueren de manera decisiva en crear un clima propici per a la instauració del nou règim republicà que naixia al 14 d'abril de 1931.

No tot era tan negre com pot desprendre's d'aquestes ratlles, existien nuclis renovadors a la majoria d'universitats, principalment en els centres més dinàmics com Madrid, Barcelona, València i Oviedo. No ~~ens poden dedicar~~ ^{em puc dedicar} a estudiar amb ~~dedicació~~ ^{una certa atenció} l'evolució i l'abast de l'obra renovadora d'aquests nuclis, ~~em~~ ^{doncs,} limitarem, a citar alguns trets de la Institució renovadora més representativa a nivell de l'Estat espanyol.

La "Junta para ampliación de estudios e investigaciones científiques" coneguda vulgarment amb la denominació abreujada "Junta para ampliación de estudios", estava composta de 15 vocals, un president i un secretari. Fou presidida des de la seva fundació per Santiago Ramón y Cajal, la figura més prestigiosa de la investigació espanyola, actuant com a secretari José Castillejo, la veritable ànima de la Junta. D'entre aquests vocals, tots ells figures de relleu, enumeraré Menéndez y Pelayo, Altamira, Torres Quevedo, Bolívar, Menéndez Pidal, Hijonosa, Navarro Tomás, Américo Castro, Casares Gil, el duc d'Alba, etc.

A més de les publicacions periòdiques, dels innombrables treballs patrocinats per la Junta i de la protecció atorgada a molta gent de valua per a poder estudiar les tècniques pedagògiques i didàctiques dels països d'avançada a tots els nivells i graus de l'ensenyança i posar en contacte Espanya amb el món modern a moltes branques de la ciència i la cultura, aquest organisme feu possible la recerca i l'alta investigació. D'entre els organismes dependents de la Junta, recordarem el "Centro de Estudios Históricos", creat per un R.D. del 18 de març de 1910 i presidit per Menéndez Pidal; el "Laboratorio de Fonética" dirigit per Navarro Tomás; la "Residencia de Estudiantes" creada per un R.D. del 6 de maig de 1910, juntament amb l'Ateneu els centres més actius de la vida intel·lectual de la capital d'Espanya, per la càtedra de la qual ~~Residencia~~ ^{qual} desfilaren figures de relleu mundial, per la seva personalitat citarem, Einstein, Bergson, Belloc, Paul Claudel, Paul Valery, Ortega y Gasset, Cossio, Freud, el comte de Keyserling, Chesterton, Piaget, etc., una mostra heterogènia però molts representativa dels corrents més influents en la vida cultural d'aquell temps; l'"Asociación de Laboratorios" establerta per les RR.OO del 7 d'abril de 1909 i 8 de juny de 1910, despuntant el "Laboratorio de Informática" dirigit per Torres Quevedo conegut per tot el món científic; la "Escuela Española de Arqueología e Historia de Roma", que naixia sota l'ampar del R.D. del 3 de juny de 1910, impulsat per Menéndez Pidal i del qual en fou el primer Director Josep Pijoan qui comptà amb la col·laboració d'alguns erudits catalans; l'"Instituto Escuela de Madrid" del qual ~~en n'ocupavem~~ ^{me n'ocupava} al capítol XV; finalment citarem l'"Instituto Cajal", constituït per un R.D. del 20 de febrer de 1920, en el qual es fusionaven el

"Laboratorio de Investigaciones Biológicas" creat al 1901 i els laboratoris d'psicologia experimental, neuropatologia i histologia que ja mantenia la Junta. Totes aquestes Institucions mantenien contacte i intercanvi amb les més prestigioses entitats i corporacions científiques i intel·lectuals d'arreu del món. A Catalunya naixien paral·lelament altres Entitats i corporacions prestigioses, les quals seran estudiades en el moment que parlem de les Institucions Públiques o Privades de les quals depenien.

El panorama reconforta un xic, però cap d'aquestes Institucions era la Universitat, malgrat exercir-hi una influència beneficiosa, però massa indirecta. Com diu Vian Ortuño, tot referint-se a la "Junta de Ampliación de Estudios" . . . este ilustre intento ignora a la Universidad, quizá porque esta Universidad sin tono y sin prestigio y dominada por una clase que no acierta a entender la realidad no fuese el sustrato más propicio. Pero lo cierto es que la Universidad quedó así amputada; se le priva de su más noble función y lo mismo que antes -y después- se permite la creación de Escuelas de Ingenieros fuera de su seno" (19)

No es pot oblidar, però, que la Junta creava un ambient propici, sobretot a la Universitat de Madrid, la seva obra seria recollida pels reformadors de la universitat durant el període republicà.

Al marge de la cultura tradicional, la Universitat intentà, a començaments de segle una certa entesa amb el moviment obrer a través del "Movimiento de Extensión Universitaria", que pretenia millorar el nivell cultural dels treballadors. El moviment, en general paternalista, fou força positiu a València i sobretot a Oviedo, on contribuí poderosament a la conscienciació

dels miners. El moviment de València acabà al marge de la Universitat oficial; la ^{capital del País Valencià} ~~ciutat del llevant~~, un dels centres republicans més actius de principis de segle, sota el comandament de Blasco Ibañez, fundà la seva Universitat Popular. Del moviment barceloní ja en parlarem en el seu moment. L'extensió universitària anà perdent força, a la segona dècada ja pràcticament no existeix, el moviment ^{obiter} ~~naix~~ per altres camins però això ja ho estudiarem a la vuitena part d'aquest treball.

La vida universitària a Barcelona. Al capítol IX, dibuixàvem molt esquemàticament l'evolució de la universitat de Barcelona des de la seva restauració fins a finals del segle XIX, ^{indigent} ~~indigent~~ aleshores que passats els primers temps d'euforia la universitat s'havia deixondit, esdevenia un cos pràcticament mort; manifestàvem, també, que començaven a sorgir a fora de la Universitat, una sèrie de tendències que preconitzaven una renovació de la funció universitària.

A diferència de la universitat de Madrid, la preocupació per la problemàtica universitària que a Barcelona es manifestava a principis de segle, estava orquestrada pels estudiants i els llicenciats joves i sorgia al marge del recinte universitari.

Els intents de renovació eren un reflex i una conseqüència de l'efervescència política que es palpava en tots els estaments socials. Començaven a manifestar-se al carrer els corrents polítics i socials que ompliran la nostra història fins al 1939, tendències més o ^{menys} ~~menys~~ soterrades durant el primer període de la Restauració que ^{s'acaba} ~~acaba~~ amb la crisi de 1898. A nivell universitari, els anhels de canvi es resumien en l'autonomia universitària.

La Universitat com a Corporació docent no varià massa respecte el centre burocràtic que hem intentat dibuixar esquemà-

ticament al capítol VIII, sobretot fins a la segona dècada. A l'entrada de segle i fins al 1905, es produeixen una sèrie d'esdeveniments ~~deveniments~~ remarcables propulsats pel Dr. Rafael Rodríguez Mendez, catedràtic de la Facultat de Medicina, home de gran prestigi social en aquell moment Rector de la Universitat; aquestes novetats eren més aviat de portes enfora, per alguna cosa s'havia de començar.

Vinculat estretament a la problemàtica escolar, entre el 2 i 7 de gener de 1905 tenia lloc a Barcelona, la II^a Assambla Universitària. A les sessions de l'Assambla es discutiren els següents temes:

Temes de caràcter general:

- 1er. Autonomia universitària. Ponent. D. Gumersindo de Azcárate, catedràtic de la Universitat Central.
- 2^{on}. Ensenyament universitari. Ponent. D. Miguel de Unamuno, rector de la Universitat de Salamanca.
- 3er. El professorat. Ponent. D. Blas Lázaro, catedràtic de la Universitat Central.

Temes especials:

Els temes 1 al 5 estaven dedicats a la reorganització de les diverses Facultats, a la reforma de les Facultats de Ciències, Medicina i Farmàcia hi trobem, entre altres, com a ponents alguns catedràtics de la Universitat de Barcelona.

El tema 6 tractava de les Escoles Normals, el 7 de l'ensenyament de les arts industrials i el 8 de les Escoles de Comerç.

Finalment el tema 9, tot i que comprenia addicions als temes generals, el ponent presentà una moció sobre "Política pedagògica executiva i pràctica".

La ponència sobre ensenyament universitari redactada

per Miguel Unamuno resulta molt conflictiva. El ponent inclouïa una conclusió referent al Concordat amb la Santa Seu i la llei Moyano de 1857; alguns assembleistes catòlics, s'ho prengueren com una ofensa i es retiraren del Congrés, ~~responen~~ ^{citaré} als Srs. Trias i Giró, Mestres, Vallina, Cortejón, Soriano y Sánchez, Guitart, Climent, Font Rodona, Rodríguez Codolà, Doménech Estapà, Saenz Simonena, etc. El Degà de la Facultat de Ciències de Granada retirà la seva adhesió.

Les conclusions de l'Assemblea, no aportaven solucions per a resoldre mínimament el problema de l'ensenyança superior; fins i tot la qüestió de la llibertat de càtedra plantejada per l'Unamuno, per a no ferir susceptibilitats, es resolgué d'una forma híbrida, la conclusió quedà redactada de la següent manera:

"Todo profesor oficial debe ejercer libremente su función docente, y esta libertad, sólo limitada por los preceptos del Código Penal, supone la del criterio en cuanto al fondo de la doctrina y la del plan y método de investigación y exposición" (20)

Senyalem, també que s'aprovà la creació de càtedres de Dret Foral, Dret Marítim i Dret Industrial a la universitat de Barcelona.

La preocupació pel baix nivell cultural de la classe treballadora era bastant general entre els catedràtics progressistes, no és estrany, doncs, que el Dr. Rodríguez Mendez ^{do-} ~~pres-~~ ^{nes} suport ~~tes el seu concurs~~ a la proposta de l'Ateneu Obrero, per organitzar la "Extensión Universitaria" al districte de Barcelona. El moviment d'extensió universitària, en el qual hi col·laborà Fran-

cesc Layret, organitzà diverses conferències per a obrers a la província de Barcelona, especialment als centres industrials de Badalona, ^{Sabadell} ~~Sabadell~~ i Mataró. La junta tarragonina d'extensió universitària organitzà, entre 1903 i 1904, un total de 24 conferències, amb la col.laboració de l'Institut de segona ensenyança, l'Ateneu Tarragoní de la classe obrera i el Centre Federal; el curs 1905-06 l'extensió arribà al Centre Agrícola de Vilaseca. La jubilació de Rodríguez Méndez al 1905, incidí directament sobre l'extensió universitària que fou suprimida l'any 1906. La R.O. del 13 de juny de 1911, estimulant aquest moviment, no ~~creien que aquest~~ ^{penso pas que hagués} ~~hagi~~ tingut cap ressó a Catalunya; el món polític, havia donat un tomb considerable; per un cantó, el moviment obrer caminava per altres aviaranys i per altra banda, els catedràtics que podien impulsar la formació obrera com p.e. Rodríguez Méndez i Odon de Buen ja no figuraven a la plantilla de la universitat de Barcelona.

D'aquests anys, hauriem de recordar, també, la inauguració de la Facultat de Medicina a l'Hospital Clínic. El 23 de desembre de 1878, es creà una Comissió, ~~el~~ 27 de maig 1888 es col·locà la primera pedra i les obres començaren el 25 de juny de 1895, sota la direcció de l'arquitecte Domenech Estapà, inaugurant-se el nou centre docent el 2 d'octubre de 1906; aquesta data no és una pura casualitat, perquè el començament de les classes tenia sempre lloc d'una manera puntual, l'endemà de la inauguració oficial. (21)

A mesura que avançava el segle XX i les noves generacions s'integraven a la Universitat, aquest centre, malgrat el burocratisme, adquiria una nova dimensió. A nivell qualitatiu, cal no oblidar la R.O. del 16 de setembre de 1910, establint a

la Universitat de Barcelona els estudis de ciències naturals, sembla que l'Odon de Buen va tenir una participació decisiva en aquest afer (22), fins aleshores i d'acord amb la R.D. del 4 d'agost de 1900, es cursaven a Barcelona les llicenciatures d'Exactes, Físiques i Químiques. L'any següent, s'establia la Facultat de Filosofia i Lletres, ^{a la qual s'integraven} ~~integrant-se~~ al cap de poc els estudis d'Història. Malgrats els problemes que plantejava ^{l'endegament} ~~l'ensenyament~~ de noves Facultats, el fet resultà molt ~~pos~~ ^{positiu}, ~~doncs~~ ^{perquè} va permetre l'entrada de gent nova, particularment jove.

Entre 1913 i 1923 es crearen diversos Seminaris d'Estudis; cal assenyalar primordialment: 1° Institut de Fisiologia creat per l'August Pi i Suñer en contacte amb els centres mundials de més anomenada de l'especialitat; el Seminari de Filosofia, fundat per Jaume Serra i Hunter, ^{catedràtic} ~~que~~ es traslladà a Barcelona al crear-se la Facultat de Filosofia; el d'Etnografia de Catalunya, creat per Carreras i Artau amb la col.laboració del seu deixeble Batista i Roca; el Seminari de Pre-Història, creat a la Facultat de Filosofia, i al marge de la seva càtedra, per Pere Bosch i Gimpera.

Apart dels Seminaris esmentats, trobem a la universitat diversos catedràtics que intentaven aixecar el nivell mig, pràcticament a totes les Facultats sorgien nuclis renovadors, sempre, però, representant una minoria. D'entre els catedràtics podriem citar; a la Facultat de Medicina, Rodríguez Méndez, Fargas, Pi i Suñer, Bonet, Carulla, Bellido, Barraquer, Peyri, Joaquim Trias i Pujol, etc.; a la Facultat de Dret, Jaume Algarra, Flores de Lemus, que passà aviat a Madrid, Eusebio Diaz, Sojo, Trias de Bes, etc.; a la facultat de Ciències, el matemàtic Esteve Terra-

des, el pare de la meteorologia catalana Eduard Fontseré, Odon de Buen, un dels introductors del darwinisme a Espanya, el naturalista, Fuset, Cardillo, San Miguel de la Cámara, el botànic Tellefor d'Aranzadi, els químics, Alcobe i Caballero, etc.; a Farmàcia, els Drs. Soler, Casamada, Deulofeu, etc.; a la Facultat de Filosofia, l'historiador de la literatura, Rubió i Lluch, l'hel·lenista Segalà, els filòsofs Serra Hunter, Font i Puig, Carreras i Artau, l'historiador Antonio de la Torre, mestre de Vicens Vives, Angel de Aspiazu, catedràtic d'Historia de l'Art, etc.

Aquesta petita mostra resulta ben significativa. Passaren per la universitat de Barcelona figures de relleu, algunes fins i tot, aconseguiren formar escola, malgrat la inercia de la universitat com estament oficial que frenava molts projectes i desvirtuava molts treballs.

El cas de la biblioteca universitària es ben eloqüent. Com diu Pi i Suñer, ". . .teniem realment una magnífica Biblioteca; però aquesta Biblioteca sense catalogar és inútil i és menjar dels corcs. Aquesta Biblioteca és magnífica en obres antigues perquè procedeix, sobretot, dels fons bibliogràfics dels vells convents. Després d'aquest fons ve el desert; arribaven llibres a la Universitat i ni eren catalogats, ni hi havia un mitjà de formar, almenys, una biblioteca literària espanyola, perquè encara que a la Biblioteca se li encarregà el servei del registre de la propietat intel·lectual, aquests llibres també es perdien com els altres en l'avenç insondable dels soterranis universitaris.

Un exemple: l'Institut de Fisiologia està en relació

amb diferents institucions sàvies del món; per exemple, la Institució Rockefeller, que edita publicacions importantíssimes. Jo desitjava instituir un canvi amb la Rockefeller, i varen contestar-me: "Ja tenim el canvi amb la vostra Universitat" I molts dels valuosos volums de la Rockefeller s'han perdut en aquells soterranis foscos i inexplorats." (23)

El problema no quedava circumscribit a la biblioteca general, explica Bosch i Gimpera que en els seus temps d'estudiant, ". . . la Facultat de Filosofia i Lletres organitzà una biblioteca especialitzada, i quan els professors van demanar un subvenció a Madrid, se'ls contestà, de Reial Ordre, que les biblioteques particulars de les Facultats no tenien raó d'existir, i que, per tant, calia disoldre la que s'havia organitzat i dipositar a la Biblioteca general universitària els llibres que s'haguessin recollit. Sortosament no es va acatar l'ordre i vam poder seguir-nos refugiant en el clos de la Biblioteca de la Facultat molt més íntim i acollidor que el de la general." (24)

No cal dir que de les característiques assenyalades al començament del capítol, divorci universitat/societat, centralisme, burocratització, rutinarisme, etc , no se n'escapava la universitat barcelonina.

Ja apuntàvem abans que durant l'època de la Dictadura els sobresalts eren continus, s'instaurà novament el control polític i l'agitació estudiantil va creixer d'una manera extraordinària. Com ja hem dit, els estudiants s'havien manifestat en diverses ocasions ja abans de la Dictadura, citarem els moviments d'una més marcada intenció política. Les protestes del 27 de novembre de 1902, contra el Decret Romanones (23-XI-1902) que obli-

gava a ensenyar el catecisme en castellà, -un guardia penetrà al recinte universitari i maltractà un catedràtic (25); la vaga de solidaritat del 3 d'abril de 1903, per la mort de 3 estudiants a Salamanca; els mitings i agitacions a favor d'Odon de Buen, amb motiu d'ésser declarat herètic pel Cardenal Casañas, un dels ^{seus} textos escolars; l'escàndol de la inauguració de curs de 1907; la vaga general d'estudiants del 25 de novembre de 1911, d'on sortí ferit un guardia civil; els avalots universitaris del mes de novembre de 1916; els aldarulls estudiantils del 14 de febrer de 1919 a favor de la famosa Vaga de la Canadenca; etc. Aquestes protestes anaven seguit des moltes vegades de detencions; cal no oblidar, en cap moment, la simple protesta per a fer festa. (26)

Quasi paral·lelament amb la instauració de la Dictadura s'esqueia la mort del Dr. Carulla, calia aprofitar l'avinentesa per a col·locar un personatge addicta al lloc de màxima responsabilitat, el càrrec de Rector s'oferí al Dr. Martínez Vargas, catedràtic de la Facultat de Medicina, ex republicà i declaradament espanyolista -val la pena observar que des de principis fins al 1927 tots els Rectors procedien de la Facultat de Medicina-. Els primers problemes greus es plantejaren a la pressa de possessió del Dr. Bonofonte com a Degà de la Facultat de Medicina, a conseqüència de la qual foren detinguts 3 estudiants. La tensa situació aconsellà a les autoritats, la tramesa a Barcelona del Comte de Gimenó com a inspector, sobretot a la Facultat de Medicina, el rector universitari més conflictiu. El nomenament d'Eusebio Diaz com a Rector, 7 d'agost de 1927, portà una certa pacificació, però, aleshores ja era massa tard. La situació al carrer era ja massa conflictiva, el 13 de setembre de 1928 foren cridats a Capitanía, el

Rector, els Degans de les diverses Facultats, els Directors de les Escoles especials i el Director de l'Institut d'ensenyament mitjà, el 15 de març de 1929, els estudiants d'arquitectura i enginyers no entraven a classe i el 18 d'abril se suspenia tota activitat acadèmica; la universitat restà tancada fins el 14 d'octubre. Per a poder començar el curs 1929-30 s'envià des de Madrid un Comissari Regi, però el règim del General Primo de Rivera es trobava ja a les escaballes. Als finals de la Dictadura, s'uniren a la protesta dels estudiants els professors més conscients.

Malgrat el clima advers, es produïren alguns fets positius, s'integraven a la Universitat alguns del catedràtics que jugarien un paper determinant durant el període republicà: Josep Xirau, fundador d'un Seminari a la Facultat de Dret, el seu germà Joaquim que creava, al 1929, el famós Seminari de Pedagogia; Joaquim Balcells qui, amb la col·laboració de la Fundació Bernat Metge, creava el Seminari de Filologia, també s'integrava a la Universitat Antoni Trias i Pujol; no podem oblidar el Seminari d'Història, fundat per Antonio de la Torre qui a la inauguració de curs del 1927, pronuncià un parlament sobre la història de la Universitat de Barcelona. Val la pena recordar l'actitud hostil d'alguns professors a la política del Directori, en aquest sentit recordarem la postura de Lluís Nicolau d'Olwer, aleshores auxiliar, qui renuncià a la docència al considerar que no podia acceptar el nomenament d'un Estat contrari a la llibertat i el diàleg.

Del curt període entre la caiguda de la Dictadura i la proclamació de la República, durant el qual es restauraren les llibertats perdudes, podríem assenyalar que per primera vegada, essent Rector Soler i Batlle, ressonava la llengua catalana en un acte

La missió primordial del Govern devia consistir en col·la-

acadèmic celebrat al Paraninf. El parlament va correr a càrrec d'Albert Balcells.

Els Congressos Universitaris i l'Autonomia.- A finals del segle passat, apareixien els primers brots d'autonomisme universitari. El Dr. Miquel Fargas, Lluís Ferrer Vidal, Joan Villalonga, directius de la "Unió Regionalista", adherida al programa del general Polavieja, pactaren amb Silvela la concessió d'una autonomia universitària. (27) El projecte presentat a les Corts per la Comissió Mixta creada al 1902, projecte que com ja hem indicat no s'arribà a aprovar, no recollia l'acord esmentat; sols hi figuraven alguns articles que no eren ni sombra del pactat.

Del desenois provocat per aquest projecte, el fracàs de les diverses temptatives per a crear càtedres de Llengua i Dret Català i per tractar de la vinculació de la Universitat amb la renai- xent vida cultural catalana, sorgí la convocatòria del 1er Congrés Universitari Català que va tenir lloc l'any 1903.

Actuà de President del Congrés, el catedràtic de la Fa- cultat de Dret Jaume Algarra i Postius, ^{el qual} ~~que~~ ja era secretari del Comitè organitzador, patrocinat per diverses entitats culturals i polítiques adscrites al naixent moviment catalanista.

Foren ponents del Congrés, Gebrià Montoliu, Josep Bertran i Musitu, Eugeni d'Ors, i Domènec Martí i Julià. La ponència central i bàsica del Congrés presentada pel Dr. Martí i Julià plantejava "L'organització de la universitat catalana".

Al Congrés apart dels ponents hi tingueren una interven- ció decisiva Joan Bardina, Lluís Domenech i Muntaner i Joaquim Ca- ses Carbó. A les conclusions hom afirmava que:

La Universitat havia d'ésser fonamentalment una Univer- sitat catalana.

La missió primordial del Govern devia consistir en col·la-

borar a la catalanització.

Hom proposà, a més, que els professors numeraris no fossin nomenats pel sistema clàssic d'oposicions.

Resultat directe d'aquest Congrés fou la creació dels Estudis Universitaris Catalans, institució de la qual ens farem ressó un xic més endavant. Els Estudis Universitaris, al no comptar amb el beneplacit oficial del Govern de Madrid, acabaren refugiant-se a l'Ateneu Barcelonés, l'any 1906.

El divorci entre les Institucions d'ensenyança superior que s'anaven creant al marge de l'ensenyament oficial i la Universitat era cada dia més creixent, malgrat els intents d'algunes personalitats que col.laboraven a ambdós bàndols. Ni els Estudis Universitaris, ni les Institucions d'ensenyança mitja i superior creades per la Mancomunitat (28) podien omplir d'una manera total les necessitats culturals de la societat catalana d'aquella època, calia, per tant, que la Universitat participés del moviment intel·lectual que envaïa tots els racons del país.

Amb la intervenció d'alumnes i professors, en un moment de tensió social i política amb derivacions universitàries a nivell internacional i de l'Estat Espanyol, es convocava l'any 1918 un nou Congrés Universitari. (29)

Malgrat els bons oficis del Rector de la Universitat Dr. Carulla, el 2^{on} Congrés Universitari Català que s'obrí el 7 d'abril, no va poder celebrar les seves sessions dins de la Universitat, essent acollit per l'Ajuntament de Barcelona, organisme favorable, en aquell moment, a la catalanització de les Institucions culturals i escolars.

El Congrés fou presidit per l'August Pi i Suñer, actuant

de secretari, l'aleshores estudiant, Josep Batista i Roca.

Les ponències, de les quals només en faréu una simple enumeració, per a donar constància dels problemes que més preocupaven, estaven dividides en tres seccions:

1ª Secció: Temes.

1er. De la personalitat i govern de la Universitat. Ponent. Ferran Valls i Taberner.

2on. Autoritats acadèmiques generals. Govern de les Facultats i escoles especials. Ponent.

2ª Secció: Temes.

1er. Nombre i classes d'ensenyances que componen la Universitat. Ponent. Climent Maynés.

2on. Catalanitat de la Universitat. Ponent. Francesc Layret.

3rt. Caràcter de l'ensenyança. Ponent. Narcís Plà i Carreras.

4art. Títols, carreres i especialitats. Ponent. J. Cabré.

5è. Seminaris, Laboratoris, Clíniques i Tallers. Ponent. Pere Barnils.

6è. Exàmens. Ponent. J. Baró.

7è. Nomenament de catedràtics. Ponent. Pere Bosch i Gimpera.

8è. Obligacions dels catedràtics. Ponent. Lluís Nicolau d'Oliver

9è. Lectors. Ponent. Manuel de Montoliu.

10è. Organització de la Biblioteca de la Universitat. Ponent. Jordi Rubió i Balaguer.

De 11è al 25es tractà de l'organització dels estudis de Filosofia i Lletres, Història, Dret, Ciències Econòmiques i Socials, Matemàtiques, Físiques, Químiques, Naturals, Medicina i Odontologia, Farmàcia, Enginyers, Arquitectura i Veterinària. Entre

els ponents s'hi comptaven: Creixells, Griera, Ramón d'Alós, F. Pujol, F. Cruells, Jaume Algarra, Bonaventura Bassegoda, J. Montero, Ermengol Bach, J. Canals. F. Puig, Mossèn Anton Baltà. J. Bartomeu. A. Puig, Leandre Cervera, F.M. Rosell.

3ª Secció. Temes:

1er. Drets dels estudiants. Ponent. Pere Domingo Sanjuan.

2on. Deures dels estudiants. Ponent. Alfons Trias.

3er. Beques. Ponent. N. Corominas.

4art. Casa dels Estudiants. Ponent.

Les conclusions adoptades en el Congrés podrien resumir-se en els punts següents:

- 1) Lliure elecció de les autoritats acadèmiques per les Facultats i el Claustre.
- 2) Substitució de les oposicions per la vocació lliure del professorat. (30)
- 3) Intervenció en el Claustre dels representants escolars o sigui intervenció, almenys indirecta, dels estudiants en el control i govern de la Universitat.
- 4) Llibertat de les Facultats per a establir els respectius plans d'estudi.
- 5) Independència pressupostària i econòmica.
- 6) Oficialització del català com a llengua universitària.

El Congrés nomenà una Comissió o Junta Permanent que al mes de maig dirigia un missatge a la Mancomunitat demanant protecció oficial, sobretot subvencions per a les càtedres o Institucions que haguessin demostrat una major vitalitat i especialment suport econòmic. Aquesta Junta permanent donà a la llum pública el dia 2 de desembre de 1918 el "Manifest dels

Universitaris" signat per 26 catedràtics, tots ells figures preeminents del món cultural català de l'època. Signaven el citat Document els professors següents: Alkóbe, Algarra, Aranzadi, Barraquer, Bartrina, Bellido, Bosch i Gimpera, Caballero, Carreras Artau, Casamada, Fàbrega, Fontseré, Fuset, Mur, Nubiola Pardillo, ~~Planella~~, Jaume Peyrí, Pi i Suñer, Riera Villaret, Serra Hunter, Soler i Batlle, Sojo, Terradas, ~~Torres~~ⁱ Casanovas, Trías de Bes i Joaquim Trias i Pujol.

L'essència del Manifest en el qual hi havien intervin - gut a més dels catedràtics, una representació estudiantil i el Col·legi de Doctors, quedava resumida en les clàusules següents:

1er. La Universitat ha d'ésser completament autònoma en l'ordre científic i docent. Ella ha d'acordar sos plans d'ensenyament i elegir sos mètodes de treball, nomenar les seves autoritats acadèmiques i atendre a sa pròpia administració amb la col·laboració d'aquelles entitats que subvinguin a les seves despeses.

2on. La Universitat ha d'ésser abans que tot un òrgan propulsor de la cultura catalana. Aquesta catalanitat, més que en singularitzar-se, deu consistir en aportar el nostre esforç i l'esperit del nostre poble al patrimoni espiritual de la Humanitat. (31)

3er. La Universitat no deu vincular-se a cap forma política. Ha de conviure amb tots els factors socials de Catalunya, als quals ha d'aportar pròdigament el concurs de son esforç intel·lectual.

L'aprovació del Decret Silió no va tenir, com indicàvem no fa gaire, conseqüències pràctiques, però com a mínim ser-

ví per a remoure l'estament universitari. August Pi i Suñer presentà una proposta al Claustre General del 27 de maig de 1919 en el sentit que es nomenés una Comissió per a fixar les condicions materials mínimes per assegurar una vida universitària digna. La proposta fou rebutjada considerant que primer s'havia de conèixer quina universitat es posseïa, en el fons es tractava de donar llargues a l'assumpte. Amb motiu del Decret Silió, una R.O. del 23 de novembre de 1919 sancionava per primera vegada "el uso del catalán en las cátedras y laboratorios dedicados al cultivo de las modalidades peculiares de la cultura catalana. Las tesis doctorales y las publicaciones podrán escribirse en catalán."

Desestimant el decret Silió pel seu successor, s'organitzaren una sèrie de conferències sobre autonomia universitària patrocinades per l'Acadèmia Calasància. Les conferències que varen tenir lloc al Saló del Consell de la Universitat versaren sobre diversos temes, n'adjuntem a continuació el programa.

10 d'abril de 1920. Antonio de la Torre. La autonomía de las antiguas universidades españolas.

16 d'abril. Francisco Gómez del Castillo. Concepto y misión de la Universidad dentro del régimen autonomista.

21 d'abril. Tomas Carreras i Artau. La autonomía universitària y la clase escolar.

30 d'abril. Jesús Sánchez Diezma. La autonomía universitaria y la acción social.

8 de maig clausura. Valentí Carulla Margenat. La autonomía universitaria y las escuelas primaria y secundaria.

Assenyalaré la conferència de Carreras Artau, que es mostrava partidari de la intervenció dels estudiants a la vida

universitària, extrem que no recollia el Decret Silió, però donant-los-hi solament el dret d'informació. Les paraules de Sánchez Diezma que parlà de la necessitat que les classes adinerades ajudessin a la Universitat per a poder donar entrada als joves obrers. Carulla acusava al centralisme de toda mena d'arbitrarietats, ^{perquè} ~~des~~ fins i tot regulava el tipus de construcció que s'havia de fer, encara que no fos la tradicional de la comarca.

El novembre de 1920, el claustre universitari barceloní elevava una protesta al Ministeri pel fet d'arraconar el projecte d'autonomia universitària, transferint-lo a un projecte general d'Instrucció pública; calia que anessin per separat.

Després de la Dictadura, com ja sabem, l'autonomia tornà va al primer pla; el 27 de juny de 1930 un grup de professors, en nombre inferior al que signava el Manifest del 20ⁿ Congrés Universitari, publicà un altre document on s'insistia en la conveniència d'una universitat única i catalana, solidària amb la cultura espanyola. De l'abast del Decret Tormo que s'aprovaria un mesos després, ja n'hém parlat més d'una vegada en aquest mateix capítol Estudis Universitaris Catalans. Fracassat l'intent del 1er Congrés Universitari per a incorporar la cultura autòctona a la universitat oficial, hom cercà la col.laboració de les entitats culturals i polítiques barcelonines per a establir càtedres de cultura catalana. La idea dels Estudis Universitaris era omplir els buits dels programes oficials, idèntics per a totes les universitats espanyoles, amb la inclusió de disciplines que fessin referència a les particularitats de Catalunya.

Els cursos s'inauguraren el 16 d'Octubre al carrer del Bisbe, n° 5, més tard, al 1906, es traslladaren a l'Ateneu Barce-
de 1903.

lonés. Les primeres càtedres foren les de Dret Civil Català i Història de Catalunya. L'octubre del 1904 començà a funcionar la càtedra de Literatura catalana, al gener del 1905 la càtedra d'Economia Social i Política arancelària i a la tardor del mateix any es crearen les càtedres d'Història de l'Art Català i de Geologia Catalana, aquesta última deixà de funcionar al 1910 al morir-se el seu titular Norbert Font i Sagué, a la primavera del 1906 es fundà una càtedra d'Agricultura i lliçons ambulants. Els anys següents es crearen càtedres Anàlisi química, Estudis portuguesos i Pedagogia Nacional.

Algunes d'aquestes càtedres desaparagueren totalment o momentàniament, però per un altre cantó se'n crearen d'altres. Al 1911, Filosofia i Filologia Romànica, al 1915, Arqueologia de Catalunya i al 1930, Geografia de Catalunya.

No cal dir que entre el professorat dels Estudis Universitaris hi havia la flor i nata de la intel·lectualitat catalana d'aquell temps: Borrell i Soler, Graells, Lluís Nadal, Rubió i Lluch, Puig i Cadafalch, Dou i Carbonell, Norbert Font i Sagué, Novella, Ribera i Rovira, Joan Bardina, Jaume Algarra, Martorell i Trabal, Pompeu Fabra, Massó i Torrents, Maspons i Anglasesell, Pau Vila, etc. El primer President fou Ramon Abadal, essent secretari i tresorer en Josep Puig i Cadafalch i en Josep Bertran i Musitu respectivament. Entre l'alumnat ho trobem la generació de la República, Valls i Taberner, Abadal, Nicolau d'Oliver, Bosch i Gimpera, Ferran Soldevila, Jordi Rubió, Francesc Martorell, etc.

Els Estudis Universitaris publicaren a partir del 1907 fins al 1938, una revista de gran alçària intel·lectual, recordarem els números de l'any 1936 dedicats, en gran part, a honorar

la memòria d'Antoni Rubió i Lluch; intervingueren, a més, en la creació de l'Associació Catalana d'Estudiants i col·laboraren a l'organització del 1er Congrés d'Economia celebrat a Barcelona l'any 1908.

Les Associacions estudiantils.- El 18 de gener de 1908, tal com assenyalàvem, es creava l'Associació Catalana d'Estudiants vinculada als Estudis Universitaris, de signe burgès liberal i disposada a lluitar contra el centralisme i per consegüent a favor de l'autonomia universitària. Entre els dirigents d'aquesta associació d'universitaris hi trobem futures personalitats, recordem Ferran Valls i Taberner, Bosch i Gimpera, etc. Aquesta associació era més que res una entitat cultural que organitzava conferències, col·loquis etc. Funcionava, també, a la universitat des del 1900, l'Associació Escolar Republicana, de la qual n'havia estat un dels fundadors ^{Lluís Companys.} Les associacions estudiantils adoptaren postura totalment diferent d'ençà de la instauració de la Dictadura, els substracte polític hi era més evident; aquestes associacions s'assemblaven cada vegada més a sindicats estudiantils. El caràcter sindical, però, quedarà més ben definit durant el període republicà, això, però, ho estudiarem amb més deteniment al proper capítol.

L'evolució quantitativa.- Tenint en compte que la política escolar republicana no perseguia canvis quantitativs substancials, en el camp de l'ensenyament universitari -hom es limità a les reformes de tipus qualitatiu- hem cregut convenient estudiar globalment l'evolució quantitativa del període 1900-1936 que s'estudia separatament en dos capítols; així, doncs, tractarem d'aquesta qüestió al proper capítol.

NOTES CAPITOL XVII

- 1) El problema de l'autonomia universitària s'estava discutint arreu del món occidental, en aquell moment.
- 2) De les resonàncies d'aquest Decret a Catalunya, abans i després de la seva promulgació, ^{s'estudiaran} ~~no s'estudiaran~~, més endavant, en aquest mateix capítol.
- 3) Des de la reforma Pidal, la Facultat de Filosofia estava considerada com una facultat menor, per moltes i variades raons, una de les principals el considerar el pensament filosòfic com a matèria socialment perillosa.
- 4) Cf.- Enrique Lafuente. Los antecedentes de la universidad española II, treball publicat a l'obra: -Diversos autors. La Universidad. Pròleg de Pedro Laín Entralgo. Madrid, 1966. pag. 27.
- 5) Cf.- Aniceto Sela. La educación nacional. Hechos e ideas. . . opus citat. pag. 164-65.
- 6) Cf.- Decret Silió. 17 d'abril de 1919. Gasetta 20 d'abril de 1919.
- 7) Pel seu interès ^{inserto} ~~representa~~ una part del text del Decret, ^{cal no} ~~no~~ ~~deu~~ oblidar que Tormo s'inscriu dins del grup de catedràtics renovadors.

" La reforma universitaria de vital interés para la Nación, no podrá nunca entenderse realizada por la sola publicación de las disposiciones legales, por acertadas que parezcan. Renovación más honda exige: elaboración del pensamiento renovador, voluntad ganada por las novedades en el ánimo de los docentes y aún de los discípulos, y aún nuevos hábitos a establecer y a ganar también, con las exigencias en tanta parte igualmente esenciales de medios materiales, retribuciones, li-

bros e instrumental científico y locales apropiados. . .

"Una tal evolución de las Universidades no puede irse logrando sino por ensayos y lecciones de la experiencia. Pero parece preciso, aún con los cambios aparentes de rumbo que ella impone, dejar siempre bien marcada una orientación."

8) Cf.- Francisco Giner de los Ríos. La universidad. Madrid, 19 pág. 139.

9) Sobre aquest punt, manifestava Aniceto Sela:

" . . .El país se apartaría de ellas. . . de les universitats. . . considerándolas como una institución de puro lujo y al clásico grito de Menos doctores y más industriales, sustituiría este otro, que ya ha figurado en el programa de algún partido político: Menos Universidades y más Escuelas de Artes y Oficios. Hay que hacer que se diga: "Menos doctores malos y menos industriales malos; menos Universidades decadentes y menos Escuelas de Artes y Oficios sin orientación y sin resultados prácticos; pero más, muchos más doctores e industriales buenos; mas Universidades y Escuelas técnicas penetradas de la misión que les incumbe y de su responsabilidad gravísima en la crisis que atravesamos."

Cf. Aniceto Sela. La Educación nacional . . . Opus citat, pag. 160.

10) Cf. Aniceto Sela. La educación nacional . . . opus citat. pàg. 140.

11) Eugeni d'Ors. Obra Catalana completa. Glosari - 1906-1910. Barcelona, 1950. Examens de Joan Estudiant. pag. 176-77.

12) Adolfo Posada. Política y enseñanza. . . opus citat. pag. 152-53.

- 13) Cf.- Josep Puig Cadafalch. Problemes actuals de la universitat catalana. Conferències sobre la Universitat de Barcelona. . . opus citat pag. 27.

Una visió interessant de la problemàtica de les oposicions i els examens la trobareu a:

- Josep Xirau. La universitat futura. Conferències sobre la Universitat de Barcelona. . . opus citat. Pags. 196-200.

- 14) ^{De} ~~Sobre~~ la picaresca universitària se'n ha parlat molt, com a text recent podeu consultar: Pere Bosch i Gimpera. La Universitat i Catalunya. Barcelona, 1971. Els meus estudis a Barcelona, Madrid i Berlin. pags. 69-78
- 15) Cf. Josep Plà. Barcelona. Papers d'un estudiant. Barcelona, 1956. pag. 6.
- 16) Cf. Josep Plà. Barcelona. . . opus citat, pag. 122.
- 17) Al Capítol XXVI, intentarem explicar les connotacions escolars del pensament tradicional que adquireix nova sava durant l'època de la Dictadura.
- 18) Cf.- El Debate. 15 de març de 1929.
- 19) Angel Vian Ortuño. Los antecedentes de la Universidad española. IV. La Universidad. . . opus citat. pags. 43-44
- 20) Paràgraf extret de:
- Aniceto Sela. La educación nacional . . . opus citat. pag 213.
- 21) Solé i Sabarís es ben explícit sobre aquest punt:
". . . Aleshores que el calendari acadèmic no era tan complicat com ara, la inauguració es celebrava puntualíssimament el primer d'octubre, si és que no s'esqueia el dia

festiu, amb la mateixa precisió astronòmica, posem per cas, que l'aparició del punt vernal i el començament de l'equinocci de primavera; com així mateix se sabia sempre a la bestreta les dates precises de la matrícula o les d'examens, etc. sense necessitat d'expressar el cervell per a improvisar-ho cada curs. . . . continuem amb la descripció de Solé i Sabarís perquè ens ajuda a comprendre la universitat d'aquell temps. . . Rera la brillant desfilada de professors, més o menys disfressats amb les seves togues i birrets, precedits dels bidells convertits en macers tradicionals, travessant tota la llargada del paraninfo als acords d'una marxa tocada per la banda municipal dissimulada en la galeria de darrera la presidència, venia la gatzara dels estudiants, car, sense altaveus i amb les males condicions acústiques del local, no hi havia manera d'entendre res i acabaven armant un xivarri imponent que ofegava els discursos dels pobres oradors enfilats dalt de la tribuna."

CF.- Lluís Solé i Sabarís. L'ensenyament de les ciències naturals a Catalunya, mig segle enrera. Homenaje a María de los Angeles Ferrer Sensat. Barcelona, 1974. pags. 68-69.

- 22) Sobre la creació i posterior evolució de la Secció de Naturals de la Facultat de Ciències de Barcelona, podeu consultar el treball de Lluís Solé i Sabarís, citat a la nota anterior.
- 23) Cf.- August Pi i Suñer. Els Congressos Universitaris i l'autonomia. Conferències sobre la Universitat de Barcelona. . . opus citat, pags. 47-48
- 24) Cf.- Pere Bosch i Gimpera. La Universitat i Catalunya. Barcelona, 1971. pag. 42.

- 25) ^{Cal suposar} ~~Suposem~~ que el paràgraf d'August Pi i Suñer que ^{reprodueixo} ~~reproduïm~~ fa referència a aquesta qüestió:

"Jo recordo que quan estudiava, . . . els estudiants varem fer una magna manifestació que partí de la Universitat, passant pel carrer de les Corts i baixant per les Rambles. Els estudiants cobrien els seus caps amb barretines."

Cf. August Pi i Suñer. Els Congressos universitaris. . . opus citat, pag. 35.

- 26) A la nota 15 feiem referència a aquest tipus de protesta, Pere Bosch i Gimpera abunda en la mateixa idea que Plà, Solé i Sabar i tants d'altres. " . . Aquests aldarulls...els produïts a la sessió acadèmica d'inauguració de curs . . . eren una de les tradicions vergonyoses, com les vagues per avançar les vacances de Nadal, que tanta feina donaven a les autoritats universitàries.

Cf. Pere Bosch i Gimpera. La Universitat i Catalunya. . . opus citat II. Els meus estudis a Barcelona, Madrid y Berlin. pag. 69.

- 27) Respecte al pensament d'aquell temps sobre autonomia universitària podeu consultar:

- Josep Benet, Antologia del pensament de Doménech y Muntaner. Nadala Carulla, 1973. Barcelona, 1973. pag. 124.

- 28) ~~De les~~ Institucions d'ensenyança superior creades per la Man-
comunitat ^{a' estudiaran} ~~ens-n'ocuparem~~ al capítol XXIV.

- 29) Amb anterioritat a la convocatòria del Congrés s'havia creat un clima favorable. "La Revista" havia portat a terme una enquesta entre diverses personalitats sobre el pensament universitari, ^{recordaré} ~~receden~~ els intervius a Martí Esteve, Bosch i Gimpera,

Esteve Terrades, Manuel Montoliu, Agell, etc.; tots estaven d'acord que calia canviar moltes coses, Martí Esteve era més resolutiu i afirmava textualment que no hi havia universitat.

Si us interessa conèixer amb més detalls, els resultats d'aquesta enquesta universitària, la podeu trobar a:

- "La Revista" - Enquesta universitària, nº 51, 52, 53, 55, 56, 58, 59. nov 1917 a març 1918.

- 30) Hom preveia diversos tipus de professors: 1- professor numerari o catedràtic; 2 - professor honorari; 3 - Professor extraordinari; 4- professor lliure; 5 - ajudant de càtedra, seminari o laboratori; 6- aquelles persones a les quals les Facultats els hi encarreguessin una missió específica.
- 31) Aquest paràgraf recollia unes paraules de la ponència de Francesc Layret, sobre catalanitat de la universitat. Entre els Documents s'hi inclou el text complet de l'Estatut universitari de 1918.

CAPITOL XVIIIL'ENSENYAMENT UNIVERSITARI DURANT LA IIª REPUBLICA. - L'ENSENYAN-
ÇA TECNICA SUPERIOR (1900-1938)

Introducció.- Tal com ja ^{vaig fer} ~~serà~~ ~~procedir~~ en el capítol XVI paral·lel en aquest ^{dedicat} a l'ensenyança secundària, centrarem l'estudi d'aquest capítol en l'ensenyament clàssic, és a dir, la problemàtica universitària; les referències a l'ensenyança tècnica superior, seran mínimes limitant ^{me a estudiar} ~~nos~~ simplement els canvis de pla i esboçar els problemes derivats de la marginació d'aquests estudis en relació als altres graus de l'ensenyança i els diversos sectors de la vida acadèmica, cultural i científica.

Durant els anys de la República, la Universitat oficial adquirirà, principalment a Catalunya, una nova dimensió, no és estrany, doncs, que el marc espanyol passi a segon terme, no solament pel fet que els estudis universitaris tindrien un pès propi, per primera vegada a casa nostra, sinó també perquè les lleis de caràcter general ens afectarien molt menys que durant els períodes anteriors, sobretot des del Decret que feia possible la materialització de l'autonomia universitària; fins i tot durant el bien-ni negre les mesures repressives a la Universitat tindrien a Barcelona un caràcter particular.

El marc espanyol.- Ens manquen elements per estudiar l'evolució de la universitat espanyola durant el període republicà, els estudis que coneixem es limiten, generalment, a donar-nos una visió general partint solament dels canvis operats a les universitats de Madrid i Barcelona, sense pensar massa si correspon amb el que

passava a la resta de les universitats. (1)

Des del punt de vista legal s'ha de considerar que l'ensenyament no canvià massa, almenys en l'essència. Les primeres disposicions del Govern Provisional, tendien a una certa democratització més simbòlica que real. L'ordre ministerial del 3 d'agost de 1931 s'inserïa en aquest marc, intentant satisfer els anhels dels estudiants i qui sap si premiar les mobilitzacions estudiantils, decisives per al desèmbament de la Dictadura; en aquest ordre, hom admetia, per primera vegada, la representació estudiantil als Claustres universitaris; dos representants per Secció a les Facultats de Ciències i Filosofia i Lletres i 1 representant per curs a les altres Facultats. Una nova ordre ministerial del 28 de setembre d'aquest mateix any, fixava la representació dels auxiliars i dels estudiants a les Juntes de Govern. L'ordre del 3 de juny de 1931, es faria extensiva a les Escoles Tècniques, Escoles Normals i Secció de Pedagogia de la Universitat de Madrid, que s'acabava de crear, ^{segons fixava} per una ordre del 2 de febrer de 1932. Aquestes disposicions tot i poc efectives, representaven un pas endavant pels estudiants que, des d'aquell moment, s'integraven als òrgans de govern de la universitat, encara que des d'una posició minoritària.

La primera mesura que afectaria la vida acadèmica, fou el Decret del 15 de setembre de 1931 que atorgava autonomia acadèmica a les Facultats de Filosofia i Lletres de Madrid i Barcelona amb caràcter experimental.

L'experiència de Madrid -de la Universitat de Barcelona ja en parlarem més endavant- va exercir, segons sembla, una influència sobre altres Facultats de Filosofia i Lletres, principal-

ment sobre la de Salamanca, però de tot això se n'ha escrit poc, almenys/en publicacions no especialitzades. Del cas madrileny, molt més estudiat, sols voldria recordar que amb el nou pla s'incorporaren a la Facultat alguns professors de la "Escuela Superior del Magisterio", com Luis de Hoyos, Juan Zarageta, Luis de Zulueta, catedràtics en excedència o personalitats que no pertanyien a l'escalafó universitari, com Pedro Salinas i Tomas Navarro, joves professors com José Fernández Montesinos, Salvador Fernández Ramírez i Enrique Lafuente, els quals tingueren una intervenció decisiva en la vida i desenvolupament de la nova Facultat que cercava nous camins sota la guia de Morente. (2) L'exemple de Madrid, seria contrastat i valorat a l'hora de preparar una reforma general de la universitat espanyola.

Recollint els afanys estudiantils expressats al Congrés de la U.F.E.H. (Unión Federal de Estudiantes Hispanos) celebrat al 1931, un grup de catedràtics es reuniren el juny de 1932 i entregaren unes conclusions al "Consejo Nacional de Cultura", per a preparar la mencionada reforma. A la vista de la lentitud ministerial, el 27 de juny de 1933 una representació de la F.U.E. visitava personalment al Sr. Fernando de los Ríos, exigint una reforma immediata, significant, entre altres coses, la necessitat d'incorporar les Escoles Tècniques Superiors dins l'estructura educativa dependent del Ministeri d'Instrucció Pública. Cal assenyalar que aquest problema era particularment greu al districte universitari de Madrid. (3)

El projecte de "Ley de Bases de la reforma universitaria" fou presentat al Parlament el dia 17 de març de 1933, juntament amb la "Ley de revisión del profesorado", en un moment d'alta ten-

sió universitària, la dreta aprofitava la conjuntura per acusar al Govern de debilitat enfront les peticions dels estudiants. Fernando de los Ríos, es veuria obligat a sortir al pas d'aquestes acusacions, significant que per raons d'agilitat administrativa s'havien presentat les dues lleis mencionades de forma conjunta, però que, en realitat, el projecte de Llei de Bases estava enllestit des del 23 de gener, data en la qual el "Consejo Nacional de Cultura" l'havia tramés al ministre." (4)

El projecte de llei de Bases estava dins del mateix esperit de l'Estatut de la Universitat Autònoma de Barcelona que s'aprovaria uns mesos més tard. En primer lloc, una selectivitat, l'entrada a la universitat havia d'anar precedida d'una prova especial o d'un curs de competència; segonament, un ensenyament cíclic, sense examens per assignatura, només s'efectuarien dues proves de conjunt al llarg de la carrera; (5) finalment, una recrutació més flexible del professorat. Hom es proposava formar un nou universitari partint de tres premises fonamentals: l'inserció de l'estudiant universitari al món modern, la professionalitat d'acord amb les exigències de la societat i el foment de l'esperit investigador.

García Morente, basant-se en l'experiència autonòmica de la Facultat de filosofia i lletres definia el nou projecte en quatre punts fonamentals:

" Primero.- Se suprimen los exámenes por asignatura. El estudiante se examinaba antes veinte o treinta veces en el curso de los años de carrera. Ahora, se examinará dos veces. Esta es una innovación importantísima. Claro está que estos dos exámenes son de conjunto.

Segundo.- Se elimina~~n~~ completamente los programas y se destierra el memorismo infantil de preguntas y respuestas infantiles. Se pide al alumno una formación auténtica y personal, no el embotellamiento de un cuestionario. Los exámenes por escrito acabar con las contingencias de suerte y memorismo.

Tercero. - Se concede libertad al alumnos para que haga su plan de estudios y para la elección de sus profesores. A mi entender esto es un mérito del proyecto extraordinario.

Cuarto.- Se establece una gran variedad de especializaciones dentro de cada Facultad." (6)

El projecte de llei de Bases no passà de projecte, ja que ni tan sols s'arribà a discutir; entre el 17 de març i el 12 de juny -data de la dimissió de Fernando de los Ríos- s'aprovaren moltes lleis polèmiques i d'altres que portaren molta feina a les Corts (7). Des de la dimissió de Fernando de los Ríos fins a les eleccions de novembre, fou un període molt agitat; se succeïren els ministres d'Instrucció Pública i el projecte de Llei de Bases quedà arraconat en un calaix del Ministeri.

D'entre els fets positius del primer bienni dins del conjunt universitari espanyol, cal assenyalar la creació de la "Universitat Internacional de Verano de Santander", segons un Decret del 23 d'agost de 1932, d'acord amb el qual s'habilitava el Palau de la Magdalena, residència reial, com a centre de cultura. Aquesta universitat no era una clàssica oficina docent sinó una forma de fomentar la convivència entre alumnes i professors espanyols durant els mesos d'estiu, un xic a la manera com entenem avui aquest tipus d'universitats; ^{cal} ~~hem~~ de pensar, però, que aleshores representava tota una novetat. La Universitat tindria un Patronat

renovable cada dos anys, un President, renewable cada quatre i una Comissió executiva que es podria canviar cada any. La constitució del primer Patronat es feu efectiva el 25 d'agost de 1932; el susdit Patronat estava format per: Menéndez Pidal, President, Pedro Salinas i José Gasc, secretaris, auxiliats per diversos vocals, entre els quals hi trobem personalitats de primera fila com p.ex. Unamuno, Sánchez Albornoz, Ortega i Gasset, Américo Castro, etc. catalans només hi havia Josep M. Pi i Suñer, aleshores catedràtic de Saragossa. (8) Entre els catalans que hi donaren cursos s'hi comptaven Emili Mira i Joaquim Xirau.

Convé remarcar, també, que els grups més progressistes, especialment els estudiants, intentaren donar a la universitat un caire més popular; calia, segons aquests grups, estendre la cultura a tots els sectors de la societat, de moment no era possible la integració de la classe treballadora a la universitat, però si una certa entesa.

A partir del curs 1932-33, començà a funcionar a la Universitat de Madrid i en els seus propis locals, la Universitat Popular. Les classes que tenien lloc de 7 a 9 del vespre corresponien a quatre nivells: classes per analfabets, primeres lletres, cursos elementals i cursos superiors. La Universitat Popular estava regida per 10 membres. El President, Tresorer i Secretari nomenats per la F.U.E., els alumnes nomenaven un altre membre i els professors la resta. El curs 1934-35 es matricularen 400 alumnes, la major part d'origen modest, com cal suposar els cursos i la matrícula eren totalment gratuïts.

Amb el triomf electoral de les dretes, la llei de Bases, vèrtebra fonamental de la reforma universitària, fou posposada;

per altra banda, el clima universitari no resultava massa propici per encetar reformes, les vagues eren continues i les disputes entre la F.U.E. i la "Confederación de Estudiantes Católicos", la Falange i les J.O.N.S., agrupacions que lluitaven contra el Sindicat Unic, resultaven, més d'una vegada, sanglants. (9)

Des del camp governamental, hom intentava restituir les velles formes. Filiberto Villalobos, el 27 de setembre de 1934 dictava una O. derogant les normes que regulaven la representació als claustres. Per un altre cantó i a conseqüència de la revolta del 6 d'octubre la Universitat de Barcelona era sotmesa a un règim disciplinari, ja ho veurem a la seva hora. Cal assenyalar que els mestres havien de vencer més dificultats per a poder ingressar a la Secció de Pedagogia.

En el camp de les construccions escolars es produïren algunes novetats remarcables, ^{assenyalaré} ~~assenyalen~~ la reconstrucció de la Universitat d'Oviedo, destruïda arran de la revolució d'octubre, l'acceleració de les obres de la Ciutat Universitària de Madrid -al 1936 estaven a disposició la major part de Facultats i Escoles Especials i la Residència d'Estudiants- i el Col·legi d'Espanya a París que fou inaugurat el 10 d'abril de 1935.

Potser cal comentar per la seva incidència en el món universitari, la desaparició durant el bienni radical-cedista de Ramon i Cajal i Manuel Bartolomé Cossio i la jubilació de Manuel de Unamuno. No cal insistir sobre la personalitat i l'obra en el món científic, cultural i universitari d'aquestes figures senyeres de la intel·lectualitat i la ciència espanyoles. ^{Cal re-} ~~Recordar~~ ^{cordar} ~~dem~~, també, que Cossio i Unamuno foren nomenats ciutadans d'honor de la República. (10)

El Govern de Front Popular ja feren prou restituint tot allò que havia estat derogat, senyalem, també, el Decret del 5 de maig de 1936 que donava validesa oficial als estudis impartits a la Secció de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, equiparant-los als de Madrid; es tractava, evidentment, d'un acte de justícia que arribava amb un cert retard. La Secció de Pedagogia de Barcelona que funcionava des del curs 1933-34, filla del Seminari de Pedagogia, fou una de les avançades intel·lectuals d'aquell moment històric.

Ja hem dit que ^{no coneixia massa} ~~no coneixia massa~~ les reformes o intents de reforma portats a terme en les altres universitats espanyoles, en aquest sentit ^{es tenen} ~~tenim~~ prou indicis per a creure que la Universitat de València, fou, també, capdavantera en alguns aspectes. (11)

La Universitat de Barcelona des del 14 d'abril de 1931 fins a 1 de juny de 1933. El camí cap a una nova universitat. - El mateix dia de la proclamació de la República es creava a la Universitat de Barcelona, un Comissariat Universitari integrat pels professors Josep Xirau, Jaume Serra Hunter, Eduard Fontseré, August Pi i Suñer i el Rector J. Soler i Batlle. El Comissariat es féu càrrec del govern de la Universitat i preparà un projecte d'Estatut d'Autonomia tramés al Consell de Cultura organisme creat uns mesos més tard. (12) Per a la redacció del nou Estatut universitari hom partí de les bases del projecte elaborat per la Comissió creada pel 2^{on} Congrés Universitari Català. Reunit el Claustre de Professors fou nomenat nou Rector de la Universitat, el catedràtic de Filosofia Jaume Serra Hunter.

Aprovada la Constitució Republicana per les Corts

Constituents, segons el preceptuat a l'article 50 i encara més a l'ésser aprovat l'Estatut de Catalunya segons s'especificava a l'article 7è, ja no existia cap impediment legal per a establir una Universitat Autònoma i satisfer els desitjos expressats als Congressos Universitaris Catalans. Aquest projecte d'autonomia provocà moltes controvèrsies abans i després de la seva aprovació.

D'acord amb les diverses tendències es dibuixaven quatre possibles solucions:

Una Universitat enterament catalana per la llengua i l'esperit.

Una universitat centralista d'acord amb l'estructura tradicional, amb tots els perfeccionaments que la nova situació requeria.

Dues universitats, una totalment catalana i l'altra espanyola, és a dir fer efectives paral·lelament les dues solucions anteriors.

Finalment, una universitat bilingue on podessin conviure les dues cultures.

Respecte a la primera possibilitat, resultava, de moment, inviable per diversos motius: en primer lloc, requeria el traspàs total de l'ensenyament a Catalunya i per tant la derogació de l'article 7è de l'Estatut; (13) en segon lloc, aquesta Universitat hauria provocat a Madrid reaccions en cadena, tenint en compte el que passà amb la Universitat bilingue. És més que possible que s'hagués produït allò que manifestava Estelrich al 1935. "Estic segur que si en comptes de la Universitat mixta haguessim tingut la Universitat catalana i aquesta funcionés eficientment ara hauria estat tancada per ordre governativa sota pretexte d'ésser un

foco de separatisme" (14)

El perfeccionament de la universitat decimonònica, resultava impensable enmig del clima republicà; fins i tot els beneficiaris d'aquest sistema i els grups ultraconservadors no s'atrevien a reivindicar-la, ^{perquè} ~~denés~~ hauria representat un focus continu de protesta i una nota de descrèdit pel Govern de la República. Per altra banda, estava en contradicció amb les lleis fonamentals de la República que preveïen regions autònomes i un Govern regional per a Catalunya. Aquest tipus d'universitat fou defensada durant el període del bienni negre per Josep Pi Joan qui propugnava una solució mixta, és a dir mantenir la universitat burocràtica i seguir, d'una manera marginal a la Universitat, la via Prat de la Riba a base de crear Institucions d'Alta Cultura i ampliar les que ja existien aleshores. Els catalans organitzarien pel seu compte la investigació científica amb diners recaptats enterament a Catalunya; aquesta solució, tant abans com després del 6 d'octubre, no era altra cosa que una capitulació, regalant a l'Estat espanyol uns diners que sortien dels ciutadans de Catalunya. (15)

Mentre es debatia la qüestió universitària hi havia qui parlava de crear a Catalunya una universitat catalana i una altra universitat espanyola, suposem que ambdues a Barcelona. Aquesta solució coneguda com a fórmula Barnés, totalment dins la legalitat republicana, estava preconitzada per algunes personalitats madrilenyes de més o menys bona fe, però descartada la possibilitat centralista els sectors immobilitistes aprofitaren l'avinentesa per enganxar-se al carro de les dues universitats i promoure una campanya contra la universitat bilingüe. Aquests grups combatien la solució de la convivència de les dues cultures en una sola universitat perquè "... colocada en un ambiente de alta pre-

sió catalana, es decir, con su propia fuerza de gobierno, con sus interiores posibilidades de determinación y de norma, en un instituto demasiado frágil, que ha de caer cubierto totalmente por el ambiente y el sentido catalán que ha de tocar a todas estas instituciones, a las de cultura más que ninguna, dentro del territorio de su imperio." (16); aquesta solució -no neguem que Sánchez Román podes tenir una part de raó-, hauria estat un cop mortal a les aspiracions autonòmiques de Catalunya, un niu de conflictes i probablement de competències deslleial per ambdós bàndols. Com a resposta a la fórmula Barnés s'organitzaren campanyes per tot Catalunya a favor de la universitat bilingüe; pràcticament tots els grups polítics catalans estaven a favor de la universitat única i bilingüe. (17)

Finalment, la quarta solució no era altra cosa que l'aplicació estricta de l'article 7^è de l'Estatut aprovat pel Parlament espanyol. L'editorial de Mirador de l'11 d'agost de 1932 venia a justificar aquesta solució enfront de la fórmula Barnés. "La Universitat de Barcelona o serà catalana o no comptarà amb les adhesions mínimes indispensables a la seva funció creadora de cultura. Serà una institució de l'Estat a Barcelona, però no serà la Universitat de Barcelona si viu al marge de l'ambient, de les inquietuds i de les ambicions culturals catalanes. Aquest és el dilema que la fórmula Barnés no resol," (18)

Així, doncs, el 1er de juny de 1933, poc abans de la dimissió de Fernando de los Ríos, el Govern de la República creava la Universitat Autònoma de Barcelona, autònoma en teoria, ^{sols} perquè ~~com~~ passava a regir-se per un Patronat nomenat pel Govern de la República i el de la Generalitat.

La vida universitària abans de l'Autònoma. Quan el Consell de Cultura, recollint la informació del Comissariat Universitari, havia redactat ja la base de discussió del futur estatut d'autonomia universitària, el Decret del 16 de setembre de 1931, iniciava una nova etapa. Malgrat inserir-se dins unes coordenades autoritàries i unes normes molt taxatives, representava una millora substancial per report a la universitat tradicional, el problema provenia de la seva limitació, ^{car} ~~denes~~ restava circumscribit a una sola Facultat.

Acollint-se al mencionat Decret, la Facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona, de la qual n'era Degà Pere Bosch i Gimpera, intentà posar en pràctica les línies fonamentals adoptades al 2^{on} Congrés Universitari Català, amb el qual el català esdevingué la llengua universitària a la majoria de les càtedres. Pompeu Fabra, Ferran Soldevila, Jordi Rubió i Balaguer, Lluís Nicolau d'Olwer, Carles Riba, etc. foren nomenats catedràtics; per altra banda, figures preeminents de la intel·lectualitat catalana s'integraven parcialment a la universitat on hi impartien cursos de les seves respectives especialitats juntament amb personalitats culturals i científiques de la resta d'Espanya i del'estranger.

Durant aquests dos primers cursos, es portaren a terme diverses activitats considerades fins aleshores extrauniversitàries. La Facultat de Filosofia i Lletres, amb la col·laboració dels estudiants organitzà un cicle de conferències amb la participació de notables personalitats. Durant aquests anys es gestaren a través de la Facultat els "Estudis Universitaris per a Obrers", organisme del qual en fou l'ànima l'Ambrosi Carrion; hi col·labora-

ren també l'Ateneu Polytechnicum, l'Ateneu Enciclopèdic Popular i l'alumnat de l'Escola del Treball. A l'estudiar la Universitat Autònoma parlarem amb més detall d'aquesta mena d'Universitat Popular.

La reforma de la Facultat de Filosofia i Lletres, no fou altra cosa que un primer assaig de la veritable reforma educativa iniciada amb l'aprovació del Decret d'autonomia universitària. Els assaigs d'aquesta Facultat s'estendrien a tota la Universitat; les altres Facultats s'estaven ja preparant per a una futura reforma.

La Universitat Autònoma. - El nou organisme universitari canvià de soca i arrel l'organització política i acadèmica de la universitat i adoptà nous plans d'estudi basant-se en les propostes del 2on Congrés Universitari Català i el projecte de Llei de Bases de la Reforma Universitària. L'abast i l'amplitud de les reformes ens impedeix tractar en detall un tema que requereix una monografia ampla i detallada, ens limitarem, doncs, a resumir els aspectes més característics i sobresortints d'aquesta Institució.

La nova organització universitària. - El Decret de constitució de la Universitat Autònoma es limitava a la creació d'un Patronat i preceptuava en l'article 5è que l'Estatut Universitari que redactaria el Patronat havia de garantir la convivència pacífica de les dues cultures. El Patronat recollint el treball del Comissariat Universitari i de la Comissió de Cultura i atenent-se al Decret de constitució elaborà l'Estatut Universitari que fou aprovat els dies 7 i 14 de setembre de 1933, pels Governos de la República i la Generalitat respectivament.

Aquest Patronat que fou nomenat el 5 de juliol estava com

post per 10 membres, 5 nomenats pel Govern de la República i 5 pel de la Generalitat. El Govern de Madrid elegí a Cándido Bolívar, Américo Castro, Antonio García Banús, Gregorio Marañón i Antoni Trias i Pujol; i el de la Generalitat a Joaquim Balcells, Domingo Barnés, Pompeu Fabra, August Pi i Suñer i Josep Xirau. A més d'aquests vocals hi havia el Rector de la Universitat, el qual no podia ostentar dins del Patronat altre càrrec que una vocalia. Havent dimitit Jaume Serra Hunter com a Rector a causa de les seves múltiples ocupacions, el Claustre elegí com a nou Rector en Pere Bosch i Gimpera. Com haureu pogut comprovar els dos Governos en un acte de bona voluntat, nomenaven un català, el Govern de la República, i un no català, el Govern de la Generalitat.

El nou estatut presentava poques diferències respecte el projecte inicial, però cal assenyalar-ne una de fonamental, penso en la forma de ~~una reforma al~~ Govern de la Universitat, mentre el projecte ^{s'encar-}~~pen-~~ minava vers ~~seva en~~ una universitat totalment autònoma regida pel Claustre, el nou Estatut d'acord amb el Decret de creació establí que la responsabilitat del Govern universitari passava a mans del Patronat.

L'Estatut després de reafirmar la convivència de les dues cultures, establí que les assignacions de la Universitat es farien en forma global.

Hom establí els següents càrrecs i organismes:

a) El Rector, nomenat pel Claustre General -el qual ostentava la representació de la Universitat i presidia la Junta Universitària i els Claustres.

b) La Junta Universitària composta pel Rector, President nat, tres professors per Facultats (numeraris i agregats) i un

alumne. La Junta presentava al Patronat per a la seva aprovació: els plans d'estudi elaborats per les respectives Facultats, el reglament interior de la Universitat i el pressupost anual i dictava les normes de caràcter disciplinari d'acord amb el Patronat.

c) El Claustre General, format pel Rector, els professors numeraris i agregats, els representants dels estudiants, 1 per Facultat, un representant dels professors lliures i quatre representants dels ajudants de cada Facultat, El Claustre General nomenava el Rector i els Doctors Honoris Causa.

d) Les Juntes de Facultat formades pels professors numeraris i agregats, quatre estudiants, 1 professor lliure, 1 encarregat de curs, 1 ajudant de càtedra. Aquesta Junta elegia el Degà i establia el règim intern de la Facultat.

e) El professorat compost per:

Professors numeraris o catedràtics, els que ja ho eren i els que nomenés el Patronat.

Professors agregats, les diferències amb els d'abans eren purament administratives.

Professors lliures, equiparats als numeraris però sols donaven cursos durant un temps determinat.

Encarregats de curs, amb contractes per un any.

Ajudants que col.laboraven amb els professors.

Professors honoraris, títol concedit per mereixements especials, podien impartir cursos com els professors lliures.

f) El Claustre Universitari compost pels professors de la Universitat, representants dels estudiants de Doctorat i de llicenciatura, de les corporacions professionals i de les acadèmies i societats científiques, sota la presidència del Rector.

Presentava propostes al Patronat en mires al millorament de la Universitat.

g) Els estudiants estaven organitzats per associacions que elegien democràticament llurs representants. Tenien vot en l'elecció del Rector, dels Degans, en la preparació de plans d'estudi (19), etc.

Apart d'alguna funció específica de cada Facultat, la finalitat de la Universitat Autònoma podia resumir-se, en línies generals, en els següents punts:

- a) La formació cultural dels estudiants.
- b) La preparació específica d'aquests estudiants per a exercir la professió o professions que es cursaven a les diferents Facultats.
- c) La investigació científica i la formació de nous investigadors.
- d) El lligam cultural i científic entre les diverses Facultats, considerant-hi incloses les Escoles Tècniques Superiors, i la difusió extrauniversitària de la cultura.

La vida universitària en el període autonòmic.— Fixades les normes estatutàries, l'organització interna i els fins que perseguia la nova universitat intentarem exposar algunes de les característiques i novetats en el camp científic, metodològic, pedagògic, etc. que es produïren durant el poc temps que va poder funcionar.

Els alumnes per a poder ingressar a la Universitat havien d'estar en possessió del títol de batxiller, el títol de mestre donava opció a matricular-se a la Secció de Pedagogia de la Facultat de Filosofia i Lletres i Pedagogia, en ambdós casos previ un examen de selecció. Els alumnes provinents d'altres universitats espanyoles havien de sotmetre's a una prova d'admissió, la qual després de superada comportava la total convalidació dels estudis.

Les proves d'ingrés eren de dues classes, de caràcter literari per als alumnes de les Facultats de Filosofia i Dret i de caràcter científic per als estudiants de Ciències, Medicina i Farmàcia. Tots els aspirants havien de superar previamente unes proves eliminatòries comunes. Els catalans per a demostrar els coneixements gramaticals de la seva llengua i els no catalans per acreditar que la comprenien i traduïen amb soltura -aquests darrers podien ajornar la prova durant un any-; hom exigia a tots els alumnes un cert coneixement de la llengua francesa.

Per a facilitar la superació de les proves d'ingrés, la Universitat organitzava cursos per als futurs universitaris, l'assistència als quals no eximia de les proves corresponents. Aquests cursos, s'impartien al Col·legi Universitari per professorat que no pertanyia al cos de professors numeraris ni al cos d'agregats.

Un cop aprovades les proves d'ingrés l'estudiant podia matricular-se a les Facultats respectives d'acord amb la prova realitzada. Sense entrar en detalls expliquem a continuació el caràcter del estudis que es cursaven a les diferents Facultats de la Universitat Autònoma:

Facultat de Filosofia i Lletres i Pedagogia.- Aquesta Facultat atorgava els títols de Llicenciat i Doctor en Filosofia, Pedagogia, Filologia clàssica, Filologia Moderna, Història de l'Antiguitat, Història de l'Edat Mitjana i Història de l'Edat Moderna, i estaven en estudi la creació de les Seccions de Geografia i Filologia Semítica.

Els estudis es dividien en dos períodes, el primer comú per a totes les Seccions, el segon període es dedicava a l'estudi de cada especialitat concreta.

Aquesta Facultat atorgava, a més, Certificats d'estudis complementaris; citarem, per exemple, els Certificats d'ensenyament secundari, d'Estudis Pedagògics, d'Arxius i Biblioteques i Museus. Podia concedir, també, Certificats Especials d'Estudis Universitaris que no formessin una llicenciatura completa, com per exemple, cursos d'Història de la Música, de Llengua i Literatura Anglesa, d'Estudis Hispànics, d'Història de l'Art, etc.; aquest certificat no tenia, però, valor professional.

Facultat de Ciències.- En aquesta Facultat es podien cursar estudis de llicenciatura i doctorat en Ciències Exactes, Ciències Físiques, Ciències Químiques i Ciències Naturals; l'especialitat de Naturals, tenia tres subgrups: Biologia, Botànica i Zoologia.

Com a Filosofia els estudis de llicenciatura es dividien en dos períodes amb un total de quatre anys, dos a cada període i una escolaritat mínima de quatre anys. A la secció de Naturals el quart grup estava fraccionat segons s'estudiés Biologia, Botànica o Zoologia.

Facultat de Dret i Ciències Econòmiques i Socials. Els estudis constaven igualment de dos períodes; el primer dedicat a matèries bàsiques exposades preferentment en cursos generals i sistemàtics de caràcter elemental, el segon comprenia, més que res, cursos especials de caràcter fonamental y cursos monogràfics. A la Facultat de Dret hi havien quatre especialitats: Dret Privat, Dret Públic, Dret Penal i Ciències Econòmiques. Després de la llicenciatura, com a totes les Facultats, l'alumne podia obtenir el grau de Doctor.

Facultat de Medicina. - Els estudis de Medicina constaven de cinc grups i una escolaritat mínima de 6 anys. Aquesta Facultat, fou

probablement la més completa i evolucionada de la Universitat Autònoma. A més dels cursos generals de llicenciatura, en els quals hi figurava l'estudi de 7 noves especialitats, hi havien diversos cursos d'ampliació dins el període normal de llicenciatura i una quantitat numèricament molt important de cursos superiors i monogràfics, dels quals en el curs 1933-34 se'n programaren 48. Cal no oblidar que la Facultat de Medicina estava en íntim contacte amb els estudiants de carreres auxiliars: practicants, enfermeres, comadrones. etc.

Facultat de Farmàcia.- Probablement la menys evolucionada i més conflictiva de les Facultats barcelonines, com veurem més endavant; la tradició anterior hi jugava probablement un paper important. Cal assenyalar que, tot i el poc temps, intentà posar-se a l'alçada de les altres Facultats. El pla mínim d'aquesta Facultat constava de cinc grups. Potser caldria afegir que durant el curs 1932-33, s'aprovà, per ampla majoria estudiantil, la introducció del català com a llengua d'escolarització.

Les novetats de caràcter general.- Val la pena assenyalar primordialment la íntima col.laboració entre les diverses Facultats. Per a citar els casos més remarcables, la Facultat de Filosofia organitzava cursos de Filosofia per als alumnes de les altres Facultats, les Seccions d'Exactes, Físiques i Químiques de la Facultat de Ciències, cursos de matemàtiques, física i química respectivament per a estudiants de Medicina i Farmàcia; la Secció de Naturals de la Facultat de Ciències, cursos de Biologia per a estudiants de Medicina i Ciències Químiques i de Geologia per a estudiants de Ciències Químiques i d'Arquitectura.

Els cursos de llicenciatura de la Universitat Autònoma,

tenien, en general, un nivell superior al de les altres universitats espanyoles, amb la salvetat de la Universitat Central. A totes les Facultats i llurs Seccions hi havia un pla model mínim que s'ajustava més o menys als plans d'estudi de la resta d'universitats espanyoles.

Com en l'ensenyament secundari, l'examen per assignatures era substituït per les proves de caràcter cíclic. Com deia Josep Xirau:

"El nostre lema ha d'ésser també: contra els exàmens, contra la multiplicació d'exàmens. L'ideal fóra que el propi estudiant donés la pauta de la prova a realitzar. No és precisament a ell a qui interessa, per damunt de tot, demostrar un cert grau de coneixements i d'aptitud? Qui millor que ell? I, a proposta de l'estudiant, el Tribunal establirà definitivament en cada cas el tipus d'examen.

Fora d'això, cal que quedi per sempre desterrat l'examen per assignatures i que sigui substituït per exàmens globals, de conjunt, que facin aparèixer davant del tribunal la personalitat sencera de l'alumne, tal com realment és, amb el conjunt dels coneixements que ha adquirit i demostrant quina és la seva aptitud per a manejar-los. La reforma dels exàmens és la garantia més segura de millorament espiritual d'estudiants i professors." (20)

Amb la inclusió de professors per mèrits reconeguts, la Universitat Autònoma donava un cop de mor a l'oposició, malgrat que el sistema tradicional de recrutament del professorat no desapareixia del tot. Novament Josep Xirau ens a serveix per a resumir l'anhel del Patronat de la Universitat Autònoma i la seva concepció de l'anacrònic sistema d'oposicions:

". . . les càtedres es guanyen, es conquistes; un petit

regust de botí o adquisició guerrera. Per això les càtedres es tenen en propietat, i se'n pren possessió. Són dels catedràtics que se les han guanyades. Curiosa construcció de conceptes del Dret Públic amb tota la tècnica i els elements del Dret Privat, dintre de la qual la idea primordial del servei públic gairebé desapareix i s'anul·la. . .

Convé, senyors, per la salut de la nova Universitat, que aixequem ben alta la bandera de la lluita contra les oposicions i contra el seu producte genuí, que és el catedràtic propietari de la càtedra, que amb aire de senyor feudal administra una justícia acadèmica, afortunadament incruenta." (21)

No cal insistir en el fet, ja ho hem vist a l'estudiar les diverses Facultats, que la Universitat de Barcelona podia conferir el grau de Doctor, dret atorgat a totes les universitats espanyoles, amb el qual desapareixia l'exclusivisme madrileny. El títol de Doctor, s'atorgava després de la presentació d'una tesi que devia defensar-se davant d'un Tribunal; la mínima duració del treball era d'un any.

Hem deixat pel final el tema dels treballs de Seminari. Aquest tipus de treball no representava una novetat, només cal que consulteu el capítol anterior, però cal remarcar que, durant aquest període, el Seminari es generalitzava i prenia una volada extraordinària, sobretot durant el període autonòmic de la Universitat.

A més del Seminari de Pedagogia, al qual hi ^{dedico} ~~dediquem~~ una atenció especial, la Facultat de Filosofia organitzà treballs de Seminari a totes les Seccions. Per a donar una idea d'aquests treballs ^{consigno} ~~consignem~~ els efectuats durant el curs 1933-34 a la Secció de Filosofia:

- Metafísica. Els conceptes metafísic de la ciència. Director Jaume Serra Hunter, catedràtic.
- Psicologia. Continuació dels estudis experimentals sobre "Tests" de capacitat per a la ciència abstracta; treballs bibliogràfics, i altres d'acord amb els alumnes. Director, Pere Font i Puig, catedràtic.
- Lògica. L'analítica trascendental de Kant. Director, Joaquim Xirau, catedràtic.
- Logística. Director, David García, encarregat de curs.
- Estudis de morfologia de la història. Directors. Joaquim Xirau i Lluís Pericot, catedràtics.
- Ètica i Sociologia. Continuació dels treballs de l'Arxiu de Psicologia col·lectiva i ètnica. Director, Tomás Carreras i Artau, catedràtic.
- Història de la Filosofia. Filosofia dels pobles ibèrics. Segle XIX. Director, Jaume Serra Hunter, catedràtic.

A la Facultat de Ciències, excepte l'Institut de Química que tenia el seus Seminari, el més corrent era l'organització de cursos complementaris, despuntant d'entre aquests cursos, els professats a la Secció d'Exactes per l'Esteve Terrades i els impartits a l'Institut de Química, 14 en el transcurs del curs 1933-34.

A la Facultat de Dret, despuntaven els treballs de Seminari d'Estudis Polítics, dirigit per Josep Xirau i els cursos monogràfics on hi intervenien personalitats d'altres Facultats i d'altres universitats espanyoles; entre els professors de fora de Catalunya ^{esmentaré} ~~recordem~~ Luis Jimenez de Asua i Salvador de Madariaga.

De la Facultat de Medicina ja hem assenyalat que els

cursos superior i monogràfics eren en nombre molt superior al de les altres Facultats. La de Farmàcia es limitava, de moment, als cursos generals.

Plagiant a Josep Xirau podriem dir que els punts cabdals de la concepció dels membres del Patronat, podien resumir-se en:

Participació dels estudiants: A la direcció de la Universitat. A la formació del pla d'estudis de cadascú. A la vida "social" de la Universitat i a la vida esportiva.

Professors: Multiplicitat coherent de tasques i de funcions. Jerarquia sense submissió. Contacte permanent dels professors de diferents categories d'una Secció, departament o grup d'estudis. Contacte ocasional amb els altres professors de la Facultat i fins i tot d'altres Facultats.

Degà: Essencialment el director docent de la Facultat; ~~de~~ quedava alliberat de les funcions administratives. (22) Era elegit per professors i alumnes i tenia contactes diàriament amb els uns i els altres.

Rector: Era el President del claustre o assemblea de professors i alumnes. El nomenava el Claustre per tres anys i era l'únic membre del Patronat elegit directament pel cos universitari.

Seminari de Pedagogia.- La nova ^{les seves activitats el mateix} Universitat que començava el 14 d'abril de 1931, heretava una sèrie de Seminaris que funcionaven amb una certa regularitat i eficàcia, entre els quals s'hi comptava el Seminari de Pedagogia.

Aquest Seminari fundat a finals de la Dictadura, començà la seva activitat pública amb una conferència del famós pedagog suís Adolphe Ferrière sobre "La psychologie de l'adoles-

cense", lliçó donada a la Universitat de Barcelona el 5 de novembre de 1930.

La proclamació de la República donà a aquest Seminari una nova dimensió, primerament per comptar amb un ajut moral i material diferent i principalment pel fet que el Director del Seminari esdevenia una figura política de primera fila en el camp escolar i uns dels ideòlegs més representatius de l'escola republicana. El Seminari de Pedagogia, atorgava a aquesta disciplina el caràcter d'ensenyament universitari, amen de facilitar als mestres una formació teòrica de major nivell. El Seminari de Pedagogia de Barcelona a través del Consell de Cultura de la Generalitat i el Consell de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona estava en contacte permanent amb el Patronat Escolar de Barcelona, l'"Escola Normal Experimental", l'"Institute Escola del Parc de la Ciutadella" i altres organismes escolars.

Amb l'organització de la Universitat Autònoma el Seminari de Pedagogia s'integrà a la Secció de Pedagogia, pensem que el Director del Seminari era nomenat Degà de la Facultat de Filosofia i Lletres i Pedagogia.

La Secció de Pedagogia, tenia com a missió el ^{conreu}~~curs~~ de les ciències de l'educació i el desenrotllament de l'estudi de la pedagogia a nivell universitari, no com en el cas del Seminari de Pedagogia ^{car}~~doncs~~ aquest nivell adquiria caràcter més o menys legal. (23) El títol donava opció per a exercir càtedres d'Escola Normal, places d'Inspector, de Director d'Escola Graduada, de Director de Grups Escolars de més de 6 graus, funcions tècniques d'organització escolar. El Doctorat en Pedagogia habilitava per a l'exercici de les càtedres universitàries de la

Secció de Pedagogia. Després d'aprovar els cursos comuns de la Facultat, els estudiants es familiaritzaven amb les següents disciplines: Pedagogia, Psicologia infantil, Fisiologia i Higiene Escolar, Psicotècnica educativa i Psicologia infantil, Metodologia, Organització escolar i Didàctica. Entre el professorat de la Secció hi trobem: en Joaquim Xirau, l'Emili Mira, l'August Pi i Suñer, en J.M. Bellido, la Margarida Comas, en Pau Martinez de Salinas, en Miquel Santaló, en Joan Roura i l'Herminio Almendros.

El Seminari de Pedagogia organitzava treballs de Seminari i Laboratori, Cursos monogràfics, Cursos de cultura fonamental, Cursos de pedagogia universitària i Conferències.

"Adjuntem a continuació les activitats públiques del Seminari de Pedagogia durant el curs 1933-34 el més actiu del període republicà.

Treballs de Seminari i Laboratori:

- Lectura i Comentari de la " República " de Plató. Director, Joaquim Xirau.
- Nietzsche i Seheler. Director Paul Ludwig Landsberg.
- Estudi experimental de l'afectivitat. Director, Emili Mira.
- El Bilingüisme. Director, Alexandre Galí
- La formació estètica del nen. Directors, Joan Roura i Josep Mª Balcells.
- La lectura a l'escola. Directors, Maria Baldó de Torres i Anna Rubiés.
- L'afectivitat escolar i les tècniques educatives. Director, Concepció Sainz Amor.
- La formació dels conceptes científics i del llenguatge en el

nen. Directors, Margarida Comas i Concepció Casanova.

- Els mètodes psicopàtics de l'ensenyança per als anormals mentals. Caràcter psicopàtics. Educació correctiva i assistència social. Director Alfred Strauss.

Cursos monogràfics:

Antropologia i Ètica. Paul Ludwin Landsberg.

Quèstions metodològiques de la Física i la Química. Amadeu Visa.

L'ensenyament de la Història a l'escola. Angel Frigola.

L'educació elemental a Anglaterra. Margarida Comas.

L'educació moral a l'escola. Ramón Torroja.

La delinqüència infantil. Eugeni Coello i Calón

La metodologia del segon ensenyament. Josep Estalella.

La Pedagogia de les Llengües Modernes. Adela M. Trepas

L'analogia de l'ésser. Ramon Roquer.

El sentit ètic de la vida. Ferran Puig i Gil.

Temes d'Història de la Cultura. J. Farran i Mayoral.

Les ciències naturals a l'escola secundària. Enric Rioja.

L'ensenyament de la Física i la Química a l'Institut. Josep de la Puente.

La Geografia al batxillerat. Mètodes i formes d'ensenyament. Rafael Martinez.

Problemes didàctics plantejats a l'escola primària i llur possible resolució. Vicens Calls.

El moment pedagògic europeu. Rodolf Llopis.

La Volició. El problema del lliure albir. Gènesi de la voluntat en el nen. Pere Font i Puig.

El valor ètic. Josep M. Calsamiglia.

L'origen del coneixement pràctic. Doménec Casanovas.

La poesia a l'escola. Concepció Casanovas.

l'Educació Moderna. Eduard Nicol

Els valors de l'educació grega.

La pedagogia com a ciència independent. Jordi Udina

Psicopatologia de la primera infància . Psicopatologia de l'edat escolar. La psicopatologia de la pubertad. Alfred Strauss.

Cursos de cultura fonamental:

Les ciències físico-químiques. Antoni Garcia Banús.

La Filosofia. Joaquin Xirau

La Psicologia. Xavier Zubiri.

Curs de Pedagogia universitària:

La idea de la Universitat. Història de la instrucció universitària. La Universitat francesa. La Universitat alemanya. La Universitat anglesa. La Universitat americana. El problema universitari a Espanya. Problemes de l'organització universitària a Catalunya. Professors, A. Garcia Banús, Lluís Nicolau d'Olwer, August Pi i Suñer, Josep Xirau.

Conferències: Eduard Spranger, Josep Lombardo-Radice, Paul Ludwig Landsber, Erich Stern, Jsep Gaos, Domènec Barnérs, Rubén Landa, Rosa Sensat, Sebastià Plà, Josep Coll.

Hem volgut transcriure d'una forma completa tots els cursos organitzats pel Seminari de Pedagogia durant el curs esmentat, principalment per dues raons: en primer lloc, per a donar a conèixer el veritable pes específic de l'organisme creat i dirigit per Joaquín Xirau i en segon lloc per a fer-vos comprendre el sentit aglutinador del Seminari de Pedagogia, on hi col.laboraven a més de destacats especialistes de l'estranger i la resta d'Espanya, les figures preeminents de la pedagogia

catalana des del grau primari al superior. El Seminari de Pedagogia a través dels seus cursos agermanava l'Escola Normal, el Patronat Escolar, l'Institut Escola i la Universitat, com ja havíem indicat.

Cal assenyalar, també, que el Seminari de Pedagogia creà al 1933, una Delegació a Barcelona de la Lliga Internacional de l'Educació Nova, seguint les petjades de la Delegació que havia creat a Madrid la "Revista de Pedagogía" dirigida per Lorenzo Luzurriaga. La delegació barcelonina estudià les possibilitats d'aplicació dels mètodes de l'escola activa a l'escola rural, actuant deponent Anna Rubiés i la forma d'organitzar les "Misiones Pedagógicas" a Catalunya, treball encarregat a l'Herminio Almendros i la Maria Baldó.

La Secció de Pedagogia, així com les altres Seccions de la Facultat de Filosofia, ^{palesaven} ~~reflexaven~~, -només cal que observeu els cursos organitzats pel Seminari de Pedagogia-, el caràcter elitista del projecte escolar republicà, a la línia del pensament de la "Institución Libre de Enseñanza", a la qual estaven vinculats els germans Xiray, personatges clau de la reforma escolar republicana, tant a nivell polític com a ideològic. La Secció de Pedagogia de la Universitat Autònoma, a la línia de la creada anys abans a Madrid, seguia els criteris intel·lectualistes de la "Escuela Superior del Magisterio"; aquestes concepcions estaven en flagrant contradicció amb els postulats de l'escola unificada.

Els mestres, amb una consciència clara de llur problemàtica es queixaven de la discriminació inherent a un sistema que perpetuava la diferència d'estatus dins el món del magiste-

ri, sistema del qual encara en patim avui les conseqüències.

Aquest criteri intel·lectualista col·loca al cim de l'organització escolar de nivell primari i secundari, a individus que desconeixen la veritable problemàtica escolar. El problema s'agreuja pel fet de suprimir a la Universitat Autònoma l'ensenyament lliure tal com sempre havia preconitzat Don Francisco Giner; aquesta mesura no era criticable des del punt de vista pedagògic, però sí des del punt de vista social, ^{perquè} ~~doncs~~ situava als mestres en exercici, en inferioritat de condicions.

La Federació de Mestres Nacionals de Catalunya era partidària d'altres sistemes de selecció, en els quals no fou mai negligida l'experiència professional, tal com s'havia assenyalat a l'Assamblea anual de la Federació de 1932, celebrada a Reus. En una editorial de "El Magisteri Català", sota el títol "Peonatge", l'editorialista plantejava aquest problema amb una clara visió sintetitzada a les conclusions:

" . . . Volem dir en resum, que la Universitat no ha d'emparar a qui defuig d'entrar a l'Escola per la porta, per entrar-hi en peu de plata per la finestra, i que les altes funcions de direcció i inspecció han de fer-se amb sava d'estudi, però les ha de nodrir l'adob de l'experiència escolar. Aquestes funcions, més que motor de l'impuls personal han d'ésser cercades on es trobin.

L'ensenyament no s'ordena ni es dirigeix amb l'impuls d'una hora, perquè no és cap batalla la que s'ha de guanyar; sinó amb la norma d'un hàbit conscient: la vida de l'Escola es va teixint de mica en mica." (24)

La pressió social va fer el seu efecte, la Secció de

Pedagogia va organitzar classes nocturnes per als mestres en exercici, però els de fora de Barcelona continuaren discriminats.

Els organismes para-universitaris.- Al marge de l'activitat merament acadèmica la Universitat Autònoma, organitzà "L'obra antituberculosa a la universitat", dirigida per Lluís Sayé, el qual ja havia organitzat l'any 1922, una campanya antituberculosa entre els infants de les escoles de l'Ajuntament de Barcelona.

La supressió de l'ensenyament lliure plantejava noves necessitats, hom havia d'atorgar facilitats als estudiants que treballaven. El problema era difícil de resoldre tenint en compte que la Universitat no comptava amb masses recursos econòmics, hom es va veure obligat a adoptar solucions parcials. La F.N.E.C. (Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya) elaborà un cens dels estudiants treballadors i de les característiques particulars de cadascun. Entre els 57 estudiants inscrits va obrir-se una investigació, adoptant solucions distintes per a cada cas concret. Com podeu observar el percentatge d'estudiants obrers era mínim i encara caldria saber la procedència social d'aquests estudiants, de moment ^{m'inclino} ~~ens inclinam~~ a creure que pertanyien a les classes mitjanes.

A partir del curs 1934-35, la concessió de beques fou confiada a l'Institut d'Acció Social Universitària i Escolar de Catalunya que substituïa l'antiga Junta de Beques. Entre els diversos Documents que s'inclouen al final del treball hi trobareu el text de la llei del Parlament de Catalunya del 4 d'Octubre de 1934 que fa referència a aquesta qüestió.

Un altre aspecte que no es pot negligir és la creació l'any 1932, per iniciativa de la Facultat de Filosofia i Lletres i l'Associació Professional dels estudiants de les diverses Seccions d'aquesta Facultat, dels "Estudis Universitaris per a obrers"; col.laboraren a aquesta obra algunes entitats culturals obreres i populars adscrites al republicanisme liberal.

Pere Bosch i Gimpera, nomenat Rector de l'Autònoma, impulsà aquests estudis. Durant el curs 1933-34, es donaren lliçons sobre les matèries següents: Història de l'Art, Història de la Literatura, Biologia, Geografia, Història de la Cultura, Legislació obrera, Història General i Dret. Per al curs següent estaven programats diversos ^{cursets} ~~curs~~ sobre matèries complementàries per a donar una certa unitat als cursos.

Els esdeveniments del 6 d'octubre suposaren un cop molt fort per als Estudis per a obrers, els quals malgrat el seu paternalisme foren foragitats de la Universitat, refugiant-se en els locals dels Ateneus Obrers. Restablerta la Universitat Autònoma i el Patronat, arran de les eleccions del 16 de febrer de 1936, els cursos universitaris per a obrers foren reempresos però la precipitació dels esdeveniments polítics posà en entredit les concepcions paternalistes d'aquest organisme. Quan parlà de la universitat durant el període del Front Popular, farem menció de les noves concepcions teòriques; ~~com~~ en realitat, a la pràctica, la Universitat es va veure constrenyida per mor de la mobilització de la joventut universitària.

No ^{es pot} ~~podem~~ omitir, tampoc, una breu referència a la biblioteca universitària, ja ^{assenyalava} ~~apuntava~~ a l'anterior capítol l'estat llastimos en que es trobava abans de l'època republicana.

Sobre
 Esta aquesta qüestió, resulten força simptomàtiques les declaracions de Marcel·lí Domingo al Congrés després d'una visita realitzada pel Ministre d'Instrucció Pública a la nostra Universitat.

"En mi última visita a Barcelona estuve en la Universidad, deteniéndome preferentemente en su Biblioteca. Su estado de desorganización me impresionó extraordinariamente y dispuse que se guiase una visita de inspección que fue encomendada al Sr. Artigas, Director de la Biblioteca Nacional.

El resultado de esta visita ha confirmado mi mala impresión. Las mesas de la Biblioteca están llenas de libros, folletos y revistas -sin orden ni concierto-. No pudo encontrar el Sr. Artigas el libro de contabilidad, ni entrada de comunicaciones. El de encuadernaciones estaba en blanco desde 1913. El de registro de obras ingresadas se halla redactado de un modo incompleto y confuso. Entre todos los catálogos no completan la catalogación de todos los fondos viejos y nuevos de la Biblioteca. El Sr. Artigas calcula que hay más de 40.000 libros que no están registrados ni catalogados. Por falta de un libro especial y por la imperfección de un libro de registro de entradas no fue posible averiguar los libros que se han adquirido recientemente con la dotación anual que la biblioteca recibe del Estado. Todo esto hace que sean pocas las personas que sientan interés por estudiar en una Biblioteca que no reúne, por estos descuidos, condiciones para ello.

Las bibliotecas universitarias han de tener mejor dotación por parte del Estado y yo he de cuidar que así sea en los próximos Presupuestos. En la nueva organización de la enseñanza,

la biblioteca ha de cumplir una alta función, pero por ello mismo se ha de tener una gran severidad en el cumplimiento de los servicios.

La biblioteca de la Universidad de Barcelona que por su importancia y riqueza es tal vez la segunda de España, requiere una reforma radical y urgente, reforma que ya convine con el Rector en mi última visita y que ahora encuentro apoyada por la alta autoridad del Director de la Biblioteca Nacional.

Así pues queda destituído el Jefe de la Biblioteca de la Universidad de Barcelona y se confía la misión de reorganizar los servicios y proponer al Ministerio las reformas de personal a D. Fernando Valls y Taberner, Jefe del Archivo de la Corona de Aragón." (25)

Adecentar la biblioteca universitària sembla que no va ésser un treball fàcil; ". . . en reorganitzar i modernitzar les instal·lacions en vàrem trobar prop de set mil -és refereix als llibres- enterament menjats o gairebé destruïts, i molts més parcialment corcats. Sento no tenir estadístiques, però recordo que la neteja dels llibres, per un nombrós equip sota la direcció del professor Antoni Banús de la Facultat de Ciències, va durar mesos." (26)

L'endegament de la nova Universitat Autònoma comportà la reestructuració de la Biblioteca. Les Bases del Reglament de la Biblioteca, en les quals es fixava la relació entre la Biblioteca General i les biblioteques de Facultats i Seminaries arbitaven solucions perquè els Rectors poguessin tenir a l'abast, els diferents catàlegs de les diverses biblioteques. Fou nomenat delegat del Patronat a la Biblioteca Universitària en Pere Bohigas,

Cap de la Biblioteca en Manuel Ramos i Bibliotecaris l'Angel Aguiló, en Miquel Ferré, en Ferràn Soldevila, en Pere Arellano, en Francesc Nabot i Tomas i l'Ambrosi Carrion, i auxiliars tècnics, les Srtes. Mercé Badosa, Rosa Laveroni i Angels Royo. (27)

Malgrat tot el plet no estava guanyat, després del 6 d'octubre la modernització del servei bibliotecari quedà novament paralitzada. Puig i Cadafalch manifestava a principis del 1935. "La Biblioteca universitària és la Biblioteca del món on hi ha més corcs. Ahir s'estaven traient, avui tornen a campar lliurement sota la salvaguarda de l'Estat. Jo he tingut a la mà llibres minats de tal manera que eren quasi il·legibles. Llibres corcats vol dir llibres no manejats, llibres no netejats. D'altra part, a la Biblioteca Universitària es pot anar a demanar un manuel vulgar sense que hi sigui. És la mateixa biblioteca dels convents d'ara fa un segle augmentada en quantitats petitíssimes, desproveïda de tota bibliografia moderna." (28)

La bona voluntat del Patronat i de molts dels seus col·laboradors no fou suficient per a solucionar un problema que s'arrossegava de massa temps. Calien diners i temps i l'Autònoma no disposà d'una cosa ni l'altra.

Finalment no podem silenciar que un dels primers passos del Comissariat Universitari, fou netejar la Universitat que es trobava en un estat llastimós. Els estudiants saberen agrair aquest detall i sobretot comprendre que quelcom havia canviat. Com manifestava Josep Xirau a París: "El resultat de la neteja fou meravellós, un gest decisiu. Mai més, en set anys, ni quan el govern Lerroux va desfer el règim d'autonomia, ni en ple desordre de la guerra civil, no hi va haver un dibuix a les parets, ni

gravats en els bancs nous, ni brutícia deliberada de cap mena. En una curta nota que em va escaure de redactar, el Patronat associava els estudiants a la vida de la Universitat; els demanava que la tractessin i respectessin com a cosa pròpia. Va ésser el nostre primer èxit i per mí un dels més importants perquè volia dir que, de cop, havien canviat una mentalitat i un comportament.. En parlar de la necessitat de mantenir neta la nova universitat és va dir en el Patronat que calia castigar severament el qui torrés a empastifar-la. Jo em vaig oposar a toda punició. L'única eficaç i digna era la que ataqués l'instint vanitós i l'estultícia. Un bidell armat d'un pinzell i un pot de pintura que reduís al no-res la personalització de la bestia tradicional. Ni la pintura ni el pinzell no varen mai servir." (29)

El problema de la Universitat autònoma. De l'exposat fins ara podria deduir-se'n que la Universitat Autònoma, sobretot en els primers setze mesos d'existència, va desenrotllar-se sense masses problemes, quan en realitat fou ben al contrari.

Els enemics del Decret d'Autonomia universitària procedien de diversos camps, tan els trobem a la dreta com a l'esquerra tan a dins o com a fora de la Universitat.

Entre els opositors al nou règim universitari sorgits de la pròpia Universitat, cal no oblidar els autonomistes; aquests malgrat les declaracions dels membres del Patronat en defensa del règim Patronal, tenien les seves raons, perquè com deia Carreras i Artau: " . . . o sobra el Patronat o sobra la Universitat Autònoma. El Patronat és de fet un delegat del ministeri d'Instrucció Pública."

Els membres del Patronat són elegits per ambdós governs

sense prèvia consulta. L'actuació del Patronat hauria de cessar a mesura que es vigoritzi l'Autònoma.

El propi autor manifestava més endavant " . . .no és en realitat autònoma, sinó tutelada o per dir-ho amb un mot adequat patronejada" (30)

Entre els defensors de l'autonomia a ultrança hi trobem catedràtics eminents com Enric Soler i Batlle, membre del Comissariat Universitari, el professor Antonio de la Torre i sobretot Josep Deulofeu, catedràtic de Química Inorgànica i Degà de la Facultat de Farmàcia -l'oposició a Farmàcia era força generalitzada, ^{perquè} ~~doncs~~ corrien rumors que el Patronat la volia convertir en Escola especial. (31)

Cal tenir en compte, però, que els autonomistes presentaven alguns punts obscurs. Enarbolaven una ^{senyera} ~~bandera~~ fidel, en teoria a l'autonomisme històric, però en canvi els hi feien costat el grup de servidors actius a la Dictadura Primo de Rivera; per altra banda, implantar la democràcia dins del Claustre resultava perillós, ^{perquè} ~~doncs~~ com deia Xirau: ". . . no deixa d'ésser curiós que per a la implantació a la Universitat d'un mètode de la política com és la democràcia es compti només amb la figura no certament massa brillant del Claustre universitari, del qual en tota la seva llarga existència no se sap cap obra positiva, sinó és justament l'anul.lació d'un intent d'autonomia, per cert, sense Patronat." (32)

En el fons els catedràtics, tot i tenir certa raó, pels patrons exercien una mena de Dictadura intel.lectual- defensaven l'esperit de cos i no cercaven altra cosa que perpetuar l'estatus que afavoria el comodisme a tots els nivells; els esde-

veniments del 6 d'octubre, demostraren el poc esperit autonomista d'aquests catedràtics, que en la seva majoria, s'afermaren novament a la seva poltrona. Cal convenir que els membres del Patronat, tots ells figures de gran prestigi intel·lectual, tenien un concepte elitista de la cultura i de la seva pròpia funció; com a contrapartida, però, per primera vegada a la nostra història prenen mesures encaminades a bastir a Catalunya una universitat moderna, comptant amb la col·laboració del nou professorat universitari i dels estudiants.

L'altre problema, probablement el de més transcendència extrauniversitària, era la debatuda qüestió del bilingüisme; aflorava de nou el dilema de la convivència de les dues cultures.

L'exigència del coneixement del català provocà una disminució del nombre d'alumnes, un 20% aproximadament, però aquesta disminució no era imputable totalment a la catalanització, ^{perquè} ~~doncs~~ sempre s'ha de tenir present el fet d'una major exigència a tots els nivells. L'estudiant tradicional que solament li importava el títol no podia amotllar-se fàcilment a un nou tipus d'universitat; si a més, comptava amb mitjans econòmics traslladava la matrícula a una universitat menys exigent.

La qüestió de la convivència provocà una escissió important dins del propi Patronat. Américo Castro no veia amb bons ulls la pèrdua de pes específic de la cultura castellana i decidí presentar la dimissió que li fou acceptada pel Patronat el dia 31 de maig de 1934; un dels seus majors retrets era l'augment extraordinari del nombre de professors catalans, alguns d'ells catedràtics d'altres universitats espanyoles que s'incorporaven a l'Autònoma. El famós intel·lectual castellà, com la majoria

d'escriptors del 98, no comprenien el particularisme català i creia~~m~~ veure en aquesta postura un retorn a l'època dels regnes de taifes. (33) Américo Castro era portantveu d'un grup nombros, sobretot a Madrid, i comptava amb el recolzament de Dámaso Alonso jove professor castellà incorporat a l' Autònoma; el famós filòleg protagonitzà un incident a causa de rebre, segons sembla per equivocació, una comunicació en català. Com diu el malaguanyat Eduard Valentí, l'error d'Américo Castro partia del supòsit que es podia vitalitzar la universitat de Barcelona, al marge de la cultura catalana, desconeixent que, com ja hem vist a bastament, reforma universitària i catalanitat havien caminat pels mateixos viarans. (34)

Al marge d'aquests incidents, la convivència de les dues cultures s'ha de considerar positiva, la gent d'aquell temps dels quals n'hem parlat amb la inclusió de protagonistes d'origen no català ~~se~~^{se} senten més aviat satisfets de l'experiència, potser des de Madrid les coses es veurien de forma diferent. Sobre aquest punt, Eduard Valentí es mostra ben concloent: "Per dir-ho d'una vegada: la Universitat Autònoma de Barcelona ha estat l'intent més racional i prometedor d'integrar sense sotracs els dos móns de Catalunya i Espanya i, per tant, de resoldre el problema català." (35)

La interpretació d'Eduard Valentí no es pas gratuïta, hem pogut adonar-nos a l'estudiar la vida universitària de la col.laboració de molts intel.lectuals castellans a l'obra de l'Autònoma, anatem, a més, l'intent de fundar un "Centro de Estudios Hispánicos" en relació amb el "Centro de Estudios Históricos", dependent de la "Junta de Ampliación de Estudios". Col.

laboraren en aquest intent a més del ja citat Dámaso Alonso, Pedro Salinas, J.F. Montesinos i Rafael Lapesa Melgar. (36)

Els problemes plantejats, és a dir l'autonomisme i la convivència de les dues cultures, ~~hom-de~~^{cal} suposar que eren superables, especialment després del 6 d'Octubre que havia ajudat a matitzar alguns extremismes, (37) sempre en el ben entés d'unes condicions polítiques extrauniversitàries normals. Hi havien però altres problemes més de fons, recordem, si més no, el classisme i l'elitisme en contradicció amb la presa de consciència de la classe treballadora i un altre particularment greu, ~~ens-referem~~^{em referèncio} als problemes de financiació de la universitat.

Quan la Universitat vegetava, el problema econòmic bé o malament es resolía sense gaires dificultats, hom satisfedia els havers del personal docent religiosament i ningú piulava, però en canvi finançar una universitat amb cara i ulls resultava força més difícil. Per a citar un cas concret, fixem-nos, per exemple, en el Pressupost del curs 1934-35, el qual segons Pompeu Fabra s'havia xifrat pel Consell de Cultura de la Generalitat, d'acord amb les necessitats, en 9 milions de pessetes, en canvi a l'hora de la veritat es va quedar en 3,7 milions de pessetes; primerament, a la vista de les disponibilitats s'estudià novament a base de 5 milions, després es baixà a 4 milions i finalment s'aprovà la xifra esmentada. Hom havia de lluitar, contra l'exiguitat del Pressupost ministerial, agreujat pel fet que el ministeri seguia una tradició inveterada consignava el Pressupost fraccionat, mentre el Patronat i la pròpia autonomia universitària exigien xifres globals; per altra banda, la Generalitat tenia dificultats tressoreres derivada de la lentitud del traspàs de serveis, així, doncs, tot i que l'organisme autònom volia contribuir amb la mateixa

quantitat que l'Estat, a la pràctica li era pràcticament impossible.

Parlant d'aquest punt potser caldria precisar que la Universitat vivia quelcom marginada de la societat, més d'un havia fet notar que tots els membres del Patronat eren catedràtics universitaris. Aquesta dissociació podia tenir conseqüències negatives per a la Universitat Autònoma, especialment pel que fa a la dotació econòmica. Potser valia la pena tenir en compte el crit d'alarma de Carreras i Artau: "Al meu judici a Espanya s'aniran formant dues grans Universitats, la Universitat de Madrid i la Universitat de Catalunya. I és precís dir que sí, dintre d'aquella noble competència de cultures. . . nosaltres ens hem de refiar exclusivament dels cabals econòmics de la Generalitat, haurem perdut el plet dues vegades econòmicament i moralment. Es solament la fundació, és a dir, la creença que cada ciutadà ha de col·laborar a l'obra de construir la Universitat nostra, que ajudarà a descarregar el pressupost dela Generalitat i contribuirà sobretot a crear la consciència de que Catalunya tindrà no la universitat que vulguin els intel·lectuals o decreti la Generalitat, sinó la que vulgui la mateixa massa ciutadana que haurà contribuït a aixecar en aquesta forma directa, il·lustrada de la fundació. (38)

Aquesta argumentació resultava força atinada però podia resultar perillosa en una universitat eminentment classista, passant a ésser dominada per grups de pressió econòmica. El Patronat rebia crítiques, com ja hem indicat, pel cantó de la discriminació social, crítiques que començarien a tenir un contingut més coherent d'ençà del 6 d'octubre i sobretot des del triomf del Front Popular; aquest problema, l'encetarém a l'estudiar els

sindicats estudiantils, ^{car} ~~des~~ els sectors d'avançada d'aquestes agrupacions, propugnaven, almenys a nivell teòric, una Universitat al servei del poble,

El bienni negre i el Front popular.- Les conseqüències dels esdeveniments del 6 d'octubre, esdevingueren, més aviat, dramàtiques per a la Universitat Autònoma, les llibertats aconseguides amb tantes suors, es feren fonedisses amb un tres i no res. El Sr. Villalobos mentre comunicava als membres del Patronat que enviava un Comissari per a efectuar una investigació sobre el terreny, donava una nota a la premsa referent a la dissolució del Patronat. Davant l'ambigüetat, aquest organisme demanava aclariments al ministre qui contestà que la supressió era momentània i el Comissari arribaria a Barcelona tot seguit.

A la detenció del Govern de la Generalitat s'hi sumà l'empresonament ~~non soltats~~ altres persones; alguns membres del Patronat s'hi trobaren, també, implicats: Pompeu Fabra, President del Patronat, Antoni Trias i Pujol, Josep Xirau i el Rector Pere Bosch i Gimpera després d'haver declarat davant del jutge instructor foren momentàniament alliberats, essent processats el dia 26 d'octubre i empresonats el dia següent, acusats de rebel·lió pel qual se'ls sol·licità la pena de cadena perpètua. La causa, però, seria sobreseïda per manca de proves el dia 8 de desembre de 1934.

El dia 1 de novembre es confirmava oficialment la dissolució del Patronat i el 5 d'aquest mateix mes arribava a Barcelona Ramón Prieto Bancés, en funció de Comissari General d'Ensenyament a Catalunya. El nou Comissari es reunia el dia 8 amb el Rector Accidental, Sr. Mur, degà de la Facultat de Ciències, i amb els membres de l'extingit Patronat Sres Marañon, Barnés, Bolívar,

Balcells, Pi i Suñer i Garcia Banús que no havien estat detinguts. Els membres del Patronat, traspassaren llurs funcions al Comissari i el dia següent era designat secretari del Comissariat i del Patronat a títol provisorí, García de Valdeavellano, catedràtic de la Facultat de Dret.

El dia 11 de novembre, els diaris es feien ressó de la clausura dels locals assignats als estudiants dins del recinte universitari, la mesura afectava tots els centres docents, i de la cessantia dels professors i personal nomenat pel Patronat, ordre que afectava aproximadament a un centenar de persones. La Universitat tornava a quedar amb el personal nomenat pel Govern Central.

Els professors despedits adoptaren una postura clara i terminant, com que de fet es tractava de construir la nova universitat, continuarien la seva tasca docent sense cobrar; mentrestant, a la vista de la situació conflictiva, la Universitat restava tancada.

Finalment, el 22 de novembre tirava portes enlaire la Facultat de Filosofia, d'acord amb el pla vigent fins aleshores, recordem que l'autonomia d'aquesta Facultat havia estat acordada amb anterioritat a la creació de l'Autonòmia; el dia 28 s'iniciaven les classes a la Facultat de Farmàcia segons un pla ministerial i la de Ciències seguint un pla aprovat pel Claustre d'aquesta Facultat; les altres dues Facultats, Dret i Medicina, començaren el dia 30 d'acord amb un pla ministerial.

El mateix dia 30, el Comissari declarava a la premsa que l'autonomia universitària i l'Estatut universitari depenien de la decisió de les Corts, de moment, doncs, quedava la qüestió

en suspens.

El dia 13 de desembre, el Rector Accidental anunciava que estava disposat a abandonar el càrrec, tenint en compte que el Sr. Bosch i Gimpera havia recuperat la llibertat, però afegia que de moment no havia rebut cap ordre de la superioritat, en relació a aquest afer. El Rector de l'Autònoma es reintegrà a la Universitat però solament com a simple catedràtic.

(39)

L'Associació professional d'Estudiants de Dret ^{amb la} ~~en mi-~~ ^{idea} ~~res~~ aúclarir postures i situacions organitzà a l'Ateneu Barcelonés un cicle de conferències sobre el problema universitari, en les quals hi prengueren part a més de la major part dels membres catalans del Patronat, altres personalitats de la vida cultural catalana, amb la inclusió de gent de diverses tendències polítiques. Cal no oblidar, ja ho veurem més endavant, que els estudiants recolzaren el Patronat i l'Estatut d'Autonomia, almenys corporativament.

El cicle s'obrí el dia 14 de febrer de 1935, amb un Parlament d'introducció d'Eduard Fontseré que parlava en nom de l'Ateneu; seguí la primera conferència a càrrec de Josep Puig i Cadafalch que s'ocupà de "Els problemes actuals de la universitat catalana"

August Pi i Suñer, el dia 21 de febrer, disertà sobre "Els Congressos Universitaris i l'Autonomia".

Seguí el 9 de març Joan Estelrich que puntualitzà aspectes molt determinants del "Problema cultural de Catalunya i la seva situació jurídica."

El dia 21 de març, Pere Coromines remontant-se als precedents històrics es referí a "La lluita per la universitat".

La cinquena conferència fou pronunciada per l'ex president del Patronat, Sr. Pompeu Fabra, que intentà sintetitzar "L'obra de la Universitat autònoma".

Manuel Serra i Moret, el dia 8 d'abril, plantejà el problema de "La popularització de la cultura universitària".

Josep Xirau, després de dues suspensions, va cloure el cicle el dia 20 de maig fixant les premises de "La universitat futura" (40)

Gràcies al triomf del Front Popular la Universitat de Barcelona recobrà el seu règim autonòmic. El dia 19 de febrer, Bosch i Gimpera es reintegrava al Rectorat, el dia 20 el Consell de Ministres acordava la restitució del Patronat i el restabliment de l'Estatut universitari amb la plenitud de les funcions del citat organisme, d'acord amb la normativa legal estatutària. El dia 22, es satisferen els havers dels professors que feia quinze mesos que no cobraven i el dia 24 els "Estudis Universitaris per a obrers" tornaven a la universitat; amb sols una setmana s'havia restablert totalment la Universitat Autònoma. Com ja indicàvem al començament d'aquest capítol, la Secció de Pedagogia de la Facultat de Filosofia adquiria caràcter legal en tot el territori de l'Estat espanyol. La rebel·lió militar segaria de nou al cap de pocs mesos la vida d'un organisme de vida curta, però de gran transcendència en la nostra vida cultural.

El moviment estudiantil durant la II^a República.— La proclamació de la República i sobretot les lleis que regularitzaven la participació dels estudiants a la vida universitària obrien noves possibilitats al moviment estudiantil que havia rebut el baptisme de foc als últims anys de la Dictadura. En el cas concret de Catalunya, la

F.U.E. que havia tingut un pes decisiu en la lluita contra el règim de Primo de Rivera, es mostrava incapaç de recollir les aspiracions dels estudiants catalans de l'època republicana.

L'any 1931 va discorrer amb moltes tensions internes; a principis del 1932 sorgiren les primeres veus proposant la dissolució de la F.U.E., de moment es creava un Comité pro catalanització de la Universitat. El triomf de la coalició catalanista a les eleccions celebrades el 14 de març de 1932 a la Facultat de Dret, facilitava el camí per a la fundació d'un sindicat català. La F.N.E.C. naixia poc després amb l'adhesió de totes les agrupacions catalanistes i d'alguns disidents de la F.U.E.

La primera cambra federal de la F.N.E.C. va tenir lloc el 19 d'abril. El dia 22 la nova federació feia la seva primera sortida pública, manifestant la seva posició nacionalista i anti-classista. Les diferents associacions professionals d'estudiants creades a cada Facultat s'anirien adherint a la F.N.E.C. El nou organisme dividiria el seu treball en diverses seccions i camps d'acció, formant Comissions per a estudiar la problemàtica cultural i social de la Universitat i la forma de portar a terme la catalanització dels estudis superiors.

Al llarg del 1932 i primers mesos del 1933, els sectors més conscients de la Universitat estaven preparant el terreny per a la futura autonomia universitària, la F.N.E.C. s'integraria en aquest moviment, col·laborant activament amb el Patronat des del moment de la fundació de l'Autònoma.

El 5 de febrer de 1934, la F.N.E.C. s'adheria a la F.U.I (Federació Universitària Internacional); amb anterioritat ja havia participat al X Congrés de la F.U.I. celebrat a París del 28 al

30 de desembre de 1933.

Al cap de poc temps, el març de 1934, una delegació de la F.N.E.C. es traslladava a València per a estudiar les possibilitats d'acció conjunta amb els universitaris valencians.

Paral·lelament, la F.N.E.C. estava treballant de cara a la unificació sindical, fruit d'aquest treball el 19 de març de 1934 totes les associacions estudiantils s'integraven a la nova Federació. La F.N.E.C. enfront del problema plantejat per la supressió de l'ensenyament lliure, col·laborava amb el Patronat a cercar solucions per a cada cas concret; exigia, a més, l'establiment d'un pre-salari universitari i la creació d'una comissió d'obra social per a potenciar culturalment la classe treballadora. Al més d'abril d'aquest any ingressava a la C.I.E. (Confederació Internacional d'Estudiants).

Tot i la repressió del 6 d'octubre, la F.N.E.C. continuà actuant amb eficàcia. Durant aquest període, la lluita es canalitzà a través del Bloc Escolar Nacionalista (41), agrupació que esperonà els estudiants a solidaritzar-se amb l'Estatut i el Patronat Universitari, organitzant, entre altres coses, un sorollos acte de protesta contra el Sr. Portela Valladares, Governador General de Catalunya, amb motiu de la seva visita a la Universitat i promoguent una campanya a favor de l'indult d'uns condemnats a mort arran de la rebel·lió asturiana. El 8 de gener, la F.N.E.C. cridà a una vaga indefinida reivindicant la situació anterior al 6 d'octubre; aquesta vaga començava el 30 de gener. La situació política general canviaria a conseqüència de les eleccions guanyades per les esquerres disset dies més tard; com ja hem assenyalat, l'Autònoma recobrava els seus atributs.

Durant el període de la guerra civil, la F.N.E.C. multiplicà la seva activitat treballant conjuntament al front i a rera-guarda, decretant la mobilització general per a tots els seus afiliats. A rera-guarda s'organitzaven Brigades tècniques, Brigades sanitàries, Brigades industrials, Brigades culturals i Brigades de Propaganda, a les quals col·laboraven els estudiants, d'acord amb les seves especialitats respectives; cal assenyalar la importància de la participació femenina (42) No fou gens negligible la participació de la F.N.E.C. en el camp de l'ensenyament secundari i la tasca de conscienciació portada a terme a les distintes comarques, organitzant-se d'acord amb la nova divisió territorial de Catalunya. Caldria estudiar amb deteniment les publicacions de la F.N.E.C. -revistes, butlletins, etc. no sols per la seva profusió sinó per ajudar a comprendre la problemàtica ideològica d'aquells anys.

L'avantguarda del moviment estudiantil, compregué des del primer moment la necessitat de popularitzar l'ensenyament universitari atorgant el màxim de facilitats a la classe treballadora.

"En l'alliberament nacional i en la transformació social, els estudiants a l'avantguarda!"

Hem dit que els moments presents serveixen per a inaugurar una nova etapa en la vida de la F.N.E.C. Això es cert. Però tampoc no s'obfidi que en un altre aspecte mantenim una línia de continuïtat. Quan la F.N.E.C. es va constituir va enlairar una bandera: UNIVERSITAT CATALANA. Aquesta mateixa bandera ens l'hem anat transmeten les successives generacions d'estudiants des d'aleshores.

Ara tenim la Universitat Catalana a les mans. Però tot just és una possibilitat. Cal que matitzem i que l'omplim. Cal que

l'acompassen a les exigències socials del moment i que obrim les seves portes a tots els qui tinguin prou esma per a entrar-hi, vinguin d'on vinguin. Cal que en bandegem els mercaders.

Captenim-nos ben bé que la Universitat Catalana vol dir Universitat per al Poble de Catalunya. I solament per al Poble actiu i pensant. Ell és qui elabora aquest producte abstracte i real alhora, que anomenem NACIO. Siguin, doncs, per a la Universitat Nacional tots els nostres esforços.

És en aquest sentit que diem que comença una nova etapa.
(43)

La F.N.E.C. no era pas l'únic organisme que treballava a favor de la Universitat popular, però d'això ja en parlarem als capítols XXX i XXXIII.

L'any 1937 continua la tasca empresa des del moment de l'aixecament feixista. El mes de juny es creava a València un comitè d'acció conjunta amb participació de la U.F.E.H., la F.U.E i la F.N.E.C. Al ler d'agost d'aquest mateix any es celebrava el 1er Congrés Nacional d'Estudiants de Catalunya, del qual ja se'n havia parlat l'any 1934.

Les limitacions ^{d'aquest} ~~del nostre~~ estudi ~~ens~~ obliguen a un esquematisme a vegades perillós. Tot i que les lluites universitàries presentaren a Barcelona unes característiques totalment diferents a la Universitat de Madrid, on els grups feixistes molt actius tingueren una participació decisiva, la unitat de criteri no era ni molt menys total; ~~doncs~~ cada partit polític aportava la seva doctrina al món universitari, produint-se lògiques tensions; en general, però, exceptuant l'extrema dreta, poc nombrosa a Catalunya, tothom estava a favor, amb diferències de matis, de la catalanització de la universitat.

Po~~sser~~ com a cloenda, caldria assenyalar que la Universitat Autònoma tot i les condicions de la guerra que dificultaven i quasi impossibilitaven l'activitat acadèmica normal, continuà funcionant, com a mínim, com a corporació. Molts seminaris continuaren la tasca empresa en els anys anteriors, ~~denunciaré~~, però, d'una manera especial la commemoració que tingué lloc durant l'any 1937, amb motiu del ler centenari de la restauració de la universitat barcelonina, commemoració materialitzada en la publicació del treball de Ferran Soldevila Barcelona sense universitat, en el qual el mestre d'historiadors, es comprometia a historiar el segon període de la universitat catalana; malauradament les circumstàncies adverses dels darrers anys impediren la culminació d'aquesta obra.

Evolució quantitativa de l'ensenyament universitari. 1900-1936.- ~~L'evolució de l'ensenyament tècnic superior. Completant l'estudi encetat~~

lució de la universitat durant el període 1900-1936, estudiada en aquest capítol i l'anterior, ens mostra clarament que els canvis quantitius que s'oparen al llarg d'aquesta època ^{resultaven} ~~resulten~~ totalment insuficients, l'estructura classista de la universitat malaguanyava moltes intel·ligències, fins i tot durant la II^a República no es canvià aquesta orientació, ja que durant l'època republicana hom es limità a canvis de tipus qualitatiu que sols afectaren algunes universitats espanyoles. Les xifres reflecteixen l'excessiva concentració universitària, la poca importància de l'ensenyança oficial, la disminució de l'alumnat a la universitat barcelonina durant els primers anys de la República, etc.(44) Val a dir que l'estructura classista de l'ensenyança universitària espanyola, era un reflex de les orientacions universitàries dels països capitalistes avançats, amb l'excepció dels Estats Units, en els quals els estudis superiors estaven reservats a uns grups socials determinats, lligats als alts nivells de renda.

Ensenyament tècnic superior.- 1900-1936.- Completant l'estudi encetat

al capítol XVI, estudiaré en aquest paràgraf l'ensenyança tècnica superior, limitant-me a unes breus referències a les Escoles d'Enginyers Industrials i d'Arquitectura de Barcelona.

Escola d'Enginyers Industrials. - Aband de parlar de les diverses reformes i plans d'estudi, precisaré els canvis que s'operen en la dependència d'aquesta Escola, envers l'Administració Central. A principis de segle arran de la creació, al 1900, del Ministeri d'Instrucció Pública, les escoles d'enginyers industrials passen a dependre del citat ministeri, integrant-se novament al ministeri de Foment per un R.D. del 20 de febrer de 1921, canviant al de Treball per un altre R.D. del 20 de febrer de 1922. D'acord amb la reorganització ministerial portada a terme pel Directori i per un R.D. del 3 de novembre de 1928, es posaven aquests centres sota la dependència del ministeri d'Economia Nacional. En canviar la República novament la reorganització ministerial - el ministeri d'Economia es divideix en tres: Agricultura, Indústria i Comerç, Foment i Obres Públiques - les escoles d'enginyers tornaven a dependre, segons fixava un Decret del 10 de desembre de 1931, del ministeri d'Instrucció Pública. Seguint aquesta política el 10 de febrer de 1932 es creava en el si del Ministeri d'Instrucció Pública, la Direcció General d'Ensenyança Professional i Tècnica.

El 14 de setembre de 1902 s'aprovava el Reglament de les Escoles d'Enginyers Industrials, establint un nou pla d'estudis amb una duració de cinc anys, suprimint-se les especialitats establertes en el pla de 1862 que constava de tres anys. Cal assenyalar que per un R.D. del 30 de març de 1904, es creava l'Escola Industrial de Barcelona, una de les seccions de la qual, amb total independència, però - ja ho assenyalava al capítol VII-(45) seria l'Escola d'Enginyers Industrials. Novament, d'acord amb una R.O del 6 d'agost de 1907, s'establí un Reglament i el consegüent canvi de

plà d'estudis, amb el qual la carrera d'enginyer s'allargava un any més. Tots aquests Reglaments i plans d'estudi, regien solament per les escoles de Madrid i Barcelona, l'escola d'enginyers de Bilbao, creada al 1899, no s'adaptaria a la normativa general fins a l'any 1913.

Fins a ben entrada la Dictadura hi va haver una certa estabilitat legal. Una R.O. del 15 de novembre de 1927, dictava un nou plà d'estudis per a posar-lo d'acord amb les necessitats de la indústria i el pensament industrialista dels grups monopolistes, plà que mantenia totalment l'anterior estructura. L'any següent, per un R.D. Llei del 14 de desembre es creava el "Estatuto de formación técnica de Ingenieros Industriales" amb el qual les escoles de Madrid, Barcelona i Bilbao passaven a ésser regides per un Patronat, igual que en el cas de les universitats, com ja apuntava a l'anterior capítol, la normativa fixada per la Dictadura representava una certa descentralització administrativa, però no pas una desburocratització i una adaptació a les necessitats específiques de les escoles de Barcelona i Bilbao.

La proclamació de la República significava una certa esperança, en el sentit que les escoles d'enginyers s'intentarien adaptar a les necessitats ~~specia~~ls de la indústria. Hom intentà canviar la carrera d'enginyer industrial però els resultats foren molt minsos. Continuà regint l'Estatut del 11 de desembre de 1928 i l'esperit del R.D. del 11 d'octubre de 1926, tot i que foren modificats per un Decret del ministeri d'Economia del Govern Provisional del 23 de maig de 1931 i per un altre del 19 de setembre del mateix any, que fixava un nou plà d'estudis, que val a dir que no presentava masses novetats. Per altra banda, els Patronats foren suprimits i substituïts per uns Consells Assessors, segons dictava un Decret mi-

nisterial del 30 de desembre de 1931. Reorganitzada mínimament l'estructura dels estudis tècnics, la República es llençava a una més amplia reforma que afectés tota l'enginyeria civil, començant per l'establiment d'una Comissióⁱ encarregada de reformar les diverses carreres d'enginyeria; els Decrets del 8 i 15 de gener de 1932 a més de crear la citada Comissió delimitaven les seves funcions i atribucions. Les condicions polítiques, amb el bienni negre pel mig, i els interessos econòmics i socials en joc, impediren l'endegament de l'esmentada reforma.

Com poden comprovar, tot i els intents dels diversos períodes històrics per adaptar la carrera d'enginyer industrial a les necessitats d'un Estat modern, tot romangué pràcticament igual, amb l'agreujant que a mesura que passava el temps s'accentuava aquesta problemàtica i resultava més difícil lluitar contra els interessos creats. El nombre d'estudiants, en comparació amb el nombre d'alumnes que cursaven estudis superiors, almenys pensant en el Principat, era força elevat, en canvi el nombre d'alumnes que acabaven la carrera era irrisori, el rendiment, doncs, era molt baix no arribant al 25%. (46) Aquesta ínfima quantitat, tenint en compte que no era massa alt el nombre de titulats de grau mig, frenava, en certa manera, el desenvolupament tècnic. A causa de la manca d'enginyers de grau superior, igual com passava amb els altres enginyers civils, ^{els tècnics superiors} eren, en realitat, uns privilegiats tant socialment com econòmicament.

Al Congrés d'Ensenyament Tècnic de Barcelona de 1934, hom plantejava la necessitat de delimitar les funcions i atributs de l'enginyer, al qual li era difícil trobar feina a la indústria, ja que les empreses no volien augmentar les despeses i llogaven tècnics sense títol. En aquest Congrés es començava a parlar, també, de la necessitat de crear, tal com es feia a tot Europa i als Es-

tats Units, enginyers especialitzats. El C.E.N.U. recollia aquesta aspiració, com veurem al capítol XXVII, segons especificava el Decret del Govern de la Generalitat del 16 d'octubre del 1936.

Escola d'Arquitectura.— Fins al 1915, l'Escola d'Arquitectura seguí l'orientació eclèctica adoptada des de la seva fundació, al 1874. Al juliol del 1917, l'Escola passava a dependre totalment de l'Estat. Cal assenyalar, segons resava un R.D. de l'11 de setembre de 1924, la juxtaposició en el mateix local de les escoles d'Arquitectura de Madrid i Barcelona dels estudis d'aparallador, fet que no presuposava cap mena de lligam entre els estudis mitjos i superiors. L'única relació era de tipus burocràtic.

A partir dels voltants del 1915 fins a ben entrada la dècada dels 60, predominà essencialment el classicisme, vivint totalment al marge dels canvis que s'estaven operant arreu d'Europa. Al IX Congrés Nacional d'Arquitectura celebrat a Barcelona, al 1922 hom preconitzava la reducció de les ensenyances científiques o pseudo-científiques, la intensificació del caràcter pràctic dels estudis i el racionalisme en l'ensenyament del dibuix. El pla de la República publicat a la Gasetta del 15 de novembre de 1932, intentava recollir algunes aspiracions del Congrés del 1922, però sense reeixir-hi massa. Com en altres casos, els interessos i el poc temps jugaren contra la República.

Dels Directors de l'Escola cal assenyalar per la seva projecció ciutadana Lluís Domenec i Muntaner que ho fou des del 1900 fins al 1921, any de la seva jubilació, Joaquim Bassegoda i Amigó (1922-24) de la família Bassegoda, oncle de Joan Bassegoda i Nonell. Com a detall cal esmentar que en Francesc de P. Nebot, director ^{durant} de la Dictadura, en aquest període fou, també, tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona, ^{en} fou novament en l'època de

post-guerra.

Recordaré, també, els esforços del G.A.T.P.A.C. (Grup d'artistes i tècnics catalans per al progrés de l'arquitectura contemporània) per a incidir sobre l'Escola per adaptar-la als nous temps i molt especialment la seva intervenció com a grup al Ier Congrés d'Arquitectes en Llengua Catalana celebrat a Barcelona el 1932, on s'assenyalava la necessitat imperiosa d'aixugar el dèficit escolar i el paper que hi havia de jugar l'arquitecte. En aquest sentit, hom parlava de l'establiment d'una reglamentació tècnica i funcional fiscalitzada per una Comissió de control. De la intervenció del G.A.T.P.A.C. en l'obra ^{escolar} de la Generalitat durant la guerra civil, en parlaré al capítol XXVI.

NOTES CAPÍTOL XVIII.

- 1) ~~Comença~~ comentàvem al pròleg, ^{el fet que} la historiografia escolar espanyola la peca d'esquematisme centralitzador; ^{aquest} el problema s'agreuja a l'estudiar el període de la II^a República; ^{perquè} al gaudir de les universitats de més autonomia les diferències s'aguditzen i les generalitzacions resulten més perilloses.
- 2) El Degà de la Facultat de Filosofia i Lletres de Madrid, havia participat ja a l'intent autònom de l'any 1918, fixant aleshores el seu criteri sobre aquesta qüestió. Vegeu:
  - Manuel García Morente. La autonomía universitaria y el estatuto de la Universidad de Madrid. La Lectura, 228, any 1918, pags. 353-370.
- 3) Com hem pogut veure, la majoria de carreres tècniques superiors es cursaven al districte universitari de la capital espanyola.
- 4) Sobre aquesta qüestió podeu consultar:
  - Mariano Pérez Galán. La enseñanza en la segunda República. . opus citat, pag. 142.
- 5) Per a la supressió de l'examen tradicional, hom es basava en les experiències de la "Institución Libre de Enseñanza" i sobretot en el mestratge de D. Francisco Giner de los Ríos.
- 6) Cf. - Manuel García Morente.
- 7) Recordarem, entre altres, la Llei d'Incompatibilitats (8 d'abril) la Llei de Confessions i Congregacions Religioses (2 de juny), la Llei sobre el Tribunal de Garanties Constitucionals (14 de juny), etc.
- 8) Josep M. Pi i Suñer, s'incorporà després a la Facultat de Dret de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- 9) Sobre l'abast i amplitud de les ^{lluites} ~~llei~~ estudiantils a Madrid i

altres universitats espanyoles, podeu consultar:

- Mariano Pérez Galán. La enseñanza en la Segunda República. . . opus citat. pags. 253-267.

10) Ramon i Cajal moria el 17 d'octubre de 1934 i Cossio el 1er de setembre de 1935.

11) D'un estudi recent d'Ernest Lluch se'n despren que a la Universitat de València es vivia durant la guerra un clima renovador.

Vegeu:

- Ernest Lluch. La primera Facultat de Ciències Econòmiques de València-1937. El país Valencià. 1931-1939. València, 1974. pag. 173-177.

12) Al capítol XXVI, Explicarém amb més detall el funcionament del Consell de Cultura.

13) L'article 7^è de l'Estatut no havia estat votat pel poble català i fou motiu de picabaralles a la discussió de l'Estatut a les Corts Constituents de la República.

14) Cf.- Joan Estelrich. El problema cultural de Catalunya i la seva situació jurídica. Conferències sobre la universitat de Barcelona. . . opus citat. pag. 87

15) Aquesta opinió de Pijoan és exposada per:

- Joan Estelrich. El problema cultural de Catalunya i la seva situació jurídica. . . opus citat. pag 89-90.

16) Cf. Sánchez Román.

17) En aquest sentit resulta simptomàtica la posició de Josep Xirau expressada en ple bienni negre.

" . . . Catalunya ha de viure espiritualment en contacte amb la cultura castellana per una determinació espontània, per una decisió presa amb llibertat i per això eficaç i cons-

tructiva.

. . . Nosaltres reclamem el dret d'existir amb els pobles d'Espanya a la nostra manera, amb el nostre accent propi i amb el timbre peculiar de la nostra veu. No som separatistes, però no podem tolerar que siguin altres els qui ens diguin quina ha d'ésser la nostra manera de participar en una coexistència espiritual. Una cultura catalana forta i afinada és un enriquiment del patrimoni espiritual de tots els pobles d'Espanya. I és el nostre vehicle de comunicació amb la cultura castellana. A través de la nostra l'estimarem i la farem pròpia, perquè el món de la cultura tendeix a l'expansió i no a la restricció. Per a nosaltres, senyors, Espanya existeix primer, en català. . .

Perquè pensar que la convivència, a casa nostra, de la cultura catalana i la castellana es pot estructurar com un tractat de pau que posa fi a una guerra, en el qual cada un dels contractants procura conservar tots els guanys aconseguits, és simplement absurd. . . No; ni pactes, ni transaccions, ni mesures precautòries de policia. S'està operant constantment amb una total inversió de valors. El que l'Estat ha de protegir fonamentalment a Catalunya és la cultura catalana que és, senyors -i no hi ha paradoxa- la de l'Estat espanyol a Catalunya. A la Generalitat correspondrà, com a problema especial del país que regeix, la protecció de la cultura castellana, que serà en aquest cas un problema de Catalunya. De tal manera això és així que si l'organització universitària és portés cap al camí de les dues Universitats, la primordial a organitzar, des d'un punt de vista espanyol, com a interès preferent de

- l'Estat, seria la catalana. I a la Generalitat correspondria el dret -més potser que el deure- de crear la castellana, com una organització especial de Catalunya"
- CF- Josep R. Xirau. La universitat futura. Conferències sobre . . . opis citat, pags. 194-196.
- 18) Cr. Mirador, 11 d'agost de 1932.
- 19) La participació estudiantil era, com ja hem indicat, més aviat simbòlica, podriem dir que tenien veu però no vot, ^{perquè} ~~des~~ corporativament el seu vot representava ben poc.
- 20) Cf. - Josep R. Xirau. La universitat futura. Conferències sobre . . . opus citat, pag. 192-200.
- 21) Cf.- Josep R. Xirau. La universitat futura. Conferències sobre. . . opus citat. pag. 197-98
- 22) Si us interessa conèixer el Reglament de Serveis Administratius, podeu consultar:
-Universitat de Barcelona. Anuari 1934-35. Barcelona, 1934. pags 443-456
- 23) Puntualitzem aquesta qüestió, ~~des~~ ^{perquè} com ja ~~indicava~~ ^{ho indicava}, el Govern de la República -hem de pensar que pel mig hi haver el bienni negre- no va donar validesa oficial als estudis de Pedagogia de Barcelona fins al maig de 1936.
- 24) Cf. El Magisteri Català.
- 25) Text citat per:
-Antoni Palau Dulcet. Memòries d'un llibreter català. Barcelona, 1935. pag. 56-57.
- 26) Cf.- Josep R. Xirau. La Universitat Autònoma de Barcelona. Conferències sobre Catalunya. Barcelona, 1971. pag. 41.
- 27) Si us interessa consultar les Bases del Reglament de la Biblio-

teca Universitària, podeu veure:

- Universitat de Barcelona. Anuari 1934-35. . . opus vistat, pags 409-415.
- 28) Cf.- Josep Puig i Cadafalch. Problemes actual de la universitat catalana. Conferència sobre . . opus citat, pag. 23.
- 29) Cf.- Josep R. Xirau. La Universitat Autònoma de Barcelona. Conferències sobre Catalunya. opus citat. pag. 40.
- 30) Cf. Tomàs Carreras Artau. La Universitat Autònoma de Barcelona i el Patronat Universitari. Estudi crític dels textos legals i de l'Estatut de la Universitat Autònoma de Barcelona. Barcelona, 1933, pag. 13.
- 31) Així ho manifesta Eduard Valentí en:
  - La Universitat Autònoma de Barcelona en el record i en la història. Serra d'Or, setembre 1970, pag. 22 (630) Nota 6.
- 33) Expressió utilitzada per Dámaso Alonso, segons afirma Eduard Valentí a l'article citat a la nota anterior. Serra d'Or, setembre 1970, pag. 24 (632)

Unamuno, com molts d'altres, s'expressava en termes similars:

"Quiero que quede bien claro que hay aquí señores de la derecha que defienden la unidad nacional en nombre de la reacción para volvernos a la monarquía de los Reyes Católicos, y hay otros que defendemos la unidad nacional para avanzar hacia el porvenir revolucionario de España, que necesita esa unidad. (rumores) Y hay otros, en fin, que son los catalanistas, con la ayuda de los socialistas y los demás republicanos gubernamentales, que no van hacia la España del porvenir con que yo sueño, ni se quedan siquiera en la España de los Reyes Católi-

cos, sino que quieren retroceder a la España de Wifredo el Velloso" (rumors i rialles)

Cf.- Diario de las Cortes Constituyentes, de 1932. Intervenció de Miguel de Unamuno.

- 34) ". . . Arreglado de un modo digno y claro el asunto del idioma la verdad es que no se ve qué cosa de fondo haya que cambiar en la universidad aquella, fuera de ésta o la otra reforma de detalle"

Cf.- Am'érico Castro. La Universidad de Barcelona. El Sol, 27 novembre 1934.

Valentí que cita aquest text d'Américo Castro, continua: "Per il·lògic que sembli, aquests "detalles" que el mateix Castro enumera: selecció dels professors, flexibilitat dels cursos, reforma dels exàmens, millora de biblioteques i laboratoris, etcètera, anaven lligats precisament a allò que ell rebutjava amb tanta i tan patriòtica exaltació"

Cf.- Eduard Valentí. La Universitat Autònoma... opus citat, pag 24 (632)

- 35) Cf.- Eduard Valentí. La Universitat Autònoma. . . opus citat pag. 23 (631)

- 36) Rafael Lapesa Melgar va venir a Barcelona després del triomf del Front Popular. Els records d'aquell temps ^{queden ben expressats} ~~queden ben expressats~~ en una conferència recent. ". . . Pero no había sólo un refuerzo de las enseñanzas referentes a la literatura o a la historia catalanas; también lo había para la literatura española. Desde el año 31 estaba allí Angel Valbuena, entusiasta, imaginativo, fértil, con gran prestigio entre los estudiantes. Invitado a enseñar a Inglaterra, su ausencia se cubrió durante

algún tiempo nada menos con la visita de Dámaso Alonso. Pero después hubo un año de abandono. En febrero del 36, vuelto a sus funciones el Patronato, pidió profesores castellanos que reformasen las enseñanzas de filología y literatura españolas. Fuimos allí García Blanco, mi gran amigo recientemente fallecido, catedrático de Salamanca, y yo. En Madrid nos auguraban todos cortesía como a extraños y frialdad real por parte de los estudiantes. Fuimos convencidos en la gran verdad de una de las máximas de San Juan de la Cruz: "Donde no hay amor, ponga amor y sacará amor". Fuimos dispuestos a ver la realidad de la vida universitaria catalana sin nubes en los ojos, con mirada límpida y hubo amor, hubo comprensión mútua. Nos había preparado el terreno Valbuena, que de nuevo estaba allí, y había reunido un grupo apegado a las letras castellanas. Conseguimos que se trabajara y escribiera en castellano; conseguimos que estos estudiantes catalanes, sin abandonar su amor por Cataluña, se interesaran por las letras castellanas. Después mantuvieron relación con sus profesores visitantes de antaño. Cinco catedráticos de Instituto que hoy enseñan literatura española proceden de este grupo que efímeramente conocimos entonces."

Cf.- Rafael Lapesa Melgar. Los antecedentes de la Universidad española del siglo XX. III. La Universidad. . . opus citat, pag 38.

- 37) Joan Estelrich parlant de la Universitat Mixta, al seu entendre l'única solució possible, manifestava: "Tanmateix tota solució^a base d'Universitat Mixta haurà de donar garanties als professors i estudiants castellans."

Cf.- Joan Estelrich. El problema cultural de Catalunya. . .

opus citat, pag. 922.

Estelrich, deixava entendre, doncs, que abans del 6 d'octubre aquestes garanties no devien ésser totals.

- 38) Cf. Tomàs Carreras i Artau. La Universitat Autònoma de Barcelona i el Patronat Universitari . . . opus citat. pag. 30
- 39) En una interviu publicada al Mirador, al 14 desembre de 1934, Bosch i Gimpera manifestava que el Rector Accidental Sr. Mur, havia rebut una comunicació del Jutjat Militar, segons la qual el Rector de l'Autònoma havia estat suspès del seu càrrec.
- 40) Els actes del 14 de febrer, data de la Inauguració del cicle foren radiats. Les altres conferències no es varen radiar al no permetre-ho l'autoritat governativa.
- 41) Formaven part del Bloc Escolar Nacionalista, estudiants d'Esquerra Republicana, d'Acció Catalana, d'Estat Català, Socialistes, Comunistes i d'altres sense filiació política concreta.
- 42) Les condicions especials de la guerra afavorien la participació de la dona a la vida pública, despuntant els grups femenins de les Joventuts Llibertàries; aquest moviment, però, fou bastant general dins del camp republicà i força important en el món estudiantil.
- 43)
- 44) Gràfic I.
 Evolució del nombre d'alumnes oficials i lliures a les universitats de l'Estat espanyol des des de 1914 fins a 1935, amb expressió dels respectius percentatges.

<u>Curs</u>	<u>%</u>	<u>Oficials</u>	<u>%</u>	<u>Lliures</u>	<u>Total</u>
1914-15	53,4	10.943	46,6	9.554	20.497
1915-16	52,1	11.181	47,9	10.286	21.467
1916-17	55,4	13.114	44,6	10.569	23.683
1917-18	50,9	12.045	49,9	11.541	23.586
1918-19	54,9	12.991	45,1	10.669	23.660
1919-20	53,1	12.428	46,9	10.975	23.403
1920-21	52,0	12.242	48,0	11.266	23.518
1921-22	50,8	11.729	49,2	11.351	23.080
1922-23	49,7	12.765	50,3	12.925	25.690
1923-24	48,5	13.493	51,5	14.307	27.800
1924-25	50,0	14.818	50,0	14.832	29.650
1925-26	49,0	15.475	51,0	16.086	31.561
1926-27	45,6	18.090	54,4	21.629	39.719
1927-28					45.643
1928-29					41.829
1929-30					33.557
1930-31					35.717
1931-32					33.633
1932-33					31.905
1933-34					30.788
1934-35					34.490
1935-36					29.249

Font:

- Anuarios Estadísticos-

Observeu l'alt percentatge d'ensenyament lliure i la disminució del nombre d'alumnes que tenia lloc durant la República, a causa per una part del major nivell i per l'altra del boicot de les forces de l'Antic Règim.

Gràfic II.

Nombre d'alumnes ^{masculins i femenins} per Facultats a les Universitats de Madrid i Barcelona i al conjunt de l'Estat espanyol en el curs 1927-28.

	Filosofia		Dret		Ciències		Medicina		Farmàcia		Total ⁹²⁶⁾	
	M	F.	M.	F.	M.	F.	M.	F.	M.	F.	M.	F.
Barcelona	372	26	1.101	19	1.032	67	1.380	34	529	93	4.647	944
Madrid	1.161	178	3.700	29	1.612	146	3.347	54	1349	380	12.184	1.411
Espanya	4.133	441	12.464	71	5.901	395	12.522	166	2783	596	41.242	4.221

Font:

- Anuarios estadísticos-

Observeu el baix percentatge femení, un 10% aproximadament, i el percentatge que representaven Barcelona i Madrid, més d'un 40%, Madrid prop d'un 30%. Fixeu-vos, també, que les Facultats més concorregudes per les noies eren Farmàcia i Ciències i les menys Filosofia i Dret tot i que percentualment estudiaven més noies Filosofia que no pas Medicina.

Gràfic III

i percentatges respectius,
Nombre d'alumnes masculins i femenins a les universitats de Barcelona, Madrid i el total de l'Estat espanyol entre 1928 i 1933.

	Homes	%	Dones	%	Total
Barcelona	4.212	92,4	347	7,6	4.559
Madrid 1928-29	9.301	91,3	884	8,7	10.185
Total Espanya	39.336	95,4	1.893	4,6	41.229
Barcelona	4.886	92,8	380	7,2	5.266
Madrid 1929-30	8.752	91,8	784	8,2	9.536
Total Espanya	31.813	94,8	1.744	5,2	33.557
Barcelona	5.242	93,3	375	6,7	5.617
Madrid 1930-31	9.891	88,6	1.270	11,4	11.161
Total Espanya	33.471	93,6	2.246	6,4	35.717
Barcelona	3.955	94,2	243	5,8	4.198
Madrid 1931-32	10.561	91,2	1.020	8,8	11.581
Total Espanya	31.607	94,0	2.026	6,0	33.633
Barcelona	4.323	93,0	326	7,0	4.649
Madrid	9.005	91,5	838	8,5	9.843
Total Espanya	29.858	93,6	2.047	6,4	31.905

Font:

- Anuarios Estadísticos -

- 45) Tot i que els enginyers al no voler integrar^{se} a l'Escola Industrial defensaven uns interessos econòmics, l'aplicació de la idea de Barret - vegeu capítol XXV- resultava utòpica sempre i quan Catalunya no gaudís d'una ampla autonomia o més d'un autogovern.

46) Gràfic IV

Nombre d'alumnes matriculats i que obtingueren el títol d'enginyer a l'Escola d'Enginyers Industrials de Barcelona entre 1910 i 1926

Curs	Alumnes matriculats	Alumnes que acabaren la carrera
1910-11	706	29
1911-12	633	23
1912-13	673	45
1913-14	699	37
1914-15	700	35
1915-16	929	37
1916-17	1.033	33
1917-18	951	33
1918-19	1.118	30
1919-20	1.023	31
1920-21	827	32
1921-22	1.006	20
1922-23	893	27
1923-24	761	29
1924-25	839	41
1925-26	930	55
1927-28	1.018	44

Font:

- Anuarios Estadísticos-

Durant els anys següents les xifres no variaren massa.

~~SEGONA~~ SEGONA PART.-LES NOVELTATS LEGALS DE L'ESCOLA REPUBLICANA. ~~ESCOLA PÚBLICA I LAICISME~~
~~ESCOLA PÚBLICA~~ CAPITOL XIX. ESCOLA PÚBLICA I LAICISME ESCOLAR

Els canvis escolars que es produïren a conseqüència de la reforma educativa republicana i dels quals sigui directament o de manera indirecta, ja ~~ens~~ n'ocupàvem en altres capítols d'aquest treball, podrien resumir-se, tal com ja havíem apuntat, en els següents punts:

Vitalització de l'escola pública

Implantació del laicisme escolar.

Escola unificada.

Tolerància del règim de coeducació als diferents nivells i graus educatius.

Bilinguisme escolar a les regions de llengua no castellana.

Reforma pedagògica i didàctica.

Estudiarem a continuació i en aquest mateix capítol "La problemàtica de l'escola pública" i "La implantació del laicisme escolar" i en els capítols següents l'"Escola unificada"; "El ~~se~~ntents de barreja de sexes a l'escola" i "El problema de la llengua"; el darrer punt s'engloba en un capítol on s'estudia la reforma pedagògica en general i no circumscribida, per tant, a l'època republicana.

Vitalització de l'escola pública. No ens ha d'estranyar que els governants^s de la II^a República, incloessin en el seu programa polític, una reforma radical de l'ensenyament públic, sobretot l'ensenyança de grau primari, ~~perquè~~ ^{perquè} com haureu pogut comprovar al llarg d'aquest estudi, el lema de l'educació universal i gratuïta, ha estat un dels eslògans preferits de tots els governs i partits polítics espanyols de tendències progressistes, d'ençà dels primers Borbons i molt es-

pecialment des de la Constitució de Cadis.

Al capítol XIV tot i no parlar d'una manera concreta de la problemàtica de l'escola pública, deixava entreveure la importància atorgada pels dirigents republicans a tota mena de reforma educativa, sobretot dels organismes escolars de caràcter públic. .

La II^a República, doncs, fidel a una tradició democràtica, liberal i seguint les petjades que, en el terreny educatiu, havien senyalat ja els dirigents de la I^a República, educadors en gran majoria, va col·locar l'educació del poble en el primer pla de les preocupacions governamentals, tal com es manifestava en el preàmbul del Decret del 23 de juny de 1931, segons el qual es creaven 7.000 noves escoles repartides per tota la geografia espanyola.

" El Gobierno Provisional de la República sitúa en el primer plano de sus preocupaciones los problemas que hacen referencia a la educación del pueblo. La República aspira a transformar fundamentalmente la sociedad española hasta lograr que España sea una auténtica democracia. Y España no será una auténtica democracia mientras la mayoría de sus hijos, por falta de escuelas, se vean condenados a perpetua ignorancia: La República no puede consentir que se prolongue por más tiempo el espectáculo que ofrece el pueblo español reclamando incesantemente la creación de aquellas escuelas que las propias leyes consideran necesarias y obligatorias.

El advenimiento de la República ha tenido la virtud de despertar la conciencia de los pueblos. Sus Ayuntamientos se reúnen en sesión extraordinaria para tratar de cuestiones de enseñanza. Todos desean acabar con el analfabetismo. Todos aspiran a crear las escuelas necesarias. Todos se dirigen al Gobierno Provisional en demanda de escuelas, convencidos, no sin fundamento, de que ha llegado el momento de redimir a España por la escuela. . . " (1)

Aquest Decret, del qual ^{me'n} ~~ens~~ en feiem ressó al capítol ~~XIV~~, no s'ha de considerar com una simple declaració de principis, ~~perquè~~ ^{perquè} expressa realment el clima que es respirava en l'ambient ciutadà, especialment a Catalunya i la majoria de zones urbanes de la resta d'Espanya,, i en els medis vinculats al govern republicà. (2)

A tots els nivells governamentals, des del municipi als organismes estatals, hom intentava arbitrar solucions, més o menys dràstiques, per encarar la problemàtica educativa, tot i que a l'hora de la veritat la reforma escolar republicana s'hauria de quedar a la meitat del camí. Malgrat la bona voluntat dels equips governamentals i l'amplia participació ciutadana en les tasques educatives, els anhels d'aquella època no es plasmaren a la pràctica i fallaren les previsions per a bastir ~~una estructura~~ ^{una estructura} escolar de tipus francès, ~~per a poder~~ ^{per a poder} ~~solucionar~~ els problemes bàsics de l'escolarització total a nivell primari i l'erradicació de l'analfabetisme. (3) En descàrrec d'aquells homes, ^{cal} ~~hem de~~ convenir que la conjuntura econòmica internacional no facilità la tasca dels dirigents republicans i que molts dels seus projectes no s'han fet encara realitat. (

La formulació d'una política educativa dirigida a potencialitzar l'escola pública, no presuposava l'absorció dels centres d'ensenyament privat, sinó simplement l'extensió de l'educació, com a mínim de ~~pí~~ ^{nivell} primari, a grups socials i zones geogràfiques fins aleshores no escolaritzats; en cap moment, ni ^{en} el període 1936-38 s'arribà a absorbir l'ensenyament privat que fins al 1936 mantingué unes taxes molt altes, sobretot a les zones urbanes. Aquesta concepció sembla molt ben concretada en les paraules de Marcel·lí Domingo pronunciades en un discurs l'any 1932, ^{en una època que} ~~quan ja~~ no era ministre d'Instrucció Pública.

" Unicament voldria manifestar que l'Escola Única no es cap monopoli de l'Estat, i si, en canvi una Institució exemplar de cul-

tura. L'Escola única no sé si absorvirà o no l'Escola privada, probablement si, però sapiguen que l'Estat no posarà límits a l'ensenyança privada, el que farà d'ara en endavant és exigir garanties d'aptitud, condició, que pot ésser molt ben reconeguda pels que es dediquen a l'ensenyança i han patentat amb la seva actuació que posseeixen vocació, intel·ligència i voluntat." (4)

La idea de no limitar l'ensenyament privat resultava quelcom ambigua, ~~perquè~~ ^{perquè} la implantació del laïcisme escolar, com veurem més endavant en aquest mateix capítol, implicava, en les condicions espanyoles de 1931, socialització de l'ensenyança; ~~ja~~ ^{ensem} que la major part de les escoles privades depenien dels ordes religiosos d'ensenyament.

Tot i que l'augment d'escolarització als nivells primari i secundari fou molt notori, la composició social de l'alumnat als diferents graus de l'ensenyança es mantingué pràcticament igual; a l'estudiar l'escola unificada parlarem ~~amb més deteniment~~ ^{amb més deteniment} a aquesta qüestió.

Si des d'un punt de vista quantitatiu, malgrat els avenços, l'escola pública no varià pas massa, si ens mirem les coses des de l'angle qualitatiu el panorama varia. La II^a República canvià la ~~desom~~ ^{desom} interna de les escoles públiques, ja no solament en els centres d'experimentació pedagògica, entre els quals cal assenyalar els del "Patronat Escolar" de Barcelona, sinó també a la pròpia escola nacional.

Per primera vegada a la història escolar espanyola moderna, els centres educatius dependents dels organismes públics, amb la inclusió de l'escola nacional, passaven, més d'una vegada, la mà per la cara als col·legis privats.

Durant aquest període, foren comptades les institucions educatives particulars que es podessin parangonar amb les dels estaments públics. L'escola privada anava perdent la seva raó d'existir, salvant sempre alguns casos excepcionals, com per exemple les escoles d'associacions, sindicats, centres experimentals, etc.

Per altra banda, les condicions de l'època no afavorien massa l'escola particular, degut especialment als condicionants socio-ideològics, perquè l'idealisme republicà, no tan sols l'oficial, xifrava grans esperances en l'obra, sobretot educativa, dels estaments públics. Els centres privats ~~es~~ movien, la majoria de les vegades, per motius exclusivament ^{mercantilistes} ~~mercantils~~ i en d'altres casos, com per exemple els col·legis de les ordres religioses els ~~condicionants~~ ^{condicionants} essencials eren d'índole política o ideològica, els quals planaven damunt les qüestions específicament educatives, fins i tot en el clos tancat de l'escola. Tot i que l'Església no havia intentat cap mena de reforma pedagògica, l'instint de defensa l'obligava en certa manera, en aquell moment, a adoptar postures intransigents des dels angles ideològic i polític.

Aquesta conjuntura favorable a l'escola pública, és més remarcable si tenim en compte les característiques dels centres educatius espanyols dependents de l'Estat i dels organismes públics, en general, qualitativament molt per sota de l'escola privada, exceptuant uns períodes molt concrets i encara limitant-ho a unes zones geogràfiques molt determinades. No ens hem pas d'enganyar, les millors escoles del nostre país pertanyien, generalment, i pertanyen encara a institucions o persones lligades a la iniciativa particular. (5)

L'Escola laica republicana. ^{La nova legalitat.} ~~Problemes que plantejava la seva imple-~~
~~mentació~~. Aclarides en altres capítols, les notables diferències conceptu-
els entre laïcisme escolar i secularització de l'ensenyança, (6) a
tenir molt en compte a l'hora d'estudiar l'escola laica, potser cal-
dria fer un incís, abans ~~d'estudiar~~ d'exposar la problemàtica laicis-
ta durant la II^a República, respecte al lligam que existia, durant
aquest període, entre escola laica i escola unificada, punt sobre els
quals ~~es~~ basava fonamentalment la política escolar republicana. Per
un altre cantó, en el transcurs d'aquells anys, el laïcisme escolar

nals de cada individu; seguint aquesta línia l'article 27 de la Constitució garantitzava el dret de professar i practicar lliurement qualsevol religió.

El règim republicà introduïa a la vida espanyola, les denominades comunament llibertats formals, entre les quals s'hi compta: les llibertats de premsa, associació, cultes, consciència, etc, proclamades en els Drets de l'Home establerts per la Revolució Francesa. Aquesta secularització de la vida i els costums, havia de tenir per força el seu equivalent en el món educacional; la religió catòlica considerada, fins aleshores, com un pilar fonamental sobre el qual es recolza tot el procés educatiu, passava primerament a l'estat de simple tolerància per a ésser finalment suprimida de tots els centres oficials d'ensenyament.

El fet que les mencionades llibertats estessin, des de feia molts anys, totalment integrades a la via quotidiana de diversos països europeus i americans, àdhuc en alguns de majoria catòlica, no era una raó prou de pes per a que l'oposició, especialment els catòlics militants, acceptés el nou estat de coses d'una manera pasiva, renunciant a la lluita des de tots els angles tolerats, per a evitar les conseqüències de la secularització dels costums i la vida política. Recordarém de passada que aquestes llibertats, en els medis catòlics espanyols, se les coneixia pel nom genèric de llibertats de perdició, denominació molt suggeridora.

Els arguments esgrimits per les autoritats eclesiàstiques, els mitjans de comunicació de l'Església i pels periodistes i propagandistes catòlics seglars, per a donar conèixer al poble fidel els perills de la implantació social de les noves llibertats polítiques, es basaven fonamentalment en la doctrina oficial de l'Església, expressada repetidament a les encícliques papals i sobretot a les cartes pastorals. A tots aquests Documents, hom rebutjava categòrica-

ment el monopoli de l'ensenyament per part de l'Estat, del qual se'n derivava com a conseqüència immediata la supressió de les escoles dependents de l'Església, però en canvi no sempre es negava la necessitat de limitar l'ensenyament privat, ^{perquè} donch l'Església, al igual que l'Estat republicà, creia que l'educació, per les seves pròpies característiques, ha de constituir un servei públic. La diferència fonamental entre l'Església i els polítics republicans en relació a aquest punt, provenia del fet que l'Església, segons els catòlics, s'ha de considerar per la seva naturalesa una corporació de Dret Públic i ~~que~~ per tant no es poden limitar les seves atribucions en el terreny escolar. (8)

Situant-nos ~~ja~~ en un camp específicament educatiu no podem oblidar que el laïcisme escolar no era pas un invent del govern republicà espanyol, ^{d'escoles ~~algunes~~} doncs n'existien a molts països i a la pròpia Espanya havien funcionat escoles aconfessionals de caràcter privat, d'ençà de la Revolució de Setembre de 1868; ^{aquestes escoles escolars} ~~que~~ havien adquirit més o menys importància qualitativa i quantitativa, segons les condicions polítiques i socials de ^{cada} l'època, determinada.

La instauració de la República, ~~però~~, significava un canvi qualitatiu d'una transcendència singular; ~~doncs~~, des d'aquell moment, l'escola laica deixava d'adoptar una posició merament defensiva, pel fet que el laïcisme educatiu adquiria estatut legal gràcies a la nova organització republicana.

La reglamentació educativa del nou règim, satisfesia, en bona part, el somni dels republicans federals del darrer terç del segle passat, els quals imaginaven i lluitaven a favor d'un sistema educatiu totalment desvinculat de la tradicional influència eclesiàstica i en el qual els ensenyants s'havien de limitar simplement a impartir coneixements, deixant a una banda tota mena d'educació religiosa. Aquesta concepció esdevenia factible amb la nova estructura legal ~~de~~

republicana; ~~però, també~~ per ~~una~~ altra banda, els recels dels educadors racionalistes, respecte al caràcter reformista del laicisme escolar del republicanisme federal, no anaven del tot desencaminats; ~~doncs~~ tots els indicis semblaven indicar que l'Estat espanyol volia implantar una escola laica de tipus francès, essencialment nacionalista i burocràtica i en la quals els valors religiosos tradicionals serien substituïts per altres pautes morals d'identiques o similars característiques.

A nivell de declaracions governamentals hom podia endevinar des dels primers temps de la República, l'ideari i les intencions de la nova Administració envers la implantació del laicisme escolar, concepcions que prenen caràcter legal al cap de dos mesos de la caiguda de la monarquia, quan el Govern Provisional decretava una serie de normes molt significatives en relació a aquest problema.

Segons la nova legislació, la instrucció religiosa deixava d'ésser una assignatura obligatòria i els pares dels alumnes de les escoles oficials interessats en l'educació religiosa de llurs fills, ho havien de sol·licitar a l'Administració d'una forma expressa. Cal assenyalar que abans de la República i durant els períodes més liberals, en els quals la instrucció religiosa no era obligatòria, el mecanisme havia funcionat a la inversa, és a dir els pares dels alumnes que volien per als seus fills una educació neutra, en matèria religiosa, havien de presentar una declaració jurada en aquest sentit. (9)

~~Problemes socials que plantejava la implantació del laicisme escolar.~~ La situació social, cremada d'esglésies, profunda sentitment anticlerical en alguns sectors republicans, esglaiava no solament als grups catòlics integristes, sinó, també, als sectors més liberals de l'Església. El Decret referent a la instrucció religiosa, al qual feia referència ~~en la referència~~ al paràgraf anterior, representava un nou avís, no

~~favorable a les esquerres,~~ (14) ^{En el mateix sentit, vegeu el} és ~~ha~~ ^{Reprodueixo} ~~compreensible~~ que l'articulat de l'esmentada Constitució aprovada de manera total i definitiva el 9 de desembre de 1931, estés en contraposició, més d'una vegada, amb la doctrina oficial de l'Església. ~~Donem~~ a continuació els textos dels articles considerats ofensius per als catòlics espanyols d'aquell període històric, circumscriuint-~~nos~~ als temes educatius o a qüestions que afectaven a la problemàtica escolar sigui de manera directa o bé indirecta.

"

TITULO III

Derechos y deberes de los españoles

CAPITULO I

Garantías individuales y políticas . . .

Artículo 26.- . . . Quedan disueltas aquellas Órdenes religiosas que estatutariamente impongan además de los tres votos canónicos otro especial de obediencia a autoridad distinta de la legítima del Estado. Sus bienes serán nacionalizados y afectados a fines benéficos y docentes.

Las demás órdenes religiosas se someterán a una ley especial votada por estas Cortes Constituyentes y ajustada a las siguientes bases: . . .

. . . 4ª Prohibición de ejercer la industria, el comercio y la enseñanza.

CAPITULO II

Familia, economía y cultura . . .

Artículo 48.- El servicio de la cultura es atribución esencial del Estado y lo prestará mediante instituciones educativas enlazadas por el sistema de la escuela unificada

. . . La libertad de cátedra queda reconocida y garantizada.

. . . La enseñanza será laica . . .

... el contenido de los planes pedagógicos y las condiciones en que se podrá autorizar la enseñanza en los establecimientos privados. . . " (15)

L'Episcopat per mitjà d'una declaració col·lectiva signada per 59 Bisbes i Vicaris Capitulars, a la qual no hi figura data, fixava la seva postura enfront de la nova Constitució. D'entre els cinc apartats de la Pastoral, el segon està dedicat a l'ensenyança religiosa, el matrimoni i les congregacions religioses, posant èmfasi especial a l'antijurídica, segons declaració episcopal, discriminació contra la Companyia de Jesús. (16)

El Govern abans i després de l'aprovació del nou règim constitucional, es veia obligat a tolerar els col·legis de les ordes religioses d'ensenyança, mentre no s'adoptessin decisions definitives per assegurar la continuïtat del treball escolar.

"El Debate" havia reproduït el dia 16 d'octubre de 1931, una nota oficial referent al primer Consell de Ministres del govern Azàña que pujava al poder a conseqüència de la dimissió^{de} Alcalá Zamora i d'en Maura produïda arran de l'aprovació de l'article 24 referent a la qüestió religiosa (article 26 a la redacció definitiva) a causa dels i als problemes que plantejava la seva aplicació. (17)

El 2 de juny de 1933, s'aprovava d'acord amb l'especificat a la Constitució la "Ley de Confesiones y Congregaciones Religiosas" molt més explícita que la Constitució en les qüestions que afectaven al clergat i l'Església, com era d'esperar. Pel que fa al problema escolar l'esmentada llei fixava:

" Artículo 30.- Las órdenes y Congregaciones Religiosas no podrán dedicarse al ejercicio de la enseñanza.

No se entienden comprendidas en esta prohibición las ense-

hanzas que se organitzen para la formación de sus propios miembros.

La Inspección del Estado cuidará de que las Órdenes y Congregaciones Religiosas no puedan crear ni sostener colegios de enseñanza privada, ni directamente ni valiéndose de personas seglares interpuestas." (18)

Amb anterioritat a l'aprovació de la llei, els metropolitans adoptaven una postura pública, es tracta de l'última declaració conjunta del període 1931-36, enfront de la Llei de Confessions i Congregacions Religioses. (19) La nova llei, a la línia de l'articulat de la Constitució, no es mostrava massa liberal envers l'Església però a la pràctica esdevingué lletra morta, salvant el cas concret de les escoles dependents de la Companyia de Jesús que foren confiscades per a portar a terme el preceptuat al Decret de dissolució d'aquesta Congregació Religiosa, signat pel President de la República el 23 de gener de 1932.

La campanya contra els jesuïtes va començar poc després de proclamada la República i fou iniciada per l'Ajuntament de Gijón. El consistori de l'esmentada ciutat asturiana, el dia 30 d'abril de 1931 va prendre l'acord de convidar a tots els Ajuntaments de les capitals de província per a que sol·licitessin al Govern de la República l'expulsió de l'Ordre de Jesús.(20)

Abans de jutjar massa severament aquesta mesura, cal tenir en compte la trajectòria dels jesuïtes, els quals, al llarg de tot el segle i per mitjà dels seus òrgans de premsa i altres medis de comunicació social, esdevingueren els defensors més aferrissats de l'ensenyament confessional i consegüentment els detractors més qualificats de totes aquelles doctrines que presentaven alguna vertent secularitzadora.(21) Gràcies a la seva pròpia constitució i organització interna podien esdevenir un bon grup de pressió disposat

una encicla, "Humanae vitae". (22)

La proclamació de l'Escola Catòlica. - El catòlicisme i l'escola neutra, d'acord amb l'ensenyament de les esglésies catòliques d'aquell temps, està en una clara oposició amb els principis bàsics de l'ensenyament, ~~perquè~~ ^{perquè} l'ensenyament veritable no consisteix a proporcionar a l'home per a la felicitat suprema per a la qual ha estat creat. L'Església, doncs, és molt més contrària a les escoles mixtes des del punt de vista religiós, és a dir, obertes a catòlics i no catòlics, perquè segons els propis drets de l'Església no n'hi ha prou que s'imparteixi instrucció religiosa en els centres d'ensenyament, sinó que els catòlics tenen, a més, l'obligació de cursar llurs estudis en centres docents en els quals la religió constitueixi la pròpia essència de la instrucció, no solament durant els primers anys d'escolarització, sinó a tots els nivells de l'ensenyament." (23)

Els sectors més liberals del camp catòlic, amb una certa ascendència a Catalunya, estaven disposats a transigir en alguns punts, com ho havia fet, per exemple, el Zentrum catòlic alemany arran de la proclamació de la Constitució de Weimar, però sempre sobre la base d'una fórmula que donés tota mena de garanties a l'existència d'escoles confessionals. Al marge d'aquesta concessió, aquests grups proclamaven ^{llurs drets} i lluitaven a favor de la implantació de l'escola catòlica. (24)

El fi primordial, almenys així ho manifestaven els grups catòlics de diverses tendències polítiques, era salvar el "sagrat dret de les consciències i les ^{famílies} ~~esglésies~~", com s'afirmava a l'Enciclica sobre l'educació de la joventut "Divini Illius Magisteri" de Pius XI, de la qual ^{me n'ocuparé} ~~ens hi referirem~~ d'una manera més concreta al capítol XXIX ~~XXIX~~; aquest sagrat dret implicava llibertat d'ensenyament per a les ordres religioses d'ensenyament. Sobre aquest punt, l'Església

espanyola seguia de fet una tradició que arrenca dels primers temps de la Restauració, esquadrada amb més o menys detall ^{a la tercera} ~~al capítol~~ part d'aquest treball, especialment al capítol X; aquesta tradició es pot considerar vigent, doncs, en essència; figura, encara, a totes les declaracions dels metropolitans i bisbes espanyols, quan hom tracta del problema educatiu. (25)

D'acord amb aquestes concepcions que hem englobat dins de l'anomenada ensenyança tradicional, les crítiques provinents del camp catòlic no quedaven circumscrites als punts que feien referència a la supressió de les ordes ensenyants, tant a la Constitució Republicana com a la Llei de Confessions i Congregacions Religioses, sinó també contra el laïcisme escolar i el monopoli estatal que volia implantar l'Estat espanyol, almenys a judici dels grups polítics esmentats.

Centrant-nos al problema del laïcisme escolar, del monopoli estatal en parlarem al proper capítol ^{a l'estudiar} ~~al part~~ l'escola unificada, hom questionava l'escola laica per arreligiosa per una banda i per les conseqüències que es poden derivar de tota educació laicista per l'altra, s'afirmava fonamentalment que l'educació és en l'essència educació moral i hom partia de la base que sense ensenyament religiós no pot existir aquesta educació moral i això ha de conduir indefectiblement a una relaxació dels costums.

Aquesta postura no és un argument nou sinó que apareix a pràcticament tots els documents de l'Església oficial o no oficial que fan referència a l'escola laica, tant si es tracta d'una escola que qüestiona la pròpia existència del fet sobrenatural com en el cas d'una escola neutra en matèria religiosa com era, ~~al cas~~, almenys en teoria, ~~de~~ l'escola oficial de l'època de la II^a República. A continuació intentarem resumir breument les oposicions adoptades al bàndol republicà i als sectors més influents de l'Església catalana.

El problema de l'escola laica, esdevingué un tema quasi obligat en la propaganda electoral. Els defensors, per a donar entendre a l'opinió que el laicisme escolar no presentava cap perill d'índole moral, aprofitant, a més, l'evinentesa per atacar des de diversos angles les escoles confessionals; els detractors, en canvi, opinaven totalment al revés i intentaven mostrar que en totes aquelles escoles on no s'ensenyava religió i no es viu d'acord amb els postulats del dogma catòlic, tenen conseqüències nefandes per a la societat. Des del camp governamental els arguments tenien, generalment, encara que no sempre, un to més moderat, en canvi en el bàndol catòlic la crítica esdevenia, moltes vegades, punyent i demagògica, tot i que durant aquest període l'Església catalana ^{mostrà} molta més ponderació que en èpoques anteriors. A la nota adjunta trobareu una mostra un xic escollida a l'atzar, però molt representativa de la propaganda electoral de les dretes, en relació a la problemàtica laicista. (28)

Els continuats atacs dels catòlics contra la doctrina laicista, obligaren als dirigents republicans a organitzar una campanya per a intentar tranquil·litzar l'opinió. A les declaracions oficials, hom remarca el fet que les noves escoles laicistes no s'atemptaven, en cap moment, contra la consciència i la moral i fins i tot s'afirmava que la implantació del laicisme a l'escola obeïa a raons específicament morals.

Fins aleshores, als centres educatius de tots els graus de l'ensenyança, s'havia impartit un ensenyament religiós de caràcter purament formal. En el fons, no es feia altra cosa que inculcar als infants una sèrie d'hàbits morals i religiosos, fent-los-hi aprendre de memòria el catecisme, tot el qual tenia molt poc a veure amb una veritable educació moral; la República en canvi, segons s'afirmava en els medis governamentals i allegats, pretenia que els alumnes de les escoles oficials rebessin una sòlida educació moral.

tots els graus de l'ensenyança i, a més, damunt les seves espatlles s'hi repenjava la major part de l'ensenyament secundari clàssic.

Malgrat la neutralitat ideològica, en aparença inofensiva, la laicització de l'ensenyament es presentava molt problemàtica per a la República. Per aconseguir una escolarització total no n'hi havia prou amb les 27.000 escoles programades, ~~perquè~~ el laïcisme escolar comportava la substitució de les escoles de les congregacions religioses, una de dues, o bé per escoles públiques o donant a la iniciativa privada no religiosa facilitats creditícies per aixugar el dèficit escolar. Val a dir que aquesta darrera solució ningú de l'havia plantejada, a més, per diverses raons, era impensable en aquells moments.(29)

Els partits dretans tenien raó quan es queixaven de la política financera de la República, en relació a la qüestió escolar. Les inversions educatives resultaven totalment insuficients per absorbir el dèficit i la demanda. Com deia Cierera i Soler.

" . . . A Espanya no manquen 20.000 escoles, sinó moltes més. Aquest és el primer gran error, molt gran, molt fonamental . . . a més hi ha l'article 26, és a dir, el problema de la substitució de l'ensenyament congregacionista." (30) El propi Cierera i Soler facilitava una sèrie dades que ens mostren clarament les dificultats que havien de salvar els governants republicans per a possibilitar una política laicista.(31)

Si us fixeu amb el gràfic de la nota anterior observareu que es preveuen 20.000 escoles d'ensenyament primari per a substituir les escoles religioses, xifra que, en principi, sembla un xic excessiva, tot i que les dades facilitades pels partits conservadors superaven les xifres oficials." . . . cal recordar que només a la ciutat de Barcelona passen de 30.000 els infants que reben instrucció als col·legis congregacionistes; que són prop de 60.000 els que la reben en

impel·lits en direcció a la formació accelerada de quadres per a cobrir les noves places que s'anaven creant, amb el qual el programa de millorament qualitatiu dels docents resultava compromès.

Ciçera i Soler, és ben explícit en relació al problema de la formació precipitada de mestres; i tot i que és molt probable que la seva crítica respongui a motius exclusivament polítics, ^{segurament} ~~però~~ no anava massa desencaminada.

" El remei que dóna Ferran de los Rios per atendre les escoles que manquen i les congregacionistes que es van a tancar, és formar mestres en serie, amb tota rapidesa, sortint de la Normal per a les escoles, sense cap mena de preparació pedagògica, sense oposició i amb la ciència que suposa estar a la primera lliçó de Geografia entrat el novembre, com ha passat a la Normal de Barcelona (1832-33) o acabar el curs a mig camí de les assignatures." ~~(18)~~ (35)

Tot i la seva part de raó, l'autor cau, al ^{mateix} ~~mateix~~ entendre, en una postura demagògica, només cal pensar en l'època pre-republicana i sobretot post-republicana. No podem arribar a imaginar el que hauria manifestat Ciçera i Soler, si li hagués tocat viure la problemàtica educativa d'aquests darrers anys, quan aquesta situació que denunciava ^{s'ha vist} ~~s'ha vist~~ generalitzada a tot l'ensenyament i especialment si pensem que, ara com ara, no es besllumen solucions, com a mínim en un termini relativament curt.

En quan a la qualificació del personal ensenyant del cicle primari, aspecte sobre el qual ~~en~~ ^{en} hi hem referit ~~en~~ altres capítols i tenint en compte el caràcter burocràtic de les oposicions al magisteri nacional, la substitució d'aquest sistema anacrònic per un sistema selectiu, significava un pas endavant, però aquesta mesura presentava una doble vertent; una selecció ben orientada era una solució molt millor que la tradicional, però oferia alguns perills sempre i

quan no es ^{puntualitzessin una} ~~haguessin en compte~~ sèrie de qüestions que calia tenir en compte a l'hora de la tria.

Val la pena incidir sobre aquest problema, ^{perquè} ~~doncs~~, segons sembla, la influència, el nepotisme o la pertinença a un grup polític determinat, jugaven un paper important a l'hora de proveir càrrecs de més o menys importància, dins l'estructura burocràtica de l'ensenyament espanyol i àdhuc en l'organització escolar catalana dependent de la Generalitat o de l'Ajuntament de Barcelona; aquesta influència, era molt menys marcada que durant el període immediatament anterior, però això no era un motiu suficient per a fer callar l'oposició que trobava camí abonat per a desautoritzar la política governamental. (36)

Immersos en un context contradictori, els republicans espanyols més aviat partidaris de l'evolució que no pas del canvi revolucionari, es faren veure obligats, per mor de les circumstàncies polítiques, a frenar la materialització d'algunes de les reformes escolars projectades, àdhuc les que figureven en els textos constitucionals; aquest fre afectà, d'una manera especial, com hem vist, la posada en aplicació de la Llei de Confessions i Conferències Religioses.

La guerra civil i la supressió de l'ensenyament religiós. - Des del triomf del Front Popular, el Govern espanyol públic, com hem indicat, mostrà una ferma decisió de posar en pràctica la Llei de 2 de juny de 1935, costura que es referia al decret de la revolta del 29 de juliol de 1936. Els canvis que es varen produir a la zona republicana, no solament recelaven la supressió de l'ensenyament religiós.

Al principi, això que els governants espanyols en català un act consuegut que els donava a conèixer l'evolució dels fets, sense endegar cap dels seus aspectes. Ens donà la impressió que no calia incloure cap de les seves conseqüències, ~~conseqüències~~ ^{conseqüències} de la guerra civil.

persecució que sofriren tots els eclesiàstics i molts seglars catòlics, amb la qual s'inutilitzaven individus i institucions per a l'exercici de la docència.

La creació del C.F.N.U. responia primordialment a aquesta necessitat, com declaren els propis responsables de la política educativa de la Generalitat.

" Per a la substitució de l'ensenyament religiós, la Generalitat va crear el Consell de l'Escola Nova Unificada, organisme tècnico-polític, que estableix contacte entre els Sindicats de treballadors de l'ensenyament i tècnics del Departament de Cultura." (37)

Les dades que posseïm són massa eloqüents, la República amb massa herència històrica a les espatlles i una problemàtica social canviant afavorida pels canvis polítics, no va saber o no va voler implantar solucions efectives per a endegar el problema escolar. Com deia Antoni Me Sbert:

" Són prou conegudes les causes que impediren una acció revolucionària en matèria d'ensenyament. Les congregacions religioses exerciren una forta pressió sobre la República, amb la xarxa d'interessos creats, que la República va respectar, portada per un reformisme liberal, que no harmonitzava gaire amb l'esperit revolucionari de les masses proletàries." (38)

D'encà de la creació del C.F.N.U. i quan les condicions derivades de la guerra i la revolució, obligaven a prendre decisions al marge del Poder Central, el panorama escolar canvià extraordinàriament. Es crearen noves escoles, s'intentà racionalitzar la localització geogràfica de les escoles, s'adaptaren les escoles confiscades a les ordres religioses, amb ~~el~~ tot el qual el dèficit escolar disminuí considerablement. (39)

L'absorció de l'escola confessional no era ^{cosa de} flors i vaoles; ~~doncs~~ el problema no es limitava a la simple adaptació dels locals incau-

tats, adaptant-los a les necessitats quantitatives i qualitatives de l'escola nova, sinó que, a més, s'hi sumaven una serie de problemes, d'entre els quals cal assenyalar la qüestió de la provissió de places, ^{les quals} ~~que~~, tot i que foren cobertes, constituïren motiu de picabaralles i punts de fricció en el si dels grups que integraven el Consell de l'Escola Nova Unificada.

Ja que hem parlat dels locals incautats, convindria puntualitzar una serie de detalls. ~~En~~ primer cop d'ull, podria semblar que els col·legis de les ordres religioses d'ensenyança, on s'educaven els fills de les famílies adinerades, gaudien d'unes condicions físiques sinó immillorables, almenys envejables, però la realitat era tota una altra.

Deixant a un cantó les declaracions de font governamental que trobem ja abans de la guerra civil, i arran de la incautació dels centres escolars de la Companyia de Jesús, segons les quals els col·legis eren totalment inadequats per a una bona escolarització crítica que podrien respondre a motius propagandístics, sembla evident, i després del 19 de juliol de 1936 s'acabà de confirmar, que la major part de les escoles pertanyents a les congregacions religioses no reunien les condicions ^{exigibles} ~~necessàries~~ per a satisfer les necessitats d'una política educativa que posava gran èmfasi en les consideracions de tipus pedagògic i psicològic i en la qual hom partia de la base que l'alumne constitueix l'element essencial del procés educatiu. El caràcter de l'ensenyament tradicional de caire autoritari, ^{es feia sentir} ~~practica-~~ ~~ent~~ a pràcticament tots els centres escolars dependents de l'Església; ^{aquest autoritarisme} incidia, fins i tot, i de manera determinant, en l'arquitectura dels centres d'ensenyança.

Es molt probable que el Conseller de Cultura de la Generalitat Sr. Sbert tingué^s tota la raó quan declarava " . . .

" Els fets del 19 de juliol de l'any passat ens obriren un

camí per a la substitució de l'ensenyament confessional, posant a les nostres mans els edificis de les congregacions religioses, sòrdids, plens de tristesa, com presons de l'esperit. En més de vint milions de pessetes pot xifrar-se el que s'ha esmerçat per a adaptar aquests edificis a les noves escoles de la Generalitat . . . " (40)

En aquest capítol, hem estudiat simplement i de forma somera els problemes polítics, econòmics i ideològics que plantejava la política laicista del govern de la II^a República espanyola, omittint totalment l'entremat ideològic on s'afermava el laïcisme republicà. El pensament escolar laicista s'estudiarà en un altre moment, penseu, per altra banda, que el laïcisme que hem mal dibuixat suara, ^{únicament} correspon al corrent oficial del període 1931-36 propugnat pels dirigents i ideòlegs educatius del Govern de la República i la Generalitat de Catalunya.

NOTES CAPITOL XIX

- 1) Cf.- Decret citat.
  - 2) Al capítol XIV pags ~~653~~ i notes 30 ~~faig~~ referència a aquesta qüestió.
  - 3) Consulteu ^{les planes 651 bis, 655} ~~la nota~~ del capítol XIV
  - 4) Cf.- Marcel·lí Domingo. Parlament a l'"Associació de Professors Particulars" reproduït parcialment a "El Magisteri Català", 3 de novembre de 1932, pags 11-12.
  - 5) Com podeu imaginar ^{n'exclueixo} ~~n'exclueixo~~ els diversos centres d'experimentació pedagògica i escoles d'avantguarda que s'estudien a diversos capítols d'aquest treball.
  - 6) Al capítol V pag 243 puntualitzem les diferències entre aquestes dues concepcions educatives.
  - 7) Ventura i Gassol personatge suficientment representatiu d'aquells moments, significava que el Pressupost Extraordinari de Cultura fou " . . . un dels primers crits i dels primers gestos per acabar amb la cultura de privilegi i obrir tots els camins a la cultura popular . . . "
- Cf. Ventura i Gassol. L'evocació meua d'en Layret. Album record. pag. 62.
- 8) En relació a l'afer polític sobre l'Església com a Corporació de Dret Públic podeu consultar:
    - Arxin Vidal i Barraquer.- 3ª part. vol II. pag 320, nota 30.
  - 9) L'esmentat Decret dictat pel Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts del Govern Provisional de la República i promulgat el 6 de maig de 1931 deia textualment el següent:

" Artículo 1º. La instrucción religiosa no será obligatoria en las escuelas primarias ni en ninguno de los demás centros dependientes de este Ministerio.

Artículo 2º. Los alumnos cuyos padres signifiquen el deseo de que aquellos le reciban en las escuelas primarias, lo obtendrán de la misma forma que hasta la fecha.

Artículo 3º. En el caso de que el maestro declare su deseo de no dar esta enseñanza, se le confiará a los sacerdotes que voluntaria y gratuitamente quieran encargarse de ello en horas fijas de acuerdo con los maestros.

Artículo 4º. Quedan abolidas todas las disposiciones vigentes que estén en pugna con el espíritu y la letra de este Decreto."

10) Cf. Arxiu Vidal i Barraquer. Església i Estat durant la IIª República, 1931-36 a cura de M. Batllori i V.M. Arbolea. Monestir de Montserrat 1971. Carta del Cardenal Vidal i Barraquer al Excmo Sr. D. Niceto Alcalá Zamora, President del Govern Provisional de la República. 1ª part, pag 71. (Data de la carta. Tarragona 14 de juny de 1931).

Aquesta lletra de Vidal i Barraquer contestava l'escrit que el Sr. Alcalá Zamora havia tramès al Cardenal el 28 de maig i en el qual el President de la República s'expressava en els següents termes.

" En cuanto a la enseñanza del Catecismo y sin que tampoco exista motivo en cuanto a la innovación de los precedentes en comparación con otros países, me permito llamar su atención sobre el criterio que inspira la reforma, y poderlo presentar como modelo de deferencia al sentimiento religioso, comparado con otros países de predominio católico. Entre que el catecismo se enseñe por un Maestro que no sea creyente a niños que tampoco lo sean o lo enseñen personas ortodoxas o un Sacerdote a los hijos de familias católicas, va indudablemente diferencia de eficacia y respeto hacia la fe."

Cf.- Arxiu Vidal i Barraquer . . . opus citat. 1ª part, pag. 66

~~Escoles de l'Església.~~ ~~convenció a aquest~~

"Escoles neutres i per a cada confecció on hi hagi nombre suficient d'alumnes els pares dels quals ho reclamin.

On hi hagi alumnes suficients per a una escola confessional, en cal una de pluri-confessional, o bé realment neutra, en el sentit de respectar totes les religions dels alumnes i dels pares llurs inspirant-se tota la formació intel·lectual i moral en el mateix respecte a aquestes creences.

En aqueixes escoles pluri-confessional o neutres i fins a les confessionals s'haurien d'assignar hores addicionals perquè els alumnes de cada religió poguessin rebre l'ensenyament per sacerdots o professors especialitzats.

En totes les escoles oficials o privades, absolut respecte a les religions que es practiquin al país i educació inspirada, quan menys, en la moral teista . . . per no comprendre l'eficàcia ni tan sols l'existència d'una altra."

Cf.- Josep Cirera i Soler. La lògica i els fets davant l'escola única i laica. Barcelona, 1933. pàgs 139-140.

~~23) ~~Segons l'evolució i importància de l'ensenyament catòlic poden considerar-se~~~~

23) Apart de les innumerables referències sobre aquest problema que es donen a través del treball podeu consultar:

Per a la primera època de la Restauració.

- Ivonne Murin. La educación y la escuela en España.

Per a la segona època de la Restauració.

- Pastorela i Documents inserits al final del treball.

Per al període republicà.

- Arxiu Vidal i Barraquer.

Per al nostre temps.

- La Iglesia y la educación en España, hoy. Madrid 1969. Aquest llibre

es conegut vulgerment com "El libro blanco de la Iglesia".

25) "Els dies que precediren als de les eleccions, aparegueren per diversos indrets de la ciutat uns cartells de propaganda d'una candidatura i amb els quals es pretenia atacar l'escola laica . . . L'autor ens presentava com a fill de l'escola confessionnal, un obrer amb cara d'amargat i amb un posat molt adequat per espantar criatures. Volia ésser una mena de "papu". Darrera d'ell es dibuixaven unes siluetes negres que volien representar unes multituds irades, cremant esglésies i fàbriques. Les flames d'un vermell pujat, feien de fons al cartell. Tot plegat "terrorífic". El culpable l'escola laica.

En oposició a aquell quadre, i ocupant la part alta del cartell apareixia un obrer satisfet. Als seus peus, una mena de corn de l'abundància d'on rajaven daurades monedes. Unes fàbriques fumejant i al fons, les quatre barres de la bandera catalana. Les inscripcions dels primers cartells que es fixaren pels carrers fou canviada suposem per ordre governativa. Els que restaran últimament deien " Por vuestros hijos defended la escuela católica votando . . . "

Cf.- "El Magisteri Català. 24 de novembre de 1932. pags. 9-10.

27) Cf.- Generalitat de Catalunya. Escola Normal. Escola d'Estiu del 1932. Barcelona, 1936. Resum conferència. "La moral laica i la Constitució de la República" pag. 27.

Consulteu Capítols A i B de la part dedicada a Documents Escolars
26) Cf. ~~Capítol~~ ~~pag.~~ ~~Capítol~~ ~~pag.~~ respectivament.

28) Els grups ~~de pressió~~ ~~negocia~~ que haguessin pogut propugnar una política governamental de protecció a l'escola privada, jugaven, en aquell moment, la carta de l'ensenyament confessionnal d'una forma total i exclusiva. La iniciativa privada no religiosa com a grup social tenia molt poca força.

29) Cf.- Josep Cirera i Soler. La lògica i els fets . . . opus citat pag. 116

28) En aquestes ratlles el propagandista catòlic recull la polèmica

10) Public II

nostră este înconjurată de o mare mulțime de copii scolare
și de adulți.

convergence of $\{f_n\}$ to f is uniform on $[a, b]$.

[illegible][illegible]

51-610-100 11

1000 - 980-6240000 & 1-800-734-1111

1.204.31.000 articles

Figure 1. Schematic representation of the experimental design. The subjects were divided into two groups: the control group (CG) and the experimental group (EG). The CG was divided into two subgroups: the control group (CG) and the control group (CG). The EG was divided into two subgroups: the experimental group (EG) and the experimental group (EG). The subjects were divided into two groups: the control group (CG) and the experimental group (EG). The CG was divided into two subgroups: the control group (CG) and the control group (CG). The EG was divided into two subgroups: the experimental group (EG) and the experimental group (EG).

1. Definition (1.1) (a) Let $(X, \mathcal{O}_X)$ be a scheme. A divisor on X is a formal sum $D = \sum_i n_i D_i$ of prime divisors D_i on X with $n_i \in \mathbb{Z}$.

70. 1002 503 41

CONTEMPORARY LITERATURE

[illegible]

2. The $\mathcal{L}_1$ norm is used to measure the difference between the estimated and true parameters.

— 2 — 19

$$\frac{d}{dt} \left(\frac{1}{2} m v^2 + U(r) \right) = -\nabla U(r) \cdot \mathbf{v}$$
[illegible][illegible][illegible]

420. 00.0000 #

and it will be delivered by

2003-2004-05 19

ALL INFORMATION CONTAINED HEREIN IS UNCLASSIFIED

306. 31. 1970 11

—

[illegible]

_____

Total entitat ensenyament primari, secundari
i universitari

• 725.000.000 € SS&LES

1997 1998 1999 2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 2012 2013 2014 2015 2016 2017 2018 2019 2020 2021 2022 2023 2024 2025 2026 2027 2028 2029 2030 2031 2032 2033 2034 2035 2036 2037 2038 2039 2040 2041 2042 2043 2044 2045 2046 2047 2048 2049 2050 2051 2052 2053 2054 2055 2056 2057 2058 2059 2060 2061 2062 2063 2064 2065 2066 2067 2068 2069 2070 2071 2072 2073 2074 2075 2076 2077 2078 2079 2080 2081 2082 2083 2084 2085 2086 2087 2088 2089 2090 2091 2092 2093 2094 2095 2096 2097 2098 2099 2100 2101 2102 2103 2104 2105 2106 2107 2108 2109 2110 2111 2112 2113 2114 2115 2116 2117 2118 2119 2120 2121 2122 2123 2124 2125 2126 2127 2128 2129 2130 2131 2132 2133 2134 2135 2136 2137 2138 2139 2140 2141 2142 2143 2144 2145 2146 2147 2148 2149 2150 2151 2152 2153 2154 2155 2156 2157 2158 2159 2160 2161 2162 2163 2164 2165 2166 2167 2168 2169 2170 2171 2172 2173 2174 2175 2176 2177 2178 2179 2180 2181 2182 2183 2184 2185 2186 2187 2188 2189 2190 2191 2192 2193 2194 2195 2196 2197 2198 2199 2200 2201 2202 2203 2204 2205 2206 2207 2208 2209 2210 2211 2212 2213 2214 2215 2216 2217 2218 2219 2220 2221 2222 2223 2224 2225 2226 2227 2228 2229 2230 2231 2232 2233 2234 2235 2236 2237 2238 2239 2240 2241 2242 2243 2244 2245 2246 2247 2248 2249 2250 2251 2252 2253 2254 2255 2256 2257 2258 2259 2260 2261 2262 2263 2264 2265 2266 2267 2268 2269 2270 2271 2272 2273 2274 2275 2276 2277 2278 2279 2280 2281 2282 2283 2284 2285 2286 2287 2288 2289 2290 2291 2292 2293 2294 2295 2296 2297 2298 2299 2300 2301 2302 2303 2304 2305 2306 2307 2308 2309 2310 2311 2312 2313 2314 2315 2316 2317 2318 2319 2320 2321 2322 2323 2324 2325 2326 2327 2328 2329 2330 2331 2332 2333 2334 2335 2336 2337 2338 2339 2340 2341 2342 2343 2344 2345 2346 2347 2348 2349 2350 2351 2352 2353 2354 2355 2356 2357 2358 2359 2360 2361 2362 2363 2364 2365 2366 2367 2368 2369 2370 2371 2372 2373 2374 2375 2376 2377 2378 2379 2380 2381 2382 2383 2384 2385 2386 2387 2388 2389 2390 2391 2392 2393 2394 2395 2396 2397 2398 2399 2400 2401 2402 2403 2404 2405 2406 2407 2408 2409 2410 2411 2412 2413 2414 2415 2416 2417 2418 2419 2420 2421 2422 2423 2424 2425 2426 2427 2428 2429 2430 2431 2432 2433 2434 2435 2436 2437 2438 2439 2440 2441 2442 2443 2444 2445 2446 2447 2448 2449 2450 2451 2452 2453 2454 2455 2456 2457 2458 2459 2460 2461 2462 2463 2464 2465 2466 2467 2468 2469 2470 2471 2472 2473 2474 2475 2476 2477 2478 2479 2480 2481 2482 2483 2484 2485 2486 2487 2488 2489 2490 2491 2492 2493 2494 2495 2496 2497 2498 2499 2500 2501 2502 2503 2504 2505 2506 2507 2508 2509 2510 2511 2512 2513 2514 2515 2516 2517 2518 2519 2520 2521 2522 2523 2524 2525 2526 2527 2528 2529 2530 2531 2532 2533 2534 2535 2536 2537 2538 2539 2540 2541 2542 2543 2544 2545 2546 2547 2548 2549 2550 2551 2552 2553 2554 2555 2556 2557 2558 2559 2560 2561 2562 2563 2564 2565 2566 2567 2568 2569 2570 2571 2572 2573 2574 2575 2576 2577 2578 2579 2580 2581 2582 2583 2584 2585 2586 2587 2588 2589 2590 2591 2592 2593 2594 2595 2596 2597 2598 2599 2600 2601 2602 2603 2604 2605 2606 2607 2608 2609 2610 2611 2612 2613 2614 2615 2616 2617 2618 2619 2620 2621 2622 2623 2624 2625 2626 2627 2628 2629 2630 2631 2632 2633 2634 2635 2636 2637 2638 2639 2640 2641 2642 2643 2644 2645 2646 2647 2648 2649 2650 2651 2652 2653 2654 2655 2656 2657 2658 2659 2660 2661 2662 2663 2664 2665 2666 2667 2668 2669 2670 2671 2672 2673 2674 2675 2676 2677 2678 2679 2680 2681 2682 2683 2684 2685 2686 2687 2688 2689 2690 2691 2692 2693 2694 2695 2696 2697 2698 2699 2700 2701 2702 2703 2704 2705 2706 2707 2708 2709 2710 2711 2712 2713 2714 2715 2716 2717 2718 2719 2720 2721 2722 2723 2724 2725 2726 2727 2728 2729 2730 2731 2732 2733 2734 2735 2736 2737 2738 2739 2740 2741 2742 2743 2744 2745 2746 2747 2748 2749 2750 2751 2752 2753 2754 2755 2756 2757 2758 2759 2760 2761 2762 2763 2764 2765 2766 2767 2768 2769 2770 2771 2772 2773 2774 2775 2776 2777 2778 2779 2780 2781 2782 2783 2784 2785 2786 2787 2788 2789 2790 2791 2792 2793 2794 2795 2796 2797 2798 2799 2800 2801 2802 2803 2804 2805 2806 2807 2808 2809 2810 2811 2812 2813 2814 2

19

- Do not change the order of the list. . . . .
 Page 105.

27) Cl.- Llibre Cullerena. Asistencia General. Febrero, 1933. Barcelona, 1933, pag. 79.

[illegible]

40) Ci.- Antoniu Ilieș. Împreună cu alții de la obștea culturală. Comis-
sariat de propagandă . . . orna citat.

CAPITOL XXLES NOUVEAUS DE L'ESCOLA REPUBLICANA. L'ESCOLA UNIFICADA.-(1)

~~En primer lloc~~ i Abans de parlar dels problemes que plantejava la implantació de l'escola única a Catalunya, intentaré esboçar una breu síntesi històrica de l'evolució d'aquesta concepció escolar, en diferents països europeus, especialment en aquells que exerciren una major influència sobre l'Espanya republicana; ~~en relació, assíduament, a la problemàtica~~
~~el problema de l'escola única.~~

L'escola Unica a Europa.— Etimològicament el concepte d'escola única deriva del mot compost germànic " einshetzhule " que significa escola de la unitat. Es tracta, en realitat, d'un corrent pedagògic que considera el cicle educatiu com una totalitat orgànica, que comprèn des del jardí d'infants fins a la Universitat, amb igualtats de drets i oportunitats, enfront l'educació, per a tots els ciutadans sense distinció de classe social, sexe o religió, fonamentant aquesta organicitat en ^{les} aptituds individuals de cada estudiant, sense oblidar tampoc ~~per~~ la igualtat de prerrogatives per al professorat dels diferents graus de l'ensenyança.

Alguns han volgut veure en aquesta concepció, una ascendència derivada de l'ideari educatiu de Plató, especialment pel que fa a la seva perspectiva sobre els diferents tipus d'ensenyament i la seva relació amb el grau d'aptitud i una certa coincidència amb el pensament educatiu d'alguns pedagogs renaixentistes, com per exemple. Thomas Morus, Joan Amos Comeni i els Germans de Moravia i, també, amb Pestalozzi qui definia l'ensenyament com un gran organisme, on tots els graus guarden una certa concordància entre si.

El concepte modern d'escola única prenca probable ent de la

Revolució Francesa i sobretot de la Constitució de la República Francesa de 1793, en la qual i en l'article 23 hom declara que " l'instruc-tion est le besoin de tous. La société doit favoriser de tout son pou-voir le progrès de la raison publique et mettre l'instruction à la portée de tous les citoyens" (2)

Malgrat les declaracions programàtiques, l'Estat francès no avançà massa en aquest sentit i fou Alemanya el país on l'ideal d'una escola per a tots va adquirir un major desenvolupament. El projecte de la llei Savary de 1819, repereix alguns aspectes que tenen rela-ció amb l'extensió de l'ensenyament, fora de l'àmbit exclusiu de l'aristocràcia que fins aleshores havia estat l'únic grup social que s'afavoria dels avantatges de l'escolarització. Tot i amb això, la idea d'una escola única no se'n exercix fins a la Revolució de 1848 i per a ésser més concreta a l'aspiració de mestres de Visonach celebrada durant aquest mateix any; en aquesta reunió, hom proclamava la necessitat de crear " un organisme unitari de la instrucció nacio-nal des de l'ensenyança elemental fins a l'educació superior".

La denominació concreta d'escola única sembla que va néixer de la "Comissió per a la reforma escolar alemanya", constituïda el 6 d'octubre de 1886. Aquesta Comissió ens ofereix la primera definició de la "Einheitschule", segons la qual " l'escola única" és un organisme comú, centrat primordialment en l'escola mitja general de sis graus i amb la particularitat de l'exclusió del llatí. El grau infe-rior estava constituït per l'anomenada " escola bàsica " i la seva duració devia oscil·lar entre 3 i 5 anys; el grau superior devia constar de tres branques: gimnàsium, gimnàsium reial i escola superior reial.

A partir d'aquest moment, alemanys a nivell teòric, augmentà considerablement la importància de l'escola única i la major part dels pedagogs alemanys prengueren partit a favor o en contra d'aques-

ta concepció educativa, tot i que l'escola única no apareix en el marc legal, i encara tímida, fins al 1919 i arran de la proclamació de la Constitució de Weimar que estableix a l'article 143 que "tots els mestres hauran de rebre una preparació igual i uniforme en tot el territori nacional i ajustar-se als principis establerts per a l'ensenyament superior" i més endavant a l'article 145 fixava que "l'ensenyament secundari i superior estaria precedit d'una escola bàsica comú". La Constitució de Weimar no preveu la socialització de l'ensenyament; ~~doncs~~ a l'article 147 es donava llibertat a l'ensenyament privat per a crear escoles com a complement de la iniciativa pública, ni la laicificació de l'ensenyament ja que atorgava llibertat ~~per a ensenyar~~ a les escoles confessionals. (3)

Sense estendre'm massa sobre aquesta qüestió, recordaré que entre 1918 i les eleccions de 1933 que donaren el poder als nazis encapçalats per l'Adolf Hitler, els postulats de l'escola única adquiriren una gran preponderància, especialment entre els partits progressistes. Durant aquests quinze anys s'estudiaren amb profunditat les qüestions i problemes que es derivaven de la implantació de l'escola única i s'esboçaren solucions al complicat problema de la selecció d'aptituds. D'entre els grans teòrics alemanys de l'educació que s'ocuparen d'aquest problema recordem a Natorp, Kerschensteiner, Schultz, Guillem Rein i molt especialment els grup de pedagogs vinculats al "moviment dels reformadors radicals de l'escola", present a Berlín l'any 1919 i del qual n'eren els caps visibles Siegfried Geyer i Paul Gesteich. Aquest grup proposava i intentava portar a la pràctica un tipus d'escola que tot i inspirant-se en Kerschensteiner volia superar la seva "escola de la vida", basant-se en algunes de les premises de l'"escola del treball" iniciada pel pedagog soviètic Blonskiij. (4)

A França, el moviment de l'escola única apareix molt més tard, al llarg de tot el segle XIX la divisió clàssica de l'ensenyament és

ben evident, fins i tot en la reforma escolar de la III^a República. Durant l'època anterior a la primera guerra mundial solament l'informe Carneud presentat l'any 1902 a la Càmera de Diputats i el projecte de reorganització de l'ensenyament elaborat per Euizon i Grosnier entre altres, tenen una relació més o menys directa amb la idea d'una estructura unitària amb oportunitats iguals per a tots els ciutadans. Fou, precisament, durant la primera Gran Guerra Mundial quan començà a desenvolupar-se una versió francesa de l'escola única, especialment a partir del 1916 i per mitjà de les publicacions especialitzades, "Revue Pédagogique" i l'"École et la Vie". Després d'acabada la guerra el partit radical-socialista incorporaria els postulats de l'escola única al programa polític de les eleccions del 1923, i com una de les seves reivindicacions educatives.

La concepció francesa de l'escola única forjada durant aquest any, fereix més dogmàtica i controlista i menys treballada pedagògicament que l'alemanya, no obstant, en línia general, a la proposició de Renail presentada el 1919 i que ^{es podria} sintetitzar en els punts següents:

- a) L'ensenyament primari s'ha d'integrar amb els altres graus de l'ensenyament, formant part de l'ànella d'un sistema complet.
- b) Tots els alumnes sense distinció de classe, sexe i posició econòmica, tindran dret a l'educació primària i secundària. Aquest darrer grau de l'ensenyament s'ha d'impartir, doncs, en el vell concepte d'educació universal i gratuïta, reservet, fins aleshores, a l'ensenyament primari.
- c) Per a poder passar a les diferents branques de l'ensenyament secundària, caldrà fer una selecció dels més capacitats.
- d) Els alumnes eliminats en aquesta selecció, hauran de rebre una educació completa o post-escolar.

L'escola única, a França, l'hem de considerar lligada fonamentalment al partit radical-socialista i per tant al concepte francès d'escola pública, centralista i burocràtica. Foren diversos i de diferents tendències els pedagogs i polítics francesos que s'ocuparen d'aquesta concepció escolar, d'entre ells ~~podem~~ ^{es podria} citar Berard, Zoratti, Aubard, Duissan, Duberrière i Ducos que el 1914 definia l'escola única com "una organització democràtica fonamentada en la selecció d'aptituds".

Altres països europeus, com per exemple, Bèlgica, Àustria, Polònia i molt especialment la U.R.S.S., desenvoluparen, i en alguns casos legalitzaren, el seu propi càrrent escolar relacionat amb l'escola única.

A la ~~URSS~~ Rússia Soviètica el principi de l'escola única del treball, adquireix estatut legal amb el Decret dels Comissaris del Poble, redactat per Lunatsharsky, i aprovat el 16 d'octubre del 1918, essent ratificat novament en el programa escolar presentat al vuitè Congrés del Partit Comunista de la Unió Soviètica, celebrat el mes de març de 1919. L'objectiu de l'escola única soviètica de 1918 buscava superar el buit en els soviets d'anirà desenvolupant de mica en mica per a convertir-se en una escola totalment burocratitzada a partir del 1931.(5)

A tots els països, ~~incloent~~ ^{incloent} la inclusió d'Espanya, l'escola única veix, i a vegades veix, com un component de les reivindicacions democràtiques plantejades pels partits progressistes, principalment obrers, i a conseqüència, ben segur, dels canvis socials i polítics que es produïren a tot Europa pels volts dels anys 20 com a resultat de la derrota alemanya a la primera Guerra Mundial i del triomf de la Revolució Soviètica i la consegüent implantació de l'escola única del treball al País dels Soviets.

L'escola única a Espanya. El moviment anterior a la III República.-

Previament i per a poder parlar amb coneixement de causa del problema de la implantació de l'escola única a Espanya, ~~hem~~^{cal} de fer algunes puntualitzacions en relació a l'estructura socio-política de l'ensenyament espanyol o, si més no, referir algunes de les qüestions que ja s'han tractat en altres capítols.

La unificació escolar, des de l'angle social, sexual i religiós, constituïa una de les bases dels programes educatius dels partits populars dels països capitalistes desenvolupats. Hom partia ~~de~~^{de} la premissa que l'educació universal i gratuïta proclamada per la Revolució Francesa era ja un fet, almenys a nivell primari.

La problemàtica escolar espanyola, com hem pogut veure, era essencialment diferent. Els partits obrers i els liberals progressistes demanaven simplement i com a primer pas l'escolarització primària completa per a tota la població escolar, ~~doncs~~^{perquè} malgrat l'obligatorietat fixada ja per la Llei Moyano de 1857, una veritable gernació d'infects espanyols o bé no passaven mai per l'escola o hi anaven molt poc temps. Els problemes educatius se'ns plantejaven, doncs, en termes totalment diferents, ~~perquè~~^{perquè} com molt bé apuntava Marcel·lí Domingo existien a Espanya, des del punt de vista escolar, quatre grups de joves un dels quals no freqüentava els centres d'ensenyament, cosa totalment incomprensible, ja aleshores, per als europeus a altres latituds. L'argumentació del polític català era ben tallent.

"Herriot ha parlat de les tres joventuts franceses; la que només ^{passa} per l'escola primària oficial, la que va a les escoles superiors i la que solament ha conegut els centres d'ensenyament lliure. Al nostre país, a més a més d'aquestes tres joventuts en tenim una quarta, la que no ha passat mai per l'escola." (6)

Cenyint-nos a Catalunya i en el període del segle XX anterior a la proclamació de la II^a República i solament a títol purament orientatiu podríem dir que la composició social de l'alumnat responia a

ria per manca de capacitat intel·lectual, xicotets de les classes mitjanes que no anaven escola o no completaven el cicle de l'ensenyament primari, etc. (8)

A tot aquest panorama cal afegir-hi la problemàtica ~~rural~~ de l'escola rural, estudiada en altres capítols, probablement menys greu a Catalunya que en altres contrades espanyoles, especialment a la zona d'influència de les grans ciutats i sobretot Barcelona.

Un altre aspecte que convé remarcar, abans d'endinsar-nos en l'estudi de l'escola única, és el classeisme implícit en l'estructura dual de l'educació espanyola amb reminiscències medievals, organització escolar que s'ha perpetuat fins a la "Ley General de Educación" i de la qual m'estudiava els trets més característics en el Capítol XVI dedicat a l'ensenyament secundari clàssic (període 1900-1931) (8)

Aquesta dualitat estructural i l'ideari escolar de l'oligarquia governant espanyola, concepció educativa profundament conservadora, impedien l'endegament d'una reforma radical de l'educació que comprengués tots els graus de l'ensenyament com s'apuntava en els cercles directament o indirectament influenciats per la "Institución Libre de Enseñanza". La inexistència, per altra banda, d'un ensenyament secundari tècnic amb entitat pròpia i una certa importància numèrica en relació als altres sectors de l'ensenyament mitjà, invalidaven tots els intents per a potenciar un batxillerat que satisfés, en certa manera, les necessitats de la vida industrial moderna, com s'havia intentat, amb més o menys èxit, segons els casos, en alguns països europeus i americans. (9)(10)

Les primeres crítiques serioses i amb fonament de causa, sobre l'estructura escolar espanyola, provenien de l'equip pedagògic de la "Institución Libre de Enseñanza" i molt particularment de l'obra teòrica de Gossio que propugnava una reforma escolar basada en la necessitat de lligar estretament l'ensenyament secundari amb el grau elemen-

tal, fins aconseguir que formes part d'un tronc comú, del qual en sortirien diverses branques o especialitats que connectarien la primera etapa de l'educació de l'individu amb la fase professional, sigui la Universitat, l'Escola Tècnica o l'Escola Professional a les quals els alumnes s'hí encaminarien d'acord amb les pròpies capacitats intel·lectuals o professionals, tenint cura, però, que els diferents tipus d'ensenyament no poguessin significar cap mena de jerarquia; aquestes diferències no es podien manifestar tampoc en la consideració social i econòmica del professorat dels diferents graus de l'ensenyament. A la realitat, els pedagogs de la "Institución Libre de Enseñanza" intentaven invertir els termes de l'ensenyament tradicional, projectant l'educació primària en direcció a la Universitat o Escola Tècnica en comptes de partir d'una educació concebuda en funció de l'ensenyament superior.

Ja el 1905, Gossio propugnava l'equiparació dels mestres d'ensenyament primari amb els professors dels altres graus de l'ensenyament, en una conferència pronunciada a Bilbao sota el títol "El maestro, la escuela y el material de enseñanza" de la qual ^{n'inserto} ~~en=espresso~~ els paràgrafs més significatius i on el professor de la "Institución" es mostra partidari de la dignificació del mestre d'escola. (10)

"Este absurdo criterio (el considerar la tarea del mestre inferior a la dels altres professors) invade toda la vida. Por él confiamos nuestros hijos en sus primeros años, que son los más críticos, a la criada más joven e inútil, a la última en el servicio doméstico; por él buscamos para iniciarles en el conocimiento y en la vida, que es la labor más trascendental y difícil, a los maestros más baratos que es sinónimo de ignorantes; por él nos contentamos para el maestro de párvulos y para el elemental con una ínfima preparación rudimentaria; por él amontonamos en nuestras escuelas, a modo de rebaño, niños y más niños. Todo, por este perturbador prurito intelectualista de la

cantidad de saber, que nos enseñamos; olvidando que no estriba en la cantidad, sino en la cualidad, toda la eficacia de la obra educadora; y que no es un muerto bloque de piedra lo que nos entrega, sino un ser vivo, activo, cuyos primeros momentos de desarrollo son los más difíciles, los que exigen más tacto, más delicadeza, más saber . . .

Quanto de esto nos convenzamos, cuanto nos hagamos íntimos de este sentido y lleguen tales verdades a la conciencia universal, miraremos con asombro lo que hoy, salvo consoladores, aunque débiles y esporádicos signos de protesta, hace, por lo que toca a este punto, la humanidad en todas partes. Entonces persuadidos de que el proceso educativo exige la mayor atención individual en sus comienzos . . . daremos a todo el profesorado, no la misma cantidad de instrucción, pero sí la misma superioridad en aquella que le haga falta; y le retribuiremos igualmente, y sostendremos en ello, yo os lo aseguro, cuanto se necesite . . .

No importa ahora, ni sería esta la ocasión de deciros como ha de hacerse la preparación superior de todo el magisterio. Por de pronto, la medicina nos ha enseñado el camino, nos ha dado la fórmula. Suprimió los médicos y los cirujanos "de segunda clase". Hagamos lo mismo. Demos a los maestros una misma educación profesional, dentro o fuera de la Universidad, pero universitaria como en algunos países . . . Y mientras esto no suceda, mientras no dignifiquemos la profesión y desaparezcan las categorías de profesorado, que imponen al maestro una capitula diminutio y lo condenan a servidumbre de cuerpo y de capítu, no tendremos verdaderas escuelas . . . " (11)

Els treballs de Cossio, ens donen a conèixer el pensament del grup de la "Institución Libre de Enseñanza", en relació als punts relacionats amb la problemàtica de l'escola única, però en realitat el veritable apòstol espanyol d'aquest sistema d'ensenyança fou Lorenzo Luzuriaga, alumne de la "Institución" i deixeble de Giner i Cossio

Els primers treballs de Luzuriaga que s'ocupen d'aquesta qüestió. aparegueren al 1914 a la revista "La escuela moderna" i al "Boletín de la Inspección de primera enseñanza", estudis que quedaven més complets i especificats al llibre "La escuela única" publicat al 1922. Luzuriaga continuà la seva tasca divulgadora en pro de l'escola única escrivint i donant a la llum diversos articles sobre aquest tema; a tot això, cal sumar-hi el treball de divulgació de "Revista de Pedagogía" dirigida pel propi Luzuriaga i en la qual hom posava a l'abast dels professionals de l'ensenyament i dels interessats en els problemes educatius, les peculiaritats polítiques i pedagògiques del nou moviment que s'estenia arreu d'Europa.

El P.S.O.E. fou, també, una dels grups polítics que s'interessaren pel problema de l'escola única i abogaren per la seva implantació, a través, principalment, de la "Escuela Nueva" fundada per Núñez de Arce el 1912. El grup de la "Escuela Nueva" redactà les "Bases per a un programa de Instrucción Pública" presentades com a ponència d'educació al Congrés del Partit Socialista del 1918, celebrat a Madrid, on s'elaborà el programa síria d'aquest partit; aquestes bases constitueixen, de fet, el primer pla polític per a una formulació de l'escola única a Espanya.⁽¹²⁾

L'escola única a Catalunya abans del 1931. Per polítics i diverses raons, l'escola única no guadi de gran predicament a Catalunya, durant el període anterior a la proclamació de la III República. Els moviments esborradors catalans i fins i tot els més grups més radicals no inclouen en llurs programes la implantació de l'escola única.

La causa fonamental del marginament de l'escola única quedi fora d'alguna, si tenim en compte les circumstàncies polítiques dels períodes 1913-23, quan la política cultural catalana estava a les mans dels grups conservadors encapçalats per la "Lliga Regionalista"

els quals eren caselles declarats de la major part dels excentrics i col·leccions implícites en el moviment de l'Escola Nova.

Per altra banda, ^{cal no} ~~no~~ oblidar el desenvolupament constant i creixent de l'ensenyament oficial, caracteritzat de la total inoperància de l'organització de l'ensenyament estatal espanyol, deslliada totalment de les necessitats educatives de la població escolar espanyola, especialment si tenim en compte que per a la majoria la implantació de l'Escola Nova comportaria l'estatificació total de l'ensenyament.

Parlant d'aquesta temàtica seria de recordar, el sistema d'ensenyament reconstruït per J. H. Padley, col·laborador de Padell, fundador i director del Col·legi Pedagog de Ginebra, amb el treball "Education after the war" reconstruït per l'Escola Nova, i relacionat-se el sistema d'educació britànic i el sistema de la primera guerra mundial, concretava el projecte:

1) - Implantació d'un sistema nacional complet d'educació per a tots els nens i nenes de l'Est.

a) - Abans dels 7 anys, escoles elementals en el context de tota la infantia, les quals s'organitzen, de manera, que els nens i nenes puguin jugar.

b) - Dels 7 als 14 anys, escoles elementals per a tots els nens i nenes de l'Escola Nova, de manera de guanyar-se la vida i un treball real; del 7 als 14 anys per als nens i nenes de l'Escola Nova i dels 14 als 16 anys, fins al final de l'ensenyament secundari i fins a la Universitat.

c) - Escoles de perfeccionament obligatòria dels 14 als 16 anys, per als alumnes interessats al treball productiu, els quals podrien ^{de} tenir treball i escola amb el ^xhorari que requereixen per a cada part del dia per a tenir el temps lliure i escola secundària de cultura general fins als 16 anys i centres d'ensenyament terciari de

regress en concepció que s'afegia a les tendències benifícies dels
 els dos moviments, el fet era cert, per als estudiants, no ho afegia
 integrant al món del treball.

d) Universitat dels la nysa en sentit, a l'absent de tota, cercar que
 en deiri lloc per a institucions concepció per a l'edifici i de l'edifici i
 per les antiques "publics schools" per a l'edifici i per a l'edifici social
 d'edifici.

II) L'aspecte individual de l'educació havia de tenir en compte:

a) L'educació física: desenvolupament general i suavitat i cura
 dels defectes corporals congènits, a base de donar gran importància
 a la dansa i als jocs.

b) L'educació intel·lectual: a l'escola elemental s'hi ha de
 adquirir coneixements, mitjans per a desenvolupar l'expressió i desenvol-
 lant els propis interessos; al segon ensenyament, desenvolupant d'un
 extens rang d'interessos, adquisició de coneixements i desenvolupa-
 ment de les actituds.

c) L'educació cívica: conceptes de benestar social i servei a la co-
 munitat; exercici de l'autogovern.

III) Com a conclusió, la finalitat del procés educatiu havia de circums-
 criure's als següents punts:

a) Desenvolupar la iniciativa i la imaginació de l'escolars.

b) Atorgar la deguda importància al món ambiental i a les motiva-
 cions.

c) Facilitar el cultiu intens de la intel·ligència i el caràcter,
 qualitats imprescindibles per a la gestació d'un món nou.

Aquesta concepció de l'organització escolar, està molt en con-
 sonància, al ~~meu~~ ^{meu} entendre, amb l'ideari educatiu del moviment re-
 novador català que es desenvolupa en el període 1914-1924, així, doncs
 es pot totalment normal la col·lecció catalana el 1924 entre la redac-

ció de "Revista de Pedagogia" de Madrid, dirigida per Torrenza Lizarriaga i introduïdor del moviment de l'Escola Única a Espanya i el grup pedagògic del "Pau i Treva de la Vostre" del Consell de Pedagogia de la Francofonia; la revista catalana manifestava, aleshores, certes reticències envers el corrent d'unificació escolar a nivell estructural, promogut per diversos partits i moviments de centre progressista. (13)

Aquesta recela envers l'Escola Única, no s'observava només entre les files conservadores. El moviment obrer català, majoritàriament anarcuista, es mostrava, també, probablement per convicció ideològica i doctrinal, totalment contrari a un tipus d'organització escolar que, almenys a primer cop d'ull, donava la impressió d'haver d'atorgar importància preferent a l'ensenyament desenvolupant de l'íntel·lecte, o com a mínim als programes de caràcter públic.

No entra en els límits d'aquest treball, l'estudi de l'evolució dels partits socialistes a Catalunya o de les delegacions del P.S.O.E., els que si ~~ens~~ interessa en aquest moment és consignar l'escassa importància d'aquest corrent polític, almenys amb anterioritat al període de la Dictadura de Primo de Rivera, fet que sembla explicar la poca importància adquirida a Catalunya pel moviment educatiu de l'Escola Unificada.

Durant l'època de la Dictadura, l'Escola Única ^{s'ha} ~~est~~ de creure que devia guanyar adeptes, almenys en alguns medis probablement claudicants, gràcies sobretot a l'afiançament, encara que minoritari, dels corrents marxistes autòctons. Sense aquesta suposada base, ens seria francament difícil explicar el canvi radical experimentat a Catalunya envers el moviment de l'Escola Única, d'entà de la instrucció de la III República, època en la qual el Principat es col·locarà a l'avantguarda espanyola de l'ensament corrent educatiu; la preponderància d'aquest corrent a nivell polític, es faria visible a

positiu del 1934 i obvi durant la guerra civil, gràcies al D.F.U., organisme que reflectí l'únic pla d'ensenyament^{curricular} amb caràcter oficial, basat, sobretot, en l'ideari i les concepcions de l'escola unificada.

L'escola unificada a Catalunya durant la República. - Abans de dir res més, caldria fer un breu resum respecte les diferències entre escola única i escola unificada, ~~termes~~ utilitzats, generalment, com a sinònims. Tant a l'escola alemanya, com a el moviment iniciat a la Unió Soviètica el 1917, el terme escola única va implicar una escola estatal, almenys d'una forma total, ~~perquè~~ el control i funcionament de l'escola corresponia a les organitzacions de base o al Soviet, l'Estat devia limitar-se simplement a programar i fer efectiu el desenvolupament de la infraestructura cultural i vetllar per la veritable igualtat d'oportunitats, però malgrat tot els partits comunistes organitzats i bé que alguns contribuïssin, creien o volien fer creure que l'escola única constituïa simplement l'estatificació total de l'ensenyament i el consegüent uniformisme escolar. A causa d'això i més que res com a defensa, s'aniria generalitzant en la literatura escolar dels partits progressistes, la denominació escola unificada per a donar-li el sentit primigeni d'organicitat, igualtat d'oportunitats i llibertat per al desenvolupament racional i harmònic de l'infant.

La instauració del nou règim republicà, significava una esperança per als moviments progressistes, els partits republicans estaven històricament vinculats als moviments que preconitzaven la democratització de l'ensenyament i bé que, en alguns casos, aquells que propugnaven la implantació d'un sistema escolar basat en l'escola unificada.

Els ideals bàsics de l'escola republicana quedaven resumits, a nivell teòric, en dos punts: escola laica i escola única. En realitat,

tat, es tractava d'una redundància, ^{car} ~~doncs~~ la major part dels teòrics consideraven el llatíisme escolar, com a implícit en l'esquema de l'escola única i no era solament l'escola laica que formava part del sistema, sinó, també, la coeducació i fins i tot la utilització de la llengua catalana, com a vehicle d'escolarització, com s'especifica en l'apartat 3 del programa escolar del Partit Comunista de la Unió Soviètica per ^{inserto} ~~el mateix~~ a la nota 2 d'aquest capítol.

Que ja ho sigui, en sentit més ampli, l'escola laica i l'escola única, formava part del corpus legal republicà, tal com s'especificava a l'article 13 de la Constitució Republicana i l'article 11 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya. (14)

En el cas de l'escola unificada, els legisladors no donaven cap signe de preocupació, excepte a l'aplicació pràctica dels seus principis. Doncs la impressió, reforçada per les ombres dels inicis, que els dirigents republicans del període 1931-32 no pensaven altra cosa que satisfer les demandes dels seus electors, a base de formular una ideologia més aviat hipotètica; de fet, els republicans catalans eren la tònica dels altres governs de centre progressista dels països occidentals, que quan es tracta de la constitució l'ensenyament no ^{van} ~~se'n~~ anir més enllà de les formulacions purament tècniques.

Val la pena recordar que quan s'el·lectava l'actant de la nova Constitució, Lorenzo Luquiaga que havia presentat el "Concejo de Instrucción Pública" del qual formava part, una Banca per a la reforma de l'ensenyament, es queixava que en el moment de la redacció del projecte, s'havia desvirtuat completament el concepte d'escola única. (15).

Generalment, i durant el període 1931-36, calvet a l'opinió del ~~hish~~ negre que veia tota una gran carrera, ben definida, principal-

ment, en la popularització de l'ensenyança, però en canvi es parlava
 menys de la implantació de l'escola unificada. Mentat en compte,
 l'endarreriment de l'ensenyament català, és fàcil comprendre la po-
 sició dels dirigents republicans, que ~~dessegueren~~^{afirmaven} l'escola única com
 un ideal futur, més que no pas com una realitat immediata. La princi-
 pal preocupació dels lectors de la "Ley de Escuelas", ~~se centrava~~^{ja ho apuntava} al capítol
 anterior, quedava centrada en l'extirpació de l'antiquisme i en
 l'escolarització total i completa de les futures generacions, com a
 mínim, a nivell primari. En aquest projecte d'ensenyament, no hi figu-
 rava, almenys de moment, la implantació de l'escola única i sub grou-
 feines el laïcisme escolar; el ^{pes} específic de l'ensenyament públic
 català, condicionava, en gran part, la política reformista repu-
 blicana.

Segons els teòrics i propagandistes, de l'escola unificada
 devia representar una reacció contra l'uniformisme, però de moment la
 cosa no passava d'una tímida descentralització dels òrgans escolar de
 decisió. (16) Els intents per adquirir l'estructura educativa catala-
 na als projectes pràctics i ideològics de l'escola unificada foren
 doncs, més aviat nuls en el transcurs dels primers anys de la jove
 República. ~~El primer envi~~

El primer, i probablement l'únic, canvi legal d'una certa tras-
 cendència es produí com a conseqüència del Decret del 9 de desem-
 bre de 1932, referent a la "Ley de Bases para la enseñanza primaria"
 i la "Ley de Bases para la enseñanza secundaria" presentada a les
 Corts el 9 de març de 1933 i en els quals quedava fixat un nou orga-
 nisme escolar que afectava, principalment, l'ensenyament primari,
 la qual es distribuïa d'acord amb els següents eixos.

De 0 a 5 anys: escola maternal. La República confirmava legal-
 ment, per primera vegada en la nostra història escolar, la necessitat
 de l'educació durant els primers anys de la vida de l'infant, seguint

les pautes traçades per la psicologia infantil.

De 5 a 8 anys, escoles de pàrvuls d'acord, també amb les etapes evolutives de l'infant enunciades pels psicòlegs.

El darrer cicle estava comprès entre les edats de 8 a 14 anys.

Ni en el Decret esmentat ni a les Bases, s'especificava res de nou en relació al cicle de l'ensenyament burgès tradicional, el batxillerat, doncs, continuava començant als 10 anys i es concebia, igual que abans, com a fase preparatòria per a l'ingrés a la universitat, sense sortides pròpies i constituïnt, com sempre, el factor determinant d'una educació diferenciada.

Malgrat tot, amb la nova organització que no arribà a funcionar, ^{perquè} ~~doncs~~ les lleis de Bases foren anul·lades a conseqüència de la dissolució de les Corts, ~~que~~ ^{el} d'octubre de 1933) hom pretenia instaurar una certa continuïtat entre els diversos graus de l'ensenyament; amb anterioritat a la fixació d'aquestes normes s'havia autoritzat als ~~cl~~laustres dels Instituts, per a que poguessin acollir-se al règim del "Instituto Escuela" de Madrid; ^{aquest règim} ~~que~~ fixava que abans de començar l'ensenyament secundari els alumnes havien d'aprovar un cicle preparatori que començava als 8 anys. Com podem veure i encara que de moment no es passava del camp experimental, hom cercava un punt de convergència entre les dues estructures paral·leles, centrat a l'edat de 8 anys, amb el qual ~~hom~~ ^{es} facilitava la instauració d'una escola bàsica mínima de 3 anys, tal com ja s'havia propugnat ^a Alemanya l'any 1887.

Tot i mantenint l'estructura decimonònica, la República canvià radicalment el caràcter de l'ensenyament; ~~a-amb~~ ^a a nivell primari, hom aconseguia una certa popularització de l'ensenyança i una presa de consciència de la problemàtica educativa i en el sector secundari es produïen canvis substancials de tipus quantitatiu i quali-

tatiu.

L'augment gradual de l'ensenyament públic durant l'època 1931-36, poc perceptible des del punt de vista percentual, no significava, ni molt menys, que els governants republicans s'haguessin proposat l'estatificació o socialització dels diferents graus de l'ensenyança, ni que hom encetes una política per a implantar l'escola unificada, malgrat tot la iniciativa privada, àdhuc la no religiosa, força important a les zones urbanes catalanes d'estructura industrial, no veïem amb massa bons ulls l'augment numèric de les escoles dependents de l'Estat o d'altres organismes públics. La convocatòria del Congrés del Magisteri Particular, celebrat a Barcelona l'any 1932, ^{paleja} ~~reflexa~~ aquesta preocupació com ens mostren les paraules de Marcel·lí Domingo intentant tranquil·litzar, almenys a curt termini, els mestres privats.(17)

Partint, doncs, de la premissa que l'escola unificada, a manca, probablement, de condicions per al seu desenvolupament, no sortí, durant aquests anys, del camp específicament ideològic, intentaré resumir breument les posicions adoptades pels diferents grups polítics, especialment les dels sectors més influents de l'Església catalana i les dels grups més dinàmics del republicanisme català, els quals conferien un valor extraordinari al nou sistema escolar.

Des d'un angle teòric, els propagandistes espanyols de l'escola unificada s'inserien, en línies generals, al corrent francès i potser a mesura que avançaven els anys es començava a notar una certa influència de l'escola soviètica, ^{penso, fonamentalment, en} ~~en referència a~~ l'organització estaliniana que anava construint l'ideari anti-autoritari dels primers temps de la Revolució, organització que intentava conjuguar escola única i socialització de l'ensenyança, o potser més ben dit, estatificació educativa. Aquesta mínima influència dels corrents estalinians o del moviment francès de signe radical-socialista, supe-

rior, evidentment, a l'exercida per les concepcions de l'escola única alemanya i soviètica dels primers anys, no justificava, ni de bon troç, l'atac dels enemics de la República que basaven~~al~~lurs crítiques en el fet que l'escola única presuposava monopoli estatal i que hom no aspirava a altra cosa que forjar uns futurs ciutadans que responguessin a unes característiques pre-establertes per l'Estat.(18)

Aquestes crítiques resultaven un xic de fora de to, però no ens han d'estànyar ^{de fet} perquè seguien la tònica dels partits dretans dels diversos països europeus; aquestes crítiques perdien tota la seva força, ja que la República havia estat el primer govern espanyol que es proposava, si més no a nivell oficial, una ferma lluita contra l'uniformisme escolar espanyol, que fins aleshores, llevat d'honroses excepcions, havia menyspreuat totalment la pluri-realitat social, geogràfica i lingüística espanyola. No ens hem paè d'enganyar, és molt possible que la República s'encaminés, en certa manera, vers la instauració d'un nou dogmatisme escolar, però, sempre, molt més dúctil que no pas la concepció de l'escola tradicional espanyola, autoritària, disciplinària i amb uns pressuposits ideològics històricament periclitats, ideari que havia informat la vida de la major part dels centres educatius espanyols públics i privats dels diversos graus de l'ensenyança.

El Dr. Carles Cardó a la línia del pensament del bisbe Torras, atacava, també, l'escola única partint, però, d'una perspectiva sociològica. D'acord amb l'argumentació del fundador de "La Paraula Cristiana", la nova organització educativa esdevenia, tot i que pugui semblar una paradoxa, classista, doncs col·locava als alumnes provinents de les famílies benestants amb situació de privilegi envers els fills de les classes humils, fet que es feia més perceptible en el moment de la selecció.

" L'escola única presuposant-la gratuïta, realitzaria la paradoxa d'agreujar la posició dels humils, privilegiant la dels poderosos,

puix aquests que no haurien de pagar als mestres oficials, com ho fan amb els lliures que trien, podrien esmerçar aquestes despeses en mentors domiciliaris que intensificarien la cultura dels benestants i els col·locaria en situació de privilegi davant la selecció." (19)

El sofisme del Dr. Cardó no sembla massa vàlid per moltes i variades causes, tot i que no deixa de tenir la seva part de raó; en primer lloc, comptant amb els condicionants històrics de l'ensenyament espanyol, ens dona la impressió que parlar, a l'any 1933, de privilegis enfront de la selecció resulta quelcom demagògic; per un altre cantó, sembla discutible el que afirma el Dr. Cardó respecte als professors particulars, almenys a nivell de bondat pedagògica.

Tot i amb això, no neguem pas que existeixi un fons de veritat en l'argument del Dr. Cardó, ^{perquè} ~~doncs~~ sembla evident que en els països on s'haⁿ aplicat els postulats de l'escola unificada, l'ambient social i familiar ha jugat, en general, un paper determinant a l'hora de la selecció dels més aptes, amb això no pretenem ni tan sols insinuar que aquest sistema no sigui més democràtic que l'escola tradicional, però sí que val la pena indicar que els teòrics alemanys i soviètics d'avanzada creien que ^{amb} la reforma escolar ^{no n'hi havia prou} ~~s'hi havia de llegir~~ ^{lia potencier} un canvi substancial en l'estructura familiar, totalment imprestendible per a reeixir en la democratització; aquesta darrera reforma, però, no s'arribà a proposar mai seriosament a Catalunya.

En relació al problema plantejat per la selecció, els partits conservadors, criticaven el sistema propugnat pels partits republicans sota dos angles.

Primerament a causa que el'aplicació del nou sistema plantejava serioses dificultats d'ordre pràctic, sobretot en el moment de la selecció ja que " . . . per acurada que sigui . . . crea la casta dels ^{rebutjats} ~~privilegiats~~, dels penjats a mig camí i dels privilegiats. Els primers destinats al treball mecànic, com si fos un càstig envilidor,

davallaran a la condició d'esclaus." (20)

Per altra banda, hom insistia, també, respecte els perills que podia presentar l'escola única, si ^{se} seguia la política d'anivellar per baix, amb el quals se'n ressentiria el nivell de coneixements dels més dotats.

" Si la selecció es fa anivellant per baix, vindrà la hipertrofia d'intel.lectuals i tècnics, privant als manuals capacitats directives i reivindicadores dels seus drets. Alhora desapareixerà la classe mitjana, mervi de l'Estat segons Taine." (21)

Si analitzem sòmerament les observacions dels grups contraris a l'aplicació de l'escola unificada, amb coordenades actuals, ens adonarem fàcilment que els perills apuntats aleshores, persisteixen, en la seva majoria, a les modernes societats neocapitalistes, tot i no haver adoptat el sistema de l'escola unificada. Tots sabem que en els països on s'aplica la selecció d'aptituds, amb la inclusió de la U.R.S.S. i les democràcies populars, els condicionants socials i familiars juguen un paper primordial a l'hora de la selecció; ^{malgrat tot,} però, el sistema s'ha generalitzat.

La igualtat d'oportunitats, condició sine qua non de l'escola única no estava massa ben vista per les forces de l'Antic Règim, les quals justificaven la discriminació social, basant-se en les dificultats pràctiques que presentava l'aplicació del nou sistema. Tot i que existia durant la República, un clima més favorable al canvi social que no pas en èpoques anteriors, la integració dels diversos grups socials per mitjà de l'educació resultava molt problemàtica, sobretot si pensem en l'extrema resistència de les classes privilegiades, a enviar llurs fills a les mateixes escoles que els infants d'altres grups socials menys afavorits; la barreja social era de fet un tabú.

D. Rufino Blanco, un dels grans apòstols de l'escola tradició-

nal espanyola, puntal teòric, en el món escolar, de l'Estat sorgit després de la guerra civil, resumia, poc abans de la instauració de la República, els prejudicis que s'oposaven al desenvolupament de l'escola única a Espanya, concretant-los, per un cantó, en factors d'índole psico-didàctica i per un altre en condicionants específicament socials.

" Contra la escuela única se ponen varias razones. La primera es psicológico-didáctica. Es un hecho comprobado que los niños de distintas clases sociales traen a la escuela elemental muy diferentes aptitudes espirituales, diversas ideas, afectos, expedición en la manifestación de conceptos. Estudios experimentales en diversas naciones han demostrado, al decir de Neumann . . . el extraordinario influjo del medio y particularmente del estado social de los padres, en el talento de los niños, de modo que los de las clases superiores se adelantan a los demás en año y medio y dos; con que si les obligamos a frecuentar la escuela elemental común para todos, habremos de dejar que se retrasen todo este tiempo en su desarrollo intelectual. Esto, empero, no es un argumento en principio, contra la escuela única, pues la experiencia sólo comprueba aquella superioridad en el estado actual, pero no demuestra que siempre haya de continuar así, ni que sea imposible llegar al nivel común. Lo que si manifiesta es el cúmulo de dificultades sociales de la escuela y la circunspección con que es necesario proceder.

La segunda dificultad que contra la escuela única proponen algunos, es la repugnancia de los padres a llevar sus hijos a una escuela donde nada pueden aprender con el trato de ruines descamisados. El número de los mal educados es mayor y por ende ejerce más influjo: fuera de que los niños con mayor facilidad imitan lo malo que lo bueno . . . " (22)

La pretesa dificultat psico-didàctica, difícilment justificable

no és un pensament exclusiu dels grups=conservadors d'aleshores, ja que avui dia continua essent un argument corrent per a intentar justificar el classisme escolar, corrent molt freqüent a casa nostra. Coneixem per pròpia experiència que a Barcelona ciutat i altres llocs de Catalunya, existeix més d'una escola, d'aquestes que podriem anomenar super-classistes, que intenta daurar la píndola de la segregació social, basant-se en condicions paral·leles. Hom diu que es tracta més que res d'evitar els traumes psíquics que comportaria aquesta integració escolar, no solament entre les infants de les classes posseïdores, sinó, també, dels que pertanyen a famílies humils; aquest és, almenys, l'argument dels responsables d'aquests centres educatius. (23)

La segona dificultat afegida per Rufino Blanco, no es presenta actualment d'una forma tan descarnada, però la frase dels pares, "intentem que no es barregin amb segons qui" referint-se a l'escola de llurs fills, és ben vigent encara.

Finalment i referint-nos als grups de filiació dretana, voldria significar que la dreta parlamentària representada per la "Lliga Catalana" en el seu afany de promoure un partit d'entrista segons mòduls europeus, intentava adequar el seu programa al moment republicà, adoptant una postura més liberal que els grups conservadors clàssics. La Lliga en alguns punts i concretament a la política educativa, se situava a nivell possibilista i no massa lluny de les coordenades dels grups republicans que orientaven la política educativa, durant el període 1931-33.

El servei de la cultura, no com a monopoli sinó com a funció tutelar del progrés i estabilitat social, és obligació d'Estat tot el que no sigui degudament atès per altres iniciatives o actuacions públiques o privades.

L'Estat ha d'assegurar i exigir la deguda competència en tot el personal públic i privat.

La llibertat d'ensenyament és indispensable a Espanya per raons de fet i realitat socials; pràcticament apareix com a recurs per a suplir les deficiències econòmiques i morals de l'Estat.

Tota activitat de l'Estat en matèria d'educació ha de tenir un sentit orgànic." (24)

Com haveu pogut observar les crítiques a l'escola unificada, amagaven un substracte social, més o menys disfressat, segons els casos. Aquestes consideracions, però, acabaren influenciant les formulacions dels teòrics catalans partidaris del nou sistema escolar, si més no, pel que fa a la qüestió semàntica ja apuntada de la utilització del terme escola unificada; calia defensar-se, doncs, de les acusacions d'uniformisme que es podien derivar del concepte escola única, quelcom confusionari.

Cal ~~hem de~~ considerar que el pensament dels grups republicans, queda molt ben ^{explicat} ~~reflexat~~ a les conclusions de la "Conversa Pedagògica de l'Escola d'Estiu del 1934", dedicada a "L'escola unificada. Mitjans per a establir-la", text que ^{reproduceixo} ~~reproduïa~~ dels Documents Escolars integrant al capítol B. Tot i que recomanem la lectura d'aquest Document, molt clar i concís per cert, ~~em~~ ^{ens} dóna la impressió que val la pena resumir breument els trets més característics del Document esmentat, que constituí un dels precedents teòrics que exercí major influència en el moment de redactar el projecte del C.F.N.U., del qual ^{en parlaré} ~~ens fem ressó~~ un xic més endavant.

Respecte a les qüestions d'igualtatisme el Document era ben explícit.

" 2 . . e) L'escola Unificada no vol pas dir uniformada, Escola igualitària. L'Escola Unificada podrà admetre diversos procediments, horaris i maneres especials de fer i ensenyar; però ha d'exigir l'enquadrament de totes les activitats docents i escolars dintre d'un mateix sistema, que obeeixi a uns principis. L'Escola Unificada suposa una continuïtat docent i escolar; però el pas de la primera a la segona

infància; l'entrada a la pubertat; el pas de l'adolescència a la joventut, obeeixen a unes característiques biològiques i psíquiques que reclamen uns procediments i uns mètodes adients a cadascuna de les etapes escolars"(25)

Aquests principis, als quals s'hi afegia, la gratuïtat, organicitat, agermanament entre la ciència i la tècnica amb les disciplines humanistes, etc, s'havien de materialitzar d'una forma gradual i seguint un pla preconcebut fixant de moment en 20 anys, amb unes etapes intermitges que tenien uns objectius determinats: l'aspiració es concretava en els aspectes següents:

Totes les poblacions catalanes comptarien amb una institució educativa primària completa i a les ciutats de més de 5.000 habitants hi hauria a més una institució escolar secundària clàssica, professional i tècnica completes.

Els cicles primari i secundari que havien de durar fins als 18 anys eren obligatoris per a tots els estudiants. L'organigrama escolar no queda massa definit en el Document, però podem dir que responia, en línies generals, al següent criteri:

Ensenyament primari bàsic i comú fins als 14 anys.

Ensenyament secundari bàsic i diversificat segons les aptituds, fins als 18 anys.

Ensenyament universitari o superior reservat exclusivament per als més dotats intel·lectualment.

S'afirmava, també, que els docents dels diversos graus de l'ensenyança devien cursar llurs estudis a la Universitat i que tots ells devien professar, durant un temps més o menys llarg, a les escoles elementals.

Aquestes bases constituïen el canemàs d'aquestes conclusions i es discutiren en assemblea dos mesos abans dels fets del 6 d'octubre, és comprensible, doncs, que les recomanacions formulades quedessin to-

talment en suspens, pensem que a l'any següent la pròpia "Escola d'Estiu" prenia un caràcter eminentment pedagògic, hom desterrava momentàniament les motivacions socio-polítiques que havien jugat un paper fonamental a les tres edicions anteriors.

Després del triomf del Front Popular, a les eleccions de febrer de 1936, les condicions polítiques afavorien més que mai la implantació i discussió de les concepcions de l'escola unificada, amb el qual aquest sistema d'ensenyança entrava, una altra vegada, en els càlculs programàtics dels dirigents republicans.

Com ja hem vist anteriorment l'escola unificada no adquiriria, però, un caràcter legal fins a la guerra civil i amb motiu de l'aprovació del "Projecte d'Ensenyament de l'Escola Nova Unificada". Aquest programa educatiu era molt més explícit que les conclusions de l'"Escola d'Estiu" del 1934, suara esmentades; ^{faig referència} ~~no referim~~ específicament a l'escola unificada, ^{car} ~~doncs~~ el Projecte esmentat era molt més ampli, ^{pensem} ~~ja~~ que s'ocupava, a més, de laïcisme escolar, coeducació, bilingüisme, qüestions pedagògiques i didàctiques, etc.

En el camp de l'escola unificada pròpiament dita, és a dir els problemes d'organització educativa, cicles i selecció d'aptituds, el mencionat Projecte constitueix, a ben segur, el compendi més acabat d'entre els programes que s'han elaborat a Espanya en relació a l'escola unificada, i, a més, una de les màximes aportacions teòriques espanyoles en el terreny de l'educació.

Segons s'afirmava al començament de l'estudi del plà, aquest es basava fonamentalment en les tres premisses següents:

1ª L'Ensenyament comença bell punt neix l'infant, i, sense solució de continuïtat, segueix fins a la total formació, tècnica i espiritual de l'home.

2ª Es obligatòria la convivència d'uns i altres, sense distinció de procedència ni de finalitat (Grups)

3ª La selecció ulterior es farà a base de factors netament individuals (intel·ligència i voluntat). (26)

No entrem en detalls sobre les característiques de cadascun dels cicles, que constitueixen la base de l'organigrama estructural del plà, doncs ens fa la impressió que la divisió queda suficientment clara en el gràfic que adjuntem. (27) Només ~~volem~~ ^{volem} remarcar que segons les pròpies afirmacions dels redactors del Projecte, els cicles s'adoptaven simplement ~~en lloc~~ ^{per} a delimitar uns camps, ~~perquè~~ els propis formuladors del plà no combregaven totalment amb el sistema cíclic.

" En començar els "cicles", volem aclarir que aquesta denominació no implica un entusiasme pel conegut "plà cíclic", procediment pedagògic que no ens sembla pas l'ideal. Per això volem precisar el sentit just d'aquesta denominació. En dir primer cicle, segon cicle, etc. no pretenem altra cosa que dividir les matèries bàsiques en graus, ajustats als procés evolutiu de l'infant." (28)

Com podeu observar a l'organigrama, hom preveia els reciclatjes per a evitar els errors de l'orientació en els primers cicles de l'ensenyança. Segons s'afirmava en el projecte, el problema fonamental de la selecció primària era la selecció i educació de nens anormals. La selecció en el grau elemental es recolzava en dos aspectes:

1er. En el paralelisme entre l'evolució dels cicles escolars i l'edat dels nois.

2on. En la rotació dels professors primaris, de forma tal que els alumnes tinguin el mateix mestre des del primer cicle fins al darrer." (29)

A mesura que augmentava l'edat de l'alumne, la selecció esdevenia més delicada, especialment quan es tractava de passar de l'ensenyament secundari al superior. Tot i que no s'especificaven les solucions a adoptar, en línies generals, resultaven molt elàstiques, d'acord amb

una serie de garanties fonamentades en les següents premisses:

" 1ª Aportació individual. En fer sortir - l'alumne - als divuit anys com a mínim del Politècnic Bàsic, garantint l'eficàcia de l'aportació personal.

2ª L'estudi ciclitzat facilita dades al Psicotècnic quant a l'evolució i especialització.

3ª Per a algunes modalitats d'Escoles ens sembla molt més útil l'establiment de "Cursos reactius" (30)

El reactiu és un professor o professors forasters que conviuen durant uns deu o quinze dies, humanament i professionalment, amb els alumnes. Durant aquest temps, els professors titulats observen, doncs aquests a la vista de l'experiència i previa consulta amb els mestres visitants, dictaminen la selecció definitiva.

Resumits molt breument els aspectes del pla relacionats amb l'escola unificada, cal puntualitzar que el pla del C.F.N.U, com ja ^{assenya} ~~apareix~~ ^{lo} ~~ben~~ en altres capítols, no era altra cosa que un projecte; necessitava, doncs, la promulgació dels Decrets corresponents per a que el programa esdevingués una realitat concreta, no és estrany per tant que en les difícils condicions de la guerra l'obra del C.F.N.U quedés circumscrip^{ta} al camp de l'educació elemental; ^{el capítol XXVI, estudia} ~~com ja s'explica en el~~ ^{res més detalladament aquesta qüestió.}

^{el capítol XXVI,} Cal tenir present el problema de la dualitat de poder, ^{estudiat} ~~hem d'insistir novament en el fet de la dualitat de poder,~~ el qual impossibilitava la materialització del pla. El batxillerat es continuà cursant a Catalunya d'acord amb la vella estructura decimonòmica i sota la dependència dels organismes escolars del Govern Central. El govern de la República i la Generalitat no seguien el mateix camí, com mostra clarament el Decret del 21 de novembre de 1936, dictat, precisament, quan el Govern es trobava a Barcelona, segons el qual es creava un batxillerat abreujat per a treballadors en edats compreses entre els quinze i els trenta cinc anys, probablement molt

interessant, però gens d'acord amb l'esperit de l'escola unificada i el pla del C.F.N.U. Per altra banda, durant els anys de guerra els Instituts de segona ensenyança de Catalunya, amb l'excepció dels "Institut Escola", no canviaren pràcticament gens, com ja indicàvem al capítol XVI, a l'estudiar l'ensenyament secundari en el transcurs del període republicà.

NOTES CAPITOL XX

1) El títol que encapçala aquest capítol, potser no correspon exactament a la realitat històrica, ^{car ho} ~~sempre~~ utilitza generalment a Espanya, la denominació d'escola única, ^{tenint en compte que centro aquest treball} ~~però ja que sempre s'utilitza~~ a Catalunya, hem preferit designar aquest capítol amb el terme escola unificada, que adquirí gran predicament al nostre país, durant el període 1931-38. Així, doncs, a l'estudiar l'evolució d'aquest sistema escolar a l'època anterior a la III^a República, utilitzem sempre el concepte escola única, ^{car} ~~doncs~~ el de l'escola unificada es desenvolupa durant el període 1931-38 i com a defensa del unitarisme, implícit, almenys a judici dels partits conservadors i reaccionaris, en el terme escola única.

A l'estudiar l'evolució, durant la República, de l'escola unificada, terme que comencem a utilitzar, però no sempre, a partir del 1931, intentaré explicar, sinó les diferències entre ambdós conceptes, el ^{meu} ~~nostre~~ entendre molt similars, almenys el substrat polític i ideològic que podria implicar la utilització d'aquests termes.

2) Excerpt de: - Albert Soboul. La Révolution Française. De la Montagne à Prussie. París 1962. pag. 12.

3) Sobre el caràcter reformista de la política de la social-democràcia alemanya, ^{ben clar} ~~perllorad~~ en el compromís amb els partits de centre i centre-dreta, del qual n'és un màxim exponent la Constitució de Weimar i més concretament els articles del 146 al 149 pel que fa referència a la qüestió escolar, podeu consultar els comentaris i textos de:

- Daniel Lindenberg. L'international communiste et l'école de classe. Préfati de Nicolas Poulantzas. París 1972. Le parti communiste allemand contre l'école de classe. pages 146-267

4) Les diferències teòriques entre l'escola del treball soviètica i

alemanys eren més aviat de matís i condicionats per la tendència escolar revolucionària pròpia, en canvi les diferències pràctiques, almenys de aquesta època, eren molt més conseqüents a causa, fonamentalment de les diferències polítiques entre el Reich alemany i la República Soviètica.

5) Sobre el procés del moviment francès de l'escola única, que no semblava seguir cap avens positiu durant aquesta època, ni tan sols en el període comprès entre les eleccions del 11 de maig de 1924 que donaven majoria parlamentària als partits d'extrema representació (el partit radical, radical-socialista i socialista i el 16 d'abril de 1925 data en la qual el ministre Mandat es veia obligat a dimidir, podem concloure:

- Daniel Lindenberg. L'international communiste . . . opus citat. Le front culturel rouge.-Un mythe reformiste: l'école unique- (reproducció d'un article d'F. Cheuvelon, publicat el novembre de 1927) page 72-91.

6) No fa difícil definir amb quatre ~~principals~~ ^{principals} el caràcter de l'escola única del treball soviètic, ~~inserto~~, però, l'apartat 3 del programa del Partit Comunista de la Unió Soviètica del VIII Congrés celebrat al març del 1918, molt representatiu per eort.

3.-"Aplicació integral dels principis de l'escola única del treball, a base de la utilització de la llengua materna com a llengua d'escolariització i amb desenvolupament comú per a ambdós sexes. Aquesta escola única serà absolutament laica, és a dir lliure de tota influència religiosa i deurà establir un estret lligam amb el treball socialment productiu i preparar en tots els camps, el desenvolupament dels membres de la societat comunista."

- Treçut de la versió francesa reproduïda a - Daniel Lindenberg. L'international communiste . . . opus citat. pag. 303.

7) Cf.- "El Regenerador Català". nº 35. Barcelona, 3 de març de 1924.

pag. 5. Una escola popular. Manifestació de simpatia a Marcel·lí Domínguez. Extracte del Parlament de Barcelona. No s'ha celebrat el cinquè curs de Barcelona el 5 de març de 1934.

8) No tenim prou dades a la mà per a donar uns xifres més o menys pròxims a la realitat, cosa que estranya, ~~per~~ ^{per} encara avui dia, són molt poca els estudis que ens donen una composició social fiable, respecte als diversos tipus d'escola que existeixen als nostres dies.

9) Cf. Capítol XVI pag. 117-118.

10) Als Països americans desenvolupats i la U.R.S.S. hom ha pogut crear una estructura educativa moderna, perquè per distintes causes, molt diferents segons els països, la tradició escolar jugava un paper menys important que a França, Alemanya, Itàlia o a la mateixa Espanya, per exemple.

11) Copiet de "Revista de Educació". Barcelona, abril de 1911, nº 4 pag. 211.

12) Transcripció alguns paràgrafs de l'obra citada, tot i el seu caràcter fragmentari i la limitació implícita a els textos d'un programa polític de caràcter general; en íria, doncs, que són prou orientatives per a fer-vos càrrec de l'ideari escolar del moviment de la "Escuela Nueva" i del P.S.O.E., en general, pel que fa referència a la democratització de l'ensenyament i la implantació de l'escola única.

"Toda programa de reorganización de la instrucción pública en España ha de inspirarse en este principio fundamental: la socialización de la cultura, que supone no sólo la idea universalmente reconocida del derecho a la instrucción, sino también esta otra, igualmente admitida, pero muy pocas veces realizada: la igualdad de derechos ante la instrucción.

No se trata aquí, naturalmente, de esa igualdad ficticia, con-

consciència, a consciència que el 1918 ja estava desenvolupant, i el 1919, quan, després d'una ignorància total, va descobrir, després d'una llarga i penosa campanya, el poder de la cultura i la instrucció pública i la seva capacitat per a transformar la societat i la vida dels ciutadans. Aquesta consciència de la importància de la cultura i la instrucció pública és la que ha estat la base de la seva obra.

Per la seva referència a l'estructura escolar, la seva obra és una obra de "la cultura i la instrucció pública". La seva obra és una obra de la uniformitat i la homogeneïtat absoluta de la instrucció; per la contrària, és una obra de la diversitat i la pluralitat de les institucions i dels ensenyaments, basant-se en les condicions materials i tècniques de les escoles i en les condicions socials.

Com podem observar, a aquest document, molt abans de la proclamació de la III República, ja s'especificava la diferència bàsica entre unificació i uniformitat, entre el polític i el pedagògic.

La relació a l'estructura escolar que presentava una escola primària bàsica fins als 14 anys i una escola secundària fins als 18 anys, dividida en dues branques: el cicle clàssic i el cicle professional.

La ponència fou publicada pel diari madrileny "El Sol" el 25 de desembre de 1911.

Sobre el Congrés del P.S.O.E. del 1918 pot consultar:
- Rafael Cueto Escudero. Congreso del P.S.O.E. 1918. Pases, sobre un programa de instrucció pública. Cuadernos de pedagogía, nº 11, novembre de 1975, pàgs. 44-47.

13) Tot i que les difusions es van fer entre "la vista de pedagogia" i "la vista de la gestió", i en de caràcter ideològic, els primers es venen adscrits als corrents laicistes i el moviment català era fonamentalment ideològic, les reticències a la "Batllista de la gestió" provenien, també, d'una certa por a una possible canvi d'orientació ideològica que la que havia existit fins aleshores.

- 14) Als capítols A i B dels Documents ^{Escolars} s'inclou el text complet dels dos articles citats.
- 15) Les declaracions governamentals s'inserien dintre la línia del preambul del Decret del Govern Provisional del 23 de juny de ¹⁹³¹ 1931, referent a la creació de 7.000 noves places escolars, citat en part a la nota 1 del capítol XIX.
- 16) Pot i que la descentralització fou més aviat tímida, amb la creació dels diferents Consells Escolars, dels organismes locals, provincials i a Catalunya regionals, sense oblidar les associacions ciutadanes, els espanyols tenien moltes més probabilitats d'intervenir en la política educativa. Aquesta descentralització entrava dins de l'esquema de l'escola única, però solament en representava un pas.
- 17) Cf. Capítol XIX pag. 929-30 ^{nota 4.}
- 18) " Escola única, doncs, per als partits imperants és sinònim de monopoli; aquest reclama de fet, intel·ligència única, ciència única, ciutadà únic, les coses de l'esperit fetes amb sèrie, amb motllo, com diu el Dr. Cardó.
- Cf.- Josep Cirera i Soler. La lògica i els fets . . . opus citat. pag. 35.
- 19) Cf.- Carles Cardó. Pròleg a - Josep Cirera i Soler. La lògica i els fets . . . opus citat. pag.
- 20) Cf.- Josep Cirera i Soler. La lògica i els fets . . . opus citat. pag 96.
- 21) Cf.- Josep Cirera i Soler. La lògica i els fets . . . opus citat, pag. 96.
- 22) Cf. - Rufino Blanco Sánchez. Enciclopedia Espasa. Apendix V, pag. 1246.
- 23) Cf.- Lliga Catalana. Assamblea General. Febrer 1933. Barcelona, 1933. pags 83-84.
- Arreu del món trobem arguments similars,
- 23) ~~Arguments similars, però, trobem arreu del món~~ per a intentar jus-

tificar la segregació escolar.

25) Cf.- Escola Normal de la Generalitat de Catalunya. Conferència sobre l'Escola unificada; mitjans per a establir-la. Conclusions provisionals. Barcelona, 1934.

26) Cf.- Generalitat de Catalunya. Consell de l'Escola Nova Unificada. Projecte d'ensenyament de l'Escola Nova Unificada. Barcelona, 1936, pag. 9

27) Vegeu gràfic I.

28) Cf.- Generalitat de Catalunya. Consell de l'Escola Nova Unificada. Projecte . . . . . Annex 1, pag. 12.

29) Cf.- Generalitat de Catalunya. Consell de l'Escola Nova Unificada. Projecte . . . . . mateix citat, pag. 24.

30) Cf.- Generalitat de Catalunya. Consell de l'Escola Nova Unificada. Projecte . . . . . mateix citat, pag. 14.

C. E. N. U.

PLA GENERAL D'ENSENYAMENT

1.000)

INVESTIGACIÓ

Obrers

Politécnica d'adaptació

- E. Magisteri
- E. Medicina
- E. Veterinària
- E. Agrícoles
- E. Montes
- E. Cartografia
- E. Astronomia
- E. Químiques
- E. Tèxtils
- E. Telecomunicacions
- E. Naval
- E. Mines
- E. Canals
- E. Arquitectura
- E. Industrials
- E. Econòmica
- E. Forense
- E. Social
- E. D'Administració Públ
- E. D'Administració
- E. Criminologia

Esc. Tècniques Superiors

Facultat de Filosofia

Sec. Filosofia

Pedagogia

Biologia

Historia

Geografia

Fac. de Ciènc. Político-Sociales

Facultat de Ciències

Sec. Exactes

Físiques

Químiques

Matemàtiques

Facultats

POLITECNICS - UNIVERSITATS

Industrials

Construcció

Sociologia

Biologia

Direcc. Conserv. Arts Sump. i Populars

de Bells Oficis

d'Arts Gràfiques

Manufactures tipus

Arts publicitaris

Experts etc.

Música
Teatre
Dance

Belles Arts

Pintura
Escult.
Cinema
Eufònia
de la forma
i de la llum

Bells Oficis

E. Experts

Ass. Indus.

Experts

Aparelladors

Escoles

Tècniques

Experts

Topogr.

Bibliotec.

Farmàcia

Llevar.

Pueric.

Grang. menor

20%

73%

7%

Esc. Treball

POLITECNIC BASIC

Obrers
(No qualificats)

Oficis

Prof. Fract

Prof. Tècn

Universitaris

15

15

LES NOVETATS DE L'ESCOLA REPUBLICANA. EL BILINGUISME EDUCATIU. ~~EL~~
~~CONCLUSIONS~~.

El Problema lingüístic..- La problemàtica lingüística ha estat, i és encara, una de les qüestions cabdals de l'ensenyament a Catalunya que no se l'hi ha donat una solució escaient. Als anteriors capítols, s'ha fet alguna referència a aquest problema, però quasi sempre d'una forma marginal.

Els antecedents històrics..- Conscient de la importància de la llengua escolar, en l'evolució de l'ensenyament a la Catalunya moderna, hem preferit presentar aquesta problemàtica d'una forma global, significant, però, que ~~ens~~ limitarem a l'estudi de les derivacions específicament polítiques del problema lingüístic i encara molt limitades al terreny escolar, car les conseqüències socio-psicològiques ~~es-~~ capen un xic a la temàtica ^{d'aquest} ~~del nostre~~ treball.

La pragmàtica de Carles III de 1768, i altres ^{el Decret de 1825 normes} ~~decrets~~ posteriors dictats pels governs dels Borbons, a favor de la unificació lingüística, havien reeixit, malgrat la resistència dels catalans; ja que el castellà fou durant tot el segle XIX el vehicle d'escolarització dels catalans que cursaven estudis.

Les primeres notícies que coneixem respecte a la introducció de la llengua catalana al món de l'escola, daten del període revolucionari 1868-74; a la pràctica, però, poca cosa es va arribar a fer en aquest sentit. (1)

Als primers temps de la Restauració hom intentà, més d'una vegada, introduir la nostra cultura, en un moment d'expansió, al camp de l'ensenyament. Al 1880 i al ple del més d'abril de la Diputació barcelonina, el diputat Terenci Thos Codina, prohom mataroní, propo-

sà la instauració, previa la súplica al Govern Central, d'una càtedra d'Història i Literatura de la Llengua Provençal i al 1888 el diputat Josep Molins sol·licità i defensà la creació d'una càtedra de Dret Català; cap d'aquestes propostes arribà a prosperar.

El naixent moviment catalanista (2) aprofitava qualsevol avinentesa per a manifestar els seus greuges envers la política centralitzadora del Govern de Madrid. La discriminació lingüística de les llengües regionals, constituïa una dels trets més característics de la centralització educativa.

Com a un dels actes/a celebrar a Barcelona amb motiu de l'Exposició Universal de 1888, hi figurava un "Congreso Nacional Pedagógico". A les actes del mencionat Congrés i a la cinquena sessió ordinària hi trobem diverses intervencions dels congressistes que tracten de la introducció de les llengües regionals a les escoles primàries, concretant-se, generalment, a la utilització del català.

Les reivindicacions formulades en aquest Congrés eren molt limitades. Hom propugnava, simplement, l'ús de la llengua materna a les escoles de pàrvuls, com a vehicle per a facilitar l'escolarització en els graus més superiors; aquesta escolarització s'havia de portar a terme partint de la base exclusiva del castellà, fet que per, altra banda, no discutia pràcticament ningú, almenys públicament en un acte més o menys oficial.

Les justificacions per a introduir el català a l'escola, se centren en el fet que la llengua oficial no era prou coneguda pels alumnes d'algunes regions espanyoles, dificultant el procés d'escolarització. Com deia Ignasi Ferrer Carrió:

" La lengua castellana, como lengua, es para los vascos, gallegos y catalanes una lengua extraña por ser una lengua distinta, ni más ni menos que el francés lo es respectivamente del castellano y de los tres indicados."(3)

Les intervencions més decidides a favor del català estigueren a càrrec de l'Antoni Bori i Fontestà i en Sebastià Farnés.

Bori i Fontestà, poeta badaloní, molt conegut de les generacions escolars catalanes anteriors al 1936, pel seu llibre de lectures "Lo trobador català", text que quadrava perfectament amb l'ideari catòlic i tradicional del moviment renaixentista català, matisava quelcom més que els seus companys. Tot i seguir la línia general, defensava les llengües regionals dels blasmes de dialectalisme tan freqüents en aquella època; val la pena assenyalar que molts catalans influenciats pel medi participaven d'aquesta concepció dialectal.(4)

Sebastià Farnés anava més enllà que cap dels altres congressistes; aquest educador tot i no aportar novetats massa importants, posava un xic el dit a la llaga, ^{perquè} ~~anés~~ volia indicar que el problema de la centralització lingüística, era, en el fons, un afer eminentment polític, com podeu comprovar al paràgraf de la intervenció de Farnés en el Congrés que ^{inserto} ~~reproduïa~~ a continuació.

A la pregunta formulada per un congressista " . . . Pero ¿ que puede hacer el Maestro si la ley para nada le autoriza. . . " tot referint-se a l'ensenyament del català, Farnés replicava de manera contundent.

" Quien tiene la culpa de semejante imposición ? Por lo que se refiere a nuestra tierra, no la tiene el magisterio catalán, demasiado patriota y bastante ilustrado, ni la tenemos los catalanes, por más injusta que sea la nombradía con que se nos ha honrado por quien no es nuestro amigo, de díscolos y rebeldes; la imposición no viene de la apatía de los catalanes, ni de falta de amor patrio, ni de conocimientos pedagógicos del maestro catalán. Viene, si, del legislador que ha dado bien débil muestra de su patriotismo y de su ciencia en asuntos referentes a la enseñanza, tan débil, que si le mandáramos comparecer ante este Congreso, ilustrado tribunal pedagógico, y estu-

viesen en uso certes pràctiques escolares, le veríamos aquí de rodillas, con las manos enrojecidas por los palmetazos y ostentado en la cabeza las clásicas orejas de cartón, por desaplicado e incorregible en asuntos pedagógicos." (5)

Les conseqüències pràctiques del Congrés foren nul·les, però el clima social era molt propici, així, per exemple, tres anys després del Congrés Pedagògic, el "Centre Escolar Catalanista" juntament amb l'"Acadèmia de la Joventut Catòlica" sol·licitaven la creació d'una càtedra de Dret Català amb caràcter lliure, que fou novament denegada.

L'any 1893 es plantejava, per primera vegada, l'oficialitat de la llengua a les "Bases de Manresa", en les quals es declarava en la seva Base 3ª:

" La llengua catalana serà l'única que amb caràcter oficial podrà usar-se a Catalunya i en les relacions d'aquesta Regió amb el Govern Central." (6)

Emmig d'aquesta euforia catalanista que contrastava amb la desfeta colonial espanyola, naixia l'any 1898 la primera escola catalana fundada per Flos i Calcat i batejada amb el nom d'"Escola Sant Jordi"; l'any següent es crearia, també, l'"Associació Protectora de l'Ensenyanca Catalana", que havia de prendre una gran volada uns quants anys després.

Malgrat la pressió social del moviment autonomista i potser pensant, precisament, en frenar aquest impuls, el Govern de Madrid, com ja havíem indicat en un altre capítol, completava la centralització lingüística de l'escola espanyola, amb el R.D. del 21 de novembre de 1902, signat per Romanones i en el qual es fixava que l'ensenyament del catetisme a les escoles públiques, s'havia d'impartir, necessàriament, en llengua castellana.

Arran del Decret esmentat, Joan Bardina inicià una campanya a "La Veu de Catalunya" i altres periòdics i revistes professionals a favor de l'escola catalana i la renovació pedagògica, com veurem amb

~~amb~~ més deteniment a l'estudiar l'obra escolar de la iniciativa particular. Fruit d'aquesta campanya fou la creació de diverses escoles catalanes per tota la geografia del Principat, principalment a Barcelona ciutat.

L'any 1903 a les sessions del "1er Congrés Universitari Català" i al 1905 al "1er Congrés Internacional de la Llengua Catalana" (7) es discutiren i aprovaren diverses resolucions de cara a la dignificació de la llengua i hom insistí en la necessitat de convertirla, ~~en~~ breu termini, en llengua escolar a tots els nivells educatius. Concretament al "1er Congrés Universitari Català", l'assemblea sol·licità dels organismes oficials, la introducció del català a l'ensenyament universitari, petició que fou denegada pel ministre d'Instrucció Pública Sr. Comte de Romanones.

Al Pressupost Extraordinari de Cultura de 1908, hom proposà, com ja indicàvem en un altre capítol, l'escolarització en la llengua materna a l'ensenyament ~~es~~ públic, a nivell experimental. Tot i que la memòria que acompanyava el Projecte no era massa explícita sobre les raons que induïen a la introducció del català a l'escola municipal, el "Centre Nacionalista", al qual estaven adscrits els pares veritables del Projecte, en el seu manifest al poble de Barcelona ~~en~~ favor de la reforma escolar projectada, al parlar de l'ensenyança catalana donava moltes precisions respecte als problemes que plantejava l'escolarització en una llengua estranya i els tristos resultats que s'obtenien a causa de la incomprensió ~~de~~ la llengua escolar. Com deia el document " . . . ja era hora que's procurés posarhi remei no en nom de les nostres reivindicacions nacionals, si volen, sinó en nom del dret del nostre poble a la cultura." (8)

Al "Congreso de Primera Enseñanza de Barcelona" de 1909, el ponent Felix Martí Alpera tornava a plantejar el problema del bilinguisme escolar, sempre partint de la base que la llengua materna és

un poderós auxiliar per a facilitar l'escolarització en la llengua oficial; l'ús del català, per tant, s'havia de limitar a les escoles de pàrvuls.

Les conclusions aprovades en aquest Congrés no degueren acontentar a ningú, com acostuma a passar en aquests casos que hom cerca posicions intermitges. Cal pensar, a més, que aquesta qüestió ha estat molt vidriosa al llarg de tot el segle XX.

Per un cantó hom intentava no ferir la susceptibilitat, molt a flor de pell, dels congressistes procedents de terres de parla castellana i per un altra banda s'intentaven introduir les anomenades llengües regionals, a un nivell molt limitat, però. El maneig i aprenentatge d'aquestes llengües quedava circumscribit als primers anys de vida i àdhuc en aquest període l'escolarització en la llengua materna no devia pas ésser exclusiva com es despren del següent paràgraf de la ponència.

" 2ª Despréndese de lo expuesto que en las regiones en que la lengua nativa no sea la oficial debe emplearse aquella y no ésta en los comienzos, de la vida escolar, pero sin que este empleo de la lengua materna, como vehículo espiritual, suponga un instante olvido y exclusión de la lengua nacional, la que, sin reglas ni arideces debe ser enseñada al niño desde un principio por medio de la conversación y de ejercicios intuitivos." (9)

Si anem a filar prim i com deiam un xic més amunt, no es perseguia altra cosa que la familiarització de l'alumne amb la llengua oficial abans que aquest iniciés l'aprenentatge de coneixements.

" Pasado, pues, aquel primer periodo en que no puede emplearse como instrumento de cultura infantil más lengua que la lengua regional y en posesión el niño de un vocabulario castellano que le permita entender al maestro en las lecciones dadas en esta lengua y tomar en ellas parte activa, la lengua oficial debe quedar como lengua

escolar." (10)

No cal insistir en el fet que tant aleshores com ara, la castellanització de l'escola té un substracte polític evident, totalment lligat a la unificació política, fet reconegut implícitament a la ponència.

" 3ª La lengua oficial debe ser aprendida y hablada por todos los alumnos. Su aprendizaje ofrece para toda la nación un interés político evidente, innegable y para el niño un interés individual, positivo, utilitario . . ." (11)

Malgrat les limitacions que presentava el treball del Sr. Martí Alpera, en relació a l'ús de la llengua materna a l'escola, el fet d'incloure aquesta qüestió en el temari d'un Congrés que ultrapassava els límits estrictes de Catalunya, com ja havia succeït en el Congrés de 1888, demostra la importància que s'atorgava, en aquells anys, al problema de la llengua escolar.

Les escoles catalanes, o més ben dit no totalment castellanes, que anaren sorgint durant aquest període, acollien quasi sempre infants procedents dels sectors menestrals i petit burgesos. Les famílies catalanes, d'alt estandar de vida, enviaven llurs fills a les escoles dependents de les ordres religioses d'ensenyança, que llevat de molt poques excepcions, escolaritzaren pràcticament sempre i totalment en castellà i que protagonitzaren més d'un cas de persecució d'aquells alumnes que parlaven català en el recinte de l'escola, fins i tot fora de la classe: Adhuc en el cas del "Nou Col·legi Mont d'Or" dirigit per en Pau Vila, l'escola feia servir el castellà com a llengua principal, fet que l'Andreu Nin denunciava amb molta agudesia.(12)

L'any 1911, es produiria un fet transcendent per a la normalització de la llengua, a l'ésser cridat Pompeu Fabra, aleshores catedràtic

de l'Escola

~~cal~~ d'Enginyers Industrials de Bilbao, a Catalunya per a incorporar-se a la Secció Filològica de l'"Institut d'Estudis Catalans", de la qual Fabra en fou membre fundador juntament amb Antoni Me Alcover, Joan Maragall, Angel Guimerà, Josep Carrar, Frederic Clascas i Lluís Segalà. Un cop integrat a la vida intel·lectualitat barcelonina, Fabra fou designat per Prat de la Riba professor de la càtedra de català que havia creat la Diputació de Barcelona i director de les oficines lexicogràfiques de l'Institut. Pompeu Fabra ja s'havia significat uns anys abans per la seva gramàtica i les polèmiques lingüístiques de l'Avenç.

Mentrestant la Diputació de Barcelona tot i emprar el castellà com a llengua de comunicació, utilitzava correntment el català a les sessions ordinàries i plenàries. Amb la creació de la Mancomunitat de Catalunya es donaria un nou impuls a la catalanització a nivell oficial, i molt especialment en el camp educatiu; les noves escoles creades per la Mancomunitat empraven, generalment, el català com a llengua d'escolarització.

Seguint la política de catalanització, la Mancomunitat, al 1916 adreçava un missatge al President del Consell de Ministres, en el qual hom demanava a les Corts i al Govern la proclamació de la oficialitat del català en la vida interior de Catalunya. (E-13)

Pocs anys després, ^{en una} ~~a la~~ sessió extraordinària de l'Ajuntament de Barcelona ~~celebrada a finals del~~ ^{de} 1918, el consistori aprovava una proposició fixant la preeminència de la llengua catalana en els centres docents subvencionats per l'Ajuntament de la capital del Principat, inspirant-se, segons es deia, en elevades raons pedagògiques i espirituals. (E-14)

En plena efervescència autonomista, i a les sessions del 2on Congrés Universitari i al Manifest dels Universitaris, esdeveniments dels quals ~~se'n parlava~~ ^{se'n parla} amb més deteniment a l'estudiar l'ensenyament

universitari, atorgaven al plet lingüístic una importància de primera fila. Precisament, en el Congrés suara esmentat, Francesc Layret presentava una ponència dedicada a la "Catalanitat de la Universitat".

Finalment cal recordar la Assamblea de Mestres de Tarragona celebrada al 1919, sota el patronatge de la "Federació de Mestres Nacionals de Catalunya", en la qual els docents primaris es pronunciaven a favor de la catalanització de l'escola elemental.

El període àlgid de catalanització de l'escola l'hem de situar, doncs, entre 1914 i 1923, època en la qual l'obra escolar de les diverses Institucions Públiques Catalanes adquiria un major relleu. No podem oblidar tampoc, la tasca empresa pels volts del 1914 per l'"Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana" per a vigoritzar no solament l'ensenyament de la llengua catalana, sinó, també, l'ensenyança en català.

La importància qualitativa i quantitativa que anava adquirint la llengua catalana com a vehicle cultural i educatiu, no estava massa ben vista en alguns indrets de la resta d'Espanya, especialment a la capital on en certs medis polítics i en alguns sectors de la premsa es respirava un clima d'animadversió envers el floriment del català. Com molt be apunta Ferran Soldevila, " . . . "El Debate", diari conservador s'havia singularitzat algun cop en la polèmica; el català ja estava be que s'usés en la vida casolana; però havia de restar arraconat en menesters més modestos que de servir de vehicle a una cultura. . . . " (12)

A les queixes i campanyes de tipus més o menys privats calia sumar-hi la comunicació del Sr. a la "Real Academia Española", sol·licitant als poders públics que adoptessin mesures draconianes per a evitar, o com a mínim frenar, l'expansió de la llengua catalana com a vehicle de cultura. Aquesta comunicació provocà una viva reacció a Catalunya simbolitzada per un document de rèplica de l'"Institut d'Es-

tudis Catalans", en un document dirigit a les corporacions que s'havien significat per llur protesta contra la comunicació del Sr.

El clima social d'aquesta època, la decidida intervenció dels organismes públics catalans, en pro de la dignificació de la llengua autòctona, així com la introducció del català a l'escola, donaren al plet lingüístic unes característiques ben diferents a les observades en èpoques anteriors. Hom ja no s'acontentava en que el català servís ~~implem~~ simplement com a llengua escolar vehicular, sinó que es pretenia que fos considerat com a llengua principal. El catalanisme polític no reivindicava el bilinguisme escolar ja que des del punt de vista educatiu se'l considerava com un element nociu. Ferran Palmés sintetitza d'una forma ben clara, aquesta nova tendència.

" Els nens monolingües des de l'edat de 8 a 11 anys progresse més que no pas els bilingües, en llur facultat d'expressió, en la selecció de llur pensament. De sort que llunye d'ésser el bilinguisme " un avantatge intel·lectual " sembla ésser precisament tot el contrari, almenys en l'actual organització de les escoles de Gales" . . . i més endavant prosseguia.

" . . . el nen qui encara no té la intel·ligència prou desenvolupada i qui no posseeix encara l'ús perfecte de la llengua que pugui servir-li de punt de comparança, resta ben lluny d'adonar-se de tots els matisos dels conceptes expressats en aquelles paraules, els quals serien per ell fàcilment compresos almenys pràcticament, si li fossin tramesos amb els mots que són llenguatge natural. L'explicació d'aquest fet no és pas dubtosa; i enllà més ha de crear-se que en la intimitat pregonia i insuperable de la llengua de la mare."(17)

El cop d'Estat de Primo de Rivera, frenà, com tots sabeu, el conreu del català com a llengua de cultura i d'una manera molt parti-

cular l'ús i, com és lògic, l'expansió de la nostra llengua a les escoles públiques. Sols cal que recordeu els capítols d'aquest treball on es parla del temps de la Dictadura per a comprendre el clima d'aquest període; entre els diversos Decrets referents a la ineludible necessitat d'escolaritzar amb la "llengua nacional", el més conculcent fou, probablement el R.D. del 13 d'octubre de 1925 que s'insereix en el capítol A de la darrera part dedicada a "Documents Escolars".

Val a dir que a la capital espanyola no tothom respirava anticatalanisme com a les esferes oficials i molt concretament en relació a la problemàtica cultural. El mes de març de 1924, un grup important i molt significatiu d'intel·lectuals espanyols de parla castellana, de totes les tendències polítiques, adreçava, al President del Directori Militar, un missatge de defensa i elogi a la llengua catalana que pel seu sentit i la seva valentia creiem que val la pena transcriure'l.

" Excmo Sr. Presidente del Directorio Militar.

Los abajo firmantes, escritores en llengua castellana, que sentimos profundamente los merecimientos históricos de nuestro idioma y que apreciamos todo su valor, como insuperable vehículo para la difusión del pensamiento a través del mundo civilizado, nos dirigimos respetuosos a V.F. para expresarle nuestro sentir con ocasión de las medidas de gobierno que por razones políticas se han tomado acerca del uso de la lengua catalana.

Es el idioma la expresión más íntima y característica de la espiritualidad de un pueblo, y nosotros, ante el temor que esas disposiciones puedan haber herido la sensibilidad del pueblo catalán, creando para el futuro un abismo de rencores imposible de salvar, queremos, con un gesto fraternal, ofrecer a los escritores de Cataluña la seguridad de nuestra admiración y de nuestra respeto para el idioma hermano.

~~Cataluña la comunidad de nuestra admisión y de nuestro respeto
para el idioma hermano.~~

El simple hecho biológico de la existencia de una lengua, obra admirable de la naturaleza y de la cultura humana, es algo siempre acreedor al respeto y a la simpatía de todos los espíritus cultivados.

Nosotros debemos, además, pensar que las glorias de Cataluña son glorias españolas y que los títulos históricos más altos que podemos presentar para ser considerados como potencia mediterránea se los debemos, en gran parte, al pueblo catalán, que hizo de la Barcelona medieval un emporio de riqueza capaz de competir con las repúblicas italianas, que creó una cultura admirable, que supo dar levas de mar y cuya lengua inmortal resonó entre el fragor de las batallas ante las ruinas sagradas del Partenón, y sirvió para que en ella hablara por vez primera la filosofía nacional por boca de Raimundo Lulio y fuesen cantadas las efusiones místicas del amor humano en los versos imperecederos de Ausias March.

El renacer de las literaturas regionales, que se ^{una de las} produce como consecuencias de la ideología romántica, hizo florecer en Cataluña una literatura a la que pertenecen autores como Verdaguer y Maragall, que son primeras figuras de la literatura española del siglo XIX.

Y nosotros no podemos también olvidar que de Cataluña hemos recibido altísimas pruebas de comprensión y cariño, hasta el punto que un insigne patriota catalán, amante fervoroso de la tradición española, el gran Milá i Fontanals, abrió con llave de oro el oscuro arcano de las manifestaciones artísticas más genuinas y características del pueblo castellano.

Creemos cumplir un deber de patriotismo diciéndole a Cataluña que las glorias de su idioma viven perennes en la admiración de

todos nosotros y que serán eternas mientras exista en España el culto del amor desinteresado a la belleza." (16)

El retorn al règim parlamentari suposà, evidentment, una major llibertat per a la llengua catalana en el si dels estaments oficials, però no pas el reconeixement polític i conseqüentment escolar ~~Com ja apuntaven al capítol~~ , Pocs dies després de la caiguda de la Dictadura, ^{un grup} intel·lectuals espanyols no catalans, es traslladaren a Barcelona per a ^(capítol XXV. 108-109) desagreguar llurs col·legues del Principat; i l'entesa sobre un problema tan fonamental com el de la llengua, en aquell moment, podia facilitar un futur diàleg sobre la problemàtica peninsular.

No podem dubtar de la bona fe d'aquests intel·lectuals, sobre tot si tenim en compte la posició adoptada per molt d'ells durant l'època republicana, però sigui per una casualitat o pel que sigui, l'expedició fou aorganitzada pels Srs Pedro Sainz Rodriguer i Ernesto Giménez Caballero, director i co-director respectivament, de la revista madrilenya "Baceta Literaria", els quals uns anys més tard es significarien políticament en un sentit totalment contrari. Sainz Rodriguez fou ministre de "Educación Nacional" del primer govern que es formà a la zona nacional i signà una llei molt més dràstica que no pas els Decrets de Primo de Rivera que motivaven el desagravi i Ernesto Giménez Caballero és prou conegut de les noves generacions pel seu unitarisme, amb la inclusió del lingüístic.

La llengua escolar durant el període republicà. - Calgué que fos proclamada la República per a que el català adquirís a casa nostra, el caràcter de llengua oficial. Com deia Pompeu Fabra.

"Catalunya posseïa, al fi, una llengua que podia figurar al costat de les altres llengües de cultura. Però pels governs de la monarquia era endebades que s'havia acomplert aquesta obra de redreçament del català; aquest continuava essent tractat com el més humil

dels parlars provincians." (19)

L'estat lamentable en que es trobava la llengua, des de l'àmbit legal, després del període de la Dictadura, obligava al nou règim a prendre mesures d'urgència. Estabilitzada la República i ja en funcions el "Comissariat Universitari" que s'havia creat el mateix 24 d'abril de 1931 i del qual en formaven part Josep Xirau, Jaume Serra Hunter, Eduard Fontseré i August Pi i Sunyer, aquest organisme juntament amb el "Patronat Escolar de Barcelona", insinuaren al Sr. Marcel·li Domingo que calia donar una solució ràpida i satisfactòria sobre aquesta qüestió.

No calgué el prec, amb la insinuació n'hi va haver prou; quinze dies després de proclamada la República, el Govern Provisional dictava el Decret sobre bilinguisme, segons el qual la llengua catalana adquiria, en els límits estrictes de Catalunya, les mateixes prerrogatives que el castellà, almenys pel que fa referència a l'ensenyament primari. Els paràgrafs del Decret esmentat que transcrivim tot seguit us donaran a comprendre clarament el canvi que això representava per a Catalunya.

" És un principi universal de Pedagogia que l'ensenyament primari, per a ésser eficaç ha de produir-se en la llengua materna. Possibilitar que la llengua materna sigui un instrument de cultura és possibilitar que la cultura rendeixi la seva màxima eficàcia. Respectar la llengua materna qualsevol que sigui, és respectar l'ànima del deixeble i afavorir l'acció del mestre tot permetent-li que ella es compleixi amb tota plenitud. Per tot això exposat, el Govern de la República decreta.

Article primer. Resten derogades totes les disposicions dictades d'ençà del 13 de setembre de 1923 contra l'ús del català a les escoles primàries.

Article segon. A les escoles maternals i de pàrvuls de Catalunya l'en-

senyament es donarà exclusivament en llengua materna, catalana o castellana.

Article tercer. A les escoles primàries es donarà, també, l'ensenyament en llengua materna, sigui castellana o catalana, i s'ensenyarà als deixebles catalans, a partir dels vuit anys, el coneixement i la pràctica de la llengua espanyola, a fi d'aconseguir que la parlin i l'escriuin amb tota correcció.

Article quart. Es faculta a la Universitat de Barcelona perquè, per mitjà del seu Seminari de Pedagogia, juntament amb els organismes que menin l'obra de cultura a la Generalitat de Catalunya, el Consell d'Inspecció Primària i el Patronat Escolar de Barcelona, organitzin cursos de perfeccionament per tal de donar unitat a l'obra de l'Escola primària i aplicació articulada i eficaç a aquest Decret, evitant pertorbació al dret dels professors ja nomenats.

Article addicional. En atenció als motius determinants d'aquest Decret, justificant-se en altre territori de l'Estat la mateixa necessitat que a Catalunya i formulada la petició, el Govern resoldrà aplicant l'esperit dels articles anteriors, en harmonia amb la difusió i les circumstàncies de l'idioma respectiu." (20)

La introducció del català a les escoles primàries plantejava diversos problemes, molts menys, segurament, dels que s'haurien de resoldre avui. La manca de textos escolars i la insuficient preparació del professorat, especialment el de parla castellana, originaven seriosos problemes, ^{cal} ~~havia de~~ pensar que malgrat la tasca encomiable, en aquest aspecte, de l'"Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana", el caràcter privat d'aquest organisme limitava la seva influència; per altra banda, en l'època Primo de Rivera, la Protectora es veia constrenyida pel clima polític.

Tenint en compte aquesta problemàtica, el "Comissariat Universitari" preparà amb tota pressa un programa d'urgència per a intentar

solucionar els problemes dels textos i del professorat.

Per a arranjar la qüestió el problema derivat de la manca de professorat preparat s'oferien dues solucions: o bé la creació d'una Normal Catalana de Mestres o el restabliment d'una càtedra de català a les Normals de Catalunya; aquestes càtedres ja havien existit patrocinades per la Protectora i, en aquell moment, encara en funcionaven a dues Escoles Normals.

A l'hora de la veritat, hom adoptà una solució intermitja; per un cantó, s'intensificava l'ensenyament del català a les Escoles Normals de Catalunya, sota el control tècnic de Pompeu Fabra i per un altre es donava a la Normal mixta de la Generalitat i l'Estat, un caràcter de Normal Catalana. L'establiment d'una càtedra de català a les Escoles Normals, estava regulat pel Decret del Govern Provisional de la República del 6 de juny de 1931.(28)

Paral·lelament a les normes que regulaven l'ensenyament del català a les Escoles Normals, el "Comité de la Llengua", dependent del Consell d'Instrucció Pública de la Generalitat de Catalunya, i del qual n'era president efectiu Joaquim Xirau, aprovava una sèrie de mesures per a mantenir la puresa de la llengua, sense abdicar de la seva extensió a tots els àmbits escolars, com es despren dels acords de l'esmentat Comité, normatives que degut a la seva importància ^{inserto} ~~transcrivida~~ a continuació.

2 a) La publicació dels textos escolars: no serà permès que arribi als escolars ~~de depenguin~~ ^{les Institucions} que depenguin dels organismes oficials, cap llibre que no reuneixi les màximes garanties per al fi educatiu al qual seran destinats i no s'ajustin del tot a les condicions de metodologia, llenguatge i dignitat que es mereix el respecte a la formació dels infants.

b) Recordar l'existència del Servei d'Ensenyament per corresponència i la conveniència de sol·licitar facilitats de matrícula per

tal que els Mestres puguin servir-se'n.

c) Informacions sobre textos catalans i material d'ensenyament a través del Butlletí dels Mestres. "El Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona en la persona del Sr. Alexandre Galí respon totes les consultes i accepta totes les suggestions que pugués plantejar l'adaptació de l'esmentat Decret.

d) A l'Escola d'Estiu la part que es refereix a l'ensenyament del català serà dirigida per Pompeu Fabra.

e) Preparació dels Mestres per a l'ensenyament del català sota la Generalitat la càtedra superior de català a càrrec de Pompeu Fabra (a l'Ateneum Politechnicum). Càtedra elemental de català a càrrec de Mª Assumpció Pascual (a l'Escola de Bibliotecàries). Ensenyament del català per correspondència a càrrec d'Emili Vallés (a l'Extensió d'Ensenyament Tècnic, Urgell 187, Universitat Industrial). Escola d'Estiu per a ensenyament del català i preparació general dels Mestres.

f) Catàleg de llibres catalans publicats que poden ser utilitzats a l'escola a càrrec d'Artur Martorell i Fladi Homs.

g) Cursos comercials en estudi per tal d'aplegar els Mestres i resoldre els problemes més imminents que comporta el decret sobre la llengua

h) Quan la llengua materna és la castellana els pares que desitjin que els seus fills rebin l'ensenyament del castellà, hom demana als pares que facin la declaració corresponent a la Junta Local o organisme que la substitueixi.

i) Els cursos per correspondència seran gratuïts per a tots els mestres nacionals.

j) Cursos celebrats a Barcelona, Tortosa, Tirona, Santa Coloma de Farnés, La Bisbal, Olot i Puigcerdà. Conferències a Esterri d'Aneu, Juncosa de les Garrigues, Lleida, Balaguer i Gissosna." (29)

El "Comité de la Llengua", continuà treballant de ferm durant

la tardor del 1931, seguint la línia iniciada des dels primers temps de la proclamació de la República; durant aquest mesos es fixaren les normes per a l'extensió del català a fora de Barcelona ciutat. (23)

El 3 de novembre de 1931, prèvia la petició al Consell de Cultura de la Generalitat, s'acordà concedir matrícula gratuïta a tots els mestres catalans que exercissin fora de Catalunya, sempre que ho sol·licitessin, per a l'estudi per correspondència de la llengua catalana. Per a aquest primer curs s'inscriviren 439 mestres, però el nombre d'alumnes reals fou de 335; a causa de la manca de material, 103 dels mestres inscrits hagueren d'esperar la convocatòria de l'any següent.

Com ja ^{assenyalo} ~~indica~~ en un altre capítol, l'"Escola d'Estiu" adquirí durant la República un caràcter marcadament polític i ideològic sobretot durant els anys 1932, 1933 i 1934, el que pressuposava la discussió d'un problema candent durant la setmana final de l'Escola. L'any 1932, es va dedicar a un dels problemes prioritaris, és a dir el problema de la llengua a l'escola. El temari de la Conversa Pedagògica tractava dels "Problemes que planteja l'ensenyament del llenguatge a Catalunya". Les conclusions de la ponència i les discussions sobre el tema s'inclouen en el capítol on s'inserten les diverses Converses Pedagògiques de l'"Escola d'Estiu". (24)

El Document inclou una sèrie de recomanacions ^{de cara} ~~en vista~~ a facilitar l'aprenentatge de les dues llengües a tots els infants de Catalunya i acaba sol·licitant dels poders de la República l'aplicació del Decret sobre la llengua als altres països de parla catalana, això és, València i les Illes Balears.

Els anys que seguiren no presentaren, ni de bon troç, tantes novetats sobre aquesta qüestió, com durant els dos primers anys de la

República, l'assumpte de la llengua semblava ben encarrilat; a la realitat, però, les coses no funcionaven tal com preveïa el decret sobre bilinguisme.

El testimoni d'Antoni Mª Sbert que substituïa a Ventura i Gassol a la Conselleria de Cultura de la Generalitat, l'any 1937, sembla ben eloqüent i devia respondre a la realitat catalana del període 1931-36.

" Publicat el Decret del Govern central establint el bilinguisme a les escoles, l'any 1931, i poc després de l'adveniment de la República, no l'hem pogut veure acomplert més que a les Institucions de la Generalitat; des del Ministeri d'Instrucció Pública ha estat ignorat i els seus inspectors i funcionaris no l'han fet complir i en alguns casos fins i tot l'han bescantat." (20)

Sembla per tant que a l'ensenyament públic, llevat d'algunes excepcions, - en aquest sentit cal valorar els esforços de la "Federació de Mestres Nacionals de Catalunya - solament les escoles de la Generalitat, les quals no van adquirir una certa importància quantitativa fins a finals de 1936, escolaritzaven en la llengua materna; a l'escola privada, passava tres quarts del mateix, l'escola de pis i l'escola religiosa no parroquial, pilars fonamentals de l'ensenyament particular, feien servir el castellà com a llengua principal; val a dir que en aquestes mateixes escoles, el català guanyava punts en relació al·l' període anterior.

De tot això es podem treure la conseqüència que les escoles catalanes constituïen un percentatge mínim de l'ensenyament elemental, el que no implica que no exercissin una gran influència, perquè tant les escoles catalanes públiques com les privades acostumaven a ésser molt modernes des del punt de vista pedagògic, almenys en comparació amb les altres. Les escoles pilot i d'avantguarda que experimentaven les darreres descobertes de la pedagogia i la psicologia escolaritzaven, generalment, en la llengua materna.

El bienni negre i sobretot els esdeveniments del 6 d'octubre de 1934, exerciren una certa influència sobre la catalanització de l'escola, si més no, perquè tal parilitzar-se els organismes que treballaven en aquesta direcció, com p.e. la Universitat Autònoma, els Consells Regionals, el "Patronat Escolar" de Barcelona, quedà, momentàniament, frenada l'expansió quantitativa de l'escola catalana oficial; per altra banda, durant aquesta època i molt especialment a finals de l'any 1935 s'intensificà la campanya de la dreta no catalana contra el que hem anomenat novetats legals de l'escola republicana, entre les quals a'hi comptava el bilinguisme escolar. No podem afirmar, però, que durant aquests dos anys es fes marxa enrera en aquesta qüestió.

El triomf del Front Popular i els canvis que s'operaren en l'organització educativa de Catalunya tindrien una gran incidència en el terreny ~~escolar~~ de la llengua escolar; el català adquiriria per primera vegada, caràcter de llengua majoritària, almenys a la ciutat de Barcelona. La Generalitat refermava el Decret sobre la llengua aprovat pel Govern Provisional a l'any 1931, amb un nou Decret del 18 de setembre de 1936 i en el qual d'acord amb l'esperit de la Conversa Pedagògica de l'"Escola d'Estiu" de 1932 es decretava:

" Article primer. L'ensenyament pre-maternal, maternal i primari, en les escoles de Catalunya, es farà bàsicament en la llengua dels infants, dividits en grups, en aquelles escoles en les quals la matrícula ho permeti. El mestre utilitzarà l'idioma de l'infant allà on la distribució dels grups no sigui possible.

Article segon. Encara que la llengua bàsica de la conversa, dels textos i de l'ensenyament sigui la materna, no serà desterrada, sota cap concepte, la segona llengua, en allò que d'una manera natural la vida o l'ambient comportin; cal però, no fer mai violència a l'esperit de l'infant. L'Escola, en aquell punt, serà un reflex

del carrer, on generalment, les dues llengües oficials conviuen.

Article tercer. Quan hom vegi que l'infant és suficientment format per la pròpia llengua, o, sigui quan hagi acabat el procés d'adquisició del llenguatge i sigui per tant, capaç d'expressar-se verbalment i per escrit en les formes adultes, començarà intensament l'aprenentatge de la segona llengua, el català per als infants de parla castellana i el castellà per als de parla catalana. Aquest aprenentatge tindrà un^a triple base: en primer lloc, i per damunt de tot es fomentarà el llenguatge parlat; el coneixement gramatical donarà l'instrument, i, per últim, el llenguatge literari comunicarà el contingut espiritual de la segona llengua. En el desenrotllament normal, l'edat de començar aquesta tasca haurà d'ésser després dels 10 anys.

Article quart. L'aprenentatge del català serà obligatori a tots, els mestres que no el posseeixin - exceptuant aquells que tinguin la missió d'ensenyar els infants la llengua materna dels quals és la castellana. Els mestres de fora de Barcelona poden utilitzar els serveis d'ensenyament per correspondència gratuïts organitzats per la Generalitat de Catalunya i els de Barcelona podran assistir als cursos que organitzarà la Conselleria de Cultura, la qual donarà també les disposicions necessàries per lliurar les certificacions acreditatives de la possessió del català per als serveis d'ensenyament i totes les disposicions complementàries per a l'aplicació d'aquest Decret.

El President de la Generalitat de Catalunya. Lluís Companys.

El Consell de Cultura. Ventura Bassol.

(26)

Potser ~~em~~ hem excedit en la reproducció de Decrets sobre la llengua durant el període republicà, però la veritat és que ~~creïem~~ ^{penso} que era imprescindible per a comprendre la realitat lingüística durant aquella època. Caldria, probablement, fer dues ~~salvetats~~ salvetats:

En primer lloc, tal com ja assenyalavem no fa taire, sembla que l'escola nacional no s'enterà massa del decret de bilinguisme, ignorant olímpicament la llengua catalana, però, per altra banda, tampoc i organismes públics autòctons varen a llurs escoles, se la Generalitat complir el Decret a la perfecció; ~~com a les seves~~ gons sembla, ~~escoles~~ els drets legals de la segona llengua, quan aquesta era la castellana, no foren del tot respectats, almenys aquest era el clima que es respirava en aquella època, fins i tot en alguns medis catalanistes. Com es pot comprendre fàcilment, des de la capital espanyola s'exagerà la nota, èdhuc entre la gent ben disposada. (27)

Val a dir que en cap altre moment del segle XX, els intel·lectuals castellans no havien gaudit d'una tal estima a Catalunya, el cas més colpidor fou el de García Lorca, el qual fou considerat per tots els catalans com una mena d'heroi nacional. Per altra banda, els caps de brot de la generació del 98, la gent lligada a la "Institución Libre de Enseñanza" i les joves fornades de la literatura castellana, adquirien la popularitat dels homes de lletres més representatius de Catalunya. Com deia Josep Carner, el castellà esdevenia novament al nostre país una llengua de cultura i ~~deixava~~ hom ja no el considerava com una forma d'opressió política.

" El castellà no serà ací exponent d'absolutisme vivificador, esmerç de baixa cuina i combinador de fracassos. La noble llengua avui servida amb tant d'esclat per esperits lliures que són amics del dret, ja no farà el paper a Catalunya de "patois" de la inferioritat. D'ara en endavant el castellà és promogut en l'estima dels catalans, a l'amor i respecte i estudi acurat d'una llengua de cultura." (28)

Durant aquest anys i posseer més que mai, seguint la pauta que esboçavem al parlar de la Mancomunitat, el bilinguisme es considerava com un drama nacional. Aquest drama, presentava a vegades un caràcter individual, com per exemple, en el cas típic de l'educació

de les classes altes que provocaven el bilinguisme per mitjà de la nurse estrangera; el cas català, però, presentava un caràcter col·lectiu com acostuma a passar en d'altres pobles amb característiques similars a les nostres.

Alexandre Galí publicà, als primers anys de la República, un magnífic treball en el qual s'estudien les conseqüències dramàtiques que es poden derivar del bilinguisme, les quals, segons Galí, es poden concretar, principalment, en dos punts: inhibició i impotència verbal.

Hem escollit alguns paràgrafs del treball esmentat, dels quals se'n pot besllumar el pensament d'un dels pedagogs més representatius del moviment escolar catalanista, especialista, a més, en qüestions lingüístiques. Per altra banda, cal remarcar que els estudis i les lliçons dictades pel Sr. Galí, sobre el problema de la llengua, influenciaren poderosament el moviment escolar català, fins i tot durant la República. Com afirmava l'Alexandre Galí.

" . . . La inhibició semblaria que es pot salvar amb un esforç de voluntat; la impotència ja és un fet consumat, ja és la malura que s'ha arrupat al sistema de l'expressió verbal i en pertorba el funcionament d'una manera gairebé sempre irreparable en l'individu i moltes vegades sense possibilitat de retorn en varies generacions.

Les característiques de la impotència verbal són senzilles. No s'han perdut ni l'afectivitat ni la intel·ligència. S'esmercen per altres viaranyes que els de la paraula parlada perquè aquests s'han obstruït. L'impotent verbal posseeix els conceptes, no gosariem dir amb tota la lucidesa dels homes normals, però no pot expressar-los en forma parlada d'una manera franca i amb la consubstancialitat indispensable que ha de tenir el pensament fet carn de paraula. Net: la impotència verbal del bilinguisme, en certa manera és un cas d'afàsia. No arribarem a l'afirmació categòrica que manquin mitjans d'ex-

pressió a l'impotent verbal del bilinguisme. Encara que només la manqui el luxe dels mitjans, la sobreabundància que es necessita per al parlar indispensable folgat, ja són víctimes, ell i la seva llengua, d'una malaltia que pot ésser mortal." (29)

Resumint, doncs, els períodes d'una certa normalitat lingüística foren excessivament curts i molt limitats quantitativament, per a superar aquesta manca d'expressió verbal, de la qual ens parla el Sr. Galí. No cal insistir que als nostres dies i per una serie de circumstàncies que escapen a la temàtica d'aquest treball, s'està superant l'etapa del drama per entrar clarament en el camp de la tragèdia. Les formes d'expressió verbals i escrites de les noves generacions catalanes, amb la inclusió dels universitatís són realment depriments.

NOTES CAPITOL XXI

1) A la Memòria de la Escola Industrial de Sabadell, creada durant aquell període es fa una lleugera referència sobre aquesta qüestió. " . . . a la classe de lectura tindrà el primer lloc la traducció del català al castellà i a la inversa.". Al capítol X, ~~es parla~~^{parlava} més extensament de la memòria esmentada.

2) Adjunta ~~en~~^{simple} una ~~esquema~~ cronologia d'esdeveniments d'aquell període, per ajudar a comprendre el ferment nacionalista de finals del segle passat.

1878. Primer diari en català. Fundador Valentí Almirall.

1880. Primer Congrés Nacionalista.

1885. "Memorial de Greuges".

1886. Fundació del "Centre Escolar Nacionalista".

1886. Valentí Almirall. "Lo catalanisme".

1890. Pompeu Fabra. "Gramática del catalán moderno".

1892. "Bases de Manresa".

1892. Torras i Bages. "La tradició catalana".

3) Cf.- Congreso Nacional Pedagógico, 1888. Barcelona 188 . Quinta sesión ordinaria, pag.

4) Bori i Fontestà, s'expressava en els següents termes:

" El idioma castellano, mal llamado nacional porque no es propio de toda la nación, se apropia en calidad de lujos una porción de idiomas menos conocidos si no menos interesantes y les llama dialectos y se impone a ellos. No niego su importancia y le admito por el más sonoro y suave de la Península, pero no veo tampoco la necesidad de proscribir absolutamente de las Escuelas los mal llamados dialectos, considerados por los filólogos como idiomas regionales más o menos perfeccionados . . . " i més endavant afegia. " . . . La lengua oficial puede muy bien admitir, hasta como a precursora en nuestras Escuelas, a la lengua catalana. Ella ha de echar los cimientos de su edificio; ella

ha de influir en su pronta y fácil implantación, ella ha de asegurarle un remate más lisonjero del que actualmente adquiere en nuestras provincias de Cataluña . . . "

- Cf.- Congreso Nacional Pedagógico. Barcelona 1888 . . . opus citat, pag.

5) - Cf.- Congreso Nacional Pedagógico. Barcelona 1888 . . . opus citat, pag.

6) En el capítol de la darrera part d'aquest treball, dedicada a la inserció i comentari de Documents escolars, es reproduïxen tots els articles de les diverses Constitucions o Estatuts que tenen en compte la personalitat de Catalunya i que fan referència i tenen alguna relació amb la problemàtica escolar, entre les quals s'inclouen les "Bases de Manresa". En general, aquestes constitutives no tenen el sentit del tot o res que es veu en el text de les mencionades Bases; faig referència com cal suposar ~~que, en el text de les mencionades Bases, el problema de la llengua catalana com a vehicle d'assimilació i cultura a Catalunya.~~

7) Al capítol XVII, on estudiava la política universitària dels primers trenta anys del nostre segle, parlava ~~de la política~~ del Ier Congrés Universitari Català, de les seves conclusions i de la seva transcendència posterior.

Al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, celebrat a Barcelona, l'any 1906, amb la intervenció de representants de tot l'Àmbit lingüístic català, es tractaren 17 temes diferents i es produïren 81 comunicacions, hom insistí en la necessitat d'introduir la llengua catalana a l'escola, especialment en els primers graus de l'ensenyança. Si us interessa conèixer amb més detall les actes, el treball i les conclusions de l'amentat Congrés podeu consultar:

- Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. A cura d'Emi-

li Vail·la. Barcelona, 1908.

8) Cf.- Manifest del Centre Nacionalista del Poble de Barcelona. El Poble Català. Barcelona, 3 d'abril de 1908. Al capítol D ~~seg~~, entre altres documents relacionats amb l'Acte del Francescort Extraordinari de Catalunya de l'Ajuntament de Barcelona de 1908, ~~in-~~^{a'inclou} el text del llibre d'agost de 1908.

9) Cf.- Congreso de Primera Enseñanza de Barcelona. 1909-1910. Conclusiones que por acuerdo del Congreso . . . opus citat, primera secció, toms 7, pag. 11.

10) Cf.- Congreso de Primera Enseñanza de Barcelona. 1909-1910. Conclusiones que por acuerdo del Congreso . . . opus citat, primera secció, toms 7, pag. 12.

11) Cf.- Congreso de Primera Enseñanza de Barcelona. 1909-1910. Conclusiones que por acuerdo del Congreso . . . opus citat, primera secció, toms 7, pag. 11.

12) El paper de la burgesia catalana enfront del problema de la llengua, de la cultura i de les reivindicacions polítiques i autonòmiques de Catalunya, resulta molt contradictori i fluctua segons els períodes històrics; aquesta contradicció, no obstant, té com a reflex de les seves pròpies contradiccions de classe. En el cas concret de la llengua escolar, els postures de la burgesia com a grup ha estat ben clara; els burgesos catalans sempre han tingut una filla, llevat d'alguns sistemes liberals, als centres escolars per escolaritzaven totalment a català. Ho per això i tota per ~~*****~~ ^{a'inclou} que els Dotsants catalans, l'article d'Andreu Bria sobre la llengua escolar del "Nou Col·legi de l'Or" un dels pocs col·legis fundats per a filla de burgesos, amb un cert sentit particularista.

13) El treball era difícil amb la llengua catalana. Ha signat a les veïes del Regim de púlics a l'Acte de Catalunya. Juntament amb l'Enric Prat de la Riba, President de la Mancomunitat de Catalunya,

~~text~~, signaven aquest missatge els següents consellers: Argemí, Bartrina, España, Guasch, Inglés, Mestres, Pereña i Riera.

Cf.- "Quaderns d'Estudi". Any I. Volum II. 1916, pag.

14) Al dictament aprovat per l'Ajuntament de Barcelona, sobre la utilització del català a les escoles municipals, hom s'expressava en els següents termes:

" Primer. Que a totes les escoles primàries i elementals que tingui creades o creï l'Ajuntament, l'ensenyament s'haurà de donar per raons pedagògiques, en llengua catalana.

Segon: Que a les escoles especials sostingudes per l'Ajuntament i destinades a la formació professional i artística, l'ensenyament de totes les matèries que s'hi cursen es donarà en llengua catalana, i en aquelles ~~escoles~~ d'aquestes escoles en les quals s'ha de completar la formació dels alumnes amb coneixements especials, s'establirà en el mateix grau que les altres matèries d'ensenyament de la llengua, de la història i de la literatura catalanes.

Tercer: Que tenint en compte la missió de la Junta Local d'Ensenyament Primari, consistent a fomentar totes les Institucions que puguin ~~ser~~ beneficioses al major èxit i difusió de l'ensenyament primari, es delegui als senyors regidors que en representació de l'Ajuntament formin part de la dita Junta, perquè en el fons d'aquesta Junta facin present que els desigs d'aquesta Corporació són que per a les escoles públiques de Barcelona s'adopti la llengua catalana pels senyors mestres que les regenten, com a instrument adequat perquè l'ensenyament penetri íntimament a la intel·ligència dels nois, creant-se a la vegada en aquestes escoles l'ensenyament de la llengua, història i literatura catalanes."

Extret de - Josep Me Pobleu.- El moviment autonomista a Catalunya dels anys 1918-19. Barcelona 1970. pags 11-12.

15) Cf. - Ferran Soldevila. - Que cal saber de ~~U~~Catalunya. Barcelona

1968, pag. 46.

16) La comunicació de l'"Institut d'Estudis Catalans" portava data del 21 de març de 1916 i estava signada per: Josep Puig i Cadafalch, Antoni Ràbió i Lluch, Guillem Me Brocà, Jaume Massó i Torrents, Joaquim Miret i Sans, Miquel A. Fargas i Roca, Esteve Terradas Illa, Josep Me Bofill i Matas, Pere Corominas i Montanyà, Eugeni d'Ors i Rovira, Antoni M^e , Pompeu Fabra i Poc, Frederic Clascar i Sanou, Lluís Segalà i Estalella, Josep Carnerⁱ Puig-Oriol i Francesc Martorell i Trabal.

Cf.-"Quaderns d'Estudi". Any I. Volum II. 1916. pag.

17) Cf. - Ferran Me Palmés. "Quaderns d'Estudi". Volum XV, any 1923. pags 213-221.

18) Si us interessa conèixer els signants del Document consulteu:
- Joaquim Cases-Carbó. El problema peninsular. Barcelona, 1933. pags. 348-349.

19) Cf. - Pompeu Fabra. La llengua catalana i ~~les~~ catalans. Nova Iberia. Generalitat de Catalunya. 1937.

20) Cf.- Generalitat de Catalunya. L'obra de Cultura. Barcelona, 1932 pag.

21) El Decret sobre el català a les Escoles Normals deia textualment el següent:

"Article primer. A cadascuna de les Escoles Normals de Mestres i Mestresses de Catalunya s'estableix una Càtedra per al coneixement i l'estudi de l'idioma català, en la qual Càtedra s'haurà d'ensenyar, també, la Metodologia corresponent en ordre a la seva aplicació a l'ensenyament primari.

Article segon. D'aquestes Càtedres s'encarregaran voluntàriament aquells Professors que seran designats pels Claustres de les Normals respectives.

Article tercer. Per tal que el coneixement de l'idioma que es pro-

fessi en les dites Càtedres respongui sempre a les normes i els estudis que realitzan els organismes oficials que a Catalunya tenen a càrrec seu la missió de depurar l'idioma català s'encomana a l'il·lustre filòleg senyor Pompeu Fabra, membre de l'Institut d'Estudis Catalans, l'especial inspecció d'aquestes ensenyances.

Així mateix i per tal de donar unitat al problema de les dites ensenyances i als problemes metodològics que plantejan els Professors encarregats d'aqueixes Càtedres hauran de posar-se d'acord amb el Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona.

Donat a Madrid a nou de juny de mil nou-cents trenta-u.

El President del Govern Provisional de la República. Nicet Alcalá Zamora i Torres.

El Ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts. Marcel·lí Domingo i Sanjuan."

Cf.- Generalitat de Catalunya. L'obra de cultura . . . opus citat. pags.

22) Cf. - Generalitat de Catalunya. L'obra de cultura . . . opus citat. pag.

23) ^{Inserto} ~~Reproduïm~~ a continuació algunes de les normes més interessants que es dictaren sobre aquesta qüestió.

" I) La base general de l'ensenyament del català serà per correspondència. L'inscripció serà obligatòria per a tots els mestres de fora de Barcelona. El Comité de la Llengua acorda formar un cens de professors de català . . .

III) El Comité acorda sol·licitar que el Butlletí dels Mestres sigui setmanal i que es desenrotlli d'una manera sistemàtica les lliçons de català que els mestres donen a llurs escoles.

IV) Normes per a l'adaptació del ^{Decret sobre} ~~problema de~~ la llengua. Fins als 8 anys català. Dels 8 a 10 anys una lliçó diària en castellà. A partir dels 10 anys aprenentatge a fons del castellà. La meitat de la

vida escolar en castellà.

V) Revisió d'obres de text. Comportarà quatre aspectes. La presentació tipogràfica, l'aspecte pedagògic, el contingut tècnic i el del llenguatge."

Cf. - Generalitat de Catalunya. L'obra de cultura . . . opus citat. pag.

24) Cf. Capítol B ~~paga~~ dels Documents escolars

25) Cf. - Antoni Me Sbert. L'organització de l'obra cultural. Nova Iberia. Generalitat de Catalunya. 1937.

26) Aquest Decret fou publicat al Diari de la Generalitat del dia 22 de setembre de 1936.

27) Ferran Soldevila descriu el clima que es respirava a Madrid ~~a-prin~~ als primers temps de la República, en relació al problema de la llengua " . . . com si instantàniament el castellà i el seu ensenyament hagués estat bandejat de les escoles catalanes, com durant un cert temps es creia que anava a esser-ho dels grups escolars de l'Ajuntament de Barcelona. Em refereixo a episodis de l'any 31, quan fins el senyor Luis Bello, esperit obert i en general ben informat, va arribar a témer, impressionat per detalls externs i informacions superficials, en la certitud d'uns tals designis, quan en aquelles dates el senyor Bello no havia d'ignorar que en els grups escolars ja existents aquells grups que eren l'orgull dels barcelonins, no era pas el català l'idioma correntment emprat en l'ensenyament, fins i tot en el temps anterior a la Dictadura de Primo de Rivera, sinó el castellà; sense que això volgués dir que el català tingués el seu lloc en alguns aspectes de l'ensenyament."

Cf. - Ferran Soldevila. Que cal saber de Catalunya . . . opus citat pag. 52.

28)

29) Cf.- Alexandre Galí. Per la llengua i per l'escola. Barcelona, 1931. pag.

CAPÍTOL XXIILES NOVETATS DE L'ESCOLA REPUBLICANA. LA COEDUCACIO

Aclariments previs.- Abans d'iniciar l'estudi de la coeducació a Catalunya, voldria~~m~~ precisar que existeixen diferències substancials entre l'educació mixta i la igualtat d'oportunitats educatives per ambdós sexes, diferències menys perceptibles durant l'època de la II^a República; recordem que aquestes dues reivindicacions foren formulades a finals del segle passat, ~~al desenrotllar-se~~ ^{al desenrotllar-se} arreu del món el moviment feminista, com ja estudiavem en els capítols dedicats a l'evolució de l'ensenyament des de la Revolució de Setembre de 1868 fins a finals de segle, circumscriuint-~~nos~~, principalment, a la qüestió específica de l'educació femenina diferenciada.

Com~~de~~ixa entreveure, Ivonne Turin, el fet de no distingir entre igualtat de cultura i coeducació, ha pogut perjudicar no solament el bisexualisme escolar sinó, també, l'educació femenina.(1) La separació de nois i noies a l'escola, ha originat una evident discriminació; ~~que~~ ^{la} aquesta separació ha ~~afavorit~~ ^{perquè} els estudiants masculins, ~~doncs~~, fins i tot, a l'ensenyament primari i àdhuc ~~en~~ al batxillerat, teòricament iguals, mai s'ha exigit el mateix nivell intel·lectual als ~~alumnes~~ ^{alumnes} dels diferents sexes.

Hem volgut ~~av~~larir aquest punt, ja que des de principis de segle, molts grups polítics conservadors i àdhuc algunes associacions religioses foren partidaris i fins i tot treballaren a favor de l'expansió de l'educació ~~femenina~~, però en canvi lluitarem amb totes les seves forces contra la implantació del bisexualisme escolar.

Els precedents històrics.- Seguint l'actitud adoptada als capítols precedents, dedicats a l'estudi de les novetats que presentà la política educativa durant el període de la II^a República, intentarem ^{el caràcter} resumir de l'evolució política, ideològica i dels assaigs pràctics de la coedu

cació en el nostre món escolar, recollint, en part, dades subministrades en altres capítols.

El puritanisme de la societat victoriana, molt acusat al nostre país, per una sèrie de condicionants històrics que no cal enumerar, i la total oposició de diversos estaments de la societat espanyola encapçalats per l'Església, a qualsevol intent per a introduir la coeducació educativa, han contribuït poderosament a frenar la implantació del bisexualisme escolar a qualsevol dels nivells educatius, (2) no solament a les escoles dependents de les ordres d'ensenyança i dels organismes oficials, sinó, fins i tot, a les institucions educatives de caràcter progressiu, pertanyents, generalment, a corporacions privades de caràcter laic, o institucions públiques, independents, en certa manera, dels organismes centrals.

El pensament escolar tradicional, que ja havia frenat l'expansió de l'educació femenina diferenciada, ha exercit una influència determinant sobre l'ensenyament mixte, ajudant a crear una animadversió respecte les escoles bisexuals; aquestes escoles no han guadit quasi mai de bona premsa, a causa, probablement, d'un mal entès savia-ment orquestrat pels sectors immobilitistes. La desconfiança envers la coeducació, és fàcilment comprensible si tenim en compte que l'educació femenina, en general, ha estat minusvalorada en tot moment, àdhuc als nostres dies, a tots els països amb més o menys grau, un xic d'acord amb el desenvolupament cultural, polític o social de cadascun d'aquests països; pensem, a més, que l'educació mixta es troba a un altre nivell com intentàvem explicar al començament d'aquest capítol.

Aquestes consideracions i els mots previs, és possible que ens ajudin a situar-nos dins la problemàtica del bisexualisme, corrent escolar al qual se li atorgat poca importància, fins i tot, per alguns sectors d'avantguarda. La coeducació no arribà mai a adquirir el relleu del laicisme escolar, més aviat li anava a remolc, tot i que

la pressió social de l'Església i dels grups conservadors en general, fou molt més acusada i més ben orquestrada en el cas de l'escola laica o l'escola neutra.

L'educació mixta, denominació usual utilitzada en els primers temps, [almenys a nivell tèoric] naixia com una conseqüència directa o potser indirecta dels moviments d'emancipació femenina, que començaren a manifestar-se, ~~an~~ a nivell minoritari però, en el període comprés entre 1868 i 1874 i gràcies al clima de llibertat d'expressió que instaurà la Revolució de Setembre. Com varem veure, en el seu moment, Fernando de Castro, nomenat Rector de la Universitat de Madrid al 1868, pioner de l'educació femenina, en una sèrie de conferències de divulgació sobre el paper de la dona a la societat moderna, plantejava, ~~potser~~ tímidament, però, el problema de l'ensenyament mixte.

Les primeres experiències pràctiques de coeducació realitzades a Espanya, foren materialitzades per la "Institución Libre de Enseñanza". Els assaigs de bisexualisme educatiu portats a terme per la "Institución" presentaven un ~~varàcter~~ ^{caràcter} més aviat experimental, ~~ja~~ ^{ensem} que el percentatge d'alumnat femení en els centres esmentats era irrisori " . . . el número de muchachas que emprendían por la mañana el camino del Paseo del Obisisco fue siempre restringido. " (3); aquest percentatge no ens ha de sorprendre, si tenim en compte les condicions socials de l'època i sobretot la poca importància quantitativa de l'ensenyança femenina a finals del segle passat, especialment a l'ensenyament secundari. (4).

Sota la influència del grup de la "Institución", hom plantejava a les sessions del Congrés Nacional Pedagògic, celebrat a Madrid, la possibilitat d'aplicació del sistema coeducatiu. Tot i que el clima no era propici per a canvis d'aquesta naturalesa i que la cosa no tirà endavant, val la pena remarcar-ho ^{car} ~~doncs~~ aquestes proposicions es promouen ^{molt abans que es generalitzés la problemàtica de l'escola mixta} ~~en un moment que aquest problema encara no s'havia plantejat~~.

a la resta d'Europa amb l'excepció dels països nòrdics pioners de la ~~coeducació~~ coeducació al continent, recordem que la Palmgrenska Samskolan d'Estocolmo, fou la primera escola europea que implantà al 1876 l'ensenyament mixte.

A Catalunya, el sistema d'educació mixta s'assajà per primera vegada, segons sembla, a les escoles racionalistes d'entre les quals despuntaven els centres escolars adscrits al moviment de la "Escuela Moderna", fundat i dirigit pel malaguanyat Ferrer i Guardia, del qual ~~ens~~ n'ocuparem amb una certa extensió en un proper capítol.

El moviment anarquista havia contribuït poderosament en el camp pràctic i teòric a l'emancipació de la dona, ens hauriem de remontar al Segon Congrés Regional de la Internacional celebrat a Saragossa l'any 1872, ^{s'aprovaren} on ~~s'aproven~~ una sèrie de conclusions sobre el paper de la dona dins el moviment obrer i on Trinidad Saviano, doctor en ciències, de la delegació de Barcelona, presentava un programa d'ensenyança integral que presuposava l'abolició de qualsevol tipus de discriminació educativa.(5)

El pensament educatiu de Ferrer i Guardia, provenia d'altres fonts, de precedents posteriors al Congrés de Saragossa, seguitament de les conclusions i el programa del Comité pro ensenyament anarquista, creat a París l'any 1898, per suggeriment de Kropotkine.(6)

El bisexualisme educatiu, presentava a les escoles racionalistes fundades per Ferrer i Guardia, un caràcter ben diferent als dels centres educatius dependents o influenciats per la "Institución Libre de Enseñanza". Les escoles del moviment ferrerista, plantejaven les relacions entre nois i noies d'una forma més normal i corrent que en els centres d'ensenyament de la "Institución", a causa principalment d'una major igualtat que derivava dels percentatges d'alumnat masculí i femení; el % de noies a les escoles racionalistes era pràcticament igual al de noies, per a ésser més exactes lleugerament inferior.(7)

A l'Escola Moderna s'hi cursaven estudis que podien considerar-se elementals, en canvi a la institució madrilenya, els alumnes estudiaven generalment el batxillerat; tot i amb això, sorprenen els percentatges d'alumnat femení dels centres d'ensenyament de l'Escola Moderna, malgrat el tipus d'alumnat d'aquestes escoles provinent de sectors intel·lectuals o del camp obrer més conscient; ^{aquests} ~~que~~ ~~els~~ ~~indueixen a~~ presumir l'existència d'experiències anteriors.

Els educadors racionalistes, seguint les coordenades que marcava el moviment d'emancipació femenina que s'estenia arreu d'Europa i Amèrica, ^{moviment que en el cas particular} ~~que~~ ~~en~~ ~~el~~ ~~cas~~ ~~particular~~ i ~~que~~ ~~en~~ ~~el~~ ~~cas~~ ~~particular~~ Espanya havia tingut a Concepción Arenal com a pionera, partien de la base que la separació de sexes a l'escola, atemptava contra la pròpia naturalesa humana, perquè l'home i la dona estan destinats a conviure i complementar-se entre si. Tal com afirmava Ferrer i Guardia.

✓ La naturaleza, la filosofía y la historia enseñan, contra todas las preocupaciones y todos los atavismos, que la mujer y el hombre completan el ser humano, y el desconocimiento de verdad tan esencial ha sido y es la causa de males gravísimos." (8)

Partint d'aquesta base, el complement entre els dos sexes havia de condicionar el procés educatiu, no és estrany, per tant, que el fundador de l'Escola Moderna, atorgés a la coeducació una importància de primer ordre.

" La coeducación tenía para mi una importancia capitalísima, era uno sólo una circunstancia indispensable para la realización del ideal que considero como resultado de la enseñanza racionalista sino como el ideal mismo . . . " (9)

Els racionalistes insistien, també, en la necessitat de la coeducació per a enfortir els lligams entre dos universos distints i afavorir els sentiments de sociabilitat i comprensió.

" El niño y la niña son dos universos distintos, pero lo es

tambien cada niño y cada niño considerádesi individualmente con relación a los demás.

La coeducación no perturba los propósitos educativos. Facilita el desarrollo de sentimientos de sociabilidad y de comprensión y, sin hacer perder los encantos ni las bellezas, los pudores del alma del niño y de la niña, respetándose sus diferenciaciones, los hermanas y hace que no se miren como extraños siendo seres de una misma especie, hijos por igual de la Naturaleza." (10)

Tot i els prejudicis i atavismes de la societat catalana de principis del nostre segle, envers la problemàtica sexual i de retop respecte l'educació conjunta de nois i noies, més d'un testimoni que podríem considerar neutral, es manifesta favorable a les experiències d'ensenyament mixte realitzades durant aquella època.

Pere Vergés, coneixedor de la problemàtica educativa i gens suspecte de partidisme, ens parla favorablement de la seva pròpia experiència com alumne d'una de les sucursals que tenia l'Escola Moderna a la barriada barcelonina del Poble Sec; és possible que Vergés en la seva afirmació se sentís influenciat per l'evolució posterior de la problemàtica de la coeducació.

" . . . . La recordo perfectament. Convivíem nois i noies en les classes i en els jocs. Mai no va sorgir cap problema que fos provocat pel sistema coeducatiu. Era una cosa tan normal, tan senzilla i d'una lògica tan evident, que em sembla que ni tan sols originava cap mena de preocupació." (11)

Pau Vila, a la mateixa línia de Pere Vergés, manifestava en unes declaracions programàtiques cronològicament no massa posteriors a l'època de les experiències de coeducació portades a l'Escola Horaciana, durant els primers anys del segle XX, que " . . . n'he tret el convenciment que sempre que una vida escolar es desenvolupa dins d'un ambient conscient moral, l'educació dels dos sexes en comú no té cap perill d'immoralitat . . . " (12); en aquestes mateixes declaracions el famós geògraf i pedagog barceloní, es mostrava contrari al neutralisme reli-

giós."

A més de les escoles racionalistes i l'Escola Horaciana vinculada, en certa manera, al moviment ferrerista, molts altres educadors s'ocuparen en el camp teòric o portaren a la pràctica assaigs de bisexualisme escolar, ^{em refereixo} ~~em refereixo~~ sempre a la primera dècada de la vintena centúria. Entre aquests pedagogs i educadors, cal assenyalar el sabadellenc Albà Rosell, fundador de l'Escola Integral i de la revista escolar "Cultura", racionalista, políticament independent, alguns pedagogs i polítics vinculats al republicanisme federal, a més d'algunes escoles patrocinades pels Ateneus Obrers de distintes tendències, d'entre les quals adquiriren gran importància quantitativa els centres d'ensenyament pertanyents o vinculats al partit radical, tant entre l'any ^{modern de} ~~1900~~ com entre els sectors lerrouxistes.

El Pressupost Extraordinari de l'Ajuntament de Barcelona de 1908, sota la directa influència de la "Institución Libre de Enseñanza", exercida a través de Homenegildo Giner de los Ríos, incloua a les bases programàtiques la implantació a títol d'assaig del bisexualisme educatiu, ^{de cara} ~~en mir~~ a satisfer les reivindicacions educatives dels grups polítics i socials d'idees avançades.

Els redactors del Projecte esmentat, fonamentaven la defensa de l'educació mixta, al igual que Ferrer i Guardia i els racionalistes en motius d'índole moral i concretament en les necessitats de vetllar per la puresa dels costums i precisament per a possibilitar aquesta puresa d'intencions calia que els nois i noies s'acostumessin a conviure des de les primeres edats. L'escola havia d'esdevenir, sempre i quan s'actués amb tacte i mesura, el mitjà ideal per a que els infants d'ambdós sexes creixessin i es desenrotllessin en un ambient de confiança i respecte mutus.

Françesc Layret, capdavanter dels grups socials i polítics

patrocinadors del Pressupost de Cultura, fixava la posició dels grups republicans en una conferència pronunciada a l'Ateneu Barceloní, xerrada que formava part d'un cicle organitzat per la susdita associació i dedicat exclusivament a l'estudi del projecte del Departament de Cultura del consistori barceloní i en el qual hi participaren personalitats barcelonines de diferents tendències polítiques. A l'esmentada conferència, Francesc Layret estudiava els punts conflictius del projecte i s'expressava en els següents termes al referir-se a la coeducació dels sexes.

" Jo crec que l'educació de nois y noies en un mateix local és moral y beneficiosa. Ab el contacte dels dos sexes resurten més les característiques de cada un d'ells i per consegüent és més forta la personalitat dels deixebles. Essent el destí de l'home viure ab la dona, res més racional que comensi a viure en l'escola assaillant lo que despues deura realisar en la seva vida. Socialment y moralment jo crec, en el terreny de la doctrina acceptable la coeducació dels sexes y superior a l'educació unisexual." (13)

Per a recolzar el futur/assaig educatiu, els defensors de l'experiència municipal, basaven el bisexualisme escolar en l'escola nord-americana. En aquesta època, s'havia generalitzat als Estats Units el sistema de la coeducació; un 96% de l'alumnat de les escoles públiques primàries i un 95% dels estudiants d'ensenyament secundari, s'escolaritzaven en règim de coeducació. A més de les experiències nord-americanes i dels assaigs de la "Institución Libre de Enseñanza", hom citava, també, la famosa "Bedales School" centre escolar britànic on el Dr. Badley havia implantat la coeducació, l'any 1898. (14)

Siguin per temença a les crítiques de l'Església i altres grups conservadors o per pròpia convicció, els redactors del Projecte no pensaven generalitzar l'ensenyança mixta a les escoles públiques barcelo-

nines, sinó simplement posar en pràctica un nou sistema educatiu, en forma d'assaig pilot; tenint en compte que es tractava d'un problema social delicat, hom intentava avançar amb peus de plom, com podeu comprovar a les declaracions oficials.

" . . . No es la coeducación un progreso pedagógico tan universalmente admitido que tengamos el derecho de aplicarlo sin discusión. Por otra parte, al realizarlo, nunca el tacto y la discreción resultaran excesivos. Sólo puede intentarse una modificación de esta índole con la garantía de un personal que merezca la más absoluta confianza, capaz de crear en la escuela una atmósfera moral de actividad continua, de sinceridad y de entusiasmo . . ." (15)

Enmig de les polèmiques suscidades pel Pressupost de Cultura, els republicans en un dels seus manifestes aportaven una raó de pes a favor de la coeducació basant-se en la pròpia vida social barcelonina.

¿ Perills del sistema coeducatiu? No hem d'anar a l'estranger pera trobar arguments de fet que demostrin l'irrealitat d'aquests perills que senyalen y anuncien persones excessivament temeroses o interessades en que la reforma no's realisi. Aquí mateix la tenim establerta la coeducació: en tots els orfeons, que tanta importancia tenen en la nostra terra, se coeduca musicalment a nois i noies, no tan sols durant la infantesa, sino fins i tot en plena joventut y en plena virilitat. Y no passa cap cataclisme, ni'n pateix la moralitat pública, ni se n'esgarriren els que fan arma dels perills de la coeducació, contra'l pressupost de cultura. ¿ Voleu prova més terminant de la inexistencia d'aquests perills.? " (16)

El fracàs pràctic del Pressupost de Cultura de 1908, el clima de tensió social que originà la "Setmana Tràgica" de 1909, sobretot si tenim en compte les derivacions polítiques en el camp de l'enseny

~~nyances d'aquest cruent esdeveniment;~~
~~en la seva política educativa,~~ execució de Ferrer i Guardia i persecució de les escoles racionalistes en particular i de tots els moviments escolars progressistes, en general, retardaren i frenaren el desenvolupament del bisexualisme educatiu. A nivell pràctic, hem de pensar, doncs, que la coeducació s'ajornarà durant una vintena d'anys, ni el període 1909-1923 i encara menys el 1924-1930, es mostraran propicis a la implantació de la coeducació dels sexes; per altra banda, a causa, segurament, del clima opressiu envers els corrents escolars progressistes, són poques les referències que es troben entre 1910 i 1930 favorables al sistema coeducacional.

Tota la renovació pedagògica catalana pública i privada, que pren una gran volada a partir, precisament, de la dècada del nostre segle, fou, fonamentalment, discriminatòria en aquesta qüestió. Hom començava a considerar la dona com a part integrant del procés d'escolarització, però això no implicava l'aplicació del sistema d'educació conjunta de nois i noies, ni de quelcom semblant.

Les posicions del moviment catalanista entre 1914 i 1923, se sintetitzen en educació diferenciada entre l'home i la dona, a base de facilitar a les noies una formació teòrica per a preparar-les per a l'augusta funció d'educadora dels fills, augusta almanys en la terminologia corrent, sobretot en aquell temps, o, també, a base de crear carreres considerades aptes per a la dona. (17)

Personatges prou representatius com Maragall i Rosa Sensat, i deixem de banda els responsables de la política educativa de la Mancomunitat, s'expressaven en el sentit de racionalitzar l'ensenyament femení, però sempre pensant quasi exclusivament en la missió de la dona com a mare.

" Nosotros no creemos . . . diu el famos poeta . . . que educar sea una ciencia, creemos que ^{en} las madres debiera ser principalmente un instinto, una intuición, algo que les saliera naturalmente "

de l'educació diferenciada. Per a Pilar de les Planes i on l'Institut es proposava "La transformació de la dona . . . fins aleshores tinguda en una inferioritat cultural i social, subjecte a l'home i a les circumstàncies, en una persona humana independent i forta, capacitada per a lluitar dins d'una societat cada cop més endurida i competitiva, i per ocupar dignament el lloc al qual la naturalesa femenina estava destinada: la llar i l'educació i formació de la família d'aquells que han d'èsser les noves generacions." (20)

Dins la mateixa tendència paternalista s'ha d'incloure l'obra de Dolors Moncortà de Macià, fundadora l'any 1911 del Patronat per a les obreres de l'agulla. D'aquestes associacions, especialment de l'Institut de la Dona, ^{me n'ocuparé amb més deteniment} ~~no n'ocuparem més detalladament~~ al capítol XXIX.

Al marge dels individus, grups i associacions vinculats al moviment catalanista burgès, altres estament que no podem considerar retrògrads, situant-los, evidentment, dins de les coordenades de l'època, no veien, tampoc, amb massa ^{bona} ~~llà~~ ^{llas}, la implantació del sistema coeducatiu a les escoles.

En aquest sentit, cal tenir en compte el Congrés de Primera Ensenyança de 1909. Tot i que aquest Congrés no pot considerar-se una avançada de l'època, ni molt menys, presentà alguns aspectes renovadors, tal com ja ho estudiàvem ⁴ ~~en~~ el capítol XII, en canvi al discutir el problema de la coeducació, la ponent es mostrava totalment contrària ~~en~~ aquest sistema, salvant els períodes de la primera infància. Com afirmava Pilar Bertomeu, mestra pública de Mataró, ponent del Tema 3, de la Secció Quarta de l'esmentat Congrés que feia referència a "La coeducación en las Escuelas Primarias. Casos en que es conveniente o cuando menos tolerable" el sistema coeducatiu només pot utilitzar-se en casos excepcionals.

1 12 La Psicología de acuerdo con la Sociología hacen

distinció entre las aptitudes de los dos sexos y entre la misión de cada uno en la tierra."

2º Como consecuencia lógica, no puede admitirse la escuela mixta; puesto que la educación debe preparar al educando para la vida y teniendo en cuenta sus predisposiciones naturales.

3º Enseña la experiencia que tampoco puede tolerarse la coeducación por razones de índole moral.

4º Unicamente es admisible dicho sistema en el período de la infancia en el cual se notan poco las diferencias de aptitudes.

5º Las actuales escuelas elementales mixtas deben suprimirse, substituyéndolas, en los pueblos que las tienen, por una de cada sexo." (21)

El Congrés d'Ateneus celebrat a Barcelona al 1912, amb participació d'agrupaments de caràcter reformista, es ratificava, en la postura adoptada al Congrés de 1909. En general, els mestres, sobretot femenins, sigui per comodisme i principalment per pròpia convenció, no combregaven massa amb el sistema d'educació mixta, pensem que els docents primaris, especialment les dones, estaven molts influenciats pel medi social.

Tot aquest clima d'animositat envers l'ensenyament mixte, no ens pot sorprendre, ^{car} ~~des~~ les posicions dels racionalistes, del republicanisme burgès i d'alguna que altra feminista a favor de la coeducació, se situaven dins dels corrents d'avantguarda de l'època i no corresponien a opinions prou generalitzades i amb pes social per a forçar un canvi en aquest sentit.

Els enemics més asèrrims del bisexualisme escolar es recrutaven entre els grups dretans com els partits conservadors i l'església, individualment i com a corporació. Val la pena precisar que alguns dels sectors d'avançada de l'Església com el grup de la revista

"Razón y Fe" portantveu dels jesuïtes en el món escolar, i alguns clergues vinculats al moviment catalanista, adoptaven, des de principis de segle, una posició favorable a l'expansió de l'educació femenina, excluint, com és lògic, la coeducació.

Deixant a una banda els arguments morals, font principal dels atacs d'aquests grups contra la barreja de sexes a l'escola, s'aduen una serie de justificacions teòriques a favor de la ~~co~~educació unisexual, d'acord amb el pensament dels sectors retrògrads a altres països europeus, que podriem resumir en els punts següents:

En primer lloc, segons l'argumentació dels detractors del sistema coeducatiu, l'ensenyament mixte no podia implantar-se per la senzilla raó que mancava l'experiència necessària per a fer-lo viable. Com advertia Ruiz Amado " . . . la conveniencia ó inconveniencia de la coeducación de los dos sexos no se puede resolver apelando a la experiencia, no es lícito hacer experiencias tanquam in anima vili sometiendo la generación adolescente á un método dudoso sólo por ver como sale." (22) Aquest argument no sembla massa vàlid, ja que els mateixos que defensaven aquesta posició coartaven, utilitzant tota mena de mitjans, els pocs intents d'ensenyança mixta que s'havien portat a terme o que s'havien intentat; el cas de l'afer del Pressupost de Cultura ^{estudiat al capítol XXIII,} és prou significatiu per a insistir ~~sobre~~ novament sobre aquesta qüestió.

La segona raó que invalidava el nou corrent escolar, sempre seguint l'argumentació de l'Església i els partits i associacions de caire conservador, era de tipus racial o de tradició de cada poble. Hom argumentava que des del moment que la coeducació dels sexes, només tenia un pes, quantitativament important, als Estats Units, s'havia de pensar que es tractava d'una qüestió de tipus local o be de caràcter purament racial; partint d'aquesta premisa, semblava poc aconsellable

La implantació d'un sistema que no sabíem com havia de respondre a casa nostra. El Cardenal Casañas, seguint aquesta línia declarava a la famosa Pastoral del Pressupost de Cultura.

" . . . Creemos, por lo que hemos oído, que tal vez ha inspirado la idea de estas escuelas bisexuales la de imitar a algunas naciones extranjeras; ya que es notorio que para muchos, por el mero hecho de tratarse de naciones extranjeras, hay razón suficiente para imitarlas en España, como si en general fueran en todo superiores a nosotros y debiésemos mirarlas como modelos; en lo que no podemos convenir en absoluto.

Pero, sea de esto lo que fuere, diremos a los autores del proyecto, que saben ellos, como sabemos todos, que ni es bueno todo lo de los extranjeros, ni de todo lo que puede tolerarse de una nación, debe aceptarse como bueno útil en todas las demás; porque ni las condiciones del clima, ni los temperamentos de la naturaleza, ni las costumbres y necesidades de los pueblos son iguales en todas partes. "

(23)

En tercer lloc, i en aquest punt hi acostumaven estar d'acord, fins i tot, els moderadament contraris a la coeducació sexual, hom argumentava que els destins i les qualitats de cadascun dels sexes, són diferents i que per tant la implantació de l'ensenyança mixta comportaria una discriminació a favor del sexe masculí, ^{perquè} ~~doncs~~ les noies no podrien competir intel·lectualment amb els seus oponents. Com afirmava ^{Rufino Blanco} ~~Rafael Amato~~ " . . .; el sexo débil en la competencia, á que le obliga el sistema coeducacionista que lo equipara al fuerte, es fuerza se debilite más, con mengua trascendente para la vida de ambos; aparte que la presencia asidua de los dos sexos, ocasionado irritabilidades prematuras, no puede menos de mellar la entereza del sistema nervioso, en el período en que no ha logrado aún su plena evolución el individuo." (24)

Hom queda un xic perplex davant d'aquestes afirmacions, sobretot si tenim en compte la discriminació a que estaven sotmeses totes les dones en el camp intel·lectual i molt especialment en el món educatiu i si pensem, a més, que el pensament escolar tradicional, del qual n'erem representants molt qualificats els citats pedagogs, havia jugat i jugava, en aquell moment, un gran paper en el manteniment de l'estatut intel·lectual femení.

Val la pena senyalar que durant el període 1910-1931, solament els educadors lligats al moviment anarquista defensaren la coeducació en el terreny pràctic i teòric, però d'una forma subreptícia, sobretot en les èpoques de persecució política.

La coeducació durant la República.- Com ja hem indicat més d'una vegada, la proclamació del nou règim republicà comportaria la materialització a nivell legal de les reivindicacions educatives del republicanisme burgès; entre aquestes reivindicacions hi figurava, com un dels punts clau, la implantació de l'ensenyament mixte, i com un dels components essencials de la problemàtica de la igualtat intel·lectual entre els dos sexes; aquesta igualtat començaria a plantejar-se d'una forma seriosa durant l'època republicana, tot i que cal puntualitzar que la coeducació avançà durant aquests anys molt a poc a poc i amb moltes limitacions, derivades, en bona part, de l'extraordinària pressió del medi social.

A causa, doncs, d'aquest clima i de l'agerrissada oposició de les forces de l'Antic Règim, l'ensenyament mixte fou quantitativament poc important especialment en el període 1931-1936.

En el món universitari, l'educació bisexual no representava cap novetat ja que s'aplicava d'ençà de les reformes liberals del segle XIX, almenys sobre el paper; ~~ja que~~ ^{doncs} malgrat tot eren tan poques les senyorettes que cursaven estudis superiors que no es pot considerar com una dada important ni qualitativament ni quantitativament; en aquest sen-

tit, l'augment del percentatge d'alumnat femení a l'ensenyança universitària fou una de les notes més destacades del període republicà, augment molt més perceptible a les grans ciutats com Madrid, Barcelona i València, per exemple. (25)

L'ensenyament secundari clàssic, fou el grau de l'ensenyança on s'operaren més canvis durant l'època republicana, pel que fa referència a la qüestió de l'ensenyament mixte. La coeducació s'aplicà d'una forma pràcticament total als Instituts d'ensenyament mitjà, fet que no es produí en el camp de l'ensenyança no oficial, especialment als centres educatius dependents dels ordes religiosos d'ensenyament, els quals seguint les directrius morals de la jerarquia eclesiàstica mantingueren el sistema d'educació unisexual, el que comportava una certa discriminació envers l'ensenyança femenina, com a mínim des de l'angle acadèmic i intel·lectual.

Malgrat les crítiques d'alguns sectors que denunciaven amb acritud uns ~~suposats~~ perills morals de la barreja de sexes a l'escola, l'aplicació del nou sistema coeducatiu als centres d'ensenyament oficial, sembla que no plantejà masses problemes. Tot i això, l'educació mixta implantada a la segona ensenyança no representava un gran pas endavant, almenys des del punt de vista quantitatiu; l'augment força considerable del nombre de noies que cursaven el batxillerat, era del tot insuficient, els estudiants que s'escolaritzaven en règim de coeducació no eren ^{masses, per} ~~moltes~~ i variades raons, entre ~~les~~ ^{les} quals el tradicional marginament de la dona reclosa a les feines de la llar, hi jugava un paper de primera fila. (25)

Al ~~seu~~ ^{meu} entendre, el programa republicà sobre aquest punt no es pot considerar massa racional, l'educació mixta es començava per la teulada, totalment a l'intervès del que sembla normal, és a dir iniciant el contacte entre nois i noies des de l'ensenyança elemental sembla lògic que la coeducació es començà des de les primeres edats,

perquè ~~doncs~~ en el cas contrari aquest sistema perd tot el seu sentit, especialment ^{e el de} ~~la~~ lluita contra la discriminació intel·lectual.

Hem fet aquesta petita digressió sobre la importància de l'educació mixta a les primeres edats escolars, ^{pel fet} ~~ja~~ que l'educació bisexual a l'ensenyament primari era només tolerada i no pas obligatòria, fins i tot als centres d'ensenyament públic, (26) tolerància que ^{esdevingué} ~~sol~~ efectiva i legal durant les èpoques que l'esquerra parlamentària dominà l'aparell governamental, ^{car} ~~doncs~~ en el transcurs del bienni negre hom tornà al règim unisexual dels anys anteriors a la República. Poc abans dels esdeveniments del 6 d'octubre de 1934, el ministre d'Instrucció Pública Filiberto Villalobos derogava el Decret del Govern Provisional ~~que~~ regulava la coeducació a les escoles d'ensenyança elemental.

" A partir pues de esta orden, queda sin efecto el régimen de coeducación establecido sin autorización ministerial, prohibiéndose a los Maestros e inspectores su implantación en las escuelas primarias nacionales exceptuando las mixtas y de párvulos para las que está determinado por la ley y por necesidades de la enseñanza." (28)

Amb la promulgació d'aquest Decret hom tornava a l'estatut legal anterior a la proclamació de la II^a República, per altra banda durant els anys que els partits de dreta dominaren el Govern, els grups governamentals, especialment els extremistes, arremeteren contra l'ensenyament mixte, no solament contra les escoles d'ensenyança elemental sinó també contra el sistema coeducatiu aplicat des d'un primer moment als centres de formació del magisteri primari. Resulta molt simptomàtic que aquests grups ataquessin el sistema bisexual de les Escoles Normals i deixessin en pau els Instituts d'ensenyança mixta.

Tot i que no posseïm dades sobre l'abast de l'ensenyament mixte a les escoles de la República entre 1931 i 1933, ens dona la impressió que la coeducació s'implantà en ben poques escoles primàries: la manca d'experiència escolar, el poc temps que s'escola entre 1931 i 1933, la

resistència ^{de moltes} ~~de algunes~~ famílies influïdes per la moral tradicional, et frenaren el desenvolupament d'aquest corrent educatiu al grau primari. Per un altre cantó, els governants de la República es mostraren condescendents amb els grups de pressió socials i econòmics que s'oposaven a la majoria de canvis més o menys revolucionaris; a tots aquests condicionants cal afegir-hi, també, el conformisme dels propis docents d'ensenyança elemental no massa disposats a ~~escal·lar~~ ^{escalfar}-se el cap amb novetats que els plantejaven problemes professionals i morals i que eren de difícil aplicació, almenys a curt termini.

Pere Martell, amb la perspectiva d'uns anys determinants en aquest aspecte, resumia al 1937 el panxacontentisme dels mestres que beneficiava ^{de fet} als grups immobilitistes; aquesta col·laboració amb les forces de l'Antic Règim era potser inconscient, la majoria de les vegades, però, esdevenia real.

"Els primers contraràts a la coeducació voldriem equivocar-nos són els mateixos mestres. Som poc amics d'innovacions que ens porten i obliguen a noves preocupacions i més de la importància d'aquesta. Però això en aquell temps en que fou permesa la coeducació, però no obligatòria, - primers anys de la República - no foren gaires les escoles on s'implantà." (23)

El triomf de la coalició front-populista a les eleccions de febrer de 1936, suposà la reinstauració del corpus legal escolar aprovat als primers anys de la República, amb la salvetat, però, que l'ensenyament mixte esdevindria obligatori, com a mínim a les escoles de l'Estat i la Generalitat.

Arran de la revolta del 19 de juliol es produïren canvis substancials en el sistema d'ensenyança que tingueren, també, gran transcendència en el camp de l'educació bisexual; l'augment extraordinari del percentatge d'ensenyament oficial, comportà com és fàcil endevinar un gran augment del nombre de centres que aplicaven el sistema d'educació mixta.

mixta. De fet al desaparèixer l'ensenyament religiós s'obrien moltes possibilitats en el camp ^{coeducatiu} ~~que-educatiu~~, doncs, la incidència del sector públic esdevenia determinant en el camp privat, on en aquell moment les escoles dependents d'ateneus, sindicats i associacions tenien un pes fins i tot important des del punt de vista quantitatiu; no cal insistir en la seva influència qualitativa, ^{perquè} ~~doncs~~ com ja he dit les escoles anarquistes, de gran tradició en el món obrer, havien estat els únics centres escolars que a tot al llarg del segle s'havien mantingut fidels al sistema coeducatiu.

L'escola de pis que continuà fent la vau viu, àdhuc durant el període de guerra, no s'embranchà i mantingué el sistema d'ensenyament unisexual, sempre s'han d'exceptuar els arribistes que intenten adaptar-se a totes les situacions; la posició d'aquestes escoles és molt comprensible, ^{pensem} ~~ja~~ que l'educació separada proporcionava menys mals de cap, ^{si no} recordem les declaracions de Pere Martell suara esmentades.

Des del punt de vista teòric, les posicions respecte la validesa pedagògica i les conseqüències morals del sistema d'educació mixta no havien variat en l'essencial en comparació als períodes anteriors al 1931, el que de fet havia sofert transformacions importants era la relació de forces que afavoria als sectors progressistes, amb el qual es possibilitava l'aplicació del sistema coeducatiu a l'escola.

La postura dels partits republicans que s'ha de considerar com oficial, amb l'excepció dels anys de govern de dreta, queda ^{perfectament clara} ~~perfectament clara~~ a la conclusió 15 de la "Conversa Pedagògica de l'Escola d'Estiu del 1933", paràgraf que reproduïm a continuació:

" Conclusió 15.- Cal que els infants d'ambdós sexes es tractin a l'escola amb la major naturalitat. No s'ha d'exercir sobre d'ells cap pressió per tal que alternin o estiguin separats. La relació lliure entre ells no constitueix ni ha de constituir problema.

Totes les informacions sobre qüestions sexuals, ocasionals o sistèmiques

temàtiques segons l'edat dels nens, són sempre indicades a l'escola, mentre es facin amb discreció, esperit científic i naturalitat. Contribueixen a ennobrir la sexualitat i a donar-li un caràcter especulatiu que tan necessari és per a controlar els poderosos moviments afectius que provoca.

La major part de les activitats poden aplegar-se juntes algunes, les de pròpia de cada sexe, separadament.

La coeducació a l'escola no s'ha de proposar mai reduir i llimar les característiques diferenciades biològiques d'ambdós sexes. Pot, al contrari, fomentar-les dintre d'un to general profundament humà." (30)

Com podem observar, aquesta escola és regida, en l'ordre general, pels principis propugnats per Ferrer i Reg a l'última del seu llibre post mortem de 1908. Hem de tenir present, però, que el treball de la coeducació a l'escola no s'ha de fer amb el mateix objectiu que el treball de la coeducació a l'educació superior, ja que en aquest cas el treball de la coeducació a l'educació superior té un objectiu més específic, ja que es tracta de preparar als alumnes per a la vida social, i no pas per a la vida acadèmica. En aquest sentit, el treball de la coeducació a l'educació superior és més complex i més difícil que el treball de la coeducació a l'educació inferior, ja que en aquest cas el treball de la coeducació a l'educació superior té un objectiu més específic, ja que es tracta de preparar als alumnes per a la vida social, i no pas per a la vida acadèmica.

El treball de la coeducació a l'educació superior té un objectiu més específic, ja que es tracta de preparar als alumnes per a la vida social, i no pas per a la vida acadèmica. En aquest sentit, el treball de la coeducació a l'educació superior és més complex i més difícil que el treball de la coeducació a l'educació inferior, ja que en aquest cas el treball de la coeducació a l'educació superior té un objectiu més específic, ja que es tracta de preparar als alumnes per a la vida social, i no pas per a la vida acadèmica.

Les concepcions dels partits catòlics, postulaven, també, una certa educació diferenciada i independent, aspectes que estudiarem amb més detall al capítol XXVI.

~~com deiem abans, en qüestions de tipus qualitatiu.~~

Els partits i associacions de caràcter conservador, adoptaren, d'acord amb llurs esquemes ideològics, una posició netament contrària al sistema coeducatiu, malgrat tot dins d'alguns dels grups dretans és on observem canvis més importants en l'ordre qualitatiu durant l'època republicana; l'intent de bastir una dreta avançada de concepcions europeistes, afecta, també, a la qüestió de l'ensenyança bisexual. El sector més liberal de l'Església que adquiriria un pes específic força considerable arreu de Catalunya, abandonava, en certa manera, els imperatius morals per a combatre la barreja de sexes a l'escola, amparant-se en criteris pedagògics manllevats dels grups conservadors dels països europeus desenvolupats socialment i econòmicament; cal recordar que a principis de la dècada 1930-1940 a conseqüència de la crisi econòmica mundial i la política conciliadora, demagògica i pseudorevolucionària de la III^a Internacional, les forces retrògrades iniciaren una ofensiva amb tota regla, tant en el camp polític com en el terreny ideològic, en la qual es donava gran importància als plantejaments de la política escolar. (32)

Seguint, doncs, les coordenades d'un moviment d'abast europeu, Josep Cirera i Soler portantveu escolar de les associacions catòliques d'avantguarda, combatia la coeducació des d'un angle completament diferent, sense parlar de completa separació, sinó simplement de diversitat de mètodes i procediments per a proporcionar a cadascun dels sexes un tractament adient per a cada cas específic. Basant-se, doncs, en experiències educatives l'esmentat pedagog manifestava:

" Tornant a l'aspecte pedagògic que ací estudiem l'experiència demostra que el bisexualisme, sobretot des dels 10 anys retarda l'avance intel·lectual i educatiu. Així ho reconeixen tots els pedagogs seriosos. La desorientació, la distracció, la diferència de capacitat, d'aptituds per a certes disciplines, l'instint, el sentiment,

les inclinacions naturals i la imaginació reclamen diversitat de mètodes, procediments i mestratge. Sotmetre els dos sexes a un mateix ritme en totes les assignatures torna en perjudici del sexe més inadaptat per a una d'elles." (31)

Com podeu comprovar, l'Associació Catòlica d'Ensenyament Lliure en nom de la qual ens parla Cirera i Soler, expressava un pensament que s'ha ~~hom~~ de considerar quelcom demagògic, ^{car} ~~doncs~~ hom oblidava o marginava una serie d'aspectes històrics i socials que invaliden algunes de les suposades diferències entre ambdós sexes, com a mínim en l'ordre intel·lectual. L'afirmació un xic gratuïta que tots els pedagogs seriosos estan en contra de la coeducació a partir dels 10 anys, tenia un cert fonament, en aquells moments, pensem que la manca d'experiència professional, la poca col·laboració dels pares i la societat en general, havia originat més d'un fracàs en els diversos assaigs d'educació bisexual que s'havien portat a terme arreu d'Europa; per altra banda, no deixa d'ésser curiós que l'autor ens parli de la inconveniència dels mètodes coeducatius, precisament en l'edat corresponent a l'ensenyança secundària ^{en la qual} ~~en~~ es practicava més correntment l'educació mixta.

No cal insistir massa en el fet que, tot i les reminiscències d'èpoques passades, alguns sectors d'avançada vinculats directament o indirectament a l'Església, havien donat un pas important, en relació a principis de segle, sinó a favor de la barreja de sexes a l'escola si com a mínim per afavorir la participació femenina a la vida professional i intel·lectual. (34)

Amb tot el que acabem de manifestar, no ~~volem~~ pas significar que tant a Catalunya com a la resta d'Espanya, principalment a les zones ^{menys} influenciades per la civilització urbana, els partits i associacions de caire conservador per mitjà dels seus òrgans d'expressió verbal i escrita, no continuessin amb els seus trets i es fonamentessin amb idees vuitcentistes per a combatre la coeducació; ~~l'esperant~~ ~~de~~ la promiscui

tat i resultava escandalosa, especialment als centres d'ensenyament mitjà clàssic i a les Escoles Normals, segons afirmaven els òrgans d'expressió dels grups dretans.

Sobre aquesta qüestió val la pena remarcar un fet desagradable que es va produir a l'Escola Normal Catalana, a conseqüència de les classes ^{de} gimnàstica que practicaven nois i noies barrejats; els nois abillats amb slips i les noies amb maillot. Aquesta simple qüestió provocà una campanya insidiosa contra l'Escola Normal, especialment contra els professors Trigo, Rofes, Pinyol i Gas el director de l'Escola Cassià Costal. Orquestraren aquesta campanya "El Matí" "El D.I.C" (Defensa d'interessos cristians), "El Correo Catalán", recolzats pel "Diario de Barcelona", "La Veu de Catalunya", "Flama", "El Debate" i altres òrgans de la dreta i extrema dreta. Val la pena remarcar que el bon sentit dels alumnes i dels professors de la citada Escola, permeteren superar aquest incident sense masses tensions, la polèmica es produïa més de portes enfora que no pas al propi centre d'ensenyament Normal.

Com ja hem assenyalat en altres capítols, el període del bienni negre fou propici per a que els grups conservadors arremetessin amb força contra el sistema coeducatiu, novament Rufino Blanco despuntava com enemic perillós de la coeducació (35)

Resumint, doncs, la política republicana en el terreny de l'ensenyament mixte, fou molt moderada i l'extensió del sistema coeducatiu molt limitada, especialment en el grau primari, si fem la selvetat del període 1936-38. Cal assenyalar, malgrat tot, algunes experiències pilot, com per exemple, les portades a terme als centres d'ensenyament del "Patronat Escolar de Barcelona" i de la Generalitat, particularment l'Institut Escola i les escoles del C.F.N.U. els quals exerciren una influència que s'esten més enllà de la seva

pròpia època. Els assaigs d'educació bisexual que s'inicien a la dècada 1960-1970, malgrat les traves legals, esdevenen, en certa forma, possibles, gràcies a la tradició coeducativa refermada durant el període republicà.

NOTES CAPITOL XXII

- 1) Aquesta opinió d'Ivonne Turin es formulada arran d'un article sobre "Las ventajas de la educación mixta" de ~~Bar~~Bartolomé Cossio aparegut al 1890 al "Boletín de la Institución Libre de Enseñanza"; Cf.- Ivonne Turin. La educación y la escuela en España . . . opus citat. pags 210-221.
  - 2) Com veurem més endavant l'ensenyança mixta solament era tolerada a l'ensenyament superior.
  - 3) Cf. - Ivonne Turin. La educación y la escuela . . . opus citat. pag. 211.
  - 4) Al capítol VII, ~~pag. ---, trobareu dades sobre aquesta qüestió.~~ ^{ni tan sols es planteja aquest problema, perquè el} nombre d'estudiants femenins al batxillerat era irrisori.
  - 5) Al capítol XXX, on s'estudia l'ensenyament racionalista es fa referència al programa d'ensenyament integral presentat per Trinidad Boriano i a les conclusions sobre el paper de la dona com a part integrant de la classe treballadora, presentats al Congrés de Saragossa.
  - 6) Al capítol XXX, pag. 1, nota, s'inclou un extracte del programa d'ensenyança racionalista, presentat pel Comité pro ensenyament anarquista, en el qual i en l'apartat ~~w~~ s'indiquen els suposats avantatges de la coeducació dels sexes.
  - 7) Al citat capítol, pag. , gràfic, hi trobareu l'evolució quantitativa de l'alumnat masculí i femení de les escoles racionalistes vinculades al moviment ferrerista.
  - 8) Cf. - Francisco Ferrer y Guardia. La Escuela Moderna. Barcelona, 1912. ~~pag. 2~~ 2ª edició Montevideo, pag. 30
  - 9) Cf. - Francisco Ferrer y Guardia. La Escuela Moderna . . . opus citat. pag. 30
  - 10) Aquesta cita fa referència a un llibre publicat després de la guerra civil; segons ~~sembla~~ fou escrit per Federico Urales, però presenta una argumentació sobre l'escola mixta similar als corrents d'aquella època:
- Cf.-

Cf.- Nociones de Pedagogía. Como debemos educar a nuestros hijos-pon un Profesor de la Escuela Normal. Ediciones Universo. Toulouse, 1949 pag. 16.

11) Cf.- Robert Saladrigas. L'Escola del Mar i la renovació pedagògica a Catalunya. Converses amb Pere Vergés. Barcelona, 1973. pag. 54.

12) Cf. Pau Vila. Assaig de recordança de l'Escola Horaciana. Barcelona, 1920 . pag.

13) Cf.- El Poble Català. 14 de març de 1908. Fragment de la conferència pronunciada per Francesc Layret a L'Ateneu Barceloní el dia 13 de març.

14) ~~Al següent capítol~~ ~~Al capítol,---~~ pag. , ~~torneré~~ a insistir sobre aquest problema.

15) Aquest paràgraf està extret de la Presentació del Projecte de Pressupost Extraordinari de Cultura formulat per la Comissió Municipal de Reforma, Tresoreria i Obres Extraordinàries, citat a:

- Robert Saladrigas. L'Escola del Mar. . . . opus citat. Appendix I pag. 324.

16) Cf.- El Pressupost de Cultura. Manifest del Centre Nacionalista Republicà al poble de Barcelona, reproduït al -Poble Català, 8 d'abril de 1908. - Al capítol^D de la IX Part d'aquest treball dedicada a Documents Escolars, s'inclou el text complet d'aquest manifest.

17) Al capítol XXIV, pag¹¹⁵¹⁻⁵², nota 20, a l'estudiar les Institucions Públiques Catalanes durant l'època de la Mancomunitat, s'intenta aclarir la postura d'aquesta corporació pel que fa a l'educació femenina diferenciada.

18) Cf. - Joan Maragall. Obres Completes. Editorial Selecta. Barcelona, 1947. - Sobre educación - pag. 1252.

19) En aquesta ponència, Rosa Sensat no es planteja mai l'educació mixta, sempre es dona com a normal l'educació diferenciada per a la

35) L'òrgan de premsa de la Federació de mestres nacionals de Catalunya, recullia els atacs del Sr. Rufino Blanco a l'educació bilingüe.

Més referim a D. Rufino Blanco prou conegut dels nostres.

Temps enrera publicà en un diari de la nit un article gro-llat. Ara en un altre article seguia com sempre aferrit a la seva tradició pedagògica. No està per novetats ni per reformes. L'antic és el millor . . .

Ja tanta la seva obsessió ja arriba a la insòlita grollera contra les Mestres i els fills que cursen els estudis en plà de coeducació."

Cf.- "El Parlament Català", nº 140, 16 de maig de 1935, nº 13.

Recordem que Rufino Blanco fou un dels teòrics més invocats pels educadors espanyols de post-guerra.

SERENA
CATALANA PART. L'ENSENYAMENT A LES INSTITUCIONS PUBLICUES CATALANES

Capitol XXIII

De principis de segle a la Dictadura de Primo de Rivera. L'obra escolar de l'Ajuntament de Barcelona.

Introducció Les poques disponibilitats econòmiques dels organismes públics catalans, concretament Diputacions i Ajuntaments, frenaven qualsevol intent de reforma d'un cert abast a la política escolar, especialment si tenim en compte el caràcter eminentment centralista de l'organització burocràtica de l'Estat espanyol; aquest tipus d'organització incidia en l'estructura educativa, coercint l'acció de les corporacions provincials i locals, que, per altra banda, i a causa de la seva manca de representativitat social, no feien altra cosa que acceptar les propostes emanades dels organismes centrals.

L'organització caciquil, base de la política canovista de la Restauració, es mostrà incapaç, sobretot a partir de principis de segle, de resoldre els problemes que plantejava la societat catalana, no és estrany, doncs, que es produïssin canvis substancials en les corporacions esmentades, les quals a les grans ciutats, i principalment a Barcelona, passarien a ésser dominades per alguns sectors més dinàmics de la burgesia industrial catalana. Els nous dirigents canviarien de soca i arrel l'estructura dels organismes culturals i educatius de les citades corporacions.

Partint d'aquestes premises, no ens ha d'estranyar ^{es dediqui} que ~~dediquen~~ ^{d'aquest} una part completa ~~del nostre~~ treball, a estudiar el pes dels nous grups polítics sobre l'obra escolar de les Institucions públiques catalanes, o més ben dit barcelonines, (1) i la incidència d'aquesta obra educativa sobre el conjunt de l'ensenyament català.

Per a estudiar amb més deteniment l'obra d'aquestes Institucions pilar central de la reforma educativa que s'operà a Catalunya entre

1900 i 1938 dividirem aquesta ^{setena} ~~cinquena~~ part d'acord amb la divisió cronològica establerta al ~~capítol~~ ^{capítol} d'introducció al segle XX.

De 1900 a 1923 on s'estudiaram ~~separadament~~ ^{el pes de} l'Ajuntament de Barcelona en la política educativa i l'obra de la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat de Catalunya.

De 1924 a 1930, època on s'estudien més que no pas les obres de les Institucions esmentades, els intents de l'Administració per a desvirtuar la influència de les ~~mesdites~~ corporacions.

De 1931 a 1938. La importància qualitativa, i en alguns moments quantitativa, de l'ensenyament pública català a tots els graus de l'ensenyança, ens obliga a parlar extensament d'aquest període d'acord amb esquemes polítics i socials, dels quals ~~ens~~ ^{me'n} farem ressó en el seu moment oportú.

D'acord amb l'esquema esboçat, ~~ens ocuparem~~ ^{estudiaré} en aquest capítol del paper que jugà l'Ajuntament barceloní, en el camp de l'educació pública, durant el període 1900-1923.

L'obra escolar de l'Ajuntament de Barcelona des de principis de segle fins a la Dictadura de Primo de Rivera.— L'organització política de l'Administració local espanyola, responsable, en gran part, dels tripijocs del caciquisme s'havia mostrat bàsicament inadequada per a crear la infraestructura i l'estructura escolar que necessitava l'Estat espanyol en l'època vuitcentista, per a esdevenir un Estat modern. Per altra banda, les deficiències a nivell provincial i local no es veien contraposades per l'acció del Govern Central, excessivament burocratitzat. Des de Madrid no es feia res per a solucionar el problema escolar i com a resultat immediat l'educació ^{pública} primària, de la qual se n'encarregaven teòricament els municipis, simplement vegetava sense que ningú hi posés remei.

A la ciutat de Barcelona, les necessitats educatives derivades

El Projecte incloua 13 bases, que s'anaven abreviant de la manera següent:

Segons s'estipulava a la base primera, segons el decret es crearia i posaria en funcionament una Institució de Cultura Popular, la qual s'encarregaria d'organitzar quatre grups escolars públics, integrats cadascun d'ells per:

- a) Una maternal
- b) Una primària de dos grups
- c) Un Universitat per adults.
- d) Una escola de nous, una de concul i una de regim de condició amb caràcter experimental.

A la base quarta, hor s'observa de la gratuïtat de l'ensenyament s'explicitava la possibilitat de fixar una quota una vegada, s'acordava amb les disponibilitats econòmiques dels pares, afegint-se a les despeses interessar-los en l'obra de l'escola, destinant-se a les despeses d'obres de caràcter para-escolar.

La base cinquena veïja de les disposicions precedides amb anterioritat a la presentació del Projecte en el pla del consistori barcelonès de l'ensenyament.

"Pase 5º. La ensenyanza de estas Escuelas será en la materia religiosa sin contener afirmaciones ni negaciones de creencias para los sentimientos de los creyentes. Un 5º. artículo, por la tarde, se dedicará exclusivamente a las enseñanzas religiosas católicas a los niños que voluntariamente asistan a la escuela aquella tarde. Esta enseñanza se distribuirá entre el personal de maestras de todas las Escuelas, no pudiendo obligar a otros en ningún momento a la enseñanza de la doctrina católica o de otro servicio."

Respecte aquests darrers articles s'explicitava "... la experiència de lo que sucede en muchos pueblos qüelles donde el maestro no es sinceramente religioso, ha dictado el artículo anterior

Les bases compreses entre la secció i l'ensenyament, regulaven les condicions econòmiques i professionals dels docents d'ensenyament escolar, als quals no'ls s'assignaven uns emplaçaments molt superiors als freqüents en aquell temps.

La base quinzena preveia que l'Ajuntament concediria a la Institució de Cultura Popular una subvenció anual de 250.000 pessetes.

Les altres bases tenien un caràcter eminentment organitzatiu.

Al final s'inclouen unes bases **transitòries**, les quals solament havia de servir fins a l'aprovació definitiva del Pressupost Extraordinari de Cultura.

El pla es pot considerar, en línies generals, i donades les condicions del temps, força vàlid. Per primera vegada, hom intentava portar a terme una política educativa municipal, partint de premisses que ho eren necessàriament empíriques i tradicionals. L'articulat del projecte anava precedit d'un estudi sociològic força seriós, sobretot si tenim en compte l'estat de les ciències socials a primera de seria. En aquest treball, s'estudiaven les necessitats qualitatives i quantitatives de l'ensenyament barceloní.

Resumint, doncs, podríem contenir en quatre punts les novetats més importants que presentava el projecte:

neutralitat religiosa.

bil·lingüisme escolar.

coeducació.

millorament de la condició econòmica, social i professional del mestre d'ensenyament elemental.

Al Pressupost del Projecte s'especificaven els motius que havia induït a l'Ajuntament de Barcelona, a adoptar posicions tan radicalment contraposades a les que hom havia proposat, fins aleshores, a nivell d'escola pública. (10) Pel que fa a ferència als punts més conflictius, concretament les bases cinquena i sisena, els redactors del

projecte, s'expressaven en els termes següents:

" La mayor parte de las escuelas subvencionadas particulares por el Ayuntamiento de Barcelona fueron creadas por un doble movimiento de la opinión que es imposible desconocer. Un gran número de ellas presentan como nota característica la adopción de la lengua catalana como lengua oficial de la escuela; otro en gran número también se distinguen por haberse suprimido en ellas toda enseñanza de la religión. La enseñanza laica o la catalana representan las novedades que se introdujeron estos últimos años en la mayoría de escuelas subvencionadas por el Ayuntamiento, y éste, que ha de atender a la voluntad de la opinión que le votó en los comicios ha de tener en cuenta estos hechos que se produjeron al calor de un movimiento popular." (11)

La base cinquena referent a la neutralitat religiosa, no podem parlar de laïcisme escolar, (12) sintetitzava el pensament del republicanisme liberal de l'època, pel que fa a aquesta matèria. El republicanisme burgès, cercava recolzament en els sectors obrers fortament influenciats pel moviment anarquista. Precisament per aquells volts, la figura de Ferrer i Guàrdia capdavant del moviment de l'Escola Moderna, havia adquirit un gran predicament entre els sectors progressistes; les sucursals de l'Escola Moderna s'havien expandit per tota Espanya i d'una manera particular per la nació catalana. Els catalanistes d'esquerra recolzats per alguns regionalistes i l'ala moderada del partit radical, intentaven contrarestar la influència de les escoles racionalistes i oferien un programa que satisfia moltes voluntats.

Malgrat el caire reformista del projecte, des d'un primer moment provocà un greu malestar entre l'element conservador, especialment entre els sectors més vinculats a l'Església Catòlica.

Molt abans de passar-se a discussió en el Ple Municipal el Pressupost Extraordinari de Cultura, el Cardenal Casañas, Bisbe de Barcelona en aquell període, (13) dictà una pastoral per a prevenir als barcelo-

nins dels perills, que, al seu entendre, presentava el projecte, d'acord amb una concepció molt més propera de la diòcesi de Barcelona.

Aquest Pastoral, de la qual trobarem el text íntegre al ^ll.º de fols fideles dedicats a Documents, (14) produí un gran impacte en els grups conservadors i als costats la intolerància de les autoritats del ^ll.º de fols fideles en sentit educatiu.

Al començament de l'història Document, el Cardenal Casañas presentava l'avinentesa per a què es fes del seu ajut de l'Ajuntament de Barcelona per a eliminar les sol·licituds catòliques. A continuació explicava el seu parer sobre l'assumpte de què es presentava, segons deia, dues vertents: o bé la indiferència a l'assumpte totalment blasmable o bé la paritat de drets entre la Religió Catòlica i les altres religions considerades pel Cardenal Casañas com a protectes, el que pressuposa que l'Ajuntament barcelonès posava en dubte el caràcter Diví de la Santa Seu i l'Església, i l'acudir-la a les seccions protectores o civils.

Després d'expressar la seva disconformitat per la poca importància que s'atorrava a la Religió en el Projecte, lamentant-se les poques hores setmanals que es pensaven dedicar a l'ensenyament de la Religió (el projecte no prohibia l'ensenyament de la religió així com el de voluntari) argumenta contra la neutralitat religiosa que considerava altament perillosa, ^{car} ~~doncs~~ perill d'aquesta manera, és a dir considerar creients els partidaris de les diverses religions professades pel alumne o llurs pares, el professor no tindria llibertat per a defensar les veritats de la única Religió veritable i atreuer la felicitat ~~de~~ les altres religions, ^{perquè} ~~doncs~~ d'aquesta manera ofendria les creences dels alumnes no catòlics.

En quant a la coeducació, els arguments utilitzats pel Cardenal Casañas per a combatre-la estaven a la línia del pensament conservador, idèntic fins i tot encara en alguns aspectes i podia resumir-se en:

diferència d'aptituds dels dos sexes i a determinades disciplines, anormalitats psíquiques, moralitat, etc.

La Pastoral s'oposava també en motius legals, **perquè** segons expressava el Cardenal Casañas, el projecte estava en contraposició amb el Concordat, les lleis del Regne i la normativa legal sobre qüestions escolars. (15)

El Document episcopal conclou amb una invitació, als catòlics barcelonins, a la rebel·lió oberta contra el Pressupost Extraordinari de Cultura.

" Amados hermanos e hijos en Cristo: fijad bien vuestra atención en lo que se pretende hacer; es tal vez lo más grave que se ha propuesto jamás el Ayuntamiento de Barcelona en lo relativo a los derechos de Cristo y de su Santa Iglesia, porque se trata de sentar legalmente una base doctrinal que niega a ésta el derecho a la enseñanza que ha recibido de su Divino Fundador; no se trata simplemente de hechos que pasan y que destruya la acción del tiempo; sino de implantar una legalidad funesta, contraria a los fundamentos de la Religión Católica. Colocaos al lado de vuestro Prelado y emplead todas vuestras energías en combatir el proyecto por todos los medios que os dispense el Señor y vuestro celo por el bien de la Iglesia y de nuestra querida Barcelona" (16)

~~Després~~^{Vist} aquest breu resum de la Pastoral és fàcil imaginar l'impacte que causarien les paraules del Cardenal Casañas, a la població de Barcelona, sobretot en el bàndol catòlic. La Pastoral contribuïa a la creació d'un clima tens que adquiriria el seu èxits a partir del dia 7 d'abril. A la data de la discussió i aprovació del Ple Municipal, de la base ciutana.

Marcia Elé i Daniel Carà de l'arru, Cardenal Bisbe de Girona s'acabada la guerra civil, presentà a l'Assemblea municipal del 7 d'abril, un contraprojecte ~~per~~ ^{per} a intentar salvar la ~~estabilitat~~

entrambats s'acosta a la concessió i la llibertat religiosa, panta panta amb els caràcters de l'libertat. (17)

Francesc Llovet, qui, com heu vist, havia estat un dels propugners del projecte, donà l'assessorament de la defensa de cadascun dels punts del francopost. L'advocat radicalista rebutjà els arguments de Narcís Elà i Daniel, basant-se fonamentalment en el reconeixement de la llibertat de consciència, tot i argumentant-se en els següents termes.

"La presentació del projecte no obtindrà autorització ni victòries ni no el reconeixement d'una certa indecisió; el cost de la llibertat de consciència. En canvi el Sr Elà vol imposar les seves idees a tothom.

Des del moment que s'establirà una classe de Religió les escoles no són neutres. El que s'establirà és que en les escoles tures de caràcter general no es facin afirmacions que ofusquin les creences respectives." (18)

La proposta de Elà i Daniel fou rebatida i ~~el projecte~~ aprovada des, el dia 10, per 26 vots contra 7 les bases del projecte de conflictives. En aquest ple, es produïren moltes obediències i molts discursos; entre els que votaren en contra s'hi comptava l'alcaldé, i dos l'arxiepiscopats, ~~molts~~ radicals a causa d'una certa d'excitació de ~~seu~~ ^{i votaren la base} i ~~alguns~~ ⁽¹⁹⁾ radicals influenciat per la majoria. La resolució total i definitiva no es feu capgirar fins, doncs el 22 d'abril ja no quedava cap punt per discutir; tot i així això el Projecte no s'arribà a promulgar.

El diferent intentaven resumir els factors d'aquell moment que condicionen el fracàs del primer intent de renovació política i social en profunditat el camp públic.

La campanya de les dretes, avalada per l'autoritat indiscutible del Bisbe de Barcelona, fou de les que s'enguaren època: iniciada a fi-

bà accedint. El Sr. Domenech Sanjaume, alvalde en aquell moment, interpretant a la seva manera les atribucions que li atorgava el Reglament municipal, cità la base cinquena. La decisió de l'alcalde barceloní visqué determinada, e ben segur, pels seus ideis, pels escrúpols de consciència i, perquè no, per la veu.

Per enfrontar-se a la provocació de les dretes, els partits polítics majoritaris a l'Ajuntament de la capital del Principat, recolzats per tots els grups de l'esquerra burgesa i liberal, amb l'excepció ^{de l'arrouxistes i} ~~burgesa i liberal~~ anarquistes, organitzaren diverses notes per a donar a conèixer l'objecte del projecte.

El dia 7 de març, precisament un mes abans de la discussió de la base cinquena, el Centre Republicà Anticristià Truisme organitzà un miting, del qual ^{n'assenyalo} ~~en destacà~~ les intervencions més sobresortintes. Amadeu Hurtado intentava desemmascarar totes aquelles persones i grups que esgrimint espantalls de tipus ideològic pretenien utilitzar a desvirtuar el projecte.

Cos de la Hurtado:

"Fan crida contra el projecte de cultura dos elements ben diversos, els que el consideren en nom d'una patria i els que el fan valer en nom d'una doctrina religiosa.

El primer és d'una raó radical; però és radical perquè és una raó racional. És radical perquè anaven al davant; però és racional perquè el servir és el més que serveix al poble. . .

Aquests dos elements fan crament en contra del projecte de cultura, del fet que en ell s'assigni un sou de 4.000 pessetes als mestres, perquè diuen ells que els catedràtics de la Universitat no en rebrien més de 3.000. Això només demostra que l'Estat és un país i que l'Ajuntament juga com Déu vengut als seus mestres i en tot cas les censures han d'ésser per l'Estat no pas l'Ajuntament. Però els nostres radicals no ho volen així; si un és rere i aliat volen que

el "Diario de la República", l'"Avance Socialista", el "Corriente Socialista" i l'"Ateneu Ideològic Popular" recollits per un total de 74 subscritors, convocaren una reunió de treball que tingué lloc al Teatre Rivoli el dia 17 de maig i que és coneguda sota el nom de miting de la Tolerància. Hi intervingueren com oradors Martí Jover, propietari, Torras i Ribera federal, Layret de la Unió Republicana, i Comaposada de l'Organització Socialista. Ferrer i Guàrdia, periodista i diputat provincial, que després de la seva arribada a la posició adoptada per la Lliga Regionalista i ~~que~~ fou un dels grans propagandistes del projecte, no va poder prendre part en el miting de la Tolerància a conseqüència d'una indisposició. (28)

Layret i els altres oradors de l'esquerra moderadora, s'afirmaven de la postura tolerant i conciliadora, apuntada ja per l'advocat dels treballadors en la seva conferència pronunciada a l'Ateneu Barceloní i en les seves intervencions a les sessions del Consistori de la capital catalana.

El liberalisme burgès amb tot el que implicava, llibertat d'expressió, llibertat de cultes, llibertat de pensament, llibertat d'encomanament, etc., tenia una gran tradició a Catalunya des de principis del segle XIX. Al començament del nostre segle les idees del liberalisme constituïen l'evangelí d'una bona part de la menestrelia i petita burgesia, malgrat l'oposició de les classes conservadores encapçalades per l'Església.

Tot i amb el que acabem de dir els catòlics militants no estaven per orques. A l'hora de la veritat, no sabien veure cap mena de diferència entre el pensament d'un republicà, un socialista o un liberal i l'ideal d'un anarquista o un militant obrer de qualsevol tendència i probablement mirat des del seu angle devien tenir les seves raons.

Ara que s'ha posat de moda confondre el moviment catalanista,

100 yards in diameter at 1000 ft. (34) 1000 ft. in diameter at 1000 ft. in diameter at 1000 ft. in diameter.

[illegible][illegible][illegible]

dreu, Jaume Bofill i Matas, Hemmenegildo Giner de los Ríos, Josep Me Lasarte, Manuel Vega i March, Enric Vila, etc. Els que donaren vida a aquest organisme foren, però, els seus assessors tècnics: Josep Goday i Casals artífex de l'obra arquitectònica de la Comissió de Cultura i d'una manera especial Manuel Ainaud i Sánchez, assessor tècnic de la Comissió de Cultura.(40)

Aquest darrer i des de diverses tribunes públiques, sobretot des de la presidència de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, havia denunciat l'estat llastimós en que es trobaven les escoles de l'Estat i de les corporacions públiques en general. Nomenat president de l'Assessoria Tècnica de la Comissió de Cultura, esdevindria des d'un primer moment l'ànima de l'esmentada Comissió. Cal consignar que un dels ~~grans~~ mèrits de Manuel Ainaud fou el de saber-se rodejar d'excel·lents col·laboradors tant des del punt de vista tècnic, com pedagògic.

El mateix any de la creació de la Comissió de Cultura, l'arquitecte municipal i membre de la Comissió Sr. Vega i March presentà un projecte per a la construcció de 37 grups escolars amb una capacitat per a escolaritzar 15.000 alumnes. En aquell moment com podreu comprovar al gràfic que s'adjunta,(41) la matrícula de les escoles municipals barcelonines ratllava la xifra esmentada, però les condicions d'aquestes escoles eren molt deficientes. Solament 2.500 d'aquests infants cursaven llurs estudis en locals de propietat de l'Ajuntament de Barcelona; la resta de l'alumnat s'escolaritzava sota tutela municipal, en edificis de propietat privada, el que pressuposava que el Consistori barceloní s'havia de desprendre d'uns diners per a satisfer els corresponents lloguers.

En el projecte Vega i March hom preveia que les despeses ocasionades pels nous Grups escolars programats, es podrien aixugar en 10 anys sense haver de recórrer al crèdit o la subvenció estatal;

es tractava de dedicar 150.000 pessetes anuals per a sufragar les despeses produïdes per la construcció dels nous Grups, precisament la quantitat que esmerçava l'Ajuntament de la capital del Principat, per al pagament dels lloguers de les escoles.(42)

A partir del 6 de maig i fins el 30 de juny de 1916, el Projecte estigué obert a la informació pública i rebé, en general, el recolzament de les diverses entitats públiques ciutadanes. L'Associació Protectora de l'Ensenyanca Catalana, felicità de forma efusiva a l'Ajuntament per la seva proposta i una serie d'entitats culturals i econòmiques adreçaren un escrit al Consistori on feien constar els problemes derivats de la manca d'escoles públiques, sobretot si hom tenia en compte la importància demogràfica que anava adquirint la ciutat de Barcelona;(43) hom insistia, a més en la conveniència que el projectes arquitectònics estessin pensats d'acord amb la funció que havien d'exercir, deixant a una banda les sumptuositats que conduïen a ben poca cosa, finalment les entitats aprofitaven l'avinentsa per a recordar l'existència d'uns llegats fins aleshores immobilitzats.(44) Les entitats obreres recordaven a l'Ajuntament que no s'oblidés de l'ensenyament tècnic molt desatès, especialment a nivell primari. Recordarà finalment la moció presentada pel Sr. Vila i Maneges per a crear una Caixa de Construccions Escolars ^{per a poder} ~~en-afegir~~ sol·licitar un préstec de 8 milions de pessetes amortitzables amb 50 anys al 4.5% anual.

El Projecte Vega i Marsh no s'acceptà, però l'any següent la Comissió de Cultura aprovava el Plà General de Distribució d'Edificis Escolars. Aquest plà, redactat per l'Assessoria tècnica de la qual n'era arquitecte el Sr. Goday, constava de 29 Grups de nova planta i estava concebut per a que aquests Grups ^{abracessin} ~~abarquessin~~ tota la geografia de la ciutat, donant prioritat a les barriades obreres, totalment desatèses per la iniciativa privada.

El Plà General de Distribució d'Edificis Escolars preveia que l'Ajuntament de Barcelona havia d'endegar 29 Grups Escolars de propietat municipal, repartit per distintes zones de la ciutat; d'aquests edificis en aquell moment n'hi havien en funcionament cinc, els altres vint-i-quatre s'havien de construir en solars propietat de l'Ajuntament o en terrenys que l'Ajuntament projectava comprar com s'especifica en el gràfic adjunt (45) Des del punt de vista arquitectònic els nous edificis semblen integrar-se dins el corrent higienista molt en boga en aquell temps. Segons s'afirmava a la memòria del Projecte Sr-Vega i March " . . . L'arquitectura d'una època, correspon necessàriament a l'estat social d'aquella època i per això podem afirmar que si la higiene regeix i governa els nostres temps, el caràcter higiènic dels nostres edificis serà, evidentment la originalitat d'aquest segle." (45)

El plà preveia també la construcció de camps d'esport a les zones perifèriques, sobretot pensant en les necessitats dels alumnes de les escoles del casc antic de la ciutat, mancades, la majoria d'elles, de camps o jardins d'esbarjo suficientment amplis.

L'estudi que acompanyava al projecte justificava estadísticament la necessitat imperiosa de la presència municipal en la política educativa de Barcelona, ^{pensem} ja que l'Estat es mostrava impotent a la pràctica per a resoldre el problema, com ens mostren les dades que transcrivim, en les quals es remarca la insuficiència de la infraestructura escolar de Barcelona, pel que fa a les places d'escolarització primària. (46) .

Un fet curiós que ens descobreix l'estudi esmentat és que la ciutat de Barcelona tan desatesa en el camp de l'ensenyament elemental, complia sobradament les exigències de la llei Moyano pel que respecta al nombre d'escoles públiques i privades. (47) Una vegada més es demostrava que l'estructura legal decimonònica de l'ensenyança espanyola

era bàsicament inadequada per a resoldre la problemàtica educativa d'una societat en vies d'urbanització i molt menys encara en una ciutat com Barcelona que comptava ja amb mig milió d'habitants.

Aquesta nova etapa de la política municipal barcelonina materialitzada per la Comissió de Cultura, es caracteritzà per l'inici, de les-obres i algunes vegades terminació, dels nous Grups Escolars projectats i per l'aprofitament d'una sèrie de llegats que l'Ajuntament de Barcelona havia rebut o heretat; fins aleshores ningú havia tingut cura ~~de fer~~ de fer efectius aquests diners per a la finalitat concreta a la qual anaven destinats, és a dir la construcció de nous edificis escolars.

El primer centre escolar que es construí durant aquesta època fou el "Grup Escolar Angel Baixeras". El Sr. Baixeras, ^{el 1892} data de la seva mort, havia llegat a l'Ajuntament de Barcelona la quantitat de 500.000 pessetes per a la construcció d'una escola de nova planta. Les obres del nou Grup Escolar, s'iniciaren el 19 d'octubre de 1917, el mateix any que s'aprojava el nou pla, i s'acabaren el 6 d'octubre de 1920 posant-se seguidament en funcionament. El nou centre educatiu tenia una capacitat aproximada per a 500 alumnes; entre els seus serveis ~~hi~~ s'assenyalar el gabinet antropomètric i un altre per el metge visitador.

A continuació es construïren les escoles del Patronat Domènec i l'Escola Graduada de Vallcarca; aquestes escoles, no eren edificis de nova planta sinó antics centres d'educació elemental que s'adequaven a les necessitats de l'ensenyament modern.

La Sra Adela Domènec havia regalat a l'Ajuntament barceloní a finals del segle passat, un edifici del carrer de Sant Pere Màrtir de Gràcia per a la construcció de tres escoles: una de pàrvuls, una altra de nena i la tercera de nenes, que quedaren instal·lades el

juliol del 1901. Al, 1916, data de la seva mort, la Sra Domènec llegava a la ciutat de Barcelona 397.700 pessetes per a millorar la infraestructura escolar. Al gener del 1918, es constituí el Patronat de les Escoles Domènec i s'inicià paral·lelament la reforma de les escoles mencionades que començaren la nova etapa escolar a l'octubre del 1919. La direcció d'aquest Grup Escolar s'encarregà al Sr. Artur Martorell (49) que deixava l'Escola d'Arts i Oficis ^{de Badalona} on havia deixat una estela inesborrable, exercint ~~la~~ ^{barcelonina} direcció d'aquesta Institució educativa fins al 1933.

L'Escola Graduada de Valldaroca, existia ja molt abans de l'aprovació del Pla de Distribució d'Edificis Escolars, però el 1913 l'Ajuntament s'havia vist obligat a clausurar-la a causa de les seves deplorables condicions d'instal·lació. La reforma d'aquesta escola començà el novembre de 1918 i les classes s'iniciaren al començament ^{del} curs escolar 1920-21.

Les altres escoles projectades ^{i iniciades} durant el període que ~~estudia~~ ^{s'estudia} en aquest capítol, foren les següents: "Grup Escolar Ramon Llull", "Escola Lluïsa Cura", "Grup Escolar Milà i Fontanals", "Grup Escolar Pere Vila" i l'"Escola Lluís Vives" de la barriada de Sants. Totes aquestes escoles no poderen començar la seva tasca pedagògica fins després de la Dictadura de Primo de Rivera, ^{car} ~~doncs~~ durant aquesta etapa històrica, les obres dels Grups Escolars quedaren totalment paralitzades.

El primer d'abril de 1918 l'Ajuntament de la capital del Principat havia adquirit el solar anomenat "Convent dels gossos" per a construir-hi el "Grup Escolar Ramon Llull". El concurs per a la construcció de les obres s'abjudicà el 2 de març de 1918, però el Grup no començà a funcionar fins al 1931. El projecte del nou Grup constava de dos cossos d'edifici, un per a l'escola dels nois i l'altre per a l'escola de les noies i tenia una cabuda total per a 1.200

alumnes; i entre altres serveis annexes comptava amb biblioteca i laboratori antropomètric.

La Sra Lluïsa Cura va morir a la ciutat de Barcelona l'any 1916, llegant una part dels seus bens a l'Ajuntament de la seva ciutat, per a que la Institució municipal construís una escola amb una capacitat per a escolaritzar un miler d'alumnes. Les obres d'aquest Grup Escolar es varen començar conjuntament amb les del "Grup Escolar Milà i Foentanels" que es finançava amb diners de l'Ajuntament, l'any 1921 i fou inaugurat com tots els altres el dia 30 de març de 1931, dia de Rams.

El Sr. Pere Vila fill de Barcelona morí el 26 de juliol de 1916 a Rosario de Santa Fe (Argentina) i en la seva herència llegava a l'Ajuntament de Barcelona la quantitat de 1.000.000 de pesos. Els tràmits legals que s'acceleraren gràcies a la intervenció de Manuel Ainaud tardaren molt de temps a culminar-se, però a partir del desembre del 1920 el llegat es va poder fer efectiu, amb el qual les obres s'iniciaren ràpidament. El "Grup Escolar Pere Vila" amb una capacitat per a 1360 alumnes tenia 17 aules per a nois i 17 per a noies, cantina, i podia servir menjars per a un 20% de la totalitat de l'alumnat; i estava pràcticament acabat a l'adveniment de la Dictadura, però no fou inaugurat fins al 1931.

La història de la gestació i posterior aprovació per part de l'Ajuntament barceloní, del "Grup Escolar Lluís Vives" presenta un caient diferent amb un caire molt més popular. A començament de l'any 1918 diverses societats corporatives, obreres i culturals de la barriada de Sants, sota el patronatge i col.laboració de "l'Ateneu Enciclopèdic Popular", amatent en qualsevol moment per a potenciar qualsevol tipus d'iniciativa popular tendent a millorar la xarxa d'escoles elementals dependents de la iniciativa pública i radicades a la ciutat de Barcelona, posaren en marxa i orquestraren una campanya

~~panya~~ que tenia com a finalitat la construcció d'una escola municipal a n'aquella barriada. La ~~sas~~ dita campanya va tenir com a colofó un acte celebrat al Círcol de Sants el dia 2 de maig, on s'acordà presentar una demanda a l'Ajuntament en aquest sentit; al cap de deu dies una manifestació popular recorregué Barcelona des de la barriada de Sants fins a la Plaça de Sant Jaume i una vegada a l'Ajuntament fou presentada una instància avalada per unes 3.000 signatures. L'Ajuntament no tardà en accedir a la sol·licitat; ~~ja que~~ el 26 de novembre del 1919 s'aprovava la construcció de l'"Escola Graduada Lluís Vives" de la barriada de Sants, amb una capacitat per a 750 alumnes. Les obres comencaren el 1921, però com totes les ^{de les} altres ~~escoles~~, foren paralitzades per mor de les vicissituds polítiques.

L'any 1918 l'Ajuntament de Barcelona, per a complimentar el Pla General de Distribució d'Edificis, havia enviat una instància al ministre d'Instrucció Pública, en la qual es demanava també la concessió d'una major autonomia educativa, basant-se en el fet que el Consistori barceloní havia complert sempre la seves obligacions en matèria escolar.

Uns anys més tard l'Ajuntament es dirigia als organismes educatius de l'Administració Central, per a reglamentar el funcionament dels Grups Escolars construïts i en construcció sol·licitant un règim especial per a organitzar els esmentats Grups Escolars. Aquesta petició fou refrendada pocs dies després per l'Inspector General d'Ensenyament Primari de la província de Barcelona que suscrivia tot allò que havia demanat l'Ajuntament de Barcelona. Per R.D. de 19 de febrer del 1922, Cesar Silió ministre d'Instrucció Pública aprovà la petició remarcant, però, que les noves escoles a'havien d'adaptar el màxim possible al Reglament dels Grups Escolars "Cervantes" i "Príncepe de Asturias" de Madrid.

La nova reglamentació provocà moltes controvèrsies que es traduï

ren en diverses comunicacions adreçades a l'Ajuntament per diversos estaments. Entre els escrits formulats en relació a aquest afer, cal consignar la petició del Deganat de Mestres Públics de Barcelona, reclamant el seu dret a participar en el cos professional dels nous Grups Escolars i una altra de l'Associació Protectors de L'Ensenyança Catalana manifestant-se en sentit totalment invers, és a dir propugnant l'entrada al cos magisterial del municipi de mestres procedents de l'escola privada; aquest fou precisament un dels problemes central del "Patronat Escolar de Barcelona" al llarg de tota la seva història.

En ~~patxi~~ any que s'aprovava el nou règim escolar i es creava el "Patronat Escolar de Barcelona" per a fer efectiu el Decret Silió, s'inaugurava l'Escola del Mar un dels centres d'ensenyament primari més prestigiosos amb que ha comptat Barcelona

La primitiva "Escola del Mar" s'instal·là magníficament en un edifici de fusta construït damunt d'unes pilastres i ubicat a la platja de la Barceloneta. L'escola concebuda com a complement de l'Escola del Bosc, a més del seu caràcter d'institució escolar metodològica d'assaig i d'escola a l'aire lliure tenia un caire específicament mèdic, ~~enc-becava~~ ^{penso} concretament ^{en} a l'aprofitament dels efectes terapèutics del sol i del mar considerats, en aquell temps, gairebé com a miraculosos per a la curació de diverses enfermetats. El Patronat Escolar de Barcelona, confià la direcció d'aquesta escola al Sr. Pere Vergés qui portà a terme una gran tasca pedagògica i a la vegada d'una gran transcendència social. (30) L'Escola del Mar assolí, en alguns moments de la seva història, un relleu considerable, fins i tot més enllà de la frontera espanyola.

L'Escola del Parc del Guinardó, constituïa la darrera anella de les escoles modèliques a l'aire lliure fundades per l'Ajuntament de Barcelona en el transcurs d'aquells anys. Creada l'any 1921, comen-

çà a funcionar el 1923 sota la direcció de la Srta Dolors Palau deixeble de Rosa Sensat. En aquesta escola, seguint les petjades de l'Escola del Bosc de Montjuic, s'implantaren els principis decrolians. Quan ^{el 1908 l'escola s'anomenava l'Escola de la Píxet} al 1930, visità Madrid i Barcelona per a donar-hi unes conferències i conèixer d'aprop les experiències educatives que s'estaven realitzant, visità també l'Escola del Parc del Guinardó, fent un gran elogi de l'obra pedagògica que s'estava portant a terme en aquell centre educatiu.

Com haveu pogut observar des de la presentació del projecte Vega i March i més concretament des de l'aprovació del Plà General de Distribució d'escoles, fins a la construcció dels primers edificis escolars, passaren uns quants anys, ~~precisament~~ en un període d'inflació econòmica i gran augment de preus a la indústria de la Construcció, inflació derivada de la inestabilitat econòmica que visqué Europa després del final de la 1ª Guerra Mundial. Aquest procés inflacionari originà un encariment del cost/m² d'edifici construït i el cost/alumne a escolaritzar, com pot comprovar-se si comparem aquests preus amb el cost d'altres centres escolars construïts pocs anys abans a Espanya i Suïssa per exemple.(51)

L'Ajuntament de Barcelona durant aquesta època no es limità simplement a crear escoles d'ensenyament primari per a les classes populars sinó que intentà estendre el seu camp d'acció educatiu en el marc de l'educació tècnica en el grau elemental. Al llarg d'aquests anys, són contínues les referències en les sessions i publicacions municipals, respecte a la necessitat d'eleva el nivell tècnic dels obrers barcelonins; i fins i tot la política educativa de l'Ajuntament en el món de l'ensenyança primària no pretenia altra cosa que proporcionar a la futura mà d'obra una preparació de base per a facilitar l'especialització tècnica. Com afirmava un regidor " . . . Poca cosa guanyarien en les futures lluites industrials si les classes directores

s'haguessin format en els millors centres tècnics que suara hem instal·lat a Catalunya i en canvi els nostres futurs artesans no vinguessin preparats des de l'escola primària per a col·laborar amb preparació tècnica suficient en la obra econòmica per aquell iniciada." (52)

Aquesta preocupació per l'ensenyament tècnic elemental es materialitzaria en el pla de reorganització de l'ensenyança tècnica elemental, aprovat per l'Ajuntament de Barcelona, a proposta de l'Assessoria Tècnica de la Comissió de Cultura, a la sessió ordinària del 6 de novembre de 1918.

El pla que havia estat presentat pels Srs. J. Puig Esteve, C. Añalt i Ll. Nicolau, abarcava els aspectes següents:

- a) Concretar l'esfera de l'Ajuntament en el camp de l'ensenyament tècnic.
- b) Dibuixar el pla a desenrotllar per Municipi barceloní.
- c) Fixar les despeses inherents a la part de la realització immediata del projecte.
- a) L'Esfera de l'Ajuntament en aquest terreny quedaria limitada a l'ensenyança tècnico-elemental. Hom partia de la base d'aconseguir una entesa entre les diverses corporacions públiques per a planificar l'ensenyament tècnic a nivell de la ciutat de Barcelona, com ^{em sembla que} ~~qualsevol~~ ^{da prou clar} ~~ment-reflexat~~ en el paràgraf que ~~reproduïa~~ ^{inserto a continuació}.

" Així en el pla d'ensenyances tècniques que proposem a continuació com a programa a desenrotllar en aquest ram per l'Ajuntament de Barcelona, prenem com a punt de partida el pressupòsit que s'ha d'arribar a un acord entre les corporacions públiques en virtut del qual es deixa a l'acció de l'Ajuntament de Barcelona l'atenció de l'ensenyament tècnic primari de la ciutat, essent cura d'altres esferes de govern, com la Província, la Mancomunitat i l'Estat, l'ensenyament tècnic en els graus superiors." (53)

Ningú pretenia absorbir les escoles de la Diputació de Barcelona i

la Mancomunitat que s'acabaven de crear, almenys a curt termini, sinó de fixar unes bases d'actuació de cara a l'esdevenidor.

b) En el projecte aprovat s'hi regulaven els plans d'estudi, horaris, estatuts, etc. dels centres educatius que s'anaven a crear, és a dir, escoles complementàries d'oficis, escoles complementàries comercials i escoles d'aprenentatge.

En relació a les escoles municipals d'arts i oficis que ja existien en els districtes V, VII, VIII i X i que funcionaven sense un pla orgànic, es fixaven normes per a convertir-les en escoles complementàries d'oficis.

Entre altres coses els tècnics municipals que elaboraren el projecte insistien en els següents punts:

fixar la localització geogràfica de les noves escoles d'acord amb la radicació de les indústries.

aplicar una metodologia concreta, aspecte totalment revolucionari a Catalunya en el camp de l'ensenyança tècnica, lligant-la a la aplicació pràctica, per a facilitar, en el seu moment, la integració dels alumnes al procés productiu, amb el mínim temps possible.

partir de la premissa de que qualsevol tipus d'ensenyament s'ha de basar en els cicles, en comptes de les divisions.

finalment hom temercava la importància cabdal dels aspectes socials i polítics en aquest tipus d'ensenyança, pensant primordialment en una integració de l'element obrer en la vida ciutadana.

c) De moment es preveïen unes despeses transitòries de 337.000 pessetes per a engegar el nou pla i reconvertir les escoles existents i unes despeses anuals de 214.350 pessetes.

Les qüestions de tipus ideològic i la problemàtica lingüística que es plantejaren durant l'època 1900-1923, presenten uns trets característics, especialment entre 1914-1923, en totes aquelles Institucions Públiques Catalanes que jugaren un paper decisiu en la renova-

ció pedagògica. Pel que fa a les qüestions lingüístiques ja me n'he ocupat al capítol XXI i d'allò que afecta a la problemàtica ideològica en parlaré al capítol XXII a l'estudiar el pensament escolar dels grups conservadors no afectes a l'escola tradicional.

NOTES CATECUMEN XXIII

1) Els altres organismes públics catalans, ~~que informen als~~ Ajuntaments i Diputacions probablement per manca de disponibilitats econòmiques, no brillaran a l'escala dels organismes barcelonins. Caldrà, però, tractar aquesta qüestió amb més calma.

2) Cf. - Ajuntament de Barcelona. Les construccions escolars de Barcelona. Barcelona, 1932, p. 71.

3) A l'escola privada el nombre d'alumnes que havia d'atendre augmentava d'un promig de 31, en canvi a l'escola pública la mitjana era molt superior, doncs ~~elevava~~ s'elevava a 53 alumnes.

Per altra banda, de la pròpia memòria del Sr. Barriatray es desprèn que el funcionament de les escoles dependents de la iniciativa privada era, en general, força millor que el de les escoles públiques. Capítol I.

Anàlisi comparativa del funcionament de les escoles obligatòries i privades de Barcelona ciutat, l'any 1903.

	No	Regular	Deficient	Total
Escoles particulars	202	162	31	475
Escoles obligades	25	42	13	80

Total:

- Ajuntament de Barcelona. Les construccions escolars . . . . . op. citat, p. 71.

La seva conclusió, no obstant, no és importànt, atès que l'anàlisi és purament quantitativa.

4)

5) Quan parla dels problemes ideològics, faré referència a ~~la qüestió de~~ aquesta qüestió.

6) Les 6 escoles escolars creades durant aquest any a proposta del Sr. Baron de Giner de los Ríos, al 1910 s'elevaven ja

voluntats, creia en la coalescència en la diversitat de creences religioses, de una reforma social, i intentat contra la manca d'alguns positius professionals, de petit a petit s'acabava creant el projecte de l'ensenyament tripartit de . . .

. . . Catalunya és diferent de qualsevol altra nació de l'Europa Occidental i per la seva singularitat s'ha de considerar. Aquest ideal d'autonomia ha trobat satisfacció en el Projecte d'Acta d'Autonomia Local que es discutirà al Parlament i al qual s'oposava l'actitud del Govern el Projecte de Llei d'Organització d'Alcaldes i Regidors i de l'ajuntament de la vila. Gràcies a l'interès d'alguns polítics, i a la iniciativa de l'U.C. i al del Govern, s'ha aconseguit, de complir el principi d'autonomia consociativa amb l'ànima catalana.

Aquesta és la veritat que he descobert. L'ajuntament d'Alcaldes i Regidors, però no és l'ajuntament o el poder central sinó el poder de l'ajuntament."

Cf.- "La Veu de Catalunya". 30 d'abril de 1903. Part de la Vila. Regidors i Alcaldes.

31) "No es pot pensar que hi haviu col·laborat i que s'expressava en la vostra obra literària:

"El tripartit no es referia tant al Projecte de Llei com a l'actitud i a les idees polítiques tripartides sempre en la voluntat de l'ajuntament i de l'ajuntament de l'ajuntament. Pot dir-se que la constitució s'ha de fer i codificar. I nosaltres serem sempre orgullosos d'haver contribuït a aquest interviu en aquesta codificació de la llei nova i de la llei nostra de l'ajuntament."

Cf.- Joan Bardina. Memoria del curs 1907-08. Escola de Mestres, pag. 43.

32) Joan Bardina i Carrià a Joan Carrià i Carrià, amb la seva obra expressiva i literària.

"El tripartit no es referia tant al Projecte de Llei com a l'actitud i a les idees tripartides sempre en la voluntat de l'ajuntament i de l'ajuntament."

del praguement extraordinari de l'any 1903. . . .
 (A l'este-moment vivo, per el qual heu estat el Titular de l'III).
 El "Praguement" de l'any 1903 . . . .
 . . . .
 . . . .

~~1903~~ . . . .
 . . . . (1904-1905) . . . .

A IV. La radicalització de la problemàtica religiosa. pag 272.

33) Al 1903 ~~començà la primera etapa~~ ^{musical} ~~per la~~ . . . .
 . . . .
 . . . .
 . . . .
 . . . .

34) . . . . (1904-1905) . . . .

35) . . . .
 . . . .
 . . . .
 . . . .
 . . . .

36) . . . .
 . . . .
 . . . .
 . . . .
 . . . .

37) Tot i que existeix una amplia bibliografia sobre el Praguement de Cultura, ens manca un estudi modern sobre el tema.

exemple la Federació de Mestres Nacionals de Catalunya, la Junta Provincial de Primera Ensenyança, el Consell Universitari, etc. Al 1939 li fou retirada la docència, cessant tota la seva activitat pedagògica. Entre els seus escrits despunta el llibre - Hacia la Nueva Escuela - Madrid, 1934-

40) Ainaud i Sanchez, Manuel. (Barcelona 1885- Barcelona 1932) De pare francès i mare andalusa. Restà orfe des de molt jove. Cursà estudis a L'Ateneu Obrer de Barcelona. Ben aviat, el seu nom començà a sonar als medis artístics relacionats amb el dibuix. Formà part del grup "Els Negres" adscrit al corrent modernista. De mica en mica desplaçà la seva activitat vers l'ensenyament. Inicià la seva tasca pedagògica com a professor de -dibuix i treballs manuals- a l'"Escola Horaciana" al 1909; al cap d'uns anys fou nomenat director del "Nou Col·legi Mont d'Or". Deixà aquesta escola per exercir la presidència de l'"Ateneu Enciclopèdic Popular" des d'on, com deia, orquestrà campanyes a favor de l'extensió de l'escola. Durant aquest temps viatjà per França, Itàlia, Bèlgica i Suïssa per a conèixer d'aprop les experiències del Moviment de l'"Escola Nova". Al 1916, i com ja heu exposat, al crear-se la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona en fou nomenat Assessor Tècnic, desenterrant diversos llegats que facilitaren l'obra del "Patronat Escolar de Barcelona", del qual en fou l'ànima des de la seva creació al 1922. En suprimir la Dictadura el Patronat i l'Assessorat Tècnic de Cultura, Ainaud se separava de l'Ajuntament. Al 1930 fou reintegrat al seu lloc i, als primers temps de la República, designat vocal del "Consell d'Instrucció Pública", des d'on contribuí poderosament a la reforma escolar republicana dels primers anys. La mort el sorprengué, relativament jove, quan comptava solament 47 anys.

41) Gràfic III

Evolució quantitativa de l'alumnat de les escoles municipals de Barcelona de 1907 a 1917.

<u>Anys</u>	<u>Nombre d'alumnes</u>	<u>Alumnes gratuïts</u>
1907	14.560	2.244
1908	15.173	2.244
1909	15.555	2.562
1910	15.235	3.185
1911	14.380	3.215
1912	15.512	3.215
1913	~~15.597~~	14.597
1914	15.080	15.080
1915	15.124	15.124
1916	15.940	15.940
1917	16.326	16.326

Font:

- Ajuntament de Barcelona. Les construccions escolars . . . opus citat pag.

Podeu observar que a partir del 1913, la totalitat de l'alumnat de les escoles municipals rebé ensenyança gratuïta; aquest any s'augmentà el salari dels mestres i foren suprimides les permanències per a fer efectiu el R.D. del 14 de març de 1913.

Si compareu les dades d'aquest gràfic amb les del gràfic V observareu certes diferències; es tracta en realitat de que el gràfic III fa referència a la capacitat de les escoles i el gràfic V a l'assistència a aquestes escoles.

42) Aquesta importància demogràfica no ^{afectava} ~~quedava reflectida en~~ l'escolarització com es despren del gràfic V.

43) Més endavant es fa referència a aquesta qüestió.

44) A la publicació sobre Construccions Escolars repetidament esmentada i a les pàgs ~~trobareu~~ les previsions econòmiques d'aquest ^{projecte} ~~pro-~~

45 Gràfic IV.

Programa i distribució de les noves escoles projectades en el pla de 1917.

<u>Nombre d'escoles</u>		<u>Nombre d'alumnes</u>	
5	Escoles propietat de l'Ajuntament	1.900	alumnes
9	" a construir en solars de l'Ajuntament	7.500	"
2	" " " " "	2.000	"
3	" a l'aire lliure en solars de l'Ajuntament	1.100	"
1	" Marítima (concessió platja)	150	"
9	" a construir en solars a adquirir per l'Ajuntament	- 7.800	"
Total escoles: 29		Total alumnes	<u>20.800</u>

Font:

- Ajuntament de Barcelona. Les construccions . . . opus citat. pag.

46) Cf. - Ajuntament de Barcelona. Les construccions . . . opus citat pag.

47) Gràfic V.

Comparació entre el cens escolar i el nombre d'alumnes de l'ensenyament privat i públic a la ciutat de Barcelona a l'any 1916.

Cens escolar	82.000	alumnes
Escoles públiques	14.600	"
Escoles privades	48.000	"
Infants sense escola	19.600	"

Font:

- Ajuntament de Barcelona. Les construccions escolars . . . opus citat pag.

Les dades que es deprenen de l'estudi del Pla de Distribució d'Edificis Escolar i les subministrades per una publicació de la Generalitat de Catalunya referents a aquest mateix anys (Cf. capítol XXVI nota 55, pag 1261) són quelcom diferents. Els cens escolar i l'alumnat de les escoles privades és sensiblement inferior; en quant al cens deu fer referència a edats diferents i pel que fa a la matrícula a les

escoles privades, sembla ~~ser~~, com ja s'afirmava en la memòria del Pla de Distribució d'Edificis Escolars, que no hi figuraven algunes entitats religioses, polítiques, cooperativistes, escoles parroquials etc; i per altra banda, les escoles que no reunien les condicions higièniques necessàries no declaraven amb exactitud el nombre d'alumnes.

D'aquests gràfics, i dels que s'adjunten en altres capítols i dels testimonis de l'època sembla deduir-se que un alt percentatge dels nens barcelonins no immigrants passaven un dia o altre per l'escola, però un % important d'aquests infants no complia el període d'escolaritat.

48) Gràfic V.

Comparació entre les previsions de la llei Moyano i la realitat escolar barcelonina, en referència a l'ensenyament primari de la capital catalana, l'any 1917.

Escoles públiques previstes a la llei Moyano	
d'acord amb el nombre d'habitants	180
Escoles totals previstes per la llei (idem anterior)	540
Escoles públiques barcelonines	250
Escoles totals barcelonines	900

Font:

- Ajuntament de Barcelona. Les construccions escolars . . . opus citat. pag.

Es confirma que el nombre d'escoles superava de molt les previstes per la llei, el que passava és que la major part d'aquestes escoles eren unitàries, com es despren dels gràfics següents:

Gràfic VI

Evolució del nombre d'escoles públiques a la ciutat de Barcelona entre 1902 i 1917

<u>Any</u>	<u>Nombre d'escoles</u>	<u>Nombre d'alumnes</u> <u>aproximat</u>

1902	94	13.300
1907	99	11.600
1908	190	14.600
1917	190	14.600

Font:

- Ajuntament de Barcelona. Les construccions . . . opus citat pag

Com podeu observar ^{de} l'augment del nombre d'escoles que es produeix entre 1907 i 1908 no ~~queda reflectit en l'~~ ^{se'n derivà un} augment de la matrícula.

Gràfic VII.

Nombre d'alumnes/escola a l'ensenyament públic i privat a la ciutat de Barcelona, l'any 1917.

Ensenyament públic	80 alumnes
Ensenyament privat	73 "

Font:

Dades deduïdes dels gràfics anteriors; la mitja/escola de l'ensenyament privat devia ser superior per les causes apuntades, és a dir que les escoles privades no declareven el nombre real d'alumnes, de totes maneres això no augmentava la capacitat de les escoles.

49) Martorell Bisbal, Artur. (Barcelona 1894-1967) Estudià a l'Escola de Mestres de Joan Bardina gràcies a una beca atorgada per l'Ajuntament de Barcelona; en aquesta escola, on conegué Alexandre Galí, acabà de seguir com alumne lliure, el títol de mestre oficial. Treballà a l'Escola del Treball de Badalona on portà a terme un assaig d'escola activa. El 1919, fou nomenat director de les "Escoles del Patronat Domènech". Dirigí també les "Colònies Escolars de Vilamar" (1923-29) i Turissa (1931-33). Al 1931 entrà a formar part de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona. Fou a més, professor dels cursos de nit dels "Estudis Normal" de la Mancomunitat (1920) i de l'Escola Normal de la Generalitat (1931-39) i de les "Escoles d'Estiu". L'any 1940 reingressà a l'Ajuntament de Barcelona.

mant com a funcionari i a l'any 1956 fou nomenat director del "Instituto Municipal de Educación", des d'on organitzà cursos radio-escolars, concerts i dotà a la ciutat d'una magnífica biblioteca pedagògica. Al 1962, l'Ajuntament el destinà al Negociat de Cementiris per evitar que s'oposés al traspas de les escoles municipals a l'Estat. De entre les seves publicacions, despunta Selecta de Lectures i Curs Pràctic de Gramàtica Catalana escrit amb col.laboració amb l'Emili Vallés.

50) Vergés i Farrés, Pere. (Barcelona 1896-1970) Fill de menestrals, fou alumne ^{de} la sucursal que tenia l'"Escola Moderna" al Poble Sec i després de les "Escoles del Districte VI". Obtingué el títol de mestre a la Normal de Barcelona, gràcies a una beca atorgada per les "Escoles del Districte VI"; fou alumne també dels "Estudis Normals" de la Mancomunitat. Al 1920, fou nomenat director de les "Escoles del Districte II, però aviat hagué de deixar aquesta escola perquè Manuel Ainaud el cridà per a dirigir l'"Escola del Mar". Al l'estiu el 1922 dirigí i organitzà la primera colònia escola de Vilamar, Calafell. Des de l'"Escola del Mar" que dirigí fins a la seva jubilació, col.laborà ^{extraordinàriament} ~~extraordinàriament~~ a la renovació pedagògica. La seva aportació teòrica no ha estat massa important, cal enumerar però La nostra posició pedagògica - Conferència al Seminari de Pedagogia (1932)- Libro de evolucionaciones 1922-1947 on recull el funcionament de l'"Escola del Mar" i la seva col.laboració a la revista "Gazet". Sobre la seva vida i la seva obra poden consultar. - Robert Saladrigas. L'escola del Mar i la renovació pedagògica a Catalunya. Converses amb Pere Vergés. Barcelona 1973.

51) Gràfic VIII

Taula comparativa dels edificis construïts per l'Ajuntament de Barcelona, en relació a altres Grups Escolars espanyols i suïssos construïts uns anys abans.

	<u>Area/alumne</u>	<u>Cost/alumne</u>	<u>Cost/m</u>	<u>Any</u>
Barcelona mitja	4,70	1.075	50	1917-21
Milà i Pontanals				
i Lluïsa Cura	2,15	1.380	46	
Baixeras	1,39	925	31	1917-20
Induachu-Bilbao	7,85	607	13	1917
Mugica	0,71	366	24	1917
Linnalstrasse-Zurich	3,63	823	36	1910
Zelgli-Aaran	15,50	943	34	1910
Saint-Jean-Genebra	9,04	1.033	33	1913-14

Pont:

- Ajuntament de Barcelona. Les construccions escolars . . . opus citat pag.

52) Cf. Ajuntament de Barcelona. Les construccions escolars. opus citat pag.

53) Cf- Ajuntament de Barcelona. Institucions d'ensenyament tècnic primari, 1918. Barcelona, 1918. pag. 13.

CAPITOL XXIV

De principis de segle a la Dictadura de Primo de Rivera -(Continuació)

Estudiavem en el capítol anterior, l'obra educativa de l'Ajuntament de Barcelona, ara ^{em centraré} ~~ens-a-centrarem~~ en l'acció educativa dels organismes provincials i regionals radicats a Barcelona.

L'obra escolar de la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat de Catalunya.-- Darrerament i quan estavem perfilant la redacció definitiva d'aquest treball, han sortit a la llum pública diverses publicacions que fan referència a les institucions culturals i educatives dels organismes esmentats, especialment durant l'època de Prat de la Riba, estudis que no van pas dirigits als especialistes sinó al gran públic. (1) Malgrat tot, creiem que s'ha d'insistir sobre aquest punt, si més no per a salvar la unitat de l'estudi, tot i amb el perill que pugui representar la repetició d'algunes qüestions estudiades a bastament en les citades publicacions

Durant el segle XIX, les Diputacions i els Ajuntaments gaudien de moltes atribucions en quant a la política educativa, encara que a la pràctica aquesta autonomia servís per a ben poca cosa, ja que aquests organismes estaven lligats de mans i peus per manca de recursos econòmics. Aquesta autonomia es difuminava a mesura que es feia efectiva la centralització de la política escolar. Tot i amb això, i a partir dels primers anys del segle actual, els sectors més conscients de la burgesia liberal aprofitaren al màxim les Institucions educatives de la Diputació de Barcelona i en crearen d'altres, sempre, com és lògic, sense sortir-se de les limitacions imposades per una legislació burocràtica i centralista. Un cop endegada la Mancomunitat al 1914, amb unes atribucions legals i unes disponibilitats econòmiques quelcom diferents, l'obra escolar de les corporacions catalanes adquirí una importància de primer ordre.

L'Enric Prat de la Riba esdevingué el factor aglutinant d'un es-

tat d'ànim col·lectiu bastant generalitzat. L'obra escolar del ~~polític de Castellterçol~~ la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat de Catalunya sota la direcció de Prat de la Riba primer i de Puig i Cadafalch, després de la mort del polític de Castellterçol, constitueix una de les màximes aportacions dels partits burgesos catalans a la renovació cultural del nostre poble.

Per a facilitar l'estudi de l'obra pedagògica de les dues Institucions catalanes esmentades, agruparem els diversos organismes educatius de la Diputació i la Mancomunitat d'acord amb la divisió següent: Organismes vinculats a l'Ensenyament Primari.

Organismes i institucions vinculats a l'Ensenyament Tècnic i Professional.

Institucions d'Ensenyança Superior.

Institucions d'Extensió Cultural.

a) Organismes vinculats a l'Ensenyament Primari.- Ni la Diputació de Barcelona ni posteriorment la Mancomunitat, gaudien de facultats per a crear i sostenir escoles d'ensenyança elemental, com podeu comprovar als textos i documents que s'inserten al final d'aquest treball. (32) Aquesta normativa ens a sembla incomprensible si pensem en la poca importància quantitativa de l'ensenyament públic; a causa dels impediments legals, l'obra educativa d'aquests organismes es desenvolupà un xic al marge de l'escola pròpiament dita limitant-se a la creació d'escoles pilot o bé a la d'organismes para-escolars o d'extensió cultural.

La major part de l'obra pedagògica d'aquestes Institucions en el camp de l'ensenyament primari, quedà centrada en el "Consell de Pedagogia"; La Comissió d'Instrucció Pública i Belles Arts de la Diputació de Barcelona creà l'11 de juny de 1913 el "Consell d'Investigació Pedagògica" que a partir del 31 de gener de 1916 adoptà el nom de "Consell de Pedagogia"; aquest organisme continuà sota la dependència de la Diputació de Barcelona fins a l'11 d'abril del 1920, data a partir de la qual

Seccions de l'ajuntament de la ciutat capital i tres d'altres pertanyent a la Diputació barcelonina: la de l'ajuntament de la Casa de Caritat, una altra escola que funcionava a la Casa de Caritat i la tercera creada més tard que portaria el nom de la famosa ma italiana.

L'«escola Montessori» de Barcelona, a la que feiem referència ara mateix, fou creada l'any 1915 i començà a funcionar l'any següent. La direcció d'aquest centre d'ensenyament fou encarregada a Anna Montessori professora italiana que havia estat una de les deixebles predilectes de la Dra Montessori. L'«escola Montessori» de la Diputació fou, en realitat, juntament amb l'«escola del Liceu» de Mont-jic, el primer centre experimental d'ensenyament elemental amb que ha comptat Catalunya. Anna Montessori i les seves col·laboradores es ajoren a l'estructura de l'escola, al mètode Montessori aplicat a l'ensenyament primari elemental; fins a quell moment, les experiències montessorianes s'havien concretat específicament a les edats que comencen el període d'infants, és a dir entre 3 i 6 anys, període pertanyent de l'escolarització obligatòria. (6)

Les escoles pilot de la Mancomunitat de Catalunya.— Les escoles montessorianes creades per la Diputació de Barcelona, resultaven vàlides per a uns certes edats, les seves experiències, però, no eren aplicables a tota l'ensenyament elemental, no és a dir per exemple, per la Mancomunitat de Catalunya decidís l'extensió d'aquestes experiències a tota Catalunya i amb la particularitat de comprendre totes les províncies catalanes. Així doncs, la citada Corporació Regional creà quatre Grups escolars, un a cadascuna de les províncies existents; aquestes noves escoles s'han de considerar públiques, almenys-comparativament amb els centres d'ensenyament primari que s'estilaven aleshores.

El Grup escolar de la província barcelonina s'criu a la pàg. 1124.

ció de Sant Llorens Savall, el de la Girona a Palau Sabardera, el de la província de Lleida a Torms i finalment el de la Tarragona al poble de Massó. La importància d'aquestes escoles des del punt de vista experimental queda ben palesa a través dels diversos treballs que es portaren a terme, publicats en diferents revistes durant l'època de la Mancomunitat i la República; les experiències del Grup Escolar de Sant Llorens Savall foren conegudes fins i tot fora del límits de Catalunya. (57)

Els cursos per a mestres. Les "Escoles d'Estiu"..- La idea de la creació de l'"Escola d'Estiu" partí de l'Eladi Homs, (58) secretari del "Consell d'Investigació Pedagògica" pensant en institucions d'aquesta mena ~~que~~ que havia conegut en els seus anys d'estudi als Estats Units per altra banda existia el precedent de l'"Escola de Mestres" de Joan Bardina tot i amb les diferències que existeixen entre ambdues institucions de formació de mestres. L'Eladi Homs fou qui dirigí i organitzà la primera "Escola d'Estiu" que va tenir lloc l'any 1914. L'ànima fou, però, Alexandre Galf (59) qui va dirigir l'"Escola" des del 1915 al 1923, darrer any de la primera etapa d'aquesta institució pedagògica.

Les exigües atribucions estatutàries dels organismes provincials i regionals, limitaven les possibilitats d'actuació de l'"Escola d'Estiu" la qual s'havia d'acontentar en fer un paper de segona fila, perquè ~~doncs~~ no podia suplantar ni substituir les Escoles Normals oficials dependents de l'Estat. Hom s'havia de concretar simplement en aplegar alguns mestres catalans, generalment de Barcelona, durant la seva època de vacances, per a intentar, per una banda, subsanar les deficiències de la seva formació acadèmica i, per l'altra, introduir-los en el món de la nova escola que s'estava desenrotllant en els països avançats.

Els cursos, segons es declarava en el programa de mà dels primers anys, pretenien, primordialment, facilitar als mestres d'ambdós se-

res, estudiants de magisteri, sacerdots i religiosos dedicats a l'ensenyança i a les mares de família interessades per l'educació dels seus fills, una serie de coneixements per a preparar-los a consciència per a poder complir la seva missió educadora. S'insistia també en la necessitat de millorar el bagatge tècnic i professionals dels mestres de les zones rurals, que no gaudien dels avantatges de la cultura urbana o que per múltiples causes es trobaven en una situació de franca inferioritat. (40)

La primera "Escola d'Estiu" constituí un èxit que sorprengué als propis organitzadors; ~~dans~~ l'assistència fou nutrida amb una matrícula de 197 alumnes que es dividien segons la seva procedència de la forma següent: 42 mestres masculins, 114 mestres femenins, 12 religiosos d'ensenyança, 21 religioses d'ensenyança, 2 estudiants de magisteri masculins, 5 estudiants de magisteri femenins i 1 mare de família; aquesta xifra no seria superada fins a l'any 1922, probablement a l'èxit del primer any hi devia contribuir el fet de la novetat. (41).

En aquesta primera "Escola d'Estiu" s'hi varen donar tres cursos: Curs del Mètode Montessori. Curs de Treballs Manuals i Curs de Dibuix. El Curs Montessori constituí el primer contacte directe dels mestres espanyols amb les aportacions de la Dra italiana a les ciències de l'educació. La direcció d'aquest curs fou encomanada a Joan Palau i Vera el qual estigué auxiliat per les sis professores que havien assistit al 2on Curs Internacional Montessori celebrat a Roma i de les quals parlava no fa gaire. Pere Blanch i Blanch i Joan Bardina professaren la disciplina de "Treballs manuals" i Francesc de Paula Nebot i Eladi Homs foren els encarregats del Curs de Dibuix.

La primera "Escola d'Estiu" constituí de fet un assaig tímid però en vista de l'èxit, el segon any l'"Escola" adquiriria un caràcter

completament diferent. L'"Escola" sortia del marc esquifit de l'organització provincial, passant a dependre de la Mancomunitat de Catalunya. A partir d'aquest any l'"Escola d'Estiu" es convertiria a la pràctica en un centre d'estudis post-professionals, on els alumnes ampliaven coneixements i on ^{hom} intentava ajudar-los ~~per~~ a superar les deficiències de la seva formació acadèmica adquirida ~~en~~ als centres oficials.

A-partir d'"Escola d'Estiu" durava quasi un mes i ^{abraçava} ~~abarcava~~, en línies generals, tres camps ben delimitats: en primer lloc, es donaven uns Cursos Generals de dos anys de duració, per a complementar la formació tècnica dels mestres, en els quals s'estudiaven entre altres matèries: Botànica, Mineralogia, Zoologia. Química, Història de Catalunya, Psicologia, etc; es donaven també cursos de Treballs especialitzats, on l'escola activa, l'obra i la pràctica pedagògica ocupaven un lloc preferent; el tercer camp d'acció de l'"Escola d'Estiu" quedava concretat en un programa de visites culturals, sessions de teatre, etc., per a que els mestres de fora de Barcelona es familiaritzessin amb les institucions ~~culturals~~ polítiques, científiques i culturals de la capital catalana. Val a dir que l'ampli programa de visites culturals esdevenia factible gràcies al caràcter oficial de la Institució que organitzava els cursos; aquesta oficialitat de l'"Escola d'Estiu" i de moltes institucions pedagògiques renovadores anteriors al 1939, constituïa un tret diferencial de l'escola activa d'aquella època, en relació als moviments reformadors de l'escola del nostre temps, lligats quasi sempre a la iniciativa particular.

L'"Escola" del 1917 tot i seguir la tònica dels anys anteriors i immediatament posteriors presentà una novetat que mereix una especificació concreta. El curs dedicat a "Treballs especialitzats" comprenia una sèrie de lectures de l'obra de diversos pedagogs contemporanis, amb l'intent de donar a conèixer un resum del seu ideari pedagògic.

Enumerem a continuació el tema de les cinc lliçons ~~de~~ que constava l'esmentat cursset:

- a) La pedagogia d'Ernst Neumann; comprenia cinc sessions comentades per Modest Bargalló i Ardevol.
- b) La pedagogia Montessori. Llibre per a l'ensenyament elemental, dividit en sis sessions cursades per l'Eladi Homs.
- c) La pedagogia del Dr. Decroly; tres sessions a càrrec de Joan Alzina i Melis.
- d) La pedagogia de John Dewey que constava també de tres sessions professades per Joan Palau i Vera.
- e) La pedagogia d'Eduard Claparède; s'encarregà del cursset Llorenç Jou i Olió i constà de cinc sessions.

Probablement el moment àlgid de l'"Escola d'Estiu" d'aquesta primera època, fou protagonitzat per l'Eduard Claparède a l'"Escola d'Estiu" del 1920. El pedagog suís que tanta influència havia exercit en la renovació pedagògica, per mitjà dels seus alumnes catalans de l'"Institut Rousseau" de Ginebra, accedí a donar ~~varies~~ conferències a Barcelona i cursar unes lliçons a l'"Escola d'Estiu" que versaven sobre la "Psicologia de la intel·ligència".

Als darrers anys d'aquesta primera època, l'"Escola d'Estiu" canvià la estructura organitzativa. L'experiència aconsellava delimitar cronològicament els aspectes merament acadèmics, deslligant-los de tots els altres. A conseqüència d'aquesta nova concepció s'organitzà una setmana final dedicada a conferències extra o para-escolars, incloent en aquesta setmana les tradicionals visites culturals.

L'"Escola d'Estiu" durant els primers anys de la seva existència, havia viscut un xic encerclada en la seva torre d'ivori, menyspreuant o ignorant la renovació pedagògica que es produïa paral·lelament en altres sectors de la societat catalana, però ja a principis de la dècada dels 20 comencem a notar una major col·laboració entre

la Mancomunitat i els grups ~~llogats~~ renovadors lligats a l'ensenyament públic estatal, entre el professorat de les "Escoles d'Estiu" s'comencen a trobar catedràtics de les Normals oficials; aquesta col·laboració es fa més efectiva a partir del 1922, durant el qual la participació de la "Federació de Mestres Nacionals de Catalunya" adquirí un pes realment important, especialment en el desenrotllament de la "Setmana Final", on hi prengueren part destacada com a ponents i com a Presidents en diverses sessions Josep Barceló i Mates, President de la Federació i mestre de la Bisbal i Llorenç Jou i Olió que havia treballat intensament per aglutinar els esforços de la Mancomunitat i la Federació per a millorar l'escola; en aquesta mateixa "Setmana Final" Joan Simon disertà sobre el tema "Les tres assemblees de la Federació Lleida, Tarragona i Rubí". L'any següent el "Consell de Pedagogia" d'acord amb la "Federació de Mestres Nacionals de Catalunya" proposaren al Consell Permanent, la creació d'una Comissió encarregada d'organitzar la "Setmana Final"; aquesta Comissió segons les bases aprovades, quedava constituïda per: un Delegat del "Consell de Pedagogia" que exercia la presidència, un altre proposat per la "Federació de Mestres Nacionals de Catalunya" ^{el qual hauria de tenir la vots-presidència} ~~que ocupava la presidència~~, el Director de l'"Escola d'Estiu" que feia de secretari i quatre vocals un dels quals havia d'ésser proposat per l'"Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana". Cal assenyalar que a la "Setmana Final" de l'any 1923 hi intervingueren entre altres: Cassià Costal, director de l'Escola Normal de Girona, Artur Martorell, Anna Rubies, Rafael Campalans, etc.

Val la pena consignar també que als darrers anys d'aquest primer període, s'iniciava una tradició que continuaria durant la República, ~~ensenyant~~ ^{faig referència} expressament a la publicació de textos on s'inclouien conferències, resums de lliçons, treballs dels alumnes, informació, etc. (42)

L'"Escola d'Estiu" d'aquesta època tingué un caràcter essencialment pedagògic, era de fet una escola regida per mestres i pensada exclusivament per a mestres i educadors, sense que això impliqués neutralitat política i ideològica. Els programes i textos publicats denoten una orientació ben definida, que quadrava perfectament amb l'ideari dels grups dirigents de les Institucions Públiques Catalanes d'aquell període històric.

L'influència de l'"Escola d'Estiu" s'estengué més enllà de la capital catalana. Aprofitant l'engrenatge i els professors de l'"Escola d'Estiu", la Mancomunitat organitzà uns cursos d'iniciació pedagògica a Canet de Mar, amb la col·laboració dels pobles de la rodalia: Arenys de Mar, Calella, Malgrat, Sant Iscle de Vallalta i Sant Pol de Mar. Els cursos de Canet de Mar foren encarregats a Francesc Calí, Joan Llongueres, Anna Macheroni i Salvador Maluquer.

Curs Internacional Montessori.— Entre les diverses activitats del programa d'extensió del mètode Montessori, hi ocupà un lloc prominent l'organització del III Curs Internacional Montessori. Tot i que foren diversos els països que sol·licitaren l'organització d'aquest curs Montessori, la Dre italiana s'acabà decantant a favor de la capital catalana, premiant el zel que havia mostrat en la introducció i extensió de la pedagogia sensorial. L'elecció d'una ciutat estrangera entrava totalment dins el tarannà de la pedagogia italiana, ^{pensem} ~~ja~~ que des d'aleshores fins a la seva mort, viatjà continuament i quasi no va parar mai a casa seva, creia de fet que la seva presència esdevenia indispensable per a la propagació del seu mètode.

El nombre d'assistents a aquest Curs Internacional que es va celebrar a Barcelona l'any 1916, assolí la xifra de 185 alumnes. Cinquanta-un s'hi apuntaren de forma espontània, uns altres cinquanta es beneficiaren de les beques concedides per l'Ajuntament de Barcelona, vint-i-cinc s'ampararen amb beques de la Diputació de Barcelona, uns

El dia vint i tres d'agost de la Mancomunitat i de la Universitat de Barcelona. Fylo emfregà els boques més importants de Montessori oficials de plaques a la Diputació de Barcelona; la resta del consell de la Mancomunitat, generalment la resta que treballaven en el sector educatiu a Catalunya o a l'estranger.

En un primer moment, el ministre d'Instrucció Pública, de nunci al Rector de la Universitat de Barcelona la concessió d'un permís oficial per a que els mestres nacionals que havien estat agraciats amb beques de la Mancomunitat, poguessin fer festa a l'escola per assistir al curs montessorian. Després d'aquesta negativa insistí personalment prop del ministre la mateixa Dra Montessori, però rebé idèntica resposta del Rector de la Universitat. Finalment i gràcies a un enèrgic telegrama dels diputats i senadors catalans, el Sr. Julio Burrel Cuellar, l'aleshores ministre, acabà accedint a ^{la} ~~una~~ petició, però fent una salvetat, es mantenia la negativa per a tots els mestres nacionals de fora de Catalunya. Sembla com si el ministre volés evitar la contaminació montessoriana, tot i que el mètode Montessori havia estat aprovat per la Santa Seu. L'espantall de l'educació liberal, implícita en el nou sistema educatiu, devia produir un cert pànic als orientadors de la política escolar espanyola marcadament tradicionalista.

El curs Montessori, com tota la política educativa de la Mancomunitat, tingué contestataris tant des de la dreta com des de l'esquerra. Amb motiu del curs Montessori, els òrgans de premsa del partit radical aprofitaren l'avinentesa per a plantejar la problemàtica educativa des d'un angle quantitatiu i des de la perspectiva del ampli percentatge de la població escolar, sense les mínimes possibilitats d'escolarització.

Sota la direcció personal de la pedagogia italiana, el curs Internacional Montessori de Barcelona durà tres mesos: des del

15 de febrer al 15 de maig. Vingueren mestres de per tot arreu, d'Itàlia, d'Anglaterra, d'Escòcia, d'Austràlia, del Canadà i dels Estats Units a més de les representacions espanyoles de Catalunya, Mallorca i Navarra. La magra representació dels mestres espanyols de fora de Catalunya, té la seva explicació i fou el resultat i la conseqüència de l'incident protagonitzat pel Ministre d'Instrucció Pública i els organismes públics catalans organitzadors del Curs Montessori, incident al qual ~~es referència~~ ^{fa referència} fa un moment.

Les conferències tècniques tenien a lloc quatre dies a la setmana a les aules de la Universitat Industrial, habilitant-se per a les classes pràctiques l'Escola Montessori de la Diputació de Barcelona que segvia, també, com a base d'observació,

El III Curs Internacional Montessori celebrat a Barcelona, presentà una novetat remarcable. La Doctoresa, basant-se en les experiències que estava portant a terme l'equip dirigit per la seva deixeble Anna Macheroni a l'Escola Montessori de la Diputació de Barcelona, proposà l'aplicació del mètode a l'escola elemental, és a dir fins a l'edat de 10 anys. Cal pensar que l'extensió del mètode Montessori esdevenia indispensable; ~~de~~ calia coronar l'obra educativa iniciada al jardí d'infants, el propi Prat de la Riba s'havia manifestat en aquest sentit.

Quan ~~parlem de~~ ^{estudi} les institucions provincials i regionals d'ensenyament secundària i superior, insistiré novament en la problemàtica de la formació del mestre i en l'obra de la Diputació de Barcelona i Mancomunitat en aquest camp específic.

Publicacions.— Per a fer efectiva la tasca de cultura i educació i establiment del ~~govern~~ ^{govern} estatal, emprem que els organismes ~~estats~~ ^{estats} tenen a l'interior, no s'haurien de limitar a les escoles, universitats, etc., sinó que han de treballar a l'exterior i a l'interior.

~~cas-a-les-tècniques~~ decrolianes, els docents de les escoles elemental de Catalunya, a través de la revista pedagògica del "Consell de Pedagogia", es podien posar al corrent del que passava arreu del món, principalment pel que fa referència al moviment de l'Escola Nova.

L'exclusivitat montessoriana obedia, en part, a motivacions ideològiques, com intentaré explicar més endavant, però és evident que l'actitud prudent dels pedagogs catalans era, en certa manera, justificable i gens inconscient. Quan els nostres pedagogs es resistien a experimentar els coneixements teòrics adquirits, potser partien d'un fonament vàlid. Fou precisament l'Alexandre Galí qui ens donava la mesura d'aquesta posició, més aviat conservadora però meditada. Com deia el Sr. Galí:

" El problema d'ensenyament en el nostre país és, doncs més difícil, més complicat que en altres llocs. Mancats de tradició, sense elements consolidats per a l'escola, hem de fer dos treballs simultanis, amb tota la pena, amb tots els defectes de les dobles funcions. Hem d'inventar, hem d'explorar, hem de seguir el vol rapidíssim de la pedagogia moderna, puix és aquesta per la nostra pàtria una raó d'ésser intrínsecament i en el concert dels pobles, però no podem ésser uns aventurers. A la vegada i als mateixos instruments a manca d'altres, hem de fer alguna cosa fixa i segura com la tradició, que ens permeti desseguida posar el peu i aixoplugar-nos." (43)

Butlletí dels Mestres. Per a vivificar els "Quaderns d'Estudi" revista eminentment teòrica, a partir del 1922 començà a aparèixer aquesta nova publicació amb una periodicitat quinzenal, els "Quaderns d'Estudi" només sortien una vegada al mes. El "Butlletí dels Mestres" es repartia gratuïtament a tots els professionals del magisteri de Catalunya, per a que estessin permanentment al dia, respecte a les novetats i a la problemàtica del magister primari. Tant el "Butlletí dels Mestres" com els "Quaderns d'Estudi", així com moltes altres revistes de caràcter

cultural deixaren de publicar-se durant el temps de la Dictadura. El "Butlletí dels Mestres" reaparegué durant l'època republicana, però en canvi els "Quaderns d'Estudi" no tingueren tanta sort i desaparegueren definitivament.

Biblioteca Minerva.— Aquesta col·lecció començà a publicar-se l'any 1911 i era una edició de butraca amb tapes vermelles que es venia a preus molt raonables (0,35 pessetes per volum). El "Consell de Pedagogia" seguint la pauta marcada per l'Associació Protectora de l'Ensenyament Català, col·laborava amb aquesta col·lecció a la dignificació del llibre escolar en llengua catalana. Per primera vegada, els professors d'ensenyament primari i secundari tenien a l'abast textos escrits en llengua catalana, dignes i versant sobre diverses matèries. Per a donar una idea de la Biblioteca Minerva citaré alguns dels col·laboradors asidus: Eduard Fontseré, Salvador Maluquer, Joan Palau i Veré, Manuel Reventós, Carles Riba, Rosa Sensat, Ferran Soldevila, etc.

Ensenyament professional i tècnic.— Com hem vist a l'estudiar la problemàtica escolar del segle XIX i malgrat alguns intents remarcables, l'ensenyament professional i tècnic pràcticament no existia a finals del segle passat, fou, doncs, precisament a principis del ^{de cara} ~~la~~ vintena centúria que es començà a plantejar seriosament a Catalunya, la necessitat de transformar totalment l'estructura de l'ensenyament tècnic ~~en~~ a satisfer les necessitats de mà d'obra qualificada i de personal tècnic que tenia la indústria catalana.

Acollint-se a les normatives fixades per García Alix per a reorganitzar l'ensenyament tècnic, (R.O 1-VI-1900) el Foment del Treball Nacional presentà al ministeri un plà d'estudis elaborat per Josep Barret, enginyer industrial, professor de l'Escola d'Arts i Oficis, el qual coneixia l'organització de l'ensenyament tècnic nordamericà i molt especialment les Half time schools (escoles d'aprenentatge total) que volia veure aplicades a Catalunya.

El pla fou acusat de catalanista per alguns sectors, especialment els vinculats als organismes centrals de govern, sobretot quan a principis del 1901 el Comte de Romanones, ~~gens amic~~ de la ~~centralització~~ descentralització educativa, substituïa a Garcia Alix a la cartera d'Instrucció Pública i Belles Arts; per altra banda, tampoc trobà el recolzament econòmic adequat i es quedà per tant en un simple precedent, ~~per~~ perquè de fet el pla Barret marcava l'orientació de l'ensenyament tècnic que uns anys més tard materialitzarien Prat de la Riba i els seus col.laboradors, entre els quals s'hi comptava el propi Josep Barret. Les línies mestres del pla esmentat, es podrien resumir en els punts següents que enumerem a continuació:

separació dels estudis industrials i artístics, pensem que fins aleshores aquestes escoles s'anomenaven d'Art i Oficis.

divisió de l'ensenyament tècnic en graus: primari (obrers) secundari (obrers especialitzats, contramestres, etc.) i superior (enginyers, directors, etc.)

prioritat a l'ensenyament pràctic, el que comportava la creació immediata de laboratoris, tallers, plantes pilot, etc de les diferents especialitats.

adaptació de l'ensenyament a les característiques regionals, llengua, infraestructura industrial, etc.

adaptació de sistemes de gratuïtat o semi-gratuïtat, especialment a nivell primari i secundari.

eliminació de títols oficials.

supressió del sistema d'oposicions per a nomenament del professorat, que es faria a base de contractes de treball renovables.

Tot i el silenci administratiu que es produí arran del pla, Barret amb la col.laboració d'Epilí Riera tornaren a la càrrega diverses vegades, aconseguint finalment que es constituís l'any 1904 el

Patronat de l'Escola Industrial presidit pel primer dignatari de la Corporació Provincial i del qual en formaven part, ^{el batlle} ~~el batlle~~ de la ciutat de Barcelona, els presidents de la "Cambra de Comerç" de la "Cambra Industrial", del "Foment del Treball Nacional" del "Sindicat d'Exportadors" de la "Societat Econòmica Barcelonessa d'Amics del País" i de l'Associació d'Enginyers Industrials" juntament amb el director de l'"Escola d'Enginyers Industrials" i altres membres nomenats directament pel Govern Central.

L'any següent a la seva constitució, el Patronat convocà un concurs per a l'adquisició dels terrenys destinats a l'edificació dels nous centres escolars. L'any 1906, la Diputació adquirí els terrenys de la finca "Can Batlló" on es pensaven construir els diferents edificis que estatjarien els diversos organismes i centres d'ensenyament que pensava crear la Corporació Provincial barcelonina.

Al nou recinte, batejat amb el nom d'"Universitat Industrial" en la qual encara avui s'hi imparteixin els estudis **tècnics** industrials i agrícoles de caràcter primari i secundari, s'hi aplegarien les diverses escoles i organismes dependents de la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat de Catalunya, dels qual n'hem parlat i en continuarem parlant en aquest capítol.

Com és lògic, i tenint en compte que totes les escoles que s'anien creant havien de comptar amb els corresponents serveis de laboratori, tallers i biblioteca, l'endegament d'aquests centres fou lent i gradual, pensem que a part dels centres esmentats, es crearen centres complementaris: residència d'estudiants, restaurant, instal·lacions esportives, centres de formació i esplai per als estudiants, Institut Psicotècnic, etc, el qual constituïa una veritable novetat a qualsevol grau de l'ensenyament espanyol.

L'obra escolar de la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat de Catalunya, en el camp de l'ensenyança tècnica i professional, es

una extensió considerable. Les característiques d'aquest treball ^{m'obl}~~ens~~
~~guen~~
~~obliga~~ a sintetitzar el màxim, esboçaré, doncs, un petit resum de
 les activitats de la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat en el
 camp de l'ensenyament tècnic, síntesi que no va gaire més enllà de la
 simple enumeració de les Institucions i organismes creats per ambdues
 entitats públiques per a potencialitzar aquest tipus d'ensenyament.

Per a simplificar l'estudi d'aquestes institucions les dividi-
 rém d'acord amb l'esquema següent:

Ensenyaments industrials.

Ensenyaments agrícoles.

Ensenyaments comercials.

Ensenyaments artístics.

Ensenyament de la dona.

Altres ensenyaments i institucions.

Ensenyaments industrials. - ^{Assenyalaré}~~Ens ocuparem~~ ^{el paper} en aquest apartat, de les esco-
 les tècniques de grau mig que quedaren englobades dins l'anomenada "Es-
 cola ~~Vilanova~~ Industrial", de l'"Escola Elemental del Treball", amb-
 dues radicades a la Universitat Industrial, de les "Escoles Locals
 d'Indústria i finalment de les escoles tècniques industrials creades
 per la Mancomunitat a fora de Barcelona.

Escola Industrial:

Escola d'Indústria Tèxtils. - Aquesta escola fou precisament el primer
 centre d'ensenyament tècnic de grau mig que creà la Diputació de Bar-
 celona. La primera secció de l'escola que començà a funcionar el ge-
 ner del 1909 fou la de filatura.

La intenció dels responsables de la Diputació barcelonina no es
 limitava a crear una altra escola tècnica per l'estil de les escoles
 oficials de peritatge industrial creades a principis de segle a Vila-
 nova i la Geltrú i Terrassa, on es conserven diferents especialitats in-
 dustrials, entre les quals s'hi comptava la tèxtil; amb el nou centre

d'ensenyament tècnic hom pretendia que els estudis responguessin a les necessitats de la indústria ~~espanyola~~ ^{textil catalana}, a base de donar una gran prioritats al treball pràctic.

La nova escola creada a Barcelona, seguiu, en línies generals, el cançó del pla presentat pel Foment del Treball Nacional a principi de segle i del qual ~~ens~~ ^{ens} n'ocupàvem no fa gaire, partia, per tant, d'unes premisses completament diferents al que s'havia establert fins aleshores dins d'aquest camp.

Les ensenyances no tenien caràcter oficial i els estudis pràctics hi ocupaven, com heu ~~est~~ ^{assenyalat}, un lloc de preferència. Per a fer efectiva aquesta política, l'escola comptava amb magnífiques instal·lacions amb laboratoris i tallers molt ben equipats, els quals estaven dedicats especialment a la indústria textil cotonera. El fet de comptar amb aquestes instal·lacions, situava a l'escola textil de Barcelona en una situació envejable en relació als altres centres d'ensenyament secundari tècnic de la resta d'Espanya, ^{car} ~~com~~ no era freqüent que aquestes escoles inclúdes des de nivell superior, estessin massa ben preparades per a impartir coneixements teòrico-pràctics.

Durant molt de temps, l'escola funcionà sense Director sota la supervisió d'un Patronat i del seu secretari Sr. August Bull; aquesta interinitat es perpetuà fins a l'any 1920 que fou nomenat Director en Manuel Massó i Llorens qui li donà un gran impuls. El professorat ^{el qual} d'aquesta escola, ~~no~~ provenia en bona part de l'antiga "Escola Provincial d'Arts i Oficis", fou, en general, força competent; d'entre aquest professorat cal esmentar l'Evelí Doria cap dels laboratoris de química textil i en Francesc Canyellas professor de Dibuix Artístic i ànima de la revista "Joventut Textil" que tingué una magnífica acollida en els medis textils catalans,

Escola de Blanqueig, Tintoreria, Estampació i Acabats. - Evelí Doria, cap, com heu dit, del laboratori químic de l'escola textil, defensà ^{d'un} ~~dels~~

primer moment la independència de les diverses especialitats del ram de l'aigua, en relació a les altres indústries tèxtils. Doria tenia ^{devia} una bona part de raó, ^{si pensem que} ~~doncs~~ el ram de l'aigua presenta unes característiques ben diferencials, però potser més que una independència el que calia era una autonomia o si més no una ampliació dels laboratoris tèxtils per a potencialitzar la investigació en aquest camp. A la realitat, l'escola ~~de Doria~~ d'Acabats Tèxtils no fou altra cosa que un anexe de la d'Indústries Tèxtils. El Sr. Doria fou auxiliat molt eficaçment pel Sr. Gaspar Brunet autor d'un magnífic tractat d'acabats tèxtils. A partir del 1920, l'escola passà a ésser dirigida pel Sr. Massó i Llorens que englobava les dues escoles tèxtils, amb el qual els estudis adquirien una major unitat, per altra banda Massó cercà la col·laboració de l'Escola de Directors d'Indústries Químiques per a fer més efectiva la tasca de l'Escola d'Acabats.

Institut de Química Aplicada.— Aquesta institució, fou creada l'any 1917 ~~coplant~~ diversos organismes que s'havien creat alguns anys abans, els quals estaven molt directament lligats a la figura del Dr. Agell pioner de l'ensenyament de la química industrial a Catalunya; Entre aquests organismes, s'hi comptava el "Laboratori d'Estudis Superiors de Química"; ^{aquest laboratori} ~~que~~ començà a funcionar el 1911 i ~~que~~ constitueix des d'aleshores el primer laboratori químic que ha existit a Catalunya amb un xic de cara i ulls; ^{a s'establiren, a més,} el "Laboratori Provincial d'Higiene" que s'incorporà a l'anterior l'any 1914 i l'"Escola de Directors d'Indústries Químiques" creada l'any 1916.

Aquest Institut a més d'impartir coneixement teòric i pràctic als estudiants i graduats, oferia un servei als fabricants de la indústria química per a solucionar els problemes pràctics i teòrics que se'ls plantejaven. D'entre les activitats de l'escola, val consignar, també, els cursos i conferències que organitzava l'Institut; per les aules dependents d'aquest organisme hi passaren des de polí-

tics com Cambó, literats com López Picó, industrials com Folies i Francera, fins a professors de renom internacional en el camp de les ciències físico-químiques com Jean Perrin, Paul Sabatier i Charles Guillemin Ostwald.

Escola de Directors d'Indústries Elèctriques.—Creada el setembre del 1917, poc després de la mort de Prat de la Riba, aquesta escola juntament amb la de Mecànica Aplicada, completaria la xarxa d'institucions escolars tècniques de grau mig de la Universitat Industrial de Barcelona, conegudes amb el nom genèric d'Escola Industrial.

La direcció de l'«Escola de Directors d'Indústries Elèctriques» fou encomanada a Esteve Terrades, al qual se li atorgaven tota mena de facilitats per a complir la seva tasca acadèmica. Esteve Terrades i els seus més íntims col·laboradors, entre els quals ^{recordaré} ~~recordem~~ a Francesc Planell, Ramon Jardí, Antoni Torroja, Josep Serra i Bonastre, etc., iniciaren una gloriosa tradició pedagògica i didàctica en aquest camp de les ciències físiques, que encara avui en percebim la influència.

Escola Elemental del Treball.—Concebir un ensenyament tècnic lligat al desenvolupament industrial i circumscriure'l a l'ensenyança tècnica secundària hauria estat un treball a mitges, ^{car} ~~senas~~ mal aniríem si els tècnics no trobaven camp abonat per a desenrotllar els seus coneixements en el propi medi industrial, taller fàbrica, etc; calia, per tant, bastir un ensenyament tècnic de nivell primari d'un cert gruix.

L'«Escola Provincial d'Arts i Oficis», tot i comptar amb bons professors en algunes branques de la indústria, per la seva pròpia concepció no podia respondre a les necessitats de mà d'obra qualificada d'una indústria en expansió, calia oferir, doncs, als treballadors manuals una organització escolar que estés d'acord amb els postulats moderns de l'ensenyament professional.

L'«Escola Elemental del Treball» fundada l'any 1913, intentà ^{impartir} ~~des~~ d'un bon començament, un ensenyament per a obrers a base d'oferir una

rics sobre la problemàtica laboral, d'entre els quals destaquen els articles de Rafael Campalans.

No cal dir que en aquesta escola, que a partir del 1922 adoptà el nom d'"Escola del Treball", la formació pràctica planeja damunt la teòrica; en aquest centre escolar, es crearen diverses seccions per a poder abraçar el camp complex de la indústria del país, seccions que enumerem a continuació:

Secció de Mecànica i Metalurgia per a màquines presidida per Josep Serra i Bonastre; comprenia també engranament per a fonderia i modelistes a més de mecànics automobilistes.

Secció d'Electrotècnica dirigida per Esteve Terrades i dedicada pràcticament a totes les branques de la indústria elèctrica, la qual es desenvolupava a un ritme creixent; de l'escola sortien electricistes, lampistes, plomistes, etc.

Secció d'Indústries Químiques sota la direcció de Josep Agell, on s'impartien estudis per auxiliars d'aquesta branca industrial. De primer entuvi la Secció es va dedicar principalment a la formació d'especialistes del Ram de l'Aigua, és a dir blanquejadors, tintorers, estampadors i aprestadors.

Secció d'Indústries Textils dirigida per Joan Sala i Simó, pensada per a millorar els coneixements dels contraïnters de teixits i filats. El desenvolupament de la indústria textil obligava a crear una solució escient per aquest problema; val a dir que existien des de feia temps, alguns centres escolars patrocinats per associacions privades, obreres i patronals, on els obrers se'ls ensenyaven les tècniques textils, especialment Mecànica i Teoria de Teixits.

Secció de l'Art de la Construcció presidida per Ferran Terragó, on els obrers es perfeccionaven en les tècniques de paleta i fuster.

Secció de Carrosseries; aquesta secció començà a funcionar l'any 1920.

Existia finalment una Secció d'Idiomes, on es podien cursar llengües estrangeres, generalment francès i anglès.

A partir del 1919, començà a funcionar una Secció Preparatòria dirigida per en Pau Vila que era a la vegada Secretari General de l'Escola; els cursos impartits en aquesta Secció esdevingueren obligatoris per a tots els alumnes de l'Escola i pretenien fonamentalment millorar el nivell cultural de la classe obrera, encara que amagaven un substracte ideològic, ~~perquè~~ ^{perquè} en el fons hom intentava crear en els treballadors catalans els hàbits i les pautes culturals preconitzats per la classe dirigent catalana; val a dir, en aquest sentit, que la presència de Rafael Campolans contrabalançava el caràcter conservador de l'Escola.

Escoles tècniques de fora de Barcelona. Conscient de la necessitat de descentralitzar els estudis tècnics industrials, la Mancomunitat de Catalunya creà el 30 de novembre de 1917 les "Escoles Locals d'Indústria" que anaren sorgint a les principals localitats del Principat, dins de les quals s'englobà l'"Escola d'Arts i Oficis" de Badalona que des del 1915 estava dirigida per en Pompeu Fabra. Precisament a aquesta escola entre el 1917 i el 1919 l'Artur Martorell hi portà a terme un dels assaigs més interessant d'escola activa que es realitzaren durant aquells anys.

Entre les escoles de grau mig creades a fora de Barcelona, sobresurt d'una manera especial l'"Escola de Reixits de Punt" de Canet de Mar, centre neuràlgic de la indústria catalana de gènere de punt que s'estenia de Mataró a Calella; aquesta escola, fou inaugurada el 16 de novembre de 1922 i ben aviat assolí una bona anomenada, que avui encara perdura.

Ja al marge del centre d'ensenyament en si i ~~en-riures~~ ^{de cara} a estendre l'ensenyament tècnic per tot Catalunya, es-creà la Mancomunitat creà l'"Extensió d'Ensenyament Tècnic" per a satisfer el prec del dipu

tat Il·lustrat Alfred Pareja. Tot i estar en contradicció amb l'esperit que animava els responsables pedagògics de les Institucions Públiques catalanes, hom intentà per mitjà de l'ensenyament per correspondència suplir la manca d'una bona xarxa d'instal·lacions escolars; el nombre de matriculats en els cursos fou força nombros i els textos que es publicaren ben acceptables.

Ensenyament agrícola. - Com acabem de veure, fins que la Diputació i la Mancomunitat no s'hi posaren de ferm, la qualificació del personal especialitzat per a la indústria s'efectuava ~~per~~ mitjans totalment empírics, cal pensar, per tant, que donades les característiques de la societat catalana d'aquell temps en plena expansió industrial, que els estudis agrícoles es trobaven en una situació pitjor. Aquest fet era fa valorar molt més, la ~~labor~~ de la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat en pro de la capacitació del personal del camp a totes les categories, sobretot si tenim en compte que en aquest cas els organismes centrats no estaven recolzats per una burgesia rural d'ençà, malgrat els esforços de ~~la~~ l'"Institut Agrícola Català de Sant Isidre" socialment molt conservador, el que explica, també, que les escoles d'agricultura no arribessin ^{assolir} mai el nivell dels centres d'ensenyament tècnic industrial.

D'entre els organismes creats en el període 1913-1923 cal destacar ~~separadament~~ l'Escola d'Agricultura i els Serveis Tècnics d'Agricultura.

Escola d'Agricultura. - Fundada l'11 de juliol de 1911, aquesta escola era en realitat la continuació de l'"Escola Provincial d'Agricultura"; l'any anterior, Prat de la Riba a la memòria presentada en motiu de la seva reelecció insistia respecte la necessitat de vigoritzar els ensenyaments agrícoles públics que, en general, tenien un nivell sensiblement inferior al de les institucions privades.

A l'"Escola d'Agricultura" es podien cursar dos graus: el grau su-

perior i el grau mig: el primer consistia d'un ingrés, cinc cursos i revàlida i conferia el títol d'enginyer agrònom, el grau mig estava compost d'un ingrés, dos anys i una revàlida i atorgava el títol de tècnic agrícola. Segur arribar a l'Escola la categoria d'un centre científic de primera línia, els estudis, tots i els títols i canvis de pla inicials, s'hon^{de} considerar força acceptables, especialment en comparació al que es feia a la resta d'Espanya, i el professorat, del que desparten els germans Saventós de la Casa Codorniu, Marià Pau-ro, Isidre Pòlit, Pere Rosell i Vilà, Carles Pi i Suñer, Francesc García del Cid, Josep Mª Valls i d'altres, en línies generals, competent. Per a completar la formació teòrica dels alumnes a partir de l'any 1913, s'oferiren als estudiants cursats especialitzats; les classes d'aquests cursats eren professades per autoritats espanyoles i estran-geres, en aquest camp de l'ensenyament tècnic.

L'Escola no es limitava simplement a impartir uns cursos i atorgar uns títols, les activitats eren múltiples i fou qui a la pràctica impulsà els serveis d'agricultura dependents de la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat; hom promoció diverses publicacions de caràcter pràctic i a partir del 1922 funcionà el "Servei Social d'Ensenya-ment Agrícola" per als pagesos que no podien assistir a les classes i cursos de l'Escola.

Serveis Tècnics d'Agricultura.— Ja amb anterioritat a la creació de l'Escola d'Agricultura i a nivell privat, hom havia procurat millorar la preparació professional del pagès català, acostumat des de temps im-memorial a conrear la terra, alimentar el bestiar, etc, seguint mètodes més aviat rudimentaris; en aquest sentit, la càtedra ambulante Pere Grau i Maristany que funcionà de 1906 a 1911 i gràcies sobretot als seus contactes directes amb la pagesia, esdevingué altament beneficiosa i contribuï a desbrogar el camí per a que més endavant la Diputació i molt especialment la Mancomunitat pogés portar a terme una magnífica

tasca de divulgació.

Als organismes agrícoles de la "Mancomunitat" s'estengueren fora de l'àmbit de l'"Escola d'Agricultura", encara que sempre amb contacte directe amb l'Escola, especialment per mitjà dels "Serveis Tècnics d'Agricultura" creats per la Mancomunitat l'any 1915 i que constaven de les Seccions següents:

"Servei de Terra Campa" que comprava tota els departaments referents als conreus dels camps i dels horts.

"Servei d'Arbres Fruïters" al qual estava encomanada la fruticultura i les indústries paral·leles, conservers, etc.

"Servei de Viticultura i Enologia" que tenia cura dels problemes derivats dels conreus de la vinya, elaboració del vi, indústria de les mares de vi, indústries tartàriques, etc.

"Servei d'Acció Social Agrària", encarregat de promocionar les activitats dels Laboratoris Agrícoles i el cooperativisme i la consegüent ^{lluita contra l'estomisme, tot això} ~~laboratori de Patologia Vegetal~~ d'acord amb el pensament social de Prat de la Riba.

"Laboratori de Patologia Vegetal"

"Institut de Mecànica Agrícola Aplicada", el qual convocà un concurs de tractors a Lleida, l'any 1921.

Cada una d'aquestes Seccions va crear els seus propis laboratoris per a poder estudiar millor els problemes de les diverses branques de l'Agricultura. Cal afegir, també, que hom fundà un Laboratori General que coordinava la tasca complexa dels "Serveis Tècnics d'Agricultura".

D'entre les tasques d'aquests Serveis Tècnics **desparten** els Cursos Ambulants, promocionats sobretot per Josep Me Valls, que constaven de vuit lliçons amb les conferències preparatòries i de clausura, tan freqüents aleshores en totes les activitats lligades al moviment catalanista; les presentacions prèvies i les despedides s'aprofitaven

per un fer xic de pàtria. (17)

Com s'expressa diàfanament Claudi Ametlla. " . . . Hom creà al costat de l'Escola una obra complementària cridada a un gran esclat: els curssets ambulants. La ciència agrícola i més encara les pràctiques van ésser explicades per tot Catalunya amb grans resultats. Podar oliveres, transformar la llet, sulfatar les vinyes i totes les altres nombroses operacions que els pagesos han de conèixer, eren ensenyades racionalment en teoria i pràctica." (18)

Els curssets ~~se~~ celebraven a les ciutats que ho sol·licitaven pels volts d'una trentena, entre les quals ~~recordem~~ ^{recordaré} Manresa, Terrassa, Rubí, Igualada, Sant Sadurní d'Anoia, ~~Martorell~~, Montblanc, Blanes, Castelló d'Empúries, Llançà, La Jonquera, etc; per a concretar l'abast d'aquests curssets recordarem que al cap de dos anys de la seva creació s'havien organitzat 47 curssets amb un total de 7.134 participants.

A més dels curssets esmentats s'organitzaren campanyes per a evitar les plagues i les malalties del camp, com per exemple l'extermini de la llagosta, ^{la} prevenció de la cuca de l'alfal, l'esporga de l'olivera, etc; ^{i a partir del 1917,} per altra banda, es fundaren trenta dos camps d'experimentació agrícola sota el control de l'Escola d'Agricultura, a base d'acords entre el propietari i la Mancomunitat; el nombre de camps d'experimentació s'hagué de reduir a dotze ~~per a poder~~ ^{per a poder} aconseguir una major eficiència.

La Mancomunitat no s'oblidà tampoc d'un capítol tan important en l'agronomia com el bestiar; a partir del 1919 i sota la direcció de Josep Me Rossell i Vilà s'organitzaren curssets, conferències, concursos de bestiar, etc i es promocionaren diverses publicacions sobre temes relacionats amb la ramaderia.

Els serveis agrícoles i ramaders creats per la Mancomunitat s'esten-
dren en moltes altres activitats, però no ^{m'hi puc referir} ~~potria dir-ne res més~~ perquè
s'ajacen a la temàtica ^{d'aquest} ~~d'aquest~~ estudi.

Estudis comercials i administratius.— Les ensenyances comercials, sobretot en els graus primari i secundari, comptaven amb una excel·lent tradició a Catalunya, quasi sempre, però, a nivell d'iniciativa privada; ^{cal} ~~si~~ fer l'excepció dels estudis comercials que s'impartien a les "Escoles Provincials d'Arts i Oficis". A l'"Escola Provincial" de Barcelona, fou creada l'any 1908 una càtedra d'Economia Política per a donar-li un caire més modern, malauredament la càtedra va ésser exercida sense massa convicció per Josep Me Tallada.

L'obra de la Mancomunitat en el camp de l'ensenyança comercial no assolí el nivell mig de l'ensenyament professional i tècnic considerat com a conjunt, sobretot en temps de Prat de la Riba. És possible, com apunta Jordi Galí, (19) que el president de la Mancomunitat no veies massa clara la necessitat de crear escoles mercantils dependents dels organismes públics catalans, però sí que va creure convenient que es creés una escola per a formar els futurs funcionaris de l'Administració Pública.

Es fàcil comprendre després d'aquest breu preambul, la inclusió en aquest apartat de l'"Escola de Funcionaris d'Administració Local i les "Escoles Comercials".

Escola de Funcionaris d'Administració Local.— La Diputació de Barcelona, avançant-se de fet a la seva època, (pensem que als nostres dies aquest problema a nivell provincial i local, no està ni tan sols plantejat) decidí la creació al 1914 d'aquesta Escola on s'havien de formar els futurs funcionaris de la susdita Administració Local.

La funció de la nova escola quedava desllindada en dos camps. Per una banda, l'activitat específicament acadèmica i per l'altra les realitzacions pràctiques, més d'una vegada al marge de les aules de l'escola.

El programa dels cursos de l'Escola comprenia preferentment les assignatures següents: Comptabilitat, Dret Administratiu, Estadís-

tica i Justícia Municipal.

Fruit de l'activitat extraescolar foren les Setmanes Municipals que se celebraren a diverses poblacions de Catalunya entre 1915 i 1921, assemblees que s'estengueren a la resta d'Espanya a partir del 1919. L'"Escola de Funcionaris" de la Mancomunitat, ^{hi} participà directament i marcà, en certa manera, la pauta a seguir a les Assemblees d'Alcaldes de Girona i Barcelona; ^{aquest centre} i prengué part activa a les Assemblees de Madrid i Saragossa. A la Setmana Municipal de Barcelona celebrada el 1918, pronuncià un discurs informatiu sobre "La política cultural de la Mancomunitat de Catalunya" l'aleshores Director d'Instrucció Pública de la Mancomunitat, Eugeni d'Ors. Val la pena assenyalar la ^{de l'escola,} intervenció unes vegades directa i altres indirecta, a la campanya llançada per tot Catalunya a favor de la reforma de les Hisendes Locals.

Escoles comercials.— Seguint la petjada de les "Escoles Mercantils del C.A.D.C.I." i ~~de les~~ altres d'altres organismes privats, la Mancomunitat aprovà la creació al 1916 de diverses "Escoles de Comerç" radicades a diferents poblacions catalanes, d'aquí nasqueren les "Escoles de Comerç" de Tarragona Lleida, Reus i Sabadell que foren inaugurades l'any 1918. Independentment d'aquestes escoles s'havia creat l'any 1917 l'"Escola d'Alts Estudis Comercials" de Barcelona que es convertí al 1922 en "Escola d'Administració Pública".

El professorat d'aquesta darrera escola així com també el de l'"Escola de Funcionaris d'Administració Local", catedràtics que més d'una vegada es duplicaven, s'amotllaren, en general, a les directrius dels grupsectors de l'empresariat català i que podriem sintetitzar en els següents punts: nacionalisme, cooperativisme, reforma de la banca, proteccionisme, etc.

Ensenyaments artístics.— Tot i escapar a la temàtica d'aquest estudi, cal no oblidar per la seva projecció damunt les escoles primàries i secundàries i àdhuc superiors de Catalunya, l'"Escola Superior de Belles

Oficis". Aquesta escola dependent primer de la Diputació fou creada al 1914 i inaugurada l'any següent; als alumnes d'aquest centre no obtenien cap títol oficial, però se'ls facilitava un bagatge artístic d'alt nivell, comparatiu al que rebien els alumnes de les diverses especialitats de l'"Escola Industrial"; els estudiants d'aquesta escola aprenien i s'ensinistraven en les diverses tècniques de les variades branques de l'artesanía des ~~del-ferre~~ de la fusta al cuir, passant pel ferro, la terra, el metall, sense oblidar el teixit, l'enquadració i la jardineria.

La bondat de l'ensenyament ~~sterget~~ impartit en aquesta escola, es deu en gran part al seu director Francesc Galí, pare de la pedagogia artística catalana, auxiliat pels seus col.laboradors dels que despunten molt especialment Esteve Monegal, Antoni Serra i Llorens Artigas. De l'"Escola Superior de Belles Oficis", ~~arrenca~~ ^{d'aquesta escola} la magnífica tradició catalana moderna en el camp de la decoració. Ja que parlem de decoració cal consignar, també, l'intent de creació d'una "Escola de Decoració" que no arribà a reeixir i de la qual se n'havia encarregat la direcció a Torres García.

Parlant d'ensenyaments artístics, no podem silenciar l'"Escola Catalana d'Art Dramàtic" fundada l'any 1912 i de la que en fou director i animador al llarg de la seva existència l'ABRIÀ Gual.

Ensenyament femení.— Poca i no massa ben intencionats foren els intents de la Diputació barcelonina i dels organismes públics esta i privats catalans per a donar algun sentit a l'ensenyança femenina, potser caldria recordar els esforços per a vigoritzar la "Escuela Provincial de Corte" dependent de la Diputació de Barcelona des de 1883, a la qual se li canvià el nom pel d'"Escola del Tall". Partint de la base d'aquesta escola s'intentà crear l'any 1915 l'"Escola de la Moda" patrocinada per dames de l'alta burgesia catalana, sense que arribés a reeixir. A nosaltres, però, ens interessen particularment aquell ti-

pus d'escoles que se sortien de l'ensenyament tradicional femení de tipus domèstic, pel qual ~~em~~ ^{em} limitarem a ~~estudiar~~ ^{assenyalar} l'obra de de Bibliotecàries" i l'"Escola d'Infermeres".

La creació d'aquests centres d'ensenyament femení, constitueix una clara mostra de la posició ambigua de la classe dirigent catalana, en relació a l'educació de la dona. Per un cantó, les necessitats creixents de mà d'obra qualificada a totes les nivells que exigia una societat industrial en vies de desenvolupament, impel·lien a les classes rectores catalanes a afavorir la incorporació de la dona burgesa al món del treball (en el si de la classe obrera el treball assalariat femení és tan vell com la pròpia indústria) sense trepitjar en cap moment els llocs de direcció i decisió reservats a l'elite masculina.

Ens dona la impressió que la millor manera de comprendre la postura de la nostra burgesia industrial, en relació a aquest afer, serà transcriure un fragment d'una publicació oficial de la Mancomunitat, molt entenedora i simptomàtica a la vegada. ~~Ham-de~~ ^{Cal} tenir present sempre, però, que l'educació femenina a la segona dècada del segle actual s'havia de considerar a Espanya pràcticament inexistent, i amb això no intentem pas dir que avui hagi assolit un nivell acceptable, i la coeducació després dels intents de la primera dècada aferrissadament perseguits, solament comptava adeptes dins dels moviments progressistes i molt especialment en el camp anarquista, ^{perquè} ~~des~~ els republicanisme burgès havia fet un xic marxa enrera. Heus aquí, doncs, el fragment, al qual ~~ens-referim~~ faig referència

" Si hom consulta alguna important enciclopèdia d'educació o corpus anàleg, trobarà que sota la rúbrica " Educació de la dona" s'hi parla principalment i gairebé única, d'una qüestió, la de l'admissió d'estudiants femenins a les institucions generals dels diferents graus de l'ensenyament públic onde les restriccions a aquella admissió. Vol dir que la solució estrangera del problema no està generalment en

la creació d'institucions especials d'ensenyament per al públic femení, sinó a l'entrada d'aquest públic en les institucions d'ensenyament comuns a homes i dones. Un sol capítol mereix una atenció especialitzada, el de la institució d'internats especials o "College" a la manera anglesa o americana, institucions en les quals hom dona sens dubte algunes ensenyances, però que des del punt de vista de carreres a seguir o de títols a obtenir resulten pràcticament agregades a les institucions acadèmiques i de caràcter comú.

Donada la situació especial del nostre país, i essent urgent la necessitat d'acudir al remei d'una injustícia social, la Mancomunitat va pensar en el plantejament de carreres per a la dona, dins el tipus professional mitjà."(20)

Escola de Bibliotecàries.- Malgrat la evident discriminació implícita en aquesta mena de Declaració de Principis suara transcrita i que fa referència molt directament a l'"Escola de Bibliotecàries", hem de convenir que aquest centre d'ensenyament femení esdevingué una de les grans creacions de la Mancomunitat de Catalunya en el camp de l'ensenyament públic.

L'"Escola de Bibliotecàries", molt a la lligada a la ^{personalitat} ~~persona~~ d'Eugeni d'Ors, fou creada el 5 d'agost de 1915, perfilant un nou camí per a les dones de la classe mitja catalana. Fins aleshores i llevat de molt poques excepcions, a les noies del país no els quedava altre remei que dedicar-se a la docència de nivell primari si volien sortir-se de les feines de la llar, les més corrents en l'Espanya del seu temps i majoritàries encara als nostres dies.

El local i el propi ambient intel·lectual de la nova escola que començà la seva tasca pedagògica a l'octubre de 1915, rebé una cura especial més remarcable si pensem en la magnífica selecció del professorat. El primer director de l'Escola fou l'Eugeni d'Ors i entre els catedràtics a més del pare del noucentisme recordarem a Lluís Segalà,

Jordi Rubió, Rafael Campalans, Ramon d'Alos, Manuel de Montoliu, Joan Palau i Vera, etc; d'entre el professorat d'aquesta Escola mereix menció apart Carles Riba que des de la càtedra de Literatura General d'aquest centre d'ensenyament inicià el seu mestratge que tanta influència havia d'exercir entre la intel·lectualitat catalana fins a la seva mort. Joan Palau i Vera substituï a Eugeni d'Ors en la direcció de l'Escola i a la mort d'en Palau fou nomenat Director en Lluís Segalà.

La fundació de l'"Escola de Bibliotecàries" constituïa el primer pas per a encetar una ampla política de creació ^{d'una xarxa} de biblioteques populars que s'havia d'estendre per tot Catalunya i de la qual ~~ens~~ ^{se} n'ocuparém a l'estudiar les Institucions d'Extensió Cultural de la Mancomunitat catalana. Les futures bibliotecàries, estaven destinades a cobrir ~~les~~ llocs de treball que anaven sorgint a conseqüència del desenvolupament dels centres bibliotecaris de caràcter públic i privat; també se'ls obrien, a les titulades d'aquesta Escola, les portes per a ingressar als "Estudis Normals". Tenint en compte les característiques d'aquest centre d'ensenyança, l'alumnat hi fou força nombros; en el període 1915-1923 la mitja de l'alumnat oscil·là entre 25 i 30 estudiants.

Escola d'Infermeres. - Aquest centre fou creat l'any 1918 sota la dependència de la Mancomunitat i ^{cal assenyalar} ~~no de~~ ~~convenir~~ que no assolí la importància de l'"Escola de Bibliotecàries", però, si més no, constituïx un precedent respecte la incorporació de la dona en el món dels auxiliars tècnics sanitaris, professió que adquirí una certa importància quantitativa d'ençà de la II^a República i molt especialment a partir del període de la guerra civil.

Altres Ensenyaments i Institucions. - A títol purament informatiu, recollirém l'obra d'algunes Escoles i Institucions dependents de la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat, que no figuren en la relació

de centres i organismes d'ensenyament professional i tècnic estudiats en aquest capítol.

Citarem en primer lloc, i d'acord amb factors de tipus cronològic el Laboratori General d'Investigació i Assaig. La creació d'aquest centre, obra conjunta de l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona, fou aprovada a les sessions que varen tenir lloc els dies 29 d'octubre i 3 de desembre de 1907 en els organismes públics esmentats susra. Dedicat a l'assaig de materials per a la indústria i la construcció, començà a funcionar l'any 1909, el següent al nomenament de la Junta del susdit Laboratori General. Aquest centre d'investigació que encara funciona avui, ha estat fins fa ben poc l'únic laboratori que existia a Barcelona dedicada a l'assaig de materials per a la construcció; val a dir, però, que durant els primers anys del seu funcionament es dedicà a vegetar més que cap altra cosa.

Cal no oblidar tampoc l'"Escola d'Adoberia" inaugurada el curs 1913-1914. L'any anterior el Sindicat de Blanquers de Catalunya, abogava ja per a la instal·lació d'una escola amb forta contribució econòmica del Sindicat i dels industrials del ram de la pell. L'"Escola d'Adoberia" molt moderna en la seva concepció, pot ésser considerada entre les ^{capdavanteres} ~~primeres~~ del seu temps, ^{però} no exercí massa influència; el nombre d'alumnes no fou massa elevat i per altra banda no es varen fer masses esforços per a atraure alumnes de la resta d'Espanya i de les terres de Llatino-Amèrica.

Finalment anomenarem de passada, l'"Escola Tècnica d'Oficis d'Art", la creació l'any 1914 de l'"Estació Aerològica", la qual es convertiria uns anys després en "Servei Metereològic de Catalunya", el primer que funcionà a Espanya, - el "Servicio Metereológico Nacional" fou creat l'any 1930- i el "Servei del Mapa Geològic".

Ensenyament superior.- En el terreny dels estudis superiors s'ha de col·locar a primer terme l'"Institut d'Estudis Catalans". Aquesta Ins

titució, màxim exponent de la cultura catalana, fou creat pel primer organisme provincial barceloní, al cap de poc temps i dins del mateix any en que Prat de la Riba iniciava la seva tasca de govern a la Diputació barcelonina. La magnitud de l'obra de l'"Institut d'Estudis Catalans", des de la seva fundació fins al 1936 ha estat suficientment glossada en una serie de treballs especialitzats, és per això, i especialment al no caure de ple dins del temari d'aquest treball, que remetem al lector a les obres esmentades. (21)

De les altres activitats de la Mancomunitat en aquest camp i més específicament escolars ~~se~~ aturarem a estudiar els:

Cursos Monogràfics.

Estudis Normals.

Altres Institucions escolars d'Estudis Superiors.

Cursos Monogràfics.— Aquest cursos que rebien concretament el nom de "Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i d'Intercanvi", depenien del "Consell de Pedagogia", encarregant-se de la seva organització l'"Institut d'Estudis Catalans". La idea i realització pràctica d'aquests cursos, sembla correspondre al llarg de la seva història a Eugeni d'Ors i Puig i Cadafalch respectivament.

Els cursos es feien corresponent amb les estacions de l'any, d'aquí en prove la seva denominació. La primera estació va tenir lloc a la primavera de 1915 i fins a la Dictadura que foren cancelats els cursos, se celebraren dotze estacions.

La primera estació va comprendre tres cursos:

El primer curs dirigit per l'Eugeni d'Ors versava sobre "La sistematització filosòfica de la Pedagogia".

El segon professorat per l'Anna Macheroni tractava de "La psicologia dels sentits dins del mètode Montessori".

El darrer cursat per l'Eladi Homs feia referència a "L'ensenyament elemental de l'estructura i l'activitat social".

Respecte les altres estacions faré menci6 d'aquelles que tingueren una relaci6 m6s directa amb el que avui anomenem ci6ncies de l'educaci6.

La segona sota la direcci6 d'Eugeni d'Ors, va ocupar el primer semestre de 1916 i fou dedicada a " La pedagogia de Giovanni Gentile".

La cinquena es va celebrar durant la primavera de 1919 i versà sobre " Els grans psic6legs de la França contemporània"; dirigí aquest curs el professor Georges Dwelshauvers. (22)

La sisena celebrada a la primavera de 1920 fou professada per Maria Montessori que desenrotllà el tema " El desenvolupament inicial de la consci6ncia".

El m6s remarcable d'aquests cursos monogràfics és la ^{rellevància} ~~importància~~ de les personalitats que hi professaren i la influ6ncia que exerciren damunt els medis intel.lectuals de Catalunya; d'entre el professorat, a m6s dels esmentats, recordaré Abel Rey i Delacroix en el camp de la Filosofia i Psicologia, Berard i Meyer-Lübke, tan vinculat a Catalunya, en les ci6ncies filol6giques, Schalten i Calmette en el marc de la hist6ria, Hazard que influí poderosament sobre l'obra d'Alexandre Galí, i Raoul Blanchard que contribuí decisivament a l'orientaci6 vers la geografia que prendria la carrera de Pau Vila des d'aquells moments, i molt especialment en el camp de les ci6ncies físiques on a

~~El sistema d'ensenyança adoptat en aquests cursos es basava fonamentalment~~ m6s de Levi-Civita matemàtic italià professor de mecànica racional de la universitat de Padua i trobem una dels caps de brot de la ci6ncia contemporània ^{penso en} ~~ens referim~~ a Albert Einstein que donà un curs a la primavera de 1923 sobre la "Teoria de la Relativitat".

El sistema d'ensenyança adoptat en aquests cursos es basava fonamentalment en el treball personal de l'alumne, la recerca i la introducci6 dels seminaris d'estudi per a fer m6s efectiu el diàleg entre el professor i l'estudiant. L'alumnat com es fàcil deduir era molt seleccionat.

Estudis Normals.— Creada al 1919, foren dirigits primerament per l'Eugeni d'Ors, però qui de fet portà més temps la responsabilitat de la direcció, almenys a nivell de realitzacions pràctiques fou l'Alexandre Galf. Es nomenà una Comissió o Ponència presidida per ~~an~~ Jaume Bofill i Mates i de la qual en formaven part Manuel Ainaud, Rosa Sensat i Alexandre Galf que n'assumia oficialment les funcions de secretari.

La Mancomunitat establí els "Estudis Normals" com avantsala per a optar a formar part del cos docent dels cursos preparatoris de les Escoles de Comerç i Indústries així com també d'altres Institucions que tinguessin el caràcter de preparació general. Per a poder ingressar als "Estudis Normals" s'havia d'estar en possessió^{d'un} dels títols següents: mestre elemental o superior, llicenciat en ciències o bibliotecària.

Els estudis duraven dos cursos que s'ampliaren a tres a partir del 1921, el darrer curs els alumnes treballaven en règim de seminari. Dins del pla general hi havien assignatures optatives, però sense accentuar-ne l'especialitat. El professorat fou molt competent, només cal veure una llista seleccionada del cos docent: recordarà a Eugeni d'Ors, Creixells, Joaquim Xirau, Rosa Sensat, Srta Muntaner, Josep Mª Capdevila, Joan Estelrich, Eladi Homs, Pompeu Fabra, Pau Vila, Mossen Cardó, etc. De l'alumnat despuntà Esteve Llach, Concepció Vandellós, Maluquer i Parramon, Assumpció Pascual, etc. Hasep Pla afirma, també, haver-ne estat alumne. (23)

Malgrat la seva característica elitista, en principi el Consell Permanent de la Mancomunitat havia limitat el nombre de places a vint-i-cinc, ~~ela~~ matrícula fou certament important com podeu observar al gràfic adjunt. (24)

Els "Estudis Normals" estaven en relació amb el "Laboratori d'Psicologia Experimental". Els especialistes d'aquesta Institució

d'Ensenyament Superior impartien lliçons als alumnes dels "Estudis Normals" de segon i tercer curs.

De la col.laboració de les dues Institucions esmentades, nasqueren una serie de treballs de Seminari sobre temes pedagògics d'indubtable interès. S'efectuaren diversos estudis amb els nens i nenes de les "Escoles Montessori", "Patronat Domènec" i "Escola del Bosc de Montjuic", d'entre els quals recordem:

- a) Influència de la memòria muscular sobre el dibuix.
- b) Recerques sobre el vocabulari català dels nens d'edat diferent.
- c) Percepció d'objectes dels nens petits.
- d) La memòria de formes senzilles (geomètriques o irregulars)
- e) L'automatisme dels moviments i la seva extensió segons l'edat dels nens.
- f) Recerques sobre el sentiment estètic elemental.
- g) Recerques sobre l'emoció elemental i el naixement del sentiment moral.
- h) La narració en els nens petits.
- i) Recerques experimentals sobre la reconstitució d'un ordre d'esdeveniments pels nens.
- j) Com procedeixen els nens per trobar les idees essencials d'una narració.

Altres Institucions d'Ensenyament Superior.- Seguint, probablement, les petjades de la ^{organisme benèvol, però assaïdonista,} "Junta de Ampliación de Estudios", la Diputació creà la "Institució Escolar d'Estudis Superiors" dirigida per en Francesc Martorell pensada per a proporcionar un ajut als universitaris cara a la preparació de tesis doctorals.

Cal mencionar, també, els Seminaris Laboratori que depengueren primer de la Diputació i després de la Mancomunitat i més directament de l'"Institut d'Estudis Catalans" de qui corria càrrec, com en el cas de l'"Institució Escolar d'Estudis Superiors", l'adminis-

tració.

D'entre els "Seminaris Laboratori" creats durant aquest període cal esmentar:

El "Seminari Laboratori" de Pedagogia" fundat el 5 de març de 1918 i que fou dirigit per Maria Montessori. Aquest organisme degut a la seva manca d'eficàcia desaparegué el 9 de desembre de 1921 i fou substituït poc després pel "Laboratori d'Psicologia Experimental" dels qual ~~me n'ocupava~~ ^{me n'ocupava} ~~ens feien pressó~~ al parlar dels "Estudis Normals"; la direcció fou encomanada a Georges Dwelshauwers.

El "Seminari Laboratori" de Filosofia i Psicologia dirigit per l'Eugeni d'Ors.

El de Física Experimental, del qual se n'encarregà l'Esteve Terrades qui de fet integrà aquest organisme a l'Escola Industrial. ^{en col.laboració amb la Universitat,}

I finalment el de Fisiologia, regit per l'August Pi i Sunyer.

Els estudis de caràcter superior organitzats per la Mancomunitat eren coneguts sota la denominació d'"Universitat Nova" i varen assolir en aquell temps una gran projecció social. Malgrat tot la tossuderia dels ~~organitzadors~~ ^{organitzadors} capdavanters en la política cultural de la Mancomunitat o potser fins i tot ^{el fet} de posar-se en contraposició amb l'ensenyament universitari oficial, restà efecàcia a la "Universitat Nova", tot i que està per demostrar ^{si} ~~que~~ la col.laboració entre les dues universitats era possible. ⁽²⁵⁾ Aquesta actitud, segons manifesta Bosch i Gimpera, era un reflex del despit d'Eugeni d'Ors envers la Universitat oficial, a causa d'haver-se-li denegat una càtedra de filosofia, (25) explicació un xic simplista, al ~~meu~~ ^{meu} entendre, ~~doncs~~ ^{car} l'anitudversió envers la Universitat de l'Estat era compartida per molts dels professors que integraven el cos docent de la "Universitat Nova".

Institucions d'Extensió Cultural.— Prat de la Riba comprengué, ben aviat, que les Institucions escolars i post-escolars que s'anaven creant tot i que esdevenien imprescindibles per a forjar una infraestructura cultural acceptable, resultaven insuficients si hom no creava,

a la vegada, una bona xarxa de biblioteques i es portés a terme una política de museus per a potenciar els existents i crear-ne de nous. D'aquesta política cultural, el líder catalanista en volia fer co-partícep a la classe treballadora catalana, fonamentalment per a integrar-la, sense parer-se a pensar el lluny que es trobava aquest grup social de la Catalunya ideal predicada per en Prat de la Riba i els seus seguidors.

Resumiré breument a continuació l'obra cultural de la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat de Catalunya, pel que fa referència a la política de biblioteques i museus.

Biblioteques.— Si el polític de Castellterçol, només hagués estat artífex de la creació i fundació de la "Biblioteca de Catalunya" mereixeria per aquest sol fet figurar als annals de la nostra història cultural.

A la primera sessió de l'"Institut d'Estudis Catalans" celebrada el 5 de febrer de 1907, hom proposà la compra de la "Biblioteca Aguiló" i es comissionaren dos membres per a gestionar l'adquisició de la mencionada biblioteca. El mateix any l'"Institut", es dirigia a l'Ajuntament de Barcelona per a que col·laborés a la creació d'una Biblioteca i precisament al "Pressupost Extraordinari de Cultura" s'assignaven a l'"Institut d'Estudis Catalans" 500.000 pessetes per a una Biblioteca Nacional,

La Biblioteca de Catalunya que continua essent un dels centres de cultura més florents del país, fou l'obra de tot un equip d'entre el qual sobresortia la figura de Josep Pijoan, secretari de l'Institut, a més de Jaume Massó i Torrents, Manuel d'Alos i Moner i Jordi Rubió que feren possible la catalogació.

Aquesta biblioteca fou oberta al públic el 28 de maig de 1912 i dirigida des de l'any següent per Br. Jordi Rubió; depenia directament de l'"Institut d'Estudis Catalans" i estava instal·lada al segon pis del Palau de la Generalitat, el seu fons augmentà molt ràpidament

l'any 1927 comptava ja més de 100.000 volums i superava els 800 manuscrits. (23)

Les donacions i adquisicions més importants d'aquell període fonamental per a la Biblioteca, foren les següents:

La biblioteca de Marià Aguiló adquirida per la Diputació de Barcelona l'any 1908.

Les donacions d'Isidre Bonsoms, primerament la col·lecció d'impresos polítics regalada l'any 1910 i més endavant la col·lecció cervantina cedida a la Biblioteca l'any 1915 i que pot considerar-se com una de les primeres del món.

En aquest temps entre donacions i adquisicions s'augmentà el fons amb la Biblioteca Musical Carreras, la col·lecció del Papa Benet XIII, les Homilies d'Organyà, originals de Mossen Binto, etc.

La donació que feu l'any 1916 del Ministeri d'Instrucció Pública del govern francès.

L'adquisició de la Biblioteca Dalmases l'any 1917 i les donacions d'Eduard Toda, Ferran de Sagarra, Felip Pedrell, Patxot, Prat de la Riba, Miret i Sans, etc.

La creació d'aquesta Biblioteca omplia un buit i posava en mans dels intel·lectuals catalans una valuosa eina de treball, però no resol·lia el problema de culturalització del país. Amb la Biblioteca de Catalunya no n'hi havia prou, calia fer arribar el servei bibliotecari a tots els racons de Catalunya.

Tenint en compte la impossibilitat econòmica de crear una biblioteca a cada poble, la política de la Mancomunitat s'orientà vers la proclamació oficial de concursos per a la concessió de biblioteques.

El primer concurs fou convocat l'any 1915. Hom preveia, i així es com es va fer, ubicar-les en locals expressos amb sala de lectura amb una capacitat mínima per a 40 lectors i una sala especial destinada a conferències.

Els pobles que es beneficiaren d'aquesta política, relacionats per

ordre cronològic d'inauguració foren els següents:

Biblioteca Popular de Valls, sol.licitada el 29 d'octubre de 1915, concedida el 23 de desembre del mateix any i inaugurada el 23 de juny de 1918.

Biblioteca Popular d'Olot, sol.licitada el 28 d'octubre de 1915, concedida aquest mateix any al 23 de desembre i inaugurada el 22 de setembre de 1918.

Biblioteca Popular de Borges Blanques, sol.licitada el 28 d'octubre de 1916, concedida el 7 de desembre d'aquest mateix any i inaugurada el 4 de novembre de 1918.

Biblioteca Popular de Canet de Mar, sol.licitada el 28 d'octubre de 1916, concedida el 7 de desembre d'aquest mateix any i inaugurada el 8 de desembre de 1919. Aquesta biblioteca encara funciona avui dia.

Biblioteca Popular del Vendrell, sol.licitada el 27 d'octubre de 1916, concedida el 7 de desembre del mateix 1916 i inaugurada el 17 d'octubre de 1920.

Biblioteca Popular de Pineda, sol.licitada l'11 de setembre de 1916, concedida el 7 de desembre d'aquest any i inaugurada el 25 de juny de 1922.

Biblioteca Popular de Figueres, sol.licitada el 28 d'octubre de 1916, concedida el 7 de desembre, com les anteriors, i inaugurada el 25 de juny de 1922.

Biblioteca Popular de Vic, sol.licitada el 28 d'octubre de 1916 i concedida el 7 de desembre de 1916.

Biblioteca Popular de Terrassa. sol.licitada el 'octubre del 1916, novament sol.licitada l'octubre de l'any següent i concedida finalment el 28 de desembre de 1917.

Biblioteca Popular de Badalona, sol.licitada el 30 d'octubre

de 1917 i concedida el 28 de desembre del mateix any.

Tot i que moltes de les biblioteques esmentades foren sol·licitades i en alguns casos concedides, ~~la manca~~^{abans} de la mort de Prat de la Riba, la materialització es portà a cap durant l'època de Puig i Cadafalch.

Cal recordar, també, de manera especial, la tasca de culturalització del "Consell de Pedagogia" que dedicà a les biblioteques una atenció especialíssima. La creació de l'organisme de la Mancomunitat en aquest camp, fou el posar a l'abast dels professionals de l'ensenyança una biblioteca pública de caràcter pedagògic; inaugurada l'any 1913 al cap de deu anys comptava amb 6000 volums i més de 100 revistes dedicades a temes pedagògics.

El "Consell de Pedagogia" creà, per altra banda, biblioteques a tots els centres d'ensenyament dependents de la Mancomunitat:

"Escola d'Indústries Textils i Tintòries".

"Institut de Química".

"Institut d'Electricitat i Mecànica Aplicada".

"Escola del Treball".

"Escola Superior d'Agricultura".

"Escola d'Alts Estudis Comercials".

"Escola de Bells Oficis".

"Escola de Bibliotecàries".

"Escola d'Adoveria".

"Escola d'Infermeres".

"Junta de Museus".

Museu Social".

"Institut d'Orientació Professional".

"Servei de Ferrocarrils, Telèfons, etc".

Museus. Junta de Museus.— Aquest organisme nasqué l'any 1907, ^{poc} ~~gràcies~~ abans d'assumir Prat de la Riba la presidència de la Diputació, ^{gràcies} ~~gràcies~~

a l'acció conjunta de la Diputació de Barcelona, l'Ajuntament barceloní i l'"Acadèmia Provincial de Belles Arts". Una vegada creada la "Junta de Museus" passaren a dependre d'aquest organisme els Museus d'"Arts Decoratives", "Arqueologia" i "Belles Arts". L'any 1915 s'inaugurà el Museu d'"Arts antigues i modernes".(28)

Servei de Conservació i Catalogació de Museus.- Aquest organisme vinculat a l'"Institut d'Estudis Catalans", empenqué, a partir del febrer de 1915, un treball força encomiable destinat a revaloritzar el nostre patrimoni artístic llastimosament abandonat. L'Estat espanyol no s'ha distingit, ni abans ni ara, pel seu amor al passat artístic de les terres d'Espanya; al llarg de la nostra història, els monuments catalans han servit, més d'una vegada, com a caserna o fins similars.(29)

Foren molts els monuments recuperats gràcies a aquest servei, recordaré entre altres, l'Hospital de Santa Maria de Lleida, el Mirador de Sant Rafael del Monestir de Pedralbes, les esglésies visigòtiques de Terrassa, etc.

Museu Social.- L'any 1907 Ramon Albó demanà a la Diputació la creació d'un Museu Social a l'estil del que s'estaven creant a Europa seguint l'ideari tradicionalista de Le Play, tan lligat al pensament del bisbe Torras i Bages,

El "Museu Social" fou creat, doncs, l'any següent d'acord amb una concepció paternalista del problema social, basada en les jerarquies naturals, dintre del les quals s'hi havia de comptar el propietari industrial. Hom pretenia establir un diàleg amb els treballadors, tot donant-los-hi a conèixer una sèrie d'institucions pensades de cara al millorament moral i material de la classe obrera.

Aquesta Institució, començà a funcionar d'una manera regular a partir del 1910 a l'Escola Industrial sota la ^{directa influència del} ~~direcció pràctica de~~ ^{seu bibliotecari} ~~seu director~~ Cebrià de Montoliu; els organismes dependents del "Museu Social" que enumerem a continuació tingueren una molt activa sobre-vida

tot durant els primers anys.

Secretariat Popular.- Fou inaugurat el dia 15 de novembre de 1909 i tenia un caràcter eminentment consultiu, facilitant gratuïtament als treballadors, informació sobre la problemàtica econòmica, legislativa i social relacionada amb el món del treball, sempre, però, partint del que en diem, òptica burgesa.

Secció d'Estadística.- Va a ~~womençar~~ començar a funcionar l'any 1911 i recopiava dades sobre pressupostos familiars, preus de subsistència, introduint sobre aquesta base els nombres-indexs, inventariava les Institucions de caràcter social que funcionaven a Catalunya, i sostenia una Exposició permanent d'Economia Social que fou inaugurada el 22 de gener de 1911 i constava de cinc sales permanents. Dependent de ~~Bibliotees~~ la Secció d'Estadística es publicaren ^{a partir del 1912} ~~Bulletins~~ ^{Anuaris} i Memòries que han esdevingut indispensables per a l'estudi dels problemes socials d'aquella època.

Biblioteca.- Realment important pel seu fons, comencà a funcionar el 17 de juliol de 1911, però no ~~creiam~~ ^{els quals} pas que arribés a exercir massa influència, almenys sobre els treballadors, ~~que~~ cercaven informació en altres fonts.

Secretariat d'aprenentatge.- Inaugurat l'any 1915, d'ençà del 1918 adoptà el nom d'"Institut d'Orientació Professional". Entre 1918 i 1928 proporcionà orientació a 600 aprenents i obrí, a més, una oficina informativa per a industrials. L'any 1921, col.laborà activament a l'organització de la "II^a Conferència d'Psicotècnia Aplicada a l'orientació professional i l'organització científica del treball.

De penien també del "Museu Social" una Borsa del Treball creada al 1912 i que tingué força moviments durant els primers quatre o cinc anys i el "Grup Català de l'Associació Internacional per a la protecció legal del treballadors".

En general, les obres i Institucions del "Museu Social" mancades

de l'ajut econòmic necessari visqueren una vida, més aviat, esllanguida, especialment a mesura que passaven els anys, per exemple el "Museu Social" que durant el primer any fou visitat per unes 40.000 persones l'any 1915 no va sobrepassar el miler. Per un altre cantó, la política marcadament repressiva envers la classe obrera tant per part de les Institucions dependents del Govern Central, com de les autòctones controlades per la burgesia industrial, repressió que s'aguditzà a partir del 1917, allunyà els treballadors de les institucions socials de la Mancomunitat, extraordinàriament paternalistes des de tots els punts de vista. Cal aclarir que aquest divorci no es produí, almenys d'una forma tan acusada, en relació als centres d'ensenyament professional i molt especialment amb l'"Escola del Treball" quan en fou director en Rafael Campalans.

Institut d'Educació General.— La major part del programa i anhels de Prat de la Riba, sobre política cultural, s'arribaren a materialitzar sigui abans o després de la seva mort, però no tots els seus somnis esdevingueren ~~es-convèntien-en~~ realitat. Precisament un dels projectes cabdals que acarona Prat de la Riba, comparable per entendre'ns a l'"Institut d'Estudis Catalans", s'hagué de quedar a la meitat del camí.

El polític de Castellterçol presentà el projecte d'"Institut d'Educació General" una mena d'institució d'educació permanent i de culturalització de totes les capes socials, en un mot concret un organisme d'educació cívica que ~~fa~~ pensar, en certa manera, amb les "Missions Pedagògiques", a la 1ª Assemblea de la Mancomunitat. L'anhel de Prat de la Riba que s'havia de concretitzar en la creació de L'"Institut d'Educació nacional catalana", es podria resumir en les paraules del Dr. Totras i Bages, " . . . l'obra que mancava a Catalunya per a formar la consciència del nostre poble i assegurar-ne la unitat." (29)

Tot i la gran il·lusió que s'havia forjat Prat de la Riba respec-

te a aquesta Institució, no le va veure materialitzada, l'home amb que sembla que comptava eh Dr. Martí i Julià, moria uns mesos abans que el President de la Mancomunitat. Després de la mort de Prat de la Riba, Eugeni d'Ors, Ramon Ruwabado i Jaume Bofill i Mates, fidel a la idea de Prat feren possible el nou organisme que sota el nom de "Comissió d'Educació General" naixia el 16 de maig de 1918.

Sigui pel fet que Prat de la Riba ja no hi era o simplement perquè el somni de la Catalunya ideal que havia imaginat, ja no era possible ni viable en les noves condicions socials i polítiques que trasbalsaven el món, - els polítics catalanistes lligats a l'empresariat català, a la vista dels esdeveniments havien perdut el timó, esporuguits feien marxa enrera i s'aixoplugaven a l'escalf del Govern Central - la qüestió és que la "Comissió d'Educació General" esdevingué un organisme més entre els creats per la Mancomunitat i encara no pas dels més reeixits.

Aquesta Comissió amb un pressupost migrat no feu gaire cosa més que vegetar; organitzà cursets i conferències sobre educació popular, amb una òptica idealitzant, completament al marge de la realitat social més immediata. Potser caldria assenyalar com a obra positiva d'aquesta Comissió les millores que s'efectuaren al servei sanitari de Girona.

Com a resum a l'obra escolar i cultural de la Diputació de Barcelona i Mancomunitat de Catalunya, potser caldria matissar dues qüestions que probablement no han quedat prou puntualitzades.

En primer lloc, la política educacional dels organismes ~~sua~~ esmentats, juntament amb l'obra escolar de l'Ajuntament de Barcelona, que assolís majoria d'edat l'any 1922 arran de la creació del "Patronat Escolar de Barcelona", i la d'altres Institucions autòctones de les altres províncies catalanes, demostrava a bastament que existien possibilitats per a promocionar una política escolar de caràcter públic amb cara i ulls i que tingués com a beneficiaris a les classes populars, això ^{si} amb tots els ^{interrogants} ~~peres~~ que volgueu, sobretot respecte a

als fins que hom perseguia amb l'escolarització dels grups socialment poc afavorits. Fins aleshores, l'obra educativa de tipus públic no havia sortit pràcticament del camp experimental i encara amb organismes lligats a l'ensenyament secundari i universitari, pensats per a les classes mitges, quasi sempre de la mà d'individus o grups vinculats directament o indirectament a la "Institución Libre de Enseñanza" de Madrid.

Cal no ~~No podem~~ oblidar, per altra banda, que l'obra cultural de la Mancomunitat no s'extingí al desaparèixer aquesta Institució de l'escena política espanyola, perquè la projecció d'aquesta obra trobaria ressó en la política educativa de la Generalitat de Catalunya, durant la II^a República, i fins i tot després de la guerra civil i a partir de la dècada 1950-1960, alguns grups catalans crearien una sèrie d'escoles i institucions educatives que volien enllaçar amb la tradició pedagògica i el pensament educatiu propugnats pels responsables de la política escolar de la Mancomunitat de Catalunya.

En segon lloc i no ens hem d'enganyar l'obra escolar de la Diputació de Barcelona i Mancomunitat de Catalunya, s'havia de moure, com ^{assenyalava} ~~desem~~ dins de d'un camp legal molt estret el que valoritza molt més la política cultural d'aquests organismes, amb els quals, si més no, es posaven les primeres bases per a la formació d'una infraestructural d'acord amb coordenades modernes.

NOTES CAPÍTOL XXIV

1) Entre els estudis recents que tracten directament o indirecta d'aquest tema, recordaré:

- Nadala Carulla. Centenari del naixement d'Enric Prat de la Riba. Barcelona, 1970.

- Enric Jardí i Josep Me Ainaud. Prat de la Riba, home de govern. Barcelona, 1973.

Pelai Pagés i Blanc. La política cultural de Prat de la Riba. - A l'avantguarda de l'educació. pags 107-133. Barcelona 1972.

Jordi Rubió, Enric Jardí i Jordi Galf. Prat de la Riba, propulsor de la llengua i la cultura. Barcelona 1974.

2) A la darrera part d'aquest treball dedicada a Documents Escolars i en l'apartat que tracta de les Constitucions Catalanes i on consignen tots aquells articles o apartats que tenen relació directa o indirecta amb les qüestions educatives, s'inserten les atribucions de la Mancomunitat en matèria d'ensenyament, les quals tot i representar un avenç continuaven essent molt limitades. Si tenim en compte, doncs, les limitacions legals de ^{les} Diputacions i la Mancomunitat de Catalunya, podem valorar, amb més coneixement de causa, l'obra escolar de la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat en pro del millorament de l'ensenyança pública.

3) ^{Per tal} ~~amb fines~~ d'evitar confusions, hem adoptat al llarg de tot el capítol la denominació "Consell de Pedagogia" al fer referència a aquesta Institució encara que ^{tracti} ~~parlem~~ d'esdeveniments anteriors al 31 de gener de 1916, durant l'època que el susdit Consell s'anomenava "Consell d'Investigació Pedagògica".

5) En diversos capítols d'aquest treball ^{m'ocupo} ~~ens ocupem~~ del "Co.legi ~~Cf. Josephine Tozier. Los métodos de Maria Montessori. Revista de Educación. Barcelona, n.º 7-15 de juliol de 1912, pags 421-434.~~

4) Palau i Vera, Joan. (Barcelona 1919). Llicenciat en Filosofia i Lletres, amplià coneixements a la "Institución Libre de Enseñanza". L'any 1908 fundà a Barcelona el "Col·legi Mont d'Or", amb la idea de formar una burgesia conscient. Al 1910, traslladà l'escola a Terrassa per a posar-la més a to amb els postulats de l'Escola Nova. A més de realitzar viatges d'estudis per Europa i Amèrica, on es familiaritzà amb les escoles d'avantguarda de la nova pedagogia, cursà, com hem vist, estudis a Roma rebent les ensenyances de la Dra Montessori. Palau Vera, introductor a Espanya del mètode montessorian, traduí al castellà El método de la Pedagogía, La autoeducación en la escuela i Antropología pedagógica. Divulgador entusiasta de la pedagogia montessoriana, dirigí un curs Montessori a la primera "Escola d'Estiu" i publicà Un assaig d'aplicació del mètode Montessori a la Casa de Maternitat. (1919) Divulgà, també, altres mètodes emparentats amb l'Escola Nova, excel·lents, a més, en el camp de la didàctica de l'aritmètica, la geometria, les ciències naturals i molt especialment la geografia; d'aquesta matèria en fou professor a l'"Escola de Bibliotecàries" i a la d'"Estudis Comercials". De concepcions i tarannà elitistes fou ~~pedagog~~ batejat per l'Eugeni d'Ors com a pedagog del noucentisme. La seva obra escrita és extensa pel que fa les qüestions didàctiques, sobretot en llengua castellana, pel que fa a les seves publicacions en català cal assenyalar la seva col·laboració a la "Biblioteca Minerva" on se li editaren Els continents, Resum de Geografia d'Amèrica i Resum de Geografia d'Europa.

6) Els aspectes metodològics, didàctics i ideològics de la escola montessoriana a Catalunya, s'estudiaren als capítols dedicats a la Renovació metodològica i a La ideologia escolar.

7) La "Revista de Pedagogía" de Madrid, publicà un article on s'estudiava el funcionament d'aquesta escola:

Cf.- Josep Grau Cassasayas. Como funciona el Grupo Cruz Roja Juvenil

establecido en nuestra escuela. Sant Llàurens Savall.- Revista de Pedagogía. Madrid any XI. 1932. pags. 307-312.

68) Homs i Olàrr, Eladi. (Valls, 1186-Rubí, 1973) Ben jove deixà el se poble per anar a Treballar a Barcelona, interessant-se pel món de l'educació. Exercí com a professor als escolapis i "al C.A.D.C.I.". Al 1906, pensionat pels organismes públics catalans, marxà als Estats Units per estudiar les darreres experiències pedagògiques nordamericanes, familiaritzant-se amb el pragmatisme gràcies a les lliçons de William James. Quan tornà a Barcelona, i fins al 1939, col·laborà a la reforma escolar catalana especialment durant l'època de la Mancomunitat. Entre altres activitats s'ocupà de la direcció de "Revista de Educación", fou professor de les "Escoles del Districte VI", secretari del "Consell d'Investigació Pedagògica", director de la 1ª "Escola d'Estiu" i primordialment col·laborador estretíssim de la Dra Montessori. Col·laborà, també, a la reforma ortogràfica al costat d'en Pompeu Fabra, l'Emili Vallés, etc. En temps de la Dictadura fou rellevat de les seves funcions i durant la República, a més de professor de varies institucions fou secretari del "Butlletí de Mestres". Durant el període de la guerra civil, guanyà un concurs convocat per la Generalitat per a l'erradicació de l'analfabetisme a Catalunya, projecte que no es va poder portar a terme per mor de les circumstàncies. Les dificultats de la post-guerra i la enfermetat de la seva muller l'afectaren profundament; malgrat tot, continuà exercint el magisteri a Gandesa, Montblanc, Sarrià, Lleida, etc, acabant els seus dies a Rubí. La seva obra de caire nacionalista, idealista i espiritualitzant es troba dispersa en publicacions i revistes; el seu pensament queda reflectit a La doctrina de la educación nacionalizadora (Revista de Educación, maig-juny 1913)

69) Galí i Coll Alexandre. (1886-1969) Autodidacta com molts dels pedagogs del seu temps, començà la seva activitat en el camp de la pedagogia, com a professor de la famosa "Escola de Mestres" de Joan Bardina.

L'any 1910, fundà a Terrassa l'escola "Vallparadís" on aplicà alguns dels postulats de l'"Escola Nova". Prat de la Riba s'adonà de les capacitats d'Alexandre Galí i l'incorporà al "Consell d'Investigació Pedagògica" del ^{qual} ~~que~~ fou secretari des de que es convertí en "Consell de Pedagogia" al 1916. Dirigí les "Escoles d'Estiu" en el ^speríode 1915-23 i 1930-36. Al 1924 i per a salvar l'"Escola Montessori" que havia estat suprimida pel Directori, fundà conjuntament amb els pares i professors d'aquesta escola, l'"Escola Blanquerna". Els treballs experimentals que portà a terme com a director d'aquesta institució privada foren recollits en una magnífica obra, on ja es feia referència a Piaget, ~~em referíxo~~
~~ens referia a~~ La mesura objectiva del treball escolar. Ens llegà també algunes obres importants sobre didàctica i llenguatge, val la pena assenyalar Activitat i llibertat en l'educació cursat que impartí a l'"Escola d'Estiu" del 1930. Creà també el "Butlletí de Mestres" que, durant molts anys, es repartí gratuïtament a tots els mestres que exercien a Catalunya. Al juliol del 1936 es retirà momentàniament de la vida activa. El ~~juliol del~~ 1943 tornà de l'exili i començà a treballar sobre la història de les nostres institucions. A partir del 1955 influí a través de les seves classes particulars en molts mestres de les noves generacions. En morir, ens deixà inèdita Institucions de cultura i moviment científic, artístic i literari de Catalunya de 1900 a 1936 OBRA MONUMENTAL que representa una font de primerà mà per a estudiar la història del nostre passat escolar recent.

50) El programa de l'"Escola d'Estiu" del 1914 s'obria amb aquest paràgraf.

"inspirant-se en el programa de tasques que va senyalar-li la Diputació Provincial al constituir-lo, el "Consell d'Investigació Pedagògica" ensaja enguany l'establiment d'una "Escola d'Estiu" pedagògica per a mestres d'ambdós sexes, professors especials de Dibuix o de Treball Manuals, institutius, sacerdots dedicats a obres pedagògiques, religioses de l'ensenyança, estudiants del magisteri i mares de fami-

lia.

Establerta a l'estiu aquesta institució, molts mestres que exercixen en pobles petits, allunyats del bell de la cultura, podran acudir a ella a refrescar son esperit posant-lo en contacte directe amb les noves idees i procediments d'ensenyança. A més, ella deurà ser un centre de relació d'homes i dones que viuen una mateixa idea. . . . " Cf. - "Escola d'Estiu de Barcelona. Programa de l'Escola. Barcelona, 1914. pag. 3

41) La distribució de l'alumnat de l'"Escola d'Estiu" del 1914 l'hem extret de - "Escola d'Estiu de Barcelona. Programa de l'Escola". Barcelona, 1915 pag. 3.

64) El nombre de l'inscrits a l'"Escola d'Estiu" del 1922 s'elevà a 276 alumnes. La matrícula de l'any següent, sabem que va augmentar i el més lògic es suposar que devia situar-se al voltant dels 300 alumnes, però no ^{puc} ~~haver~~ assegurar res perquè no hem trobat dades sobre aquesta qüestió.

42) Per a conèixer l'evolució de l'"Escola d'Estiu" durant aquesta primera època, podem consultar a més dels programes de mà de cada any:

- Consell de Pedagogia. Escola d'Estiu. Any 1922. Conferències, Resum de lliçons. Informació. Barcelona, 1922.

- Consell de Pedagogia. Escola d'Estiu. Any 1923. Resum de l'any 1922. Lliçons i conferències. Treballs dels alumnes, Informació, Plà de l'any 1923. Barcelona 1923.

43) Cf. - Alexandre Galf. Sobre el project-méthod. Bulletin de Reg- tres. Any I, 1922. pag. 196.

44) En general, la seva mort fou atribuïda als sindicalistes, però aquests no se'n responsabilitzaren. La versió dels anarquistes i d'al- tres grups d'esquerra culpava als agents catalans que treballaven a Bar- celona, pensant que ~~la burguesia catalana~~ que els industrials catalans

treballaven pels aliats.

15) Campalans i Puig, Rafel (Barcelona 1887, Torredembarra 1933) Als quinze anys fou nomenat primer president de l'Associació Escolar Robert i als setze anys entrà com a redactor al Poble Català, periòdic del qual en fou més tard crític anticlerical. Estudià la carrera d'enginyer industrial a Barcelona, on acabà els estudis el 1911. Després amplià coneixements a la Universitat de Lovaina i a la "Technische Hochschule" de Charlottenbourg de Berlin. Realitzà diversos estudis sobre arquitectura industrial a França, Bèlgica, Alemanya, Àustria, Gran Bretanya, Hongria, Suïssa i Holanda, pensionat pel Ministeri d'Instrucció Pública i per compte de l'Ajuntament de Barcelona estudià els serveis municipals de les ciutats més importants dels Estats Units. L'any 1914 en Prat de la Riba, el va cridar per a organitzar els serveis d'obres públiques de la Mancomunitat. Ocupà diverses càtedres d'ensenyament tècnic a l'"Escola Industrial", l'"Escola d'Agricultura" i l'"Escola Superior de Bibliotecàries". L'any 1917 fou nomenat Director de l'"Escola Elemental del Treball" i el 1922 Secretari General d'Ensenyament Tècnic i Professional de la Mancomunitat, càrrec que va exercir fins al 1924 que fou desposseït de l'obra pèrdua pel règim de Primo de Rivera. Juntament amb Campalans foren destituïts 130 professors més, Durant la Dictadura fou director de les escoles obreres de l'Ateneu Politechnic i del diari Justicia Social. L'any 1930 fou restituit com a Director de l'"Escola del Treball".

Des de molt jove net participà activament en diverses activitats revolucionàries vinculat al P.S.O.E. Desenganyat de la política del partit envers el problema català, col·laborà amb Gabriel Alomar i Manuel Serra i Foré a la fundació de la Unió Socialista de Catalunya, partit de tendència fabiana que en temps de la República fou bloc amb l'Esquerra Catalana. Als primers anys de la República prengué part a la redacció del famós "Estatut de Núria". Morí ofegat mentre es banyava

a la platja de Torredembarra. D'entre les seves obres cal destacar. L'Influència dels escolars en el catalanisme(1908), El Socialisme i el problema de Catalunya (1923), Hacia la España de todos (1932), Política vol dir pedagogia (1933) Si voleu conèixer millor el seu pensament podeu consultar, Albert Balcells. L'ideari de Rafael Campalans Barcelona, 1974.

16) Gràfic I.

Evolució quantitativa de l'alumnat de l'"Escola del Treball" de Barcelona de 1913 a 1923.

<u>Curs</u>	<u>Nombre d'alumnes</u>	<u>Curs</u>	<u>Nombre d'alumnes</u>
1913-14	134	1914-15	168
1915-16	201	1915-16	201
1916-17	215	1917-18	250
1918-19	327	1919-20	430
1920-21	541	1921-22	516
1922-23	570		

Font:

Mancomunitat de Catalunya. L'obra realitzada. Anys 1914-23. Barcelona, agost 1923. pag.

17) El ferment nacionalista sorgia impensadament algunes vegades, no podem oblidar, però, que des de les esferes de govern dominades pels sectors de la burgesia catalana lligada a la indústria, aquest ferment es fomentava i s'orquestrava, intentant que el sentiment nacionalista es confongués totalment amb les necessitats morals, econòmiques, polítiques, etc, dels sectors benpensants del país.

18) Cf. - Claudi Ametlla. Memòries polítiques, Barcelona, 1962. pag. 317.

19) Cf. Diversos autors. Prat de la Riba propulsor de la llengua i la cultura . . . opus citat. pag. 290.

20) Cf. - La Mancomunitat de Catalunya. L'obra realitzada . . . opus

citat. pag. 194.

21) A més de les diferents publicacions de l'"Institut", d'entre les quals desputen els volums de l'Anuari, podeu consultar:

- Institut d'Estudis Catalans. Els seus primers vint-i-cinc anys. Palau de la Generalitat. Barcelona, 1935
- Mancomunitat de Catalunya. L'obra realitzada . . . opus citat.
- Diputació de Barcelona. Guia de les Institucions científiques i d'ensenyança. Publicacions del Consell de Pedagogia. Barcelona, 1916.

22) Georges Dwelshauwers fou nomenat uns anys més tard, Director del "Laboratori d'Psicologia Experimental" de la Mancomunitat. Instaurada la Dictadura fou destituït del seu càrrec sense cap mena d'explicació, el que provocà la dimissió de diversos catedràtics de l'Escola Industrial. De retorn al seu país d'origen publicà un llibre sobre Catalunya a la "Bibliothèque d'histoire contemporaine" de la llibreria Felix Alcan de París. Cf. - Ferran Soldevila. Un llibre de Georges Dwelshauwers. Revista de Catalunya, nº 21, març 1926. pags 261-268.

23) " Més tard, vaig ésser alumne dels "Estudis Normals" dirigits per l'Ors, que foren una dependència del Seminari de Pedagogia de la Universitat Industrial, Els "Estudis Normals" representaven probablement, el moment àlgid de la projecció d'Eugeni d'Ors sobre la joventut del país. D'Ors es movia, en l'ambient d'aquella admirable institució voltat d'un vasallatge tendríssim de deixebles encisats, que formaven un grup de gran categoria i en el qual hi havia a primera fila la senyoreta Muntaner, Joan Urexells, Josep Me Capdevila i Joan Estelrich."

Cf. - Josep Plà. Homenots. Primera Serie. Barcelona, 1959. pag. 122.

24) Gràfic II.

Evolució quantitativa de l'alumnat dels "Estudis Normals" entre 1918 i 1923.

<u>Cursos</u>	<u>Nombre d'alumnes</u>	<u>Nombre de professors</u>
1918-19	36	
1919-20	41	
1920-21	41	
1921-22	38	
1922-23	58	14

Font:

Mancomunitat de Catalunya. L'obra realitzada . . . opus citat, pag.

25) Bosch i Gimpera expressa molt clarament les contraposicions entre els ensenyament superiors creats per la Mancomunitat i la Universitat Literària.

"Crèiem que calia arribar a una intel·ligència entre la Universitat, que amb molt de rubinari i ineficàç representava una tradició respectable que calia reformar i les institucions que es creaven, que tenien molt de renovador, però que no eren pròpiament una universitat. Una universitat veritable no s'improvisa fàcilment i necessita estar arrelada en una tradició i comptar amb mitjans que ni a l'antiga ni a la "nova" no es posseïen ni de bon troç."

Cf.- Pere Bosch i Gimpera. La Universitat i Catalunya. Barcelona, 1971 pag. 45

26) " Durant un cert temps, destacà l'actuació d'Eugeni d'Ors, que, després de la seva millor època d'escriptor, derivà a la filosofia i . . . en no haver aconseguit guanyar unes oposicions a una càtedra de Filosofia de la Universitat, pretenia contraposar els ensenyaments creats per la Mancomunitat, . . . als de la Universitat Literària."

Cf.- Pere Bosch-Gimpera. La Universitat . . . opus citat. pag. 45

27) Josep Plà ens mostra l'agraïment dels joves envers les noves biblioteques. " . . . La biblioteca de la Universitat era una organit-

zació no ja arcaica, sinó prehistòrica, deslligada de la present, una concentració d'arqueologia conventual - i espero que l'arqueologia sabrà perdonar-me. Algun rar estudiant badoc i anava a llegir novel·les amb la salvetat que els últims llibres que servien eren els Episodios Nacionales. Tots aquests breus detalls poden explicar una mica la immensa sorpresa que ens produí la Universitat Industrial i la Biblioteca de Catalunya on tots els llibres - els darrers llibres- eren al nostre abast. No hi havia pas la més remota possibilitat de dubtar. I, de fet, ningú dubtà. Una generació entera quedà tocada per l'impacte de la transformació."

Cf. - Josep Plà. Homenots. Primera Serie . . . opus citat. pags 143-144.

28) Al 1902 recollint una demanda de Puig i Cadafalch i Cambó, regidors de l'Ajuntament de Barcelona, es formà la "Junta de Museus i Belles Arts" dependent de diverses entitats catalanes, la qual a més d'endegar el primer museu, amb una certa utilitat cultural que ha tingut Catalunya, alertava l'opinió cara a salvar el patrimoni artístic.

Figures cabdals d'aquesta Junta foren Josep Pijoan que s'hi integrava al 1906 quan encara no s'havia convertit en entitat pública, Josep Rogent, fill d'Elías Rogent, tresorer de la Junta i molt especialment Joaquim Folch i Torres.

El famós crític d'art barceloní havia nascut al 1886 i ingressà per oposició als Serveis dels "Museus d'Art i Arqueologia" de Barcelona, l'any 1912. Un any més tard, pensionat per la "Junta de Ampliación de Estudios" recorregué Europa estudiant l'organització dels seus Museus. Una vegada aïncat a Catalunya fou nomenat bibliotecari de la "Junta de Museus" des d'on classificà les col·leccions de teixits. Al 1918, se'l nomenà Director de les seccions d'Art medieval i modern i l'any 1920, passà a ocupar el càrrec de Director General de la "Junta de Museus". Deven a Folch i Torres l'acreeixement de les

seccions de pintures murals romàniques i la de ceràmica valenciana. Durant la Dictadura fou decretada la seva cessantia, essent reposat en el càrrec l'any 1930 arran de la caiguda del Birectori.

29) Citat a - Mancomunitat de Catalunya. L'obra realitzada . . . opus citat. pag.

CAPITOL XXVL'ENSENYAMENT A LES INSTITUCIONS PUBLICUES CATALANES.- (Continuació)La Dictadura i la Dictablanda.(1923-1930)El nou clima polític i social.-

~~La política general espanyola~~ i molt més encara l'obra cultural de les Institucions públiques catalanes, durant la Dictadura de Primo de Rivera, ens mostra d'una manera bastant clara les contradiccions internes dels grups rectors del capitalisme català i les seves relacions amb el Govern Central, per un cantó, i el proletariat per l'altre. Per una banda, hom ~~tenia~~ ^{anomena} jugar la carta del particularisme i per l'altra hi ha una certa temença a enfrontar-se directament amb l'enemic social.

El cop d'Estat del General Primo de Rivera, anhelat i propiciat per alguns elements del capitalisme del Principat, conduí per damunt de tot a l'anorreament, almenys a nivell oficial, de la tasca de culturalització portada a terme per la pròpia burgesia catalana entre 1907 i 1923 i de la qual ^{me'n feia ressó} ~~ens n'ocupaven en~~ els anteriors capítols.

Durant l'època Primo de Rivera, hom es dedicà a perseguir aferrissadament el rastre de tot allò que feia tuf de catalanisme, encara que fos nacionalisme específicament conservador. Tot i que ho hem repetit a bastament, cal recordar que la política educativa del conservadurisme burgès tendia, primordialment, a refermar la seva posició social, a base d'integrar les classes mitjanes, la menestralia i alguns sectors del proletariat als seus esquemes ideològics i morals. Quan aquesta política trontollà, el capitalisme català cedí la iniciativa als grups més retrògrads del Govern de Madrid.

Com ja ^{assenyalava} ~~apuntaven~~ al capítol introductori a l'estudi del segle XX, els sectors més dinàmics de l'empresariat català havien col·l

cat llurs representants polítics als llocs clau de govern de les Institucions Públiques autòctones, concretament als ajuntaments de les grans ciutat i les Diputacions i més endavant a la Mancomunitat. Com hem vist, aquests organismes, tot i el centralisme, gaudien encara d'una certa autonomia que permeté potenciar, amb l'ajut d'institucions, grups privats i persones, les institucions culturals i educatives i crear-ne de noves.

Durant el període immediatament anterior a la instauració de la Dictadura de Primo de Rivera, les institucions esmentades adoptaren una postura marcadament regionalista i fins a cert punt liberal, totalment contrària a l'ideari que propugnaven els nous governants. Es ben comprensible, doncs, el viatge de 180² experimentat en l'orientació de la política educativa i cultural dels Ajuntaments i Diputacions catalanes durant el període 1924-1930. Durant aquests anys, els organismes culturals de les Institucions Públiques Catalanes, es mostreren més espanyolistes que ~~níngú~~ mai, recolzant, amb tot i per tot, la política ideològica de la Dictadura i el Directori, especialment en tot el referent a la "sagrada e inviolable unidad de la patria"

L'obra escolar de la Mancomunitat i altres institucions catalanes de caràcter públic, fou pràcticament arrencada de soca i arrel pel nou govern dictatorial, amb la col.laboració d'alguns polítics de la burgesia industrial i agrària catalana, vinculats a la "Unión Monárquica". Els dirigents espanyols d'aquella època i molt especialment els representants del Govern Central a les províncies catalanes, no pensaren pas en canviar l'orientació cultural, sinó simplement en desfer, ~~comstar~~ i fins i tot perseguir tot allò que s'havia creat allí llarg del segle.

En l'aspecte concret que estudia ^{aquest} ~~el nostre~~ treball, els darrers governs monàrquics que succeïren a la Dictadura de Primo de Rivera, la Dictadura que se'n deia, es limitaren simplement a tornar les

tot sense l'Ainaud ànima i aglutinant de la "Comissió de Cultura", les institucions culturals i molt especialment educatives de l'Ajuntament

coses allà on eren, abans de l'aixecament del Capità General de Catalunya. Val a dir, però, que disposaren de molt poc temps i l'ambient polític tampoc els ajudava gens.

Després de tot l'exposat, no ens ha d'estranyar la poca importància que donem a l'obra escolar d'aquestes Institucions durant la Dictadura, quan precisament tanta n'acordem els períodes immediatament anteriors i posteriors a aquesta època rica en creacions i idees. Aquesta poca importància, ha de quedar ~~pal·lida~~ ^{pal·lida} per força en el gruïd'aquest capítol, en el qual s'estudia més el trencament que no pas l'obra positiva.

L'Ajuntament de Barcelona. - Aquest organisme públic gran propulsor, des del 1905, de la catalanització de l'escola, durant aquests anys no perseguí altra cosa que esborrar del mapa tota la seva trajectòria anterior. La nova orientació cultural de l'Ajuntament barceloní, no anava acompanyada del necessari contrapunt, és a dir la introducció coherent de la cultura castellana o espanyola, en línies generals, a les escoles municipals barcelonines. Els centres d'ensenyament dependents de l'Ajuntament de Barcelona perderen quasi ~~totalment~~ ^{totalment} la personalitat que havien adquirit a la dècada anterior, amb l'agreujant que aquesta idiosincràcia no fou substituïda per una altra.

Les escoles municipals barcelonines, continuaren, malgrat tot, fent la viu viu i ~~mantingueren~~ ^{mantingueren} el seu prestigi, tot i que la renovació pedagògica i sobretot la ~~castellanització~~ ^{castellanització} dels anys anteriors quedà arraconada. Respecte a la castellanització de la Catalunya moderna, especialment abans de 1939, ha estat, almenys així ho ~~crec~~ ^{penso}, més aviat obra de l'Església i concretament dels col·legis de les ordes d'ensenyança, que no pas dels centres d'ensenyament dependents del Govern Central o d'organismes afins.

Durant l'època de la Dictadura, les obres dels nous Grups Es-

colars que havia planejat la "Comissió de Cultura" quedaren totalment paralitzades, fet que no ens ha de sorprendre, ^{perquè} ~~doncs~~, el "Patronat Escolar de Barcelona" que havia ^{nasgut} ~~estat~~ per a potencialitzar els nous Grups Escolars, tot i que l'estatut legal no era massa explícit respecte a futures construccions escolars, fou suprimit per una R.O del 13 de febrer de 1924.(1)

També fou suprimit el Negociat de Cultura que es convertí en "Delegación". El primer Delàgat, el Sr. Gonzalo del Castillo catedràtic de la Facultat de Dret, furibund enemic del catalanisme polític, entrà a l'Ajuntament disposat a esbandir tothom i molt especialment a Manuel Ainaud, Cap del Negociat de Cultura. Aquest estava disposat a aguantar-ho tot, però al final hagué de sucumbir, ^{el batlle} ~~híels~~ Sr. Baró de Viver intentà retenir-lo oferint-li un càrrec en un altre departament de l'Ajuntament, però l'Ainaud no ho va acceptar.(2)

La centralització es deixava sentir a tots els nivells, àdhuc als provincials i locals; ~~en els quals~~ anava molt lligada a la corrupció administrativa, un dels trets més característics dels organismes públics durant la Dictadura. L'afany centralitzador s'estengué, també, a l'organització interna de les escoles municipals; fins aleshores, per exemple, les cantines escolars s'administraven per les pròpies escoles, però a partir d'aquell moment passaren a dependre directament de la Delegació, amb el qual la qualitat del menjar dels infants se'n ressentí extraordinàriament; el problema assolí unes proporcions fora de mida, el propi Sr. Baró de Viver hagué de prendre cartes en aquest assumpte, el que significà la dimissió del Sr. Gonzalo del Castillo.(3).

Amb aquest clima, sense Patronat, sense Negociat de Cultura, amb una Delegació que vivia al marge dels problemes escolars i sobre tot sense l'Ainaud ànima i aglutinant de la "Comissió de Cultura", les institucions culturals i molt especialment educatives de l'Ajuntament

de Barcelona, no podien fer altra cosa que salvar el màxim possible, tot i esperant temps millors, que aquesta vegada arribarien.

Els diaris de l'època, amb molta més llibertat del que avui ens podria suggerir el nom de Dictadura amb que ha estat batejat aquest període de la nostra història, ens ofereixen, amb la salvetat dels òrgans de premsa governamentals, una visió més aviat pesimista, pel que fa referència a la política educativa de l'Ajuntament de Barcelona i sobretot en l'aspecte concret de les construccions escolars, però hem preferit servir-nos d'un testimoni del nostre temps, gens suspecte de partidisme a favor d'aquelles èpoques que afavorien la renovació pedagògica i més que res la catalanització de l'escola.

Ens recolzem, doncs, per a refermar la ^{meva} ~~meua~~ argumentació, ~~en~~ ^{en} el testimoni de "Juan de las Ramblas" pseudònim de l'escriptor i crític art Rafael Manzano, conegut detractor del catalanisme polític, especialment de l'obra cultural de l'època republicana i com a contrapartida fervent apologista dels períodes castellanitzadors, tipus Dictadura Primo de Rivera.

Deixant de banda, si la política municipal de l'Ajuntament de Barcelona d'aquella època és o no lloable, "Juan de las Ramblas" admet que el Consistori barceloní cometé un error al deixar empenyegats els Grups Escolars a mig construir.

" El resto de los grupos, planeados por la "Comisión de Cultura" del Municipio se interrumpieron debido a una circunstancia; el golpe de Estado de Primo de Rivera. Los ilustres catalanes que sirvieron abnegadamente a Barcelona -y le regalaron entre otros timbres de honor, la Exposición Internacional de Montjuic de 1929-cometieron a nuestro entender, un error. No terminar los Grupos Escolares, ya casi acabados. Parece que se debió ello, entre otras circunstancias

polítiques, al entendimiento de que era obligación del Estado el crear las Escuelas, correspondiendo a los Municipios el deber de dotar a los maestros de "casa habitación".(2)

El llibre del Sr. Manzano constitueix de fet una rèplica al Sr. Joaquim Ventalló.(3) "Juan de las Ramblas" tot i tenir raó més d'una vegada, es fa difícil prendre seriosament a causa de la seva postura demagògica i maniqueista. A la continuació del paràgraf esmentat, Manzano intenta justificar la política abandonista de la Dictadura i el que fa es posar-se de peus a la gallega, com podreu veure.

" No obstante . . . edificó el Municipio de la Dictadura el Grupo Escolar Primo de Rivera. Este Grupo se acordó en la sesión municipal permanente del 4 de enero de 1927. El 15 de enero del mismo año se redactó el proyecto. Se adaptó el edificio del parque Guell que había servido de residencia a la familia Guell. El presupuesto fue de 119.450 pesetas. El 26 de agosto se aprobó el proyecto; se adjudicaron, por concurso las obras a Pujadas y Llobet el 20 de septiembre de 1927. El 12 de marzo de 1929 se verificaba el acto de la recepción de las obras. No es cierto pues, que " en el temps de la Dictadura no va crear-se cap escola municipal a Barcelona . . . " (4)

Com molt bé ens mostra "Juan de las Ramblas", l'Ajuntament de Barcelona d'aquella època, i pel que fa referència al-millierament a l'augment del nombre de places escolars, es limità simplement a reformar un edifici amb un cost, com hem vist, de 119.450 pessetes. Si consulteu el gràfic VIII, corresponent a la nota 51, del capítol podreu comprovar que el cost/alumne de les escoles construïdes set anys abans pujava 1.075 pessetes, el que vol dir que amb les 119.450 pessetes solament es podia crear una escola de nova planta per a 100 alumnes, sempre i quan el preu de la construcció s'haguessin mantingut estacionaris.

Es fa difícil redoblar a "Juan de las Ramblas", quan apunta la idea que l'Ajuntament barceloní d'aquella època, havia partit d'un concepte erroni respecte al paper de l'escola municipal dins del contexte de l'ensenyament públic, car ens dona la impressió que el mal venia de més fons.

Sembla no massa arrisvat afirmar que els governants espanyols d'aquella època, a tots els nivells, sentien un cert menyspreu per la cultura, com ja hem pogut comprovar a l'estudiar l'ensenyança oficial. Els testimonis que recullen aquesta animadversió són múltiples, n'hem trobat ^{un} de molt curios i sobretot molt significatiu que fins i tot costa de creure, però prove d'una font que més aviat ens mereix crèdit, almenys parlant d'aquest tema. El paràgraf que reprodueixo ~~reprodueix~~ fou escrit poc després de ^{la} caiguda ^{de} la Dictadura.

"Destrucció de llibres. Els nous regidors que han entrat a formar part de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament han remarcat amb la natural estupefacció, que havia desaparegut totalment la considerable biblioteca que hi havia en el despatx de la Comissió.

La singular performança és deguda a les activitats del Sr. Ponsà. Aquest senyor va donar ordre a un dels porters de l'Ajuntament que estripés tots els llibres, fullets i publicacions en català que formaven la biblioteca. L'honest funcionari va complir l'ordre al peu de la lletra i es va passar tres, tres mesos! trossejant la biblioteca. Els llibres castellans no varen ésser estripats però han desaparegut d'una manera no menys misteriosa.

El Senyor Ponsà que és el que va ordenar aquest pogrom literari, era el President de la Comissió de Cultura! El senyor Duran i Sampere encara va arribar a temps per a salvar una carretada de llibres de la Biblioteca general." (7)

Durant la Dictadura els sobresalts eren continus, al 1926 hom parlà de dedicar el "Pere Vila", que estava pràcticament acabat, a

fins no acadèmic i més d'una vegada s'expressen protestes formals, com per exemple els amics de l'"Escola Baixeras" que al 1926 es dirigien a l'Ajuntament de Barcelona per a expressar públicament la seva disconformitat amb la política cultural municipal.

El 13 d'octubre del

L'any 1925, la "Comissió de Cultura" aprofitant l'avinentesa de la promulgació d'una R.O referent al control ideològic dels mestres ~~-13 d'octubre~~ - editava una publicació dirigida al magisterⁱ barceloní, especialment el de les escoles públiques, on a més de transcriure l'esmentada ordre governamental, s'incloua la resposta que oferiria M. Monzie ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts de la veïna República Francesa, a tots aquells que sol·licitaven permís, suposem que amb insistència, per a escolaritzar en la llengua materna, la resposta com podeu imaginar ~~fos~~ totalment negativa. Els dos documents esmentats no tenen desperdici i són molt representatius; i per aquest motiu, ^{formen part} ~~els reproduïm~~ ed'un dels capítols dedicats a la recopilació de Documents escolars.(8)

La inclusió de la circular de M. Monzie en la publicació suera esmentada és perfectament explicable, perquè refrendava la política educativa del govern Primo de Rivera, donant-li a més un caire modern i el suport d'un país amb prestigi; aquesta circular, però, desentonava amb la R.O que s'insertava a continuació de to i continuïtat autoritari.

L'argumentació de M. Monzie es basava fonamentalment en la idea que les cultures minoritàries, en el cas francès els patois (sinònim d'inferior i molt degradant en el fons) tenien un interès arqueològic molt important, però que s'havia de limitar a l'ensenyança superior. L'estudi ~~aquestes~~ d'aquestes cultures i les ~~seues~~ llengües era cosa de les elites intel·lectuals i no massa convenient per al poble que no podia perdre el temps en aquestes futeses. Les afirmacions de M. Monzie eren perfectament aplicables a Espanya i

quadraven perfectament amb l'ideari oficial de l'època de la Dictadura.

"La nostra escola de primer ensenyament, té tasques precises i múltiples i no pot perdre el temps en aquestes qüestions. . . entre nosaltres hi han masses ignorants per a que podem distreure a favor dels respectables idiomes regionals i locals un boç de l'esforç necessari per a la propagació del francès. "Solament és veritablement francès de cos i ànima i de cap a peus, qui coneix, parla i llegeix la llengua francesa". Fins que aquesta definició de Musset no pugui ésser aplicada de forma unànime als ciutadans adults, l'ensenyament del patois deu ésser considerat com un luxe i jo us suplico que creien que el nostre temps no és pas favorable a les despeses luxoses a compte de la col·lectivitat." (9)

Els sofismes de M. Monzie seran o no convinents, però al cap i a la fi intenten seguir un raonament; a la R.O. promulgada per Primo de Rivera, en canvi, els dogmes o, més ben dit, els articles expressen el caràcter dictatorial de l'Administració espanyola de l'època Primo de Rivera. Per a situar millor aquest període, ^{esmen-} ~~repro-~~ ^{to} ~~duin~~ la part més definitiva, tot i que el text complet s'insereix al final d'aquest treball.

" S.M. (q.D.g.) ha tenido a bien resolver lo que se manifieste a vucencia.

1º Que por los Rectores de las Universidades, como Inspectores matos de todos los Centros Públicos de enseñanza de su demarcación, por los Directores de éstos y por los Inspectores de Primera Enseñanza se vigile cuidadosamente acerca de las doctrinas antisociales o contra la unidad de la Patria que puedan ser expuestas por algunos Profesores o Maestros dentro de sus clases, procediendo desde luego con el mayor rigor a la formación del oportuno expediente previa la suspensión de empleo y medio sueldo si hubiera indicios de culpabilidad.

3ª Igualmente procederán a la clausura de las Escuelas privadas en que se encontrasen libros que expongan dichas doctrinas o tendencias, dando cuenta asimismo a V.F. . . (10)

Malgrat les trabes burocràtiques i les prohibicions, les escoles municipals de Barcelona, sembla que continuaren la seva trajectòria, això sí amb les limitacions imposades per un règim dictatorial que intentava evitar qualsevol extralimitació; pensem, però, que la indiferència i animadversió general del poble envers la Dictadura, dificultava la tasca dels delegats o inspectors del Govern.

La tradició ~~escolar~~ d'escola pública, iniciada en el període 1913-23, no es perdé del tot, gràcies sobretot a que els equips pedagògics es varen mantenir pràcticament intactes. Pere Vergés, per exemple, manifesta en les seves converses amb en Robert Saladrigas que l'"Escola del Mar" visqué una època de sobresalts, però que seguí la via traçada arran de la seva fundació i que en alguns casos s'intentà obrir horitzons nous; una cas ben expressiu és que l'Escola no es limità a ésser una guarderia per a nens malaltissos com podia haver esdevingut sinó que començà una tasca educativa per a infants físicament sans. (11)

La bona voluntat del cos docent municipal serví per a mantenir un caliu però poca cosa més. En aquest com en tots els casos, l'orientació política esdevé determinant; la deixadesa dels organismes culturals de l'Ajuntament, provocà una disminució del pes social de les escoles municipals pel sol fet de no variar el nombre de places.

En un moment que la població escolar augmentava molt ràpidament, l'estancament d'un organisme públic amb un cert prestigi, ~~ine-~~
~~greujava~~
~~era en~~ la problemàtica escolar, sobretot si pensem que els altres estaments públics Estat i Diputació també es desentenien del fet educatiu.

En quan a la qüestió de la llengua, tot i que les classes es-

trictes s'impartien en castellà, els aclariment dins la pròpia aula escolar i els contactes entre alumne i professor a fora de la classe es mantenien generalment en català. (12) Sobre aquest punt, ~~ens referim~~ ^{tot i que penso} ~~en~~ d'una manera específica ^{en} a l'"Escola del Mar", ~~però-essent-que~~ ^{cal imaginar} ~~convencions~~ que a les altres escoles municipals devia passar quelcom similar, si més no, el clima de resistència pasiva de l'època abonava aquesta postura.

La caiguda de la Dictadura representà, entre altres coses, una mena de retrobament; hom intentà, encara que tímidament, reimplantar l'orientació escolar dels temps anteriors a la Dictadura. Un cop constituït el Govern Berenguer, els intel·lectuals castellans es traslladaren a Barcelona, ~~per~~ a acte de desagravi, pel ~~calvari~~ dels anys precedents, envers llurs col·legues del Principat; durant aquesta estança Ramon Menéndez i Pidal acompanyat per Nicolau d'Oliver visità l'"Escola del Mar" on s'interessà especialment per l'ús ~~de~~ la llengua materna a l'escola. (13)

En relació a la visita dels intel·lectuals castellans, ~~ja s'hi referíam~~ ^{ja s'hi referíam} ~~re-a-detai~~ al capítol dedicat a la problemàtica política de la llengua, ^{varem} com ja veurem aleshores, amb el gest dels susdits intel·lectuals no n'hi va haver prou almenys pel que fa a l'escola; fins a la instauració de la República, els centres educatius ~~eran~~ ^{foren} en tot i per tot oficialment castellans.

Respecte al "Patronat Escolar de Barcelona", Lluís Massot que havia estat nomenat President de la "Comissió de Cultura" proposava al Consistori el dia 7 de maig de 1930 que s'iniciessin gestions encaminades a la reinstauració de l'extingit Patronat, adaptant-lo, però, a les noves realitats socials.

Els tràmits duraren molt poc temps, almenys per una vegada el popular refrany "las cosas de Palacio van despacio" quedava en entredit. Rogelio Sánchez, Director General d'Ensenyança Primària,

el 2 de juny del mateix any anunciava a l'Ajuntament de la ciutat comtal, el restabliment del Patronat dissolt per la Dictadura. (14)

Un temps després del restabliment del susdit Patronat i segons desava la R.D. del 24 d'agost de 1930 es modificaven i ampliaven les facultats del "Patronat Escolar de Barcelona", en el qual hi entrava com a vocal el Vice-Rector de la Universitat de Barcelona o el degà de una de les facultats d'aquesta Universitat, designat pel Ministeri d'Instrucció Pública. En aquest mateix Decret, es regulaven les funcions del secretariat que passava de l'assessor tècnic de la "Comissió de Cultura", càrrec que ostentaria novament el Sr. Manuel Ainaud. (15)

Les bones intencions dels nous regidors i llurs col·laboradors, respecte a la problemàtica educativa, quedarien ràpidament plasmades amb la total terminació i inauguració dels Grups Escolars projectats per la "Comissió de Cultura". El dia 29 de març de 1931, diada de Diu-
menge de Rams, s'oferien a la ciutat, ~~els nous Grups Escolars que te-~~
amb ^{els següents Grups Escolars}
~~una capacitat per a 16.000 alumnes, i eren els següents:~~ Baldiri
Rexach, Aribau. Pi i Margall. Lluís Vives, Milà i Fontanals, Lluïsa
Cura, Verdaguer, Pere Vila, Ramon Llull, Sant Ramon de Penyafor, Do-
lors Moncerdà, Les Corts, Escola Maternal Forestier i l'escola a l'ai-
re lliure Ignasi Iglesias.

El pati divisor i contigu dels Grups Escolars "Lluïsa Cura" i "Milà i Fontanals" fou l'escenari del solemne acte d'inauguració de les noves escoles; hi assistiren l'Ajuntament en ple i representacions de diverses entitats culturals barcelonines i pràcticament tots els organismes vinculats a l'ensenyament dels diversos graus.

En l'acte esmentat hi prengué la paraula el Sr. Manuel Ainaud secretari del Patronat Escolar, que ~~glossà~~ i resumí les activitats d'aquest organisme; parlarem a continuació el Sr. Lluís Massot, president de la "Comissió de Cultura", el doctor Soler i Batlle, rector de la universitat barcelonina, clausurant l'efemerides ^{el batlle} ~~l'acte~~ de la

ciutat de Barcelona Sr. Baró de Guell.

L'obra escolar de les Diputacions durant la Dictadura.- La instauració del règim dictatorial comanat pel General Primo de Rivera, fou impel·lida, com sabem, per alguns sectors de la burgesia benpensant, espantats davant de l'enfrontament del moviment obrer. Tot i que, des del primer moment, la política de Primo de Rivera envers Catalunya fou d'una claretat meridiana, continuà~~nt~~ mantenint la Mancomunitat de Catalunya que perdé, però, la significació que tenia anteriorment; cinc dies després del cop d'Estat, el 18 de setembre de 1923, un Reial Decret pro^scribia l'ús del català en els actes oficials i prohibia l'ostentació externa de la ~~bandera~~ catalana.

Alfons Sala i Argemí, president i fundador el 15 de febrer de 1918 de la Unión Monárquica Nacionala i un dels més qualificats representants de l'ala monservadora de la burgesia industrial, fou nomenat president de la Mancomunitat de Catalunya. Aquest organisme, sense massa raó d'existir, en les condicions polítiques de la Dictadura, acabaria desapareixent el juliol de 1925. Alfons Sala, continuaria com a president de la Diputació de Barcelona, però aquest mateix dimetiria al discrepar de l'aplicació governativa del "Estatuto Provincial".

La significació política i ideològica de tendència unitarista del nou règim, no quadrava amb l'obra pedagògica envetada per la Diputació de Barcelona i culminada per la Mancomunitat en el període anterior; la renovació escolar, doncs, com en el cas de l'Ajuntament de Barcelona, quedà momentàniament sense continuació.

El moviment escolar de caràcter públic, lligat essencialment al catalanisme conservador s'hagué de refugiar a la iniciativa privada. Els pares dels alumnes de les escoles dependents dels organismes públics catalans, principalment la Mancomunitat, fundaren la "Mutua Escolar Blanquerna", encarregant-ne la direcció a l'Alexandre

gali, ànima de les Escoles d'Estiu de la Mancomunitat; aquestes trobades de mestres deixarien, també, de celebrar-se en el període comprés entre 1924 i 1929.

En l'interregne de la Dictadura i en el camp de l'ensenyança tècnica, a'intentaren recollir en la legislació espanyola, moltes de les idees i realitzacions pràctiques de Prat de Riba i els seus successors, com podeu comprovar, si analitzeu l'articulat dell'"Estatuto de Formación Industrial" de 1924 i l'"Estatuto Provincial" de 1925, pel que fa referència als estudis tècnics.(16)

El 28 de novembre de 1925, es publicà també l'"Estatuto de la Enseñanza Mercantil" el que comportava la derogació de la R.O. del 31 d'agost de 1922; Aquesta R.O del 1922 fou restablerta, però, el 29 de setembre de 1928.

El 14 i el 21 de desembre de 1928, el Directori sense abolir l'articulat de l'Estatut Provincial de 1925, dictà una serie de Decrets referents al "Estatuto sobre formación técnica de Ingenieros Industriales y de Investigación" i "El estatuto de formación profesional", decretat ambdós pel Ministeri d'Economia, del qual depenien en aquell moment les Escoles Industrials. A l'"Estatuto de Formación Profesional" es fixava el funcionament dels "Patronatos Locales de Formación Profesional" i les seves "Cartas Fundamentales". Arran d'aquests Decrets sorgí el "Real Politécnico Hispano-Americano" del qual depenien a més de les escoles tècniques, les institucions de la Mancomunitat i les Escoles Municipals d'Arts i Oficis.

Es fàcil imaginar els trastorns que originà la nova legislació espanyola de l'ensenyament industrial a Catalunya i molt especialment a la ciutat de Barcelona. Si amb l'"Estatuto de Formación Industrial" de 1924, l'"Escola Industrial" havia ja quedat desvirtuada, sobretot en la seva essència, convertint-se en una escola oficial de perfeccionament obrer, l'"Estatuto de Formación Profesional"

de 1928 la convertí en una escola oficial de peritatge industrial, amb el qual^{de} la concepció originària de 1904, ja no en quedava pràcticament res.

Les Diputacions catalanes mancades de recursos econòmics, sense el clima social de l'època anterior i els avantatges de la regionalització política que oferia la Mancomunitat, no poderen seguir el camí renovador dels anys precedents. Pensem, a més, que els pedagogs i professors de més anomenada foren desposseïts o dimitiren de llurs càrrecs; entre aquests professors s'hi comptava Rafael Campalans director de l'Escola del Treball de la Universitat i una de les figures senyeres de l'ensenyança tècnica a Catalunya. (17)

Es precisament Rafael Campalans qui en ^{un dels seus} ~~el seu~~ treballs (18) ens dona la mesura del tarannà dels grups ultramontans que recolzen la política del General Primo de Rivera. ^{Reprodueixo} ~~Reproduir~~ a continuació un text, potser excessivament llarg, més que res perquè representa una avançada del llenguatge que esdevindria quotidià entre els anys 1940 i 1945. Es tracta de fet d'una octaveta que aparegué a l'Escola Industrial pocs dies després del Cop d'Estat del General de Primo de Rivera; hom intentava convèncer als obrers que cursaven estudis a l'Escola Industrial que el nou règim vetllaria, més que mai, pels seus interessos, els quals al cap i a la fi ~~eren-els~~ es confonien amb els de tots els espanyols, almenys així ho manifestaven els redactors del Track.

" Profundamente compenetrados con la trascendencia que en los destinos de nuestra nación ha de tener la transformación radical llevada a cabo felizmente en las instituciones de cultura de la Mancomunidad Catalana por las ilustres personas que hoy rigen los destinos con el aplauso unánime de la opinión honrada, el G.T.P.U. se dirige hoy a vosotros para expresar su admiración por vuestra conducta y por la esperanza que sabreis manteneros en el lugar que os

corresponde.

Lo que ayer bajo la garra funesta de los mal disimulados enemigos de la Patria, era un foco de separatismo, se ha convertido hoy, bajo la efigie protectora de nuestro simpático monarca Alfonso XIII, colocado en el sitio de honor, en un centro de verdadera cultura cívica, desterrándose hasta el recuerdo de una política ladina, autora de desencadenados egóismos.

Españoles somos, nacidos en Cataluña y tenemos para nuestra región y el habla humilde de nuestro hogar los más puros afectos. Pero la nobleza de nuestro amor al rincón familiar no profana la pureza de nuestro culto a la Patria única, la España gloriosa madre de pueblos y cuna prolífica de grandes hombres, ni empañar nuestro fervor por el sonoro y rico idioma de Cervantes que a través de los mares y de los climas une en una común fraternidad de razas millones incontables de seres para cantar con las mismas ~~palabras~~ armoniosas palabras las glorias inmarcesibles de la Madre Patria.

De hoy en adelante concurriendo a la Escuela del Trabajo, podreis perfeccionaros en el idioma nacional eliminado hasta ahora perversamente por los que con infames añagazas, querían privaros de la posesión de este poderoso instrumento de cultura para explotaros mejor encerrandoos en los estrechos límites de nuestra región.

Cuando vuestros hermanos velando por el honor nacional luchan con heroico desnudo en africana tierra contra el pérfido marroquí, no desoiréis vosotros honrados obreros de la Cataluña española la voz de vuestros sagrados deberes, asociándoos a la labor de renovación nacional emprendida por el Directorio Militar para lograr la paz y el progreso en España con la extensión de la cultura y la armonía de relaciones entre el capital y el trabajo " procurando al primero rendimiento que le estimule y al segundo bienestar que le haga tan amable como es santo y honroso " (~~sembla~~ ser, segons afirma Rafael

Campalans, que el paràgraf assanyalat entre cometes, és original del propi General Primo de Rivera)

Nada representa que se hayan suprimido los títulos redactados en catalán ante las ventajas de todos órdenes que habrán de encontrar desde hoy, por darse la enseñanza como es debido en el idioma oficial, por la concesión de valiosos premios, por los viajes de fin de estudios que os facilitarán gratuitamente la visita a París y otras capitales de importancia y sobretodo por haber sido expulsados del profesorado cuantos ocupaban sus cargos indignamente, poniéndose en su lugar, buenos españoles de probada competencia técnica y docente.

Todos los ciudadanos honrados, sin distinción de ideas políticas y religiosas, pues todos son igualmente respetables, - mientras no conspiren contra la integridad de la Patria, la del Trono, la soberanía del Estado y el derecho de la propiedad - todos sin distinción de matices, pues a todos nos ampara la misma bandera rojo y gualda, el patrono como el obrero, el militar como el paisano, el sacerdote como el seglar, hemos de prestar nuestro decidido concurso a la sacrosanta empresa de la regeneración de la Patria que con tanto acierto y ejecución realiza el Directorio Militar.

España entera tiene los ojos puestos en vosotros. A vosotros honra y prezo de la hidalga región catalana os corresponde demostrar que en vuestros pechos no anidan falsos sentimientos ni tienen cabida instintos rebeldes.

Cumplid con vuestro deber en estas horas salvadoras y mereceréis el bien de la Patria. G.T.P.U.

Grupo Tracista "Patria y Unión". (19)

NOTES CAPITOL XXV

E) A la R.O esmentada, es deia textualment el següent respecte al "Patronat Escolar de Barcelona".

"S.M. el Rey ha resuelto declarar disuelto el Patronato creado por R.O. del 17 de febrero de 1922 para reorganizar y regir los grupos escolares constituidos por el Ayuntamiento de Barcelona, los cuales se regirán en lo sucesivo, con arreglo a las disposiciones generales de todas las demás escuelas nacionales"

Aquesta R.O. afectava solament als "Grup Baixeras" i "La Farigola". Les altres escoles continuaven sota la dependència del municipi barceloní.

2) Sobre aquest afer podeu consultar.

- Robert Saladrigas. L'Escola del Mar i la renovació pedagògica. Converses amb Pere Vergés. Barcelona, 1973. - El cas Ainaud, els funcionaris i jo. Pags. 192-196.

3) Aquest cas s'estudia amb un cert detall a:

- Robert Saladrigas. L'Escola del Mar i la renovació . . . opus citat. La caiguda de Gonzalo del Castillo i les cantines escolars 196-200.

4) Cf. - "Juan de las Ramblas". La verdad sobre las escuelas de Barcelona. Respuesta a "Les escoles populars ahir i avui. Barcelona, 1968. pags. 60-61.

5) Es tracta del llibre - Joaquim Ventalló. Les escoles populars ahir i avui. Barcelona, 1968

6) Cf. - "Juan de las Ramblas". La verdad sobre las escuelas . . . opus citat. pag. 61.

7) Cf. - Mirador nº 60, 20 de març de 1930.

8) Cf.- Ayuntamiento de Barcelona - Delegación de Cultura. R.O. del Gobierno del Directorio Militar relativo al contenido ideológico de la Enseñanza y Circular del Ministerio de Instrucción Pública de

Francia referente al uso de idiomas i dialectos en la escuela, acompañados de un breve comentario. Barcelona, 1925.

9) Cf.- Ayuntamiento de Barcelona. Delegación de Cultura . . . opus citat, pag.

Mr. Monzie era aquell eñelebre Ministre d'Instrucció Pública de França, que deia amb orgull; en aquest moment, a totes les escoles de grau X de França, el mestre està explicant als seus alumnes els rius d'Europa, centralisme, com podeu veure, molt sui generis.

10) Cf.- Ayuntamiento de Barcelona. Delegación de Cultura . . . opus citat, pag.

11) Pere Vergés explica a Robert Saladrigas, els passos que hagué de fer per a convertir l'"Escola del Mar" en un centre escolar integral.

Cf. Robert Saladrigas. L'Escola del Mar i la removació . . . opus citat. La nostra autonomia pedagògica. pags 202-208.

12) Sobre aquesta qüestió Pere Vergés ens diu:

" Nosaltres, per la nostra banda, obeïrem l'ordre d'una manera molt peculiar. El que enteníem per classes estrictes les donàvem completament en castellà, però els aclariments els fèiem en català. Al menjador i a les hores de joc, es parlava senzillament el català. I a les reunions amb els professors, els solia recomanar que quan els nois els parlessin en català no tan sols els responguessin en la nostra llengua, sino que els corregissin la pronúncia i l'estructura sintàctica de la frase. Tots plegats erem conscients del risc que corriem. Es podia donar el cas d'una denúncia que comportaria un expedient i podia significar l'expulsió automàtica de qualsevol de nosaltres, sobretot la meua, per tal com era jo el responsable de l'Escola, però el temor no ens lligà pas de mans, i, sortosament, la denúncia tampoc es produí."

Cf. Robert Saladrigas. L'Escola del Mar . . . opus citat. pag. 200

13) Nicolau d'Olwer expressava el seu agraïment envers Menéndez Pidal en un article publicat arran de la Restauració del "Patronat Escolar de Barcelona".

Cf.- Lluís Nicolau d'Olwer. La lògica dels fets. La Publicitat. ~~July~~ 1930.

14) "Queda derogada la R.O. de 12 de febrero de 1924 y en consecuencia, restablecido, desde luego, el Patronato creado por la R.O. de 17 de febrero de 1922 con las atribuciones en el mismo reconocidas, Y que se proponga la resolución y extensión de su patronazgo a nuevos Grupos Escolares presentando a la aprobación de este Ministerio el oportuno Reglamento por el que en cada caso, se hayan de regir".

Cal assenyalar que la restauració del Patronat ^{fou} ~~es deu~~ en gran part ~~al~~ ^{obrar de} Sr Elías Tormo ministre d'Instrucció Pública en el govern Berenguer i gran amic de Catalunya.

15) Manuel Ainaud no fou reintegrat automàticament al seu càrrec, però la veritat que no tardaria gaire temps.

16) Recollim del "Estatuto Provincial" tots aquells articles que fan referència als deures i atribucions de les Diputacions Provincials en matèria d'ensenyament.

"Artículo 107. Corresponde a las Diputaciones regir, administrar y fomentar los intereses peculiares de la provincia siendo de su competencia la creación, conservación y mejora de los servicios e Institutos que tengan por objeto el estímulo o satisfacción de sus intereses morales y en especial los siguientes . . .

4) Establecimiento de escuelas de agricultura, granjas y campos de experimentación, cátedras ambulantes para difundir la enseñanza agrícola, Escuelas Industriales de Artes y Oficios, de Bellas Artes, de Sordomudos, Ciegos, Normales y Profesionales y cualesquiera otros establecimientos que persigan la difusión, la especialización

o el crecimiento de la cultura pública . . .

Artículo 109.- La competencia provincial en materia de enseñanza, conservación de monumentos, obras públicas, comunicaciones y beneficencia no obstará a los de los Institutos y servicios análogos dependientes de la Administración Central que tengan dotación en los presupuestos generales del Estado. Los que establezcan y sostengan las Diputaciones provinciales serán regidos libremente por las Corporaciones y Autoridades provinciales salvo el respeto debido a los derechos privados y a las condiciones que en favor de los intereses generales de la nación, determinen de manera expresa las leyes . . .

Artículo 131.- Las Diputaciones provinciales estarán obligadas a fomentar la enseñanza técnica, industrial, artística o agrícola, según las necesidades de cada provincia y al objeto deberán, cuando menos, destinar una cantidad para la subvención de los Establecimientos que persigan el expresado fin o para becas de estudiantes pobres . . .

Artículo 219.- Las Diputaciones provinciales podrán exigir derechos y tasas para la prestación de servicios públicos que beneficien a personas determinadas. Están comprendidos en este concepto . . . .
 b) Servicios de laboratorios provinciales o cualesquiera otros establecimientos de Sanidad, Higiene, Agricultura, Enseñanza y demás creados y sostenidos por la Diputación . . . d) Enseñanzas generales ~~técnicas~~ técnicas y profesionales. e) Visitas de museos o exposiciones.

Artículo 315.- Corresponde a la Diputación en ~~páano~~ plano adoptar los siguientes acuerdos . . . 6º Creación o supresión de Establecimientos de Beneficencia, Instrucción o Sanidad Provincial . . . "

Extret de: - Pere Blanch i Blanch. Pedagogia per als polítics. Barcelona, 1933. pag.

17) A la nota 22 del capítol ^{XXIV}, s'especifiquen els motius que conduï-